

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივანე
ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და
ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

გერონტი გასვიანი
თორნიკე გასვიანი

*ეუძღვნით აფხა ზეთის ომში
სამშობლოსთვის გმირულად დაღუპული
გელა ქალდანისა და მისი
თანამებრძოლების სამარადისო ხსოვნას.*

აფხაზეთის ომი

თბილისი
2005

ნიგნში განხილული და გაშუქებულია საკითხის ისტორიოგრაფია, აფხაზეთის ომის მიზეზები, მსვლელობა და შედეგები, ასევე აფხაზეთის ეთნონმენდა და ქართველთა გენოციდი.

მასში გაანალიზებულია ასევე აფხაზეთის ომის გაჩაღებაში, მის მსვლელობასა და უარყოფით შედეგებში რუსეთის წარმმართველი და გადამწყვეტი როლი, რაც განაპირობა საქართველოს მიერ რუსეთის იმპერიის მონობისაგან თავდაღწევამ და დამოუკიდებლობის მოპოვებამ.

ნიგნი განკუთვნილია სპეციალისტების, ახალგაზრდობისა და, საერთოდ, პრობლემით დაინტერესებული ფართო მკითხველისათვის.

რედაქტორი: პროფესორი ფარნაოზ ლომაშვილი

რეცენზენტები: პროფესორი ზურაბ რატიანი
პროფესორი ავთანდილ სონღულაშვილი

ნიგნი გამოსაცემად მომზადდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის გამომცემლობაში „მემატიანე“

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ანა რუაძე,
მარიამ ბუტიკაშვილი

წინასიტყვაობის და შესავლის მაგიერ

ჯაფხაზეთის ომმა, რომელმაც ახლახან ჩაიარა ჩვენს თვალწინ, უდიდესი ტანჯვა-წამება მოუტანა ურთიერთდაპირისპირებულ მეზობელ მხარეებს, რომელიც ფაქტობრივად დღესაც გრძელდება. როგორც ჩანს, ამ ომმა ფართო ყურადღება მიიპყრო არა მხოლოდ მხარეთა ფართო მასების, არამედ მთელი მსოფლიოს კეთილი ნების ქვეყნების საზოგადოებისაც.

საკითხი – თუ რამ გამოიწვია და განაპირობა ჯაფხაზეთის ომის წარმოშობა და რა შედეგებით დამთავრდა ის, მთლიანად ჯერაც არ არის ბოლომდე გაცნობიერებული. ის ჯერჯერობით ნაკლებადაა შესწავლილი და გაშუქებული ისტორიკოსების მიერ.

ვფიქრობთ, ჯაფხაზეთის ომის ისტორია, როგორც იტყვიან, ჯერ კიდევ ბოლომდე არაა დაღვინებული, ანუ არაა მომზადებული ისტორიკოსის ხელშესახებად (ომის განსჯა ჯერჯერობით ისევ ჟურნალისტების, იურისტების და პოლიტოლოგების ხელშია. საკითხები სწორედ მათი თვალსაწიერით შუქდება-ცხელი და ემოციური პოზიციიდან, ზოგჯერაც ტენდენციურად, როგორც ეს ამა თუ იმ ქვეყანას, ან საზოგადოებას აძლევს ხელს. ეს კი იმის წინაპირობაა, რომ საკითხის განსჯა ზოგჯერ გამრუდებული ან სულაც დამახინჯებულია.

ომის მემკვიდრე ჟურნალისტებმა და პოლიტოლოგებმა ომით გამოწვეული ვნებები უკვე ნაწილობრივ მაინც დაიოკეს და ისინი თანდათან ობიექტურ და რეალურ პოზიციაზე დადგნენ. აქედან გამომდინარე, დღეს შესაძლებელია სწორად გაეცეს მეცნიერული პასუხი იმ კითხვებს თუ რამ გამოიწვია ომი, რა მიზეზებმა განაპირობეს მისი წარმოშობა, ვინ იყო მისი ინსპირატორი, მთავარი შემოქმედი და შემსრულებელი, აგრეთვე ვინ იზარალა და ისარგებლა ომის შედეგებით.

თუ ომის და მის მიზეზ-შედეგობრივ მოვლენათა კავშირებს დავაკვირდებით, ვფიქრობთ, დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს იმის გაგება და გაცნობიერება, რომ ეს ომი მოიფიქრა, გააჩალა და წარმართა იმან, ვისაც ხელი ეწიფებოდა და ის

ხელს აძლევდა, ვინც ამას მიჩვეული იყო და ვინც ვერ შეეღიბა და შეეგუა კოლონიური სისტემის დაშლას, ვინც საქართველოს და სხვა კოლონიებს თავის საუფლოდ და საკუთრებად თვლიდა. ის, ვინც ქართველების წინააღმდეგ აფსუებს მფარველობდა და მუდამიჭამს აქეზებდა მათგან გამოყოფაზე. ფაქტია, რომ საქართველომ თავს უშველა, გაექცა რუსეთის იმპერიულ ბატონობას და დამოუკიდებლობა მოიპოვა, მან სამუდამოდ განაცხადა უარი ნეოკოლონიურ საბჭოთა სახელმწიფოს შემადგენლობაში დარჩენაზე, ამიტომაც გადანყდა მისი უმკაცრესად დასჯა და განადგურება.

ამ კითხვების დასმის შემდეგ, არა გვგონია მკითხველისათვის (მით უფრო სპეციალისტებისათვის) ძნელი მისახვედრი იყოს, თუ ვინ არის ომის გამჩალებელი და შემოქმედი. თავისთავად ფაქტი და ცხადია, რომ ეს არის ან დაბერებული, ხუხულად ქცეული და ძირმომპალი რუსეთის საბჭოთა იმპერია, რომელიც იშლებოდა და საბოლოო გაქრობის გზას ადგა.

მიუხედავად ფაშისტური გესტაპოს ტიპის რეჟიმისა და კაგებური სისტემისა (ფაქტების მალვა-მალვისა), ადრეც იოლი მისახვედრი იყო, რომ აფხაზეთის (აგრეთვე სამაჩაბლოს) ომის თავი და თავი რუსეთია, მაგრამ ამის ოფიციალური საბუთების მოპოვება თავიდან თითქმის შეუძლებელი აღმოჩნდა, მით უფრო, დახშული და ცხრაკლიტულში მოქცეულ არქივებში (სადაც ზესაიდუმლო დოკუმენტები იმალება), მაგრამ ომის შემდგომ (დაახლოებით 10-12 წელიწადში) თავისთავად ბევრ რამეს აეხადა ფარდა, ბევრი რამ გამომჟღავნდა, მითუფრო საქართველოში - რუსეთის ყოფილ იმპერიაში და საერთაშორისო მასშტაბით, რუსეთის (შინ და გარეთ) პოლიტიკაზე დაკვირვებამ ნათელი გახადა, რომ აფხაზეთის (ასევე სამაჩაბლოს) ომის მთავარი შემოქმედი (სეპარატისტების დამქირავებელ, გამწვრთნელიც და დამგეშავიც) რუსეთი იყო.

შეიძლება რომელიმემ იკითხოს - რატომ? იმიტომ, რომ რუსეთი ვერა და ვერ შეეღიბა საქართველოს დაკარგვას, მას მიაჩნია, რომ ქართველები არიან მისი საკუთრება (როგორც მონები, ვითომ ისინი ვალდებული არიან რუსეთისადმი სი-

ცოცხლით). ამიტომ მათ გონზე მოსაყვანად ომი დაგეგმა (სა-
ამისოდ თავისი მოჯადოებული აფსუები, ასევე ოსები განერ-
თნა, დაგეშა და ბოლოს ომიც აატეხინა). ამით ცდილობს ხელ-
ში ჩაიგდოს საქართველოს ორგანული ნაწილი – აფხაზეთი
(ასევე ქართლის შუაგული სამაჩაბლო), რომლის ანექსიით და
ოკუპაციით, ასევე რუსული პასპორტიზაციით, ხელი ჩაავლო
საქართველოს ლაყურებში (როგორც თევზს), რათა ის აიძულოს
უკან დაუბრუნდეს იმპერიას, თუმცა საბედნიეროდ ამაოდ.

მოცემული ნაშრომის შექმნისას ვისარგებლეთ უამრავი
პუბლიცისტური წერილით, სხვადასხვა სახის ქრონიკით და
მასალით, სამთავრობო დადგენილებით, სხვადასხვა დოკუ-
მენტით და ა. შ. (რომელთა ჩამოთვლა შეუძლებელია), განსა-
კუთრებით რამდენიმე მკვლევრის: სვეტლანა ჩერვონაიას,
თამაზ ნადარეიშვილის, ვახტანგ ყოლბაიას, რაფიელ გელან-
ტიას, დავით ლაცუზბაიას, თეიმურაზ ჭახრაკიას, თეიმურაზ
მიბჩვანის და სხვათა ნაშრომებით, რომელთაც გულწრფელ
მადლობას მოვახსენებთ.

წინამდებარე წიგნის მოკრძალებული მიზანია ზოგადად
და კონკრეტულ ფარგლებში (კონცეპტუალურად) გააშუქოს
აფხაზეთის ომის მაგისტრალური ისტორია: ომის მიზნები,
მსვლელობა და შედეგები, აგრეთვე აფხაზეთის ეთნონმენდა
და ქართველთა გენოციდი. ამასთან, გამოააშკარაოს აფხაზე-
თის ომის გაჩაღებაში რუსეთის მთავარი, წარმმართველი და
გადამწყვეტი როლი.

უკვე თქმული გარემოების გამო, შესაძლებელია მოცე-
მული პრობლემის გაშუქებას გარკვეული ხარვეზიც გააჩნდეს
(მის სრულყოფილ-სკურპულოზურ განხილვას ალბათ ტომები
დაჭირდება). მიუხედავად ამისა, ვცადეთ გადმოგვეცა ომის
გენერალური ხაზი, ანუ ობიექტური კონცეფცია. ნაშრომის
მიმართ მზად ვართ სპეციალისტებისა და მკითხველის სამარ-
თლიანი შენიშვნები და კეთილი რჩევები მივიღოთ.

თავი პირველი საკითხის ისტორიოგრაფიული მიმოხილვა

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს უძველესი ისტორიული კუთხის – აფხაზეთისადმი მიძღვნილ ისტორიოგრაფიას დიდი ხნის ისტორია არ აქვს, საკმაოდ მომრავლდა მისადმი მიძღვნილი ისეთი ნაშრომები, რომლებიც დაუფარავ ანტიქართულ ხასიათს ატარებენ, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში, როდესაც აფხაზეთის თემატიკით მუშაობა ქართველი მკვლევარებისათვის ტაбуდადებული აღმოჩნდა. ეს პერიოდი დაიწყო საბჭოთა ხელისუფლების დროს პავლე ინგოროყვას მიერ გამოქვეყნებული ფუნდამენტური ნაშრომის – „გიორგი მერჩულე მეათე საუკუნის მწერალი“ – გამოქვეყნების (1954 წ.) შემდეგ, როდესაც აფსუებმა მის წინააღმდეგ არაერთი საპროტესტო მიტინგი და ქართველების წინააღმდეგ არაერთი გამოსვლა მოაწყვეს.

თავიდან უნდა დავძინოთ, რომ ყველა საისტორიო წყარო, მათ შორის ქართულენოვანი, ასევე უცხოური, მათ შორის კარტოგრაფიული ნაშრომებიც აფხაზეთს წარმოადგენს, როგორც საქართველოს ორგანულ ნაწილს. კიდევ მეტი, სპარსული, არაბული და საერთოდ მაჰმადიანური ლიტერატურა XIII საუკუნემდე აფხაზეთს და აფხაზს მიიჩნევს საქართველოდ და ქართველებად, ანუ ქართულ ენაზე მოსაუბრე ადამიანთა ქვეყნად, ე. ი. ქართველის სინონიმად. აფხაზეთის, როგორც ქვეყნის ისტორია იწყება VIII საუკუნიდან, როდესაც „აფხაზთა სამეფო შეიქმნა ლიხის ქედსა და ნიკოფსია – მდ. ყუბანს შორის, ე. ი. დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე, ანუ კოლხეთ-ეგრისის (ლაზიკის) სამეფოების ტერიტორიაზე. ე. წ. „აფხაზთა სამეფომ“ იარსება VIII-X საუკუნეებში, რომელსაც ქართველი ლეონიდები მართავდნენ (ამ დინასტიის წყვეტილობის პერიოდში IX ს. მეორე ნახევარში – დაახლოებით 50-მდე წელიწადის მანძილზე აფხაზეთს მართავდნენ ასევე ქართველი – შავლიანები). ნიშანდობლივია, რომ გაერთიანებული საქართველოს სამეფოს (რომელიც დასავლეთ საქართველოდან დაიწყო) მეფეების ტიტულატურა (X-XV სს-ში) იწყებოდა

აფხაზეთით („მეფე აფხაზთა...“). ნიშანდობლივია ისიც, რომ „აფხაზთა სამეფო“ თავისი ენით, მართვა-გამგეობით, კულტურით, პოლიტიკით და რასაკვირველია ხალხით ქართული, ანუ ქართველი იყო (ივ. ჯავახიშვილი, დ. ბაქრაძე, პ. ინგოროყვა, ს. ჯანაშია, ნ. ბერძენიშვილი, მ. ლორთქიფანიძე და სხვ.).

მეტისმეტად შორს რომ არ წავიდეთ (ჩვენთვის საინტერესო პრობლემას რომ არ მოვწყდეთ) დავინყებთ იმით, თუ როდიდან დაიწყო დავა და საეჭვო მოარული მითქმა-მოთქმა – თუ ვისი ქვეყნის შემადგენელი ნაწილი იყო აფხაზეთი, რომელიც ეწოდებოდა კოლხეთის ნაწილს (ჯერ ნიკოფსიასა და მდ. გუმისთას, შემდეგ, ნიკოფსიასა და მ. კოდორს, ბოლოს მდ. მეხადირსა და ენგურს შორის ყოფილი ჰენიოხების, სანიგების, კოლების, მოსხების – კორაქს-მისიმიან-სვანების, აფშილ-ლაზ-მეგრელების და სხვა ტერიტორიაზე (ვიმეორებით, აქ შორს წავიყვანდა იმ ავთენტურ წყაროებზე მსჯელობა, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწიეს გიორგი მერჩულეს, ლეონტი მროველის, ჯუანშერის, ბასილ ეზოსმოძღვარის - დავით აღმაშენებლის და თამარ მეფის ისტორიკოსების, ჟამთააღმწერლის თხზულებების, აგრეთვე შემდგომი დროის მემათიანეების ნაწარმოებების სახით. ბოლოს და ბოლოს ვახუშტი ბაგრატიონის თხზულებისა და „ქართლის ცხოვრების“ სახით, რომლებიც ჯერ საეჭვოდ და სადაოდ არავის გაუხდია და რომლებიც უეჭველად ამტკიცებენ აფხაზეთის საქართველოსადმი კუთვნილებას, მისი, როგორც სამეფო რეზიდენციის, საზამთრო დასასვენებელი და სანადირო ადგილის, აგრეთვე ერთ-ერთი ქრისტიანული საეკლესიო ცენტრის სახით და სხვა. ისიც სათქმელია; რომ აფხაზეთის მხარეს, როგორც საქართველოს დანარჩენ ნაწილებს, პერიოდულად უცხო დამპყრობლები: ბიზანტია, არაბები, მონგოლები, ოსმალები და სხვებიც ეუფლებოდნენ, მაგრამ ის მუდმივად და უდაოდ საქართველოს განუყოფელ და ორგანულ ნაწილად ითვლებოდა.

აფხაზეთის მხარის საქართველოსადმი კუთვნილების დავის ნიშნები ახალ პერიოდში, მხოლოდ მას შემდეგ გამოჩნდა, რაც რუსეთის იმპერიამ კავკასიას მოაშურა და თურქ-ოს-

მალეbs დაუპირისპირდა, მას შემდეგ, როდესაც რუსეთმა 1810 წელს აფხაზეთი დაიპყრო და დასავლეთ საქართველო შეიერთა. თწვდაპირველად რუსეთის მესვეურებს სადავოდ არ გაუხდიათ აფხაზეთის (როგორც ადღერ-სოჩა-ნიკოპსიის - „ძველი ლაზიკის“) კუთვნილების საკითხი, სხვა საქმეა რუსეთის მიერ მთელი კავკასიის, შავიზღვისპირეთის დაუფლების უსაზღვრო სურვილი, რაც კიდევაც აისრულა. თავისი მეტოქე თურქეთის (ოტომანთა) იმპერიის განდევნისა და დამარცხების საფუძველზე.

აფხაზეთის კუთვნილებაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ის რუსეთმა დაიპყრო 1810 წელს, როგორც საქართველოს უძველესი კუთხე აქ, აფსუებიც დამკვიდრებული იყვნენ უკვე, მაგრამ არ შეეძლო მასზე ისტორიული კუთვნილების პრეტენზია ჰქონოდა, რადგან მხოლოდ თეორიულად თუ იცოდა საქართველოს პროვინციების არსებობა. დავის ნიშნები მხოლოდ მას შემდეგ დაიწყო, რაც რუსეთის ბატონობამ აქ თითქმის ერთი საუკუნე მიითვალა, როდესაც საქართველომაც კვლავ გაიღვიძა და მას დამოუკიდებლობის პრეტენზია და შანსები გაუჩნდა - (რუსეთის იმპერიაში რევოლუციური მოძრაობის გაშლის ფონზე). რუსეთის დამქაში შოვინისტი, რომელმაც ჩვეულებრივი იმპერიული სული და მისწრაფებები გამოავლინა იყო ლ. ვორონოვი (თანამედროვე პირწავარდნილი და სიცრუით პირშერცხვენილი - ჩვენი დროის ფალსიფიკატორი ი. ვორონოვის წინაპარი), რომელმაც იმის ბოლომდე თქმა მაინც ვერ გაბედა, რომ აფხაზეთი (საერთოდ შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთი მხარე) როდესმე რუსეთის იყო, მაგრამ სცადა ეჭვექვემ დაეყენებინა მისი საქართველოსადმი კუთვნილება - ჟურნალში გამოაქვეყნა სტატია „Абхазия - не Грузия“¹. თუ საკითხს იმის მიხედვით განვსჯით, რომ ერთიანი საქართველო XV საუკუნიდან დაიშალა სამ სამეფოდ და რამდენიმე სამთავროდ, აგრეთვე იმის, რომ აფხაზეთი თურქეთის უღელქვემ აღმოჩნდა, მაშინ, რა თქმა უნდა, შეიძლება ეჭვი გამოთქვას აფხაზეთის საქართველოსადმი კუთვნილებაზე ისე, რო-

¹ СПб., 1907.

გორც კახეთის, ფშავ-ხევსურეთის, მთიულეთის, იმერეთის, გურიის, სამცხე-საათაბაგოს, აჭარის, რაჭა-ლეჩხუმის, სამეგრელოს, სვანეთის და ა. შ. მაგრამ მაშინ საქართველოს ოდინდელი არსებობაც ეჭვემ შეიძლება დაისვას. არადა, ასეთ შემთხვევაში რა ვუყოთ აფხაზეთის ძირძველ ისტორიულ ტოპონიმკას: თვითონ ტერმინ „აფხაზეთს“, სოჭას, მზიმთას, გაგრას, ბიჭვინთას, ცხუმს, ცუმურს, ცხუბენს, ტყუბუნს, სქიომარს, ფუსტას, ბაბუშურას, მოქეს, ჯიხახორას და ა. შ., რომლებიც და აგრეთვე უამრავი სხვა ტოპონიმიც მხოლოდ ქართული არიან და უეჭველად ქართულ შინაარსს, მაშასადამე ქართველთა უძველეს ნაკვალევ-ნასახლარს გამოხატავს. რა ვუყოთ აფხაზეთის ათეულობით ქართულ ეკლესია-მონასტერს, აფხაზეთის ყველა კუთხეში რომ იდგნენ უძველესი დროიდან და ქართული ფრესკებით და წარწერებით რომ იყვნენ დამშვენებული, რაც ასევე მთავარია, რა ვუყოთ აგრეთვე ქართულ წარატიულ წერილობით წყაროებს (ყველაზე მნიშვნელოვან ფუნდამენტურ თხზულებას ქართლის ცხოვრებას, ანუ საქართველოს ისტორიას, რომელიც X საუკუნის მომდევნო ხანას ასახავს და აფხაზეთის საქართველოსადმი უთუო კუთვნებას ამტკიცებს. რა ვუყოთ გაერთიანებული საქართველოს მეფეთა ტიტულატურას – აფხაზეთის კუთვნილებით რომ იწყება და კიდევ რამდენ რამეს.

თუ აფხაზეთის კუთვნილებას იმის მიხედვით განვსაზღვრავთ, რომ ის 1810 წელს რუსეთმა ცალკე დაიპყრო და შეიერთა, როგორც ვთქვით მაშინ რუსეთმა ხომ ასევე ცალ-ცალკე, დამოუკიდებლად შეიერთა ქართლ-კახეთი, იმერეთი, სამეგრელო, სვანეთი და ა. შ. თუ აფხაზეთის კუთვნილებას ამგვარი კრიტერიუმით განვსჯით, მაშინ უფრო შორს რომ არ წავიდეთ, რა ვუყოთ ბიზანტიას, არაბებს, თურქ-სელჯუკებს, თათარ-მონგოლებს, თურქ-ოსმალებს, რომელთაც აგრეთვე დაიპყრეს აფხაზეთი. სხვას რომ თავი დავანებოთ, რა ვუყოთ თათარ-მონგოლებს, რომელთაც ცალ-ცალკე დაიპყრეს რუსეთის სხვადასხვა მხარეები და მას თავისი უღელი დაადგეს რამდენიმე საუკუნის მანძილზე, რა ვუყოთ ნოვგოროდს, პინსკს, ვლადიმირ-სუზდალს, მოსკოვს, ვლადიმირს, კიევის

რუსეთს (არაფერს ვამბობ ყაზანზე, ასტრახანზე, ბაშკირეთზე, ჩუვაშეთზე, მორდოვზე, ურალისპირეთზე, ციმბირზე და ა. შ.) – ლ. ვორონოვის ლოგიკით არც ისინი იყვნენ (ზოგიერთი მათგანი მართლაც არ იყვნენ) რუსეთი, რადგან ცალ-ცალკე არსებობდნენ, სხვადასხვა ეთნოსებს შეადგენდნენ და ცალ-ცალკე დაიპყრეს რუსებმა და, სხვათა შორის, სხვებმაც?!

აფხაზეთის ტერიტორიაზე განსაკუთრებული დავა დაინყო მხოლოდ XX ს. პირველი ოცეულის ბოლოს, როდესაც საუკუნეზე მეტი ხნის ტყვეობის შემდეგ საქართველომ რუსეთისაგან დამოუკიდებლობა მოიპოვა (1918-1921 წწ.) და რუსეთის იმპერია დაშლის გზას დაადგა. საქმე ისაა, რომ ახლა აფხაზეთის დაჩემება დაიწყეს – ვინ არა, საბჭოთა ბოლშევიკურმა რუსეთმა და მისმა ნამსხვრევებმა: ყუბანის რაიონი, ჩრდილო კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკამ, შავიზღვისპირეთის რუსულმა ოლქმა, რუსეთის მოხალისე თეთრგვარდიულ არმიის გენერლებმა და წარმოიდგინეთ თურქეთმაც.

ახლა აფხაზეთის ხელში ჩაგდებათ გახელებულმა ყუბანის რაიონი წარმომადგენელმა ვინმე ნ. ვორობიოვმა დონის როსტოვში 1919 წელს გამოაქვეყნა ბროშურა - „О неосновательности притязания Грузии на Сухумский округ (Абхазию)“, მაშინ მართალია, ბოლშევიკური ავანტიურა დროებით იქნა ლიკვიდირებული აფხაზეთში საქართველოს გვარდიის მიერ, მაგრამ ის-ის იყო რუსეთის მოხალისე არმიის სარდლობა (დენიკინი და სხვ.) ანტანტის (სახელდობრ ინგლისის) სამხედრო მისიის წარმომადგენელ გენერალ ბრიგსთან ერთად ადგენდა გეგმას აფხაზეთის ხელში ჩაგდების შესახებ, ანუ ბოლშევიკების დროებით დამარცხების შემდეგ „განუყოფელი რუსეთის“ შექმნაზე. ნ. ვორობიოვი წერს, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არაფერი ესაქმებოდა აფხაზეთში, ვითომ იქ მხოლოდ რამდენიმე ასეული ქართველი ცხოვრობდა, ვითომ გაგრა რუსეთის კუთვნილება იყო (მხედველობაში ჰქონდა რუსეთის ხაზინა და პრინცი ოლენბურგის კლიმატური სადგური გაგრაში, რომელიც მეფე ნიკოლოზ მეორის ბრძანებით სოჩის რაიონთან იყო მიერთე-

ბული). ევრობიოვი ამტკიცებდა, რომ საქართველოს საზღვარი მხოლოდ სოხუმის ოკრუგის (ოლქის) შემდეგ იწყებოდა - სადღაც მდ. ენგურის აღმოსავლეთში და ა. შ. ევრობიოვმა კარგად იცოდა, რომ აფხაზეთზე საბჭოთა რუსეთის, ყუბანის რესპუბლიკის და რუსეთის მოხალისე არმიის გარდა, პრეტენზიას აცხადებდა ჩრდ. კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკა და თურქეთი. ყველა მათგანი ებრძოდა საქართველოს - როგორმე ნაეგლიჯათ მისთვის აფხაზეთი.

ცარიზმის დამხობის შემდეგ იმპერიის სამხედრო ხუხულის ნაშთები ერთიმეორეს ექიმებოდნენ ვინ შეძლებდა რუსეთის ცარიზმის გენერლების მიერ ნახევრად გაუკაცრიელებული და იავარქმნილი აფხაზეთის ხელში ჩაგდებას, აფხაზეთის რომლის ისედაც მცირერიცხოვან მოსახლეობის გენოციდი განახორციელეს - სიკვდილით ან თურქეთის და მის მაჰმადიან მეზობელ ქვეყნებში გაძევებით (ეს უკვე დაივიწყეს ქართველთა სიძულვილით დაბრმავებულმა აფსუებმა). მიუხედავად იმისა, რომ იმპერიული რუსეთის მოხელეები და მათი ნაშთები: მინისტრები, კავკასიის მეფისნაცვლები, გენერლები, აგრეთვე სამხედრო სწავლულები XIX ს. მეორე ნახევრიდან დაწყებული ვერ მალავდნენ თავიანთ სურვილს აფხაზეთის სრული კოლონიზაციის და რუსიფიკაციის აუცილებლობის შესახებ, მათ მაინც ოფიციალურად არასოდეს ნაცდენიათ იმის მტკიცება, რომ აფხაზეთი საქართველოს ისტორიული ნაწილი არ არის. მას შემდეგ კი, როდესაც აფსუები თურქეთში გააძევეს, დარჩენილი ნაწილი (დაახლოებით 5-7 ათასი კაცი) „დამნაშავედ“ გამოაცხადეს (რაც მხოლოდ 1907 წლიდან მოუხსნეს, მას შემდეგ, რაც სრულ კატასტროფამდე მიიყვანეს და წინააღმდეგობა შეანწყვეტინეს), რაც მთავარია, საქართველომ თავი დააღწია იმპერიის მარნუხებს, მაგრამ რუსეთის მოხელეებმა მოისყიდეს თავიანთ მიერ გაქედილი და წინააღმდეგობა შეწყვეტილი აფსუების სწავლული ლიდერები (დ. გულია, ს. ბასარია, ე. ეშბა, ნ. ლაკობა და სხვ.) და აალაპარაკეს, რომ აფხაზები სულაც არ არიან ქართველები, არამედ აფრიკელები: აბისინიელები, ეთიოპელები და ეგვიპტელები არიან (კაცმა, რომ თქვას აფსუები, რომელთაც აფხაზობა და-

იჩემეს, მართლაც არ არიან ქართველები, თუმცა სინამდვილეს მაინც მაღავენენ, რომ აბაზები და შედარებით მცირე ნაწილი ჩერქეზები იყვნენ და არა აფრიკელები). აი ასეთი აბსურდული აბლაბუდური მტკიცების შემდეგ გაეხსნათ გზა აფსუებს - „ერთა თვითგამორკვევის“, ანუ დამოუკიდებელი რესპუბლიკის გამოცხადების უფლება, მაგრამ ეს მაინც ფორმალური უფლება იყო, რადგან აფხაზეთის ძირძველი მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას ქართველები შეადგენდნენ და მისი ცალკე გაფორმებისათვის აუცილებელი იყო აფხაზეთში მცხოვრები ყველა აფსუსა და ქართველის აფხაზად გაფორმება - ასე იქცა ყველა ძველი ქართველი (აფხაზი) და აფსუა ახალ აფხაზად.

აი ასეთმა კომბინაციამ და მაქინაციამ დაუდო საფუძველი და სათავე რუსების და მათი ამყოლი აფსუა სწავლულების მტკიცებას, რომ აფხაზეთი და მისი ძველი მოსახლეობა ქართველები არ იყვნენ და ისინი მხოლოდ გვიან - საბჭოთა პერიოდში არიან აფხაზეთში ჩასახლებული, ასეთი მტკიცების საფუძვლად იყენებდნენ იმასაც, რომ ქართველად მხოლოდ „ქართლელს“ თვლიდნენ, ხოლო მეგრელს, იმერელს, გურულს, სვანს და ა. შ. ქართველად არ ცნობდნენ. იმას, რომ გვიან საშუალო საუკუნეებში აფხაზეთის დიდი ნაწილი (ჯერ ახალი ათონის ქედამდე - გუმისთის ჩათვლით და უფრო გვიან კოდორამდე დადიანის სამფლობელოს ეკუთვნოდა და მეგრელები (ანუ ქართველები) იყვნენ აფხაზეთის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, მეფის მოხელეები მხოლოდ მაშინ ამხელდნენ, როდესაც მათ აფსუები აუხირდებოდნენ - სხვა შემთხვევაში ამასაც მაღავენენ, განსაკუთრებით ოფიციალური აღწერების ჩატარების დროს, მაგალითად, 1887 და 1897 წლების, როდესაც აფხაზეთში ქართველთა რაოდენობა მეტისმეტად ბევრი იყო და ეს რომ გაემატილებინათ ე. წ. სამურზაყანოს (რომელიც ოფიციალურად აფხაზეთად იყო ჩათვლილი) მოსახლეობა ჯერ (1887 წ.) 22 ათასი, შემდეგ (1897 წ.) 40 ათასი ადამიანი - ეთნიკური კუთვნილების მიხედვით - მეგრელად, ანუ ქართველად კი არ აღრიცხეს, არამედ მფლობელის მიხედვით - „სამურზაყანოელად“ და ისინი აფსუებს, ანუ აფხა-

ზებს მიუმატეს, ხოლო ქართველებს გამოაკლეს – აი ასეთი კომბინაციით და მანიპულაციით ახერხებდნენ აფსუების გადაქცევას უმრავლესობად, ხოლო შესაბამისად ქართველების – უმცირესობად.

ეს მცირე ექსკურსი იმისათვის დაგეჭირდა, რომ გვეჩვენებინა აფხაზეთზე რუსული და აფსუური ისტორიოგრაფიის ფსევდომეცნიერული და ყალბი საფუძველი, ის ხელოვნური მანიპულაციები, რომელიც ძირშივე ყალბია და საფუძველად უდევს აფსუების ისტორიოგრაფიას საბჭოთა ეპოქის მთელ პერიოდში.

როგორც ს. ჩერვონნაია წერს (თუმცა მთლიანად არც თვითონ იყო ორიენტირებული აფხაზეთის ისტორიის არსში), გვიან დროში, განსაკუთრებით პ. ინგოროყვას ფუნდამენტური ნაშრომის „გიორგი მერჩულეს“ გამოქვეყნების შემდეგ, აფხაზეთში მოზღვავედა აფხაზი სწავლულების: შ. ინალიფას, ზ. ანჩაბაძის, გ. ძიძარიას, ზ. კუპრავას, მ. ტრაპშის, ს. ლაკობას, ს. შამბას. აჯუბას, მ. აჩბას ნაშრომების ნაკადი, განსაკუთრებით პოლიტიკური ორგანიზაციების და დაგეშილი პოლიტიკანების განცხადებები და წერილები, რომლებიც ხშირად პრესაშიც ქვეყნდებოდა და საინფორმაციო საშუალებებით – რადიოთი და ტელევიზიითაც შუქდებოდა². სხვათა შორის, იგივე ავტორი წერს, რომ ყარაჩაული გაზეთი „იუგე იგილიკ“ ერთადერთი იყო რუსეთში, რომელმაც 1993 წ. №16-ში დაბეჭდა რუსეთის ფედერაციის ნაციონალური პოლიტიკის კონცეფცია ჩრდილო კავკასიაში, მასში გამჟღავნდა რუსეთის რეაქციული ძალების ნეოკოლონიური გეგმა კავკასიაში³.

შეუძლებელია ამ შემთხვევაში აფსუების მიერ შექმნილი ყალბი ისტორიის, ანუ ლიტერატურის მთელი სიცრუე გააშიშვლო, მით უფრო ახალი ლიტერატურის, რომელშიც ფასეული არაფერია, ოღონდ ის კი სათქმელია, რომ ძველსაც და ახალსაც ერთი საერთო სიყალბე ახასიათებს – ყველა მათგანი აფ-

² С. М. Червонная. Абхазия – 1992: Посткоммунистическая Вандея, Москва, 1993, с. 14-15.

³ იქვე, გვ. 15.

სუების წინაპრებად მიიჩნევს ყველა ხალხს თუ ეთნიკურ ჯგუფს, ვინც კი აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოიხსენიება უზსოვარ დროიდან, მაგალითად: ჰენიოხებს, სანიგებს, კოლებს, კორაქსებს, აფშილებს, მისიმიანებს და სხვ. როდესაც დიდი მეცნიერების: ი. ორბელის, ი. ჯავახიშვილის, გ. მელიქიშვილის, ნ. ბერძენიშვილის, აგრეთვე თ. მიქელაძის, მ. ინაძის და სხვების მიერ საყოველთაოდ დადგენილია, რომ გამონაკლისის გარდა, ყველა მათგანი (და კიდევ მესხები) ქართველი და ქართველური ტომები იყვნენ და არაფერი კავშირი და საერთო არ ჰქონდათ აფხაზეთში გვიან საშუალო საუკუნეებში ჩრდილოეთ კავკასიიდან (ყუბანისპირეთიდან და მისი სათავეებიდან) ჩამოსახლებულ აფსუებთან, ანუ ე. წ. აფხაზებთან და ჩერქეზებთან.

საერთოდ რუსულენოვან პრესაში თავისი აგრესიულობით, ფაქტების და ისტორიული მოვლენების დამახინჯება-ფალსიფიკაციით, ვიწროეთნიკურობით და ქართველთა ბიოლოგიური სიძულვილით გამოირჩევა აფსუების გაზეთი „აიდ-გილარა“ – ერთობა (შეიქმნა 1989 წ. სოხუმში), რომელიც არა მხოლოდ ყალბი პუბლიკაციებით და რუსეთისადმი მლიქვნელოვანი ერთგულებით გამოირჩეოდა, არამედ სეპარატისტული იდეების ქადაგებითაც, აგრეთვე ქართველებისადმი უსაზღვრო სიძულვილითა და ცილისწამებებით. კაცმა რომ თქვას, ის საქართველოს წინააღმდეგ ომისაკენ მოუწოდებდა არა მხოლოდ ერთმორწმუნე ჩრდილოკავკასიის ხალხებს, არამედ მთელ რუსეთს და ამით ცეცხლზე ნავთს ასხამდა ქართველების წინააღმდეგ ომის გასაჩაღებლად. ნიშანდობლივია ისიც, რომ აფსუური პუბლიკაციები არცერთ შემთხვევაში არ აქვეყნებდნენ აფსუების ისტორიაზე რაიმე წერილობით წყაროს, ან ძველ რუკებს, რომლებიც არც თუ მცირე რაოდენობით, მათ შორის ქართულ ენაზეც არსებობს, არამედ უცხოენებზეც (ამ თვალსაზრისით ისინი მხოლოდ XVII ს. თურქი მოგზაურის ევლია ჩელების გაუგებარ თხზულებას – ვითომ „ოცდახუთი აფხაზური ტომი“ არსებობდა – იმონებენ, თან გაზვიადებული და გაყალბებული სახით – თითქოს ყველაფერი თვითონ აფსუებს ეხება და ვითომ ისინი ოდესღაც 25 ტომს

შეადგენდნენ (?!). აფსუების გაბრუებასა და გათამამებაში დიდი როლი შეასრულეს რუსმა ტურჩანინოვმა და ი. ვორონოვმა. პირველის აზრით, - ვითომ აფსუებს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ორიათასწლოვანი დამწერლობა ჰქონდათ (ე. ი. „მაიკოპის“ ცრუ დამწერლობის საფუძველზე), ხოლო მეორის აგრეთვე ყალბი მტკიცებით, - აფსუები საოცარი არქიტექტურული ძეგლების მფლობელები იყვნენ და არიან.

აფსუათა იდეოლოგიურ გაბრუებასა და გათავხედებაში ყველა საზღვარს გადააცილეს ს. ლაკობამ და აჯუბამ, რომელთა მიხედვით - თითქოს მეფის რუსეთმა თურქეთსა და სხვაგან 400-450 ათასი აფხაზი გააძევა (ამ სფეროში საკმაოდ შორს წავიდა ცნობილი ისტორიკოსი გ. ძიძარიაძე, რომელმაც სპეციალური სქელტანიანი მონოგრაფია უძღვნა მუჰაჯირობას). სხვათა შორის, აფსუათა მიერ ქართველებისადმი ნაქეზებასა და კონფლიქტის გაღვივებაში ერთ-ერთი მეთაური როლი ეკუთვნის „აიდგილარას“ და გაზეთებს „ბზიბს“ და „სოვეტსკაია აფხაზიას“, რომელთა პუბლიკაციებით ღვარძლიანი აგიტაცია გაჩაღდა ქართველების წინააღმდეგ, თითქოს „აფსუების ყველა უბედურება და ზიანი ქართველებისაგან იყო გამოწვეული“, ამიტომ ისინი შხამიან შულლსა და უნდობლობას თესავდნენ აფსუებსა და ქართველებს შორის, კატალიზატორის როლს ასრულებდნენ შეიარაღებული კონფლიქტის გაჩაღებაში.

აფსუათა ლიდერებისათვის განსაკუთრებით აუტანელი გახდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერ-მკვლევარის პავლე ინგოროყვას ფუნდამენტური გამოკვლევა „გიორგი მერჩულე X საუკუნის მწერალი“ (1954 წ. თბილისი, რომელშიც ავტორმა ანტიკური და შუასაუკუნეების საისტორიო წყაროების საფუძველზე დაამტკიცა, რომ ძველი აფხაზები - აბაზგები, ჰენიოხ-სანიგები, კოლები, კორაქსები, მესხ-მოსხები, აფშილები და მისიმიანები ძველი ქართველები, ანუ ქართველური ტომები იყვნენ, ხოლო აფსუები გვიან საშუალო საუკუნეებში ჩამოსახლდნენ ამ მიწა-წყალზე). აფსუათა განრისხება გამოიწვია აგრეთვე გამოჩენილ ქართველ მეცნიერთა: გ. ახვლედიანის, ს. ყაუხჩიშვილის, ნ. ბერძენიშვილის დასტურმა (ოფიციალუ-

რი რეცენზიებით), რომ პ. ინგოროყვას ხსენებული მონოგრაფია ჭეშმარიტი მეცნიერული გამოკვლევაა და რეალობას ასახავს (ამას ადასტურებდა აგრეთვე გამოჩენილი ეთნოგრაფის გიორგი ჩიტაიას მეცნიერული გამოკვლევა, რომელიც მის პირად არქივში იქნა გვიან ნახული, მაგრამ დღემდე არ იყო ცნობილი).

რა დაუპირისპირეს აფსუებმა ქართველ მეცნიერთა ხსენებულ მტკიცებას – ვერაფერი თეორიულად (რადგან ის ავთენტურ საისტორიო წერილობით წყაროებზე იყო აგებული), გარდა იმისა, რომ სეპარატიზმის ლიდერებმა საქმეში ჩართეს უნიგნური ბნელი მასები, რომელთაც ქუჩური მანიფესტაციებით, მიტინგებით და ძალადობით იმოქმედეს და კრემლის ხელმძღვანელობის (სკკპ ცეკასა და სსრკს მინისტრთა საბჭოს) მფარველობით და საშუალებით მოითხოვეს პ. ინგოროყვას ხსენებული წიგნის აკრძალვა და მისი მხარდამჭერი ქართველი მეცნიერების სამაგალითო დასჯა. საისტორიო წყაროების და კალმის მაგივრად ხელკეტებით და იარაღის ძალით – ქუჩური მონოდებით თეორიული საკითხების „მოგვარების“ მეთოდმა, რასაკვირველია საქმე ვერ გადაჭრა, ის დიდხანს გაგრძელდა და დროთა ვითარებაში უფრო და უფრო გამწვავდა.

მართალია, XX ს. 80-90-იან წლებში ერთობ მოზღვავდა აფსუა ავტორთა პოლიტიკური თხზულებები (მაგალითად, ს. ლაკობას ნაშრომი „აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიის ნარკვევი“, სოხუმი, 1990), მაგრამ ისინი და კონკრეტულად ს. ლაკობას წიგნი არსებითად კვლავ პოლიტიკურ კონიუნქტურას და პოლიტიკას ეძღვნება და, როგორც ს. ჩერვონნაია წერს, ის აფსუათა სურვილზეა აგებული. მისი კონცეფცია მთლიანად ანტიქართული და სეპარატისტული სულისკვეთებისაა. ის უსაფუძვლო (წერილობითი წყაროების და მატერიალური კულტურის ძეგლების უცოდინარობის გამო) და უღიმღამო მტკიცებას შეიცავს - ვითომ აფხაზეთი საქართველოსაგან სრულიად დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო და იქნება". თითქოს „საქართველო ეწეოდა და ეწევა აფხაზეთისადმი დემოგრაფიულ აგრესიას, ოკუპაციას" და ა. შ. ის წერს, აგრეთ-

ვე, რომ აფხაზეთის ავტონომიზაცია ისტორიულად უვარგისი და განწირულია⁴.

ს. ჩერვონნაიამ კარგად შენიშნა და დაინახა ისიც, თუ ნ. ლაკობა, რომლის მიმართ პატივისცემას გამოხატავს, როგორ ეკიდებოდა საქართველოსთან აფხაზეთის ურთიერთობას და როგორ ახასიათებდა ის აფხაზეთის ე. წ. რესპუბლიკის არსებობას ს. ლაკობა თვალებს ხუჭავს და სრულიად არ ახსენებს თავისი წინაპრის ნ. ლაკობას მიერ აფხაზეთის მრავალგზის ცნობილ, რეალურ დახასიათებას, რომ „აფხაზეთის რესპუბლიკა აბრაა“, რომ „აფხაზეთს არ შეუძლია და არ სურს საქართველოსგან წასვლა“, რომ „ისტორიულად აფხაზეთი და საქართველო ერთ მთლიანობას წარმოადგენენ. ს. ლაკობას ფალსიფიკაციურ ნაშრომში ამაზე ხომ, როგორც ს. ჩერვონნაი ნერს, მინიშნებაც არ აქვს⁵ (სხვას რომ ყველაფერს თავი დაეანებოთ, აქაც ნათლად ჩანს ს. ლაკობას დამოკიდებულება თავისი წინამორბედი ნ. ლაკობას მიერ არაერთგზის თეთრზე შავად დანერილი – საკუთარი აზრებისადმი. აქედან გამომდინარე, რასაკვირველია მის მიერ ისტორიული წყაროებისა და დოკუმენტების ფალსიფიკაცია, მათდამი უდიერი და ყოვლად უპატივცემულო დამოკიდებულება). უბრალოდ ს. ლაკობას რაც გაავებულ ფსიქიკაში მოსდიოდა იმას ნერდა, ყოველგვარი განსჯისა და ფიქრის გარეშე. რა კავშირი შეიძლება ჰქონდეს ასეთ ნარკვევს აფხაზეთის სინამდვილესთან.

შემთხვევით როდი უძღვნა ს. ლაკობას ამ ნარკვევს ისტორიკოსმა ა. მენტეშაშვილმა პასკვილი, რომელშიაც მწვავე და მკვეთრი კრიტიკული შეფასებაა მიცემული ს. ლაკობას ცრუ და გაურკვეველი ნარკვევისადმი⁶.

აფსუა ისტორიკოსებს თუ არ წააცილებდა არაფრით არ ჩამორჩა ქართველების ცალსახა დადანაშაულებაში და აფხაზეთის მოვლენების ბრმა შეფასებაში რუსეთის მთელი იმპე-

⁴ С. М. Червонная. Абхазия – 1992; Посткоммунистическая Вандея, М., 1993, с. 19.

⁵ იქვე.

⁶ А. Ментешашвили. газ. «Свободная Грузия», 1992, 20 ноября.

რიის სახელმწიფო მანქანა, მთელი თავისი სამხედრო ძალით, საგარეო სამინისტროთი, კპ. ცეკათი, კაგებეთი, „გეკაჩეპეთი“, სპეცსამსახურებით, რადიო-ტელევიზიით, მასმედიით და ა. შ. რუსეთი ტრადიციულად ემზადებოდა საქართველოს ეკონომიკური ბლოკადისა და დივერსიის მოწყობისათვის, შეუწელებლად ამზადებდა აფხაზებს იარაღით და ფსიქოლოგიურად ომისათვის. ის არ დაგიდევდა მტყუან-მართლის გარჩევას, მისთვის სულერთი იყო მტყუანი და მართალი, წინასწარ ამოჩემებული საქართველო, რომელსაც სურდა იმპერიის მარწუხებიდან დაძვრენა მთელი თავისი კუთვნილი შავიზღვისპირეთით, მთა-ველით, წიაღით და ყველაფრით.

რუსეთის სახელმწიფო მანქანა მილიონებს და ასეულმილიონებს ხარჯავდა მსოფლიო მასშტაბით იმისათვის, რომ როგორმე გაეშავებინა არა მხოლოდ საქართველოს ეროვნული მოძრაობა და საქართველოს ხელისუფლების მეთაურები: ე. შევარდნაძე, თ. სიგუა, თ. კიტოვანი, ჯ. იოსელიანი და სხვ. აგრეთვე მათი ოპოზიცია: ზ. გამსახურდია, მ. კოსტავა, გ. ჭანტურია, ნ. ნათაძე და სხვები. რუსეთის იმპერიული სახელმწიფო მანქანა ასევე მიწასთან ასწორებდა ბალტიისპირეთის ქვეყნების: ლიტვია, ლატვია, ესტონეთის და მოლდავეთის მოძრაობას, ყველას, ვისაც ე. წ. „უფროსი ძმისაგან“ გაქცევა სურდა, კერძოდ ე. წ. „საქართველოს იმპერიას“ – მას ადანაშაულებდა აფსუების, ოსების და კიდევ ვისი არა ჩაგვრაში, უსაფუძვლო გამათავისუფლებელი მოძრაობის გაჩაღებაში, დაუმსახურებელ ღალატში, უცხოელი იმპერიალისტებისადმი მიმხრობაში, რუსეთის წინააღმდეგ დივერსიული ომის გაჩაღებაში და კიდევ რაში არა...

იმჟიათი გამონაკლისი მოსკოველი მკვლევარი და პოლიტოლოგი ს. ჩერვონნაია სწორად ახასიათებს საქართველოს რესპუბლიკის ვითარებას, მისი წარმომადგენლების საგაზეთო და საჟურნალო სტატიების, რადიოსა და ტელევიზიის რეპორტაჟებს, ანალიტიკურ განხილვებს, კერძო პირების და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიმართვებს აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის თაობაზე, კერძოდ, გაზეთების პათოსს (მაგალითად, „სვობოდნაია გრუზიას“, „ნოვაია გაზე-

ტას", „დრონის", „მიმომხილველის", „რეზონანსის". ასევე სო-
ხუმში 1992 წ. აგვისტოდან გამოსული „დემოკრატიულ აფხა-
ზეთის") იმის თაობაზე, რომ სეპარატიზმი და, მით უფრო,
სამხედრო კონფლიქტი საქართველოს შიგნით დამლუპველად
იმოქმედებდა მთელი მისი ხალხის სოციალურ-ეკონომიკურ
და კულტურულ-პოლიტიკურ ცხოვრებაზე, უპირველეს ყოვ-
ლისა, აფხაზეთის მცხოვრებ ქართველ და აფსუა ხალხების
ცხოვრებაზე - ისედაც მცირე აფსუების დემოგრაფიულ სუ-
რათზე. დასახელებულ პრესაში სწორადაა ხაზგასმული აფხა-
ზეთის სეპარატისტულ - სამხედრო კონფლიქტში რუსეთის
მზაკვრულ-ნამქეზებლური როლი, მისი ტრადიციული ორმაგი
სტანდარტების (ე. წ. „ნეიტრალიტეტის") პოლიტიკით მოქმე-
დების აგრესიული ხასიათი⁷.

თავის ნაშრომში ს. ჩერვონაია მიანიშნებს იმაზეც, რომ
მხოლოდ ირონიის და ღიმილის მომგვრელია სეპარატისტული
პრესის პუბლიკაციების ლანძღვა-გინების კორიანტელური
სერიები, მათი უცერემონიო და უმსგავსო შინაარსის მუქარა
საქართველოსა და ქართველებისადმი - ისეთი ჩვეული ეპითე-
ტებით და ტერმინებით შემკობა, როგორიცაა: „ფაშისტები",
„აგრესორები", „ბანდიტები", „კაციჭამიები", „გალავარეზე-
ბი", „ქართველო ოკუპანტებო ნაეთრიეთ აფხაზეთიდან",
„სიკვდილი ქართველ ფაშისტებს", „ქართველებს აფხაზეთში
მხოლოდ სიკვდილი ესაქმებათ", „შევარდნაძის ფაშისტური
ხუნტა და ა. შ.⁸

დღეს ეჭვი არ შეიძლება არსებობდეს რუსეთის ცალსახა
მტრულ დამოკიდებულებაზე საქართველოს წინააღმდეგ
აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტში, რაც არაერთხელ გამო-
ავლინა მან, კერძოდ მოსკოვის შეხვედრაში 1992 წ. 3 სექტემ-
ბერს, როდესაც რუსეთის ფაქტიური ძალდატანებით ხელი
მოეწერა საქართველო-აფხაზეთის დაზავებას. უეჭველია,
რომ ეს ხელმოწერა განხორციელდა აფსუების გაჭირვებიდან

⁷ С. М. Червонная. Абхазия – 1992: Посткоммунистическая Вандея, Мос-
ква, 1993, с. 21.

⁸ Газ. «Комсомольская правда», 1992, 19 декабря.

გამოსაყვანად, დროის მოსაგებად, რუსეთის მიერ ბოევიკების შესაიარაღებლად და შეტევის უკეთესად მოსამზადებლად, შემდეგ კი მოულოდნელი შეტევისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ე. შევარდნაძემ თავი მოიტყუა მშვიდობისადმი მისწრაფების სურვილით და ანგარიში ვერ გაუწია (ვერ მიხვდა) რუსეთის მტრულ დამოკიდებულებას საქართველოსადმი. აფსუებმა ვერაგულად დაარღვიეს საზაო პირობა და შეტევაზე გადმოვიდნენ და რუსეთის გარანტიაც ამით დამთავრდა. რუსეთი ასეთ მისიას აგრძელებს აფხაზეთში და საერთოდ საქართველოს მიმართ ყველა ნაბიჯზე და სფეროში.

რაც შეეხება რუსეთის პრესის შეტევას საქართველოსადმი - ამაზე ქვემოთ. თავისთავად რუსეთს, რომელმაც ასე ინტენსიურად წარმართა თავისი ექსპანსია კავკასია - შავი ზღვის მიმართულებით, თითქმის ორი საუკუნის მანძილზე, თვითონ იყო სისხლბორცეულად დაინტერესებული, პირველ რიგში, საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო აფხაზეთით. ამიტომ, თითქოს მას ამ მიმართულებით არავითარი ხევნა და პატიჟი არ სჭირდებოდა, მაგრამ ამისათვის გარკვეული საბაბი მაინც სჭირდებოდა და ამასაც თვითონვე ამზადებდა წინდანინ მოსკოვში განვრთნილი აფსუების მეშვეობით. ამდენად გასაკვირი როდია ვ. არძინბასა და მისი უახლოესი დამქაშების ყბადაღებული ლოზუნგები რუსების გულისამაჩუყებელ ალტყინებაზე. ამ თვალსაზრისით ნიშანდობლივია 1992 წ. აგვისტოს შეტაკების ერთ-ერთი ორგანიზატორის ზ. აჩბას მრუდე პუბლიკაცია გაზ. „დენში“ (1992 წ. №19-ში, 13 დეკემბერი), აგრეთვე ინტერვიუ-მონოლოგი, რომელიც მისცა ჟურნალისტ ტ. სოლოვიოვას. ავტორი უსირცხვილო-თავხედური მანერით წერს და აცხადებს უსაზღვრო სიცრუეს - ვითომ აფხაზეთი „მისი ტომელების - აფსუების მინა და უცხო სხეულია ქართველების ქვეყანაში“. ის აღნიშნავს, რომ მოსკოვი მათ ყოველთვის უბიძგებდა საქართველოსთან ფედერაციული ხელშეკრულებისაკენ, მაგრამ ჩვენ დავუბრუნდით 1925 წ. კონსტიტუციას, რომლის მიხედვით აფხაზეთი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა იყო. მე ვფიქრობ, აღნიშნავს ის, რომ ეს არ ნიშნავს „საქართველოსთან ფედერაციულ ხელშეკ-

რულებას". „ჩვენ რუსეთის ვართ და მის ფრთებქვეშ ვიმყოფებით". კიდეც მეტი, მისი და მისი თანამოაზრეების განცხადებით – დროა ყველამ გაიგოს და შეიგნოს, რომ „აფხაზეთი – ეს რუსეთია" – აი სადამდე მივიდა ვორონოვების და ვორობიოვების ნაბოდვარი, თითქოს აფხაზეთი – საქართველო არ არის" – თურმე რუსეთია, რუსეთი, რომელიც, როგორც იმპერიალისტი, დამპყრობელი და ოკუპანტი პირველად მხოლოდ 1810 წელს გამოჩნდა აფხაზეთში. ამაზე მეტი ცინიზმი და შორს წასვლა ხომ შეუძლებელია. თურმე აფხაზეთი, სადაც სოფლების, ქალაქების, ციხე-სიმაგრეების, ველ-მინდვრების, მთების, ტყეების, მდინარეების, ეკლესია-მონასტრების და სხვა სახელწოდებების (ტოპონიმების) გვერდით მხოლოდ XVII საუკუნეში გაჩნდა პირველი აფსუური სახელწოდებები, აგრეთვე XIX ს. მეორე ნახევარში რუსული, თურმე რუსეთი ყოფილა. მეტი საოცრება და საკვირველება რა შეიძლება ითქვას?! რას არ იტყვის – ტვინთან ძაფებგაუბმელი ენა, რა არ აღმოხდება ყველაფრისაგან თავისუფალ ადამიანს პირიდან.

აი რას წერს ს. ჩერვონაია ზ. აჩბას და მისი მეგობარი სეპარატისტების უსაზღვრო და უკონტროლო მოსაზრებებზე: **«С полной беззащитностью выбалтывал истинные цели организаторов абхазской провокации, мешая грубую ложь («паша земля инородное тело в Грузии»), дикие вымыслы («открою для вас удивительную вещь... царь умер своей смертью в городе Сухуми и похоронен на Михайловском кладбище»), явную демагогию и циничные откровения («Москва нас все время подталкивает к федеральному договору с Грузией, а мы просто вернулись к конституции 1925 года, по которой Абхазия была провозглашена Советской Социалистической Республикой. Я не думаю, что это «федеративный договор с Грузией» оптимальное решение. Может быть, присутствие достаточно большого числа россиян откроет Абхазии какие-то другие политические ориентиры». Мы вели переговоры с деловыми кругами России, и она готова помочь в создании рабочих мест для русских переселенцев». Это выгодно**

и России, которой пора остановить свой распад, пора вернуться к традиционной геополитике», Ачба продолжает С. Червоная, прямо формулирует задачи разрушения целостности грузинского государства, отторжения от Грузии Абхазии и включения ее в Россию при одновременном возвращении России к прежней имперской геополитике и при максимальной колонизации Абхазии русскими переселенцами, прежде всего военными «патриотической ориентации («Люди, которые придут к нам, станут гражданами Абхазии... Много приехало казаков, и они очень активно влились в артиллерийские и пехотные подразделения... Часть добровольцев – те, кто восстал в Дубоссарах»⁹...

ზ. აჩბა ნათქვამით არ კმაყოფილდება და განაგრძობს, რომ ბევრი საბჭოთა, ამჟამად რუსეთის ოფიცრები, რომლებიც ჩვენთან ჩამოდიან შვებულებით, ომში ებმებიან ორი თვით, ვისაც შეუძლია ჩამოვიდეს ჩვენთან, ოღონდ ისინი უნდა იყვნენ ის სამხედროები, რომელთაც კავშირი დაკარგეს მშობლიურ ადგილებთან, მათ უნდა გაიგონ და შეიგნონ, რომ აფხაზეთი – ეს რუსეთია¹⁰.

ყოველივე ამასთან დაკავშირებით, დასძენს ს. ჩერვონ-ნაია, რომ ზ. აჩბა არ მალავს რუსეთის რეაქციულ ძალებთან პოლიტიკურ ვაჭრობას და ალიანსს, რომლითაც თავს იწონებს, რომ აფხაზეთი პერსპექტიული რესპუბლიკა იქნება თუ ის სამხედრო გამარჯვებას მოიპოვებს, ამას უდიდესი მნიშვნელობა ექნება თვითონ რუსეთისათვის, აგრეთვე ყველა იმისათვის, ვინც ჩვენთან ჩამოვა საცხოვრებლად, რადგან აფხაზეთში არის საზღვაო ნავსადგურები და დიდებული აგარაკები¹¹.

⁹ С. М. Червоная. Абхазия – 1992: Посткоммунистическая Вандея, Москва, 1993, с. 26-27.

¹⁰ Зураб Ачба. Пора понять, что Абхазия это Россия», «день», 1992, №48 (29 ноября – 5 декабря).

¹¹ З. Ачба. там же; С. М. Червоная. Абхазия... с. 27.

ჩვენი მხრივ კი დავუმატებთ, რომ ჩანს ზ. აჩბას მოკლე მახსოვრობა აქვს, ან სულ არ ადარდებს თავისი ხალხის წარსული და აწყობ, არ ახსოვს რუსების მიერ XIX ს. 60-70-იან წლებში აფსუების ზოცვა-ჟლეტა და დედაბუდიანად აყრა და ოსმალეთში გაძევება, აგრეთვე თურქებისადმი თანაგრძნობის გამო აფსუების „დამნაშავე ხალხად“ მონათვლა, ასევე გაუკაცრიელებული აფხაზეთის მინა-წყლის უდიდესი ნაწილის რუსეთის ხაზინის მიერ დასაკუთრება და გაგრის მთლიანი წართმევა. ამასთან, ისიც უნდა ითქვას, რომ ალბათ იშვიათად თუ სადმე მოიპოვება ისეთი ადამიანი, რომელიც თავის ქვეყანაში (საეჭვოა, რომ აფხაზეთს აჩბა თავის ქვეყნად თვლიდეს) ასე უხვად ეპატიუებოდეს დაუძინებელ მტერს, ისიც საცხოვრებლად. რჩება ისეთი შთაბეჭდილება, რომ აჩბამ კარგად იცის აფსუების წარსული და რა ენაღვლება საქართველოს მინა-წყლის წარამარა დარიგება რუსების თუ სხვებისადმი, ასევე, აფხაზეთის გადაქცევა სამხედრო კონფლიქტის პოლიგონად. რა შეიძლება საბოლოოდ ეწოდოს ზ. აჩბას და მისი თანამოაზრე სეპარატისტების ასეთ პოზიციას და საქციელს, პირველ რიგში, თუ არა თავისი ქვეყნის ინტერესების გამყიდველი და მოღალატე? არაფერს ვამბობთ ქართველების მიმართ, რომელსაც ვერ იტანს თავისი ანგარების გამო და ბიოლოგიურად ეზიზღება.

მეორე მხრივ, სეპარატისტი ლიდერების მიერ თავისი ხალხის გენოციდის მომწყობი რუსების აქტიური მიპატიუება თავისი ქვეყნის მინა-წყალზე იმას ნიშნავს, რომ მათ გაუქრათ იმისი ფანტაზიური ილუზია, რომ სადმე (თურქეთში, სირიაში, ერაყში, ან იორდანიაში) ცხოვრობენ თავიანთი თვისტომი მასები, რომელთა აფხაზეთში უკან წამოყვანაზე უზრუნველობის გამო, ისინი მრავალგზის ემდურებოდნენ და ეშარებოდნენ საქართველოს ხელისუფლებას. ჩანს, სეპარატისტები საბოლოოდ დარწმუნდნენ, რომ სიცრუეა აფსუათა დიდი მასების (450 ათასამდე აფსუას) გადასახლება თურქეთში და მის მეზობელ მაჰმადიანურ ქვეყნებში, აგრეთვე საზღვარგარეთ რამდენიმე მილიონი აფსუას არსებობა. არასოდეს ისინი ამდენი არ ყოფილან და მით უფრო ახლაც არ არიან.

ახლა იმის თაობაზე, თუ როგორ ჯვაროსნულ ლაშქრობას აწყობდა და ახლაც არაფერს ერიდება რუსეთის ხელისუფლება აფხაზეთის კონფლიქტის დროს ერთმორწმუნე საქართველოს წინააღმდეგ აფხაზეთის მისატაცებლად.

ალბათ ზედმეტი არ იქნება კვლავ გავიხსენოთ ის, რომ რაც მეტ დათმობაზე მიდიოდა საქართველოს ხელისუფლება აფსუების მიმართ, იმედანად მეტად და მეტად თავხედდებოდნენ და განუსაზღვრელ პრივილეგიებს მოითხოვდნენ, რაც განსაკუთრებით ხროშჩოვშინა-სუსლოვშჩინის დროს გამოიკვეთა და გაძლიერდა. თანდათან ყალიბდებოდა კრემლის მიერ ნახალისებული და ნაქეზებული აფსუა კლანურ-ეთნოკრატიული ჯგუფი, რომელიც მოსვენებას უკარგავდა თავის ხალხს, უფრო და უფრო აქტიურად ემოქმედა საქართველოსა და ქართველების წინააღმდეგ. ამ ფონზე სულ უფრო და უფრო ივიწყებდნენ აფსუები, რომ ისინი არ იყვნენ აფხაზეთის აბორიგენები და არავითარი გამოცდილება არ ჰქონდათ სახელმწიფოებრიობის, უბრალოდ ყუბანისპირეთის შეუმჩნეველი მესაქონლე ხალხის - აბაზების ნაწილი იყვნენ, საიდანაც მხოლოდ გვიან საშუალო საუკუნეებში შემოვიდნენ საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ მხარეში - აფხაზეთში და აქ დამკვიდრდნენ ქართველების გვერდით.

დროთა ვითარებაში აფსუები თანდათან თავხედდებიან და არავითარ ანგარიშს არ უწევენ თავის წარმომავლობას, ადგილზე არსებულ დემოგრაფიულ სურათს, პოლიტიკურ და კულტურულ რეალობას და ადგილობრივი მკვიდრი ქართველების იგნორირებას და შევიწროებას იწყებენ (ზუსტად ისე, როგორც საქართველოს შუაგულ ქართლში გვიან შემოსული ოსები ირჯებოდნენ), რაშიც გადამწყვეტ როლს საბჭოთა კავშირის (რუსეთის იმპერიის) ხელმძღვანელობა ასრულებდა (მართალია, ამას ფართო გახმაურებული სახე არ მიუღია, მაგრამ ხრუშჩოვ-სუსლოვის ე. წ. ნაციონალური პოლიტიკის მახინჯი იდეით აფსუები მზად იყვნენ მოეთხოვათ აფხაზეთის კრასნოდარის მხარესთან შეერთება¹².

¹² Д. Стурua. Сепаратистское движение в Абхазии, в шестидесятые годы нашего столетия, Тбилиси, 1996, с. 3-4.

მიუხედავად იმისა, რომ აფსუები აფხაზეთის მოსახლეობის მხოლოდ 18 პროცენტს შეადგენდნენ და ნომენკლატურული თანამდებობების 60-ზე მეტ უმნიშვნელოვანეს ადგილებს ფლობდნენ, აფსუების ეთნოკრატიული ჯგუფი ქართველთა (რომლებიც 45 პროცენტზე მეტი იყვნენ) მხრივ შევიწროვებაზე ჩიოდნენ განუწყვეტლივ მოსკოვსა და კრემლში XX ს. 60-80-იან წლებში. ისიც უნდა ითქვას, რომ არსად საბჭოთა ავტონომიებში იმდენ პრივილეგიას არ ფლობდა არცერთი სხვა საბჭოთა ეროვნული უმცირესობა, რამდენსაც აფსუები, რომელთაც სხვა სიკეთესა და წყალობასთან ერთად, მიეცათ სპეციალური რადიო-ტელევიზია და უნივერსიტეტი, რაც თითქმის გამონაკლისს შეადგენდა მაშინდელ სსრ კავშირის 20-მდე ავტონომიას შორის. ამასთან ერთად, აფსუების ახლადფეხადგმულ ენას ქართული და რუსული ენების გვერდით მიენიჭა ავტონომიის სახელმწიფო ენის სტატუსი. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ყველაფერმა ამან კიდევ უფრო გაათამამა და გაათავებდა აფსუათა ლიდერები, ნაცვლად დამშვიდებისა და მადლიერებისა, მათი ეთნოკრატია კიდევ უფრო აგრესიული და თავშეკავებული გახდა, რაც მოსკოვისა და კრემლის ელიტის (სსრ კავშირის ხელმძღვანელობისა და უმაღლესი საბჭოს პარლამენტარების ნაწილის) მხარდაჭერისა და ნაქეზების შედეგად აქტიურ აგრესიაში გადაიზარდა.

თუ დავაკვირდებით მოვლენებს აფხაზეთის ოფიციალურ ავტონომიაში, 1931 წლიდან 1946 წლამდე, მათ რაიმე მნიშვნელოვანი გამოსვლა არ ჰქონიათ ქართველების, ანუ საქართველოს წინააღმდეგ (მხედველობაში არ გვაქვს 1937 წელი, როდესაც საშინელი რეპრესიები დაატყდა მთელ საბჭოთა კავშირის ინტელიგენციას, მათ შორის გამონაკლისი არც აფხაზეთის შედარებით მცირერიცხოვანი ინტელიგენცია იყო, და არც საქართველოს ინტელიგენცია).

პირველი სერიოზული უკმაყოფილება აფსუების მხრიდან მაინც 1946 წელს შეინიშნება, როდესაც გარკვეული წინააღმდეგობა მოჰყვა სკოლის რეფორმას, როდესაც რესპუბლიკის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ, პირველ რიგში, განათლების სამინისტრომ პროექტი წამოაყენა ქართული და რუსუ-

ლი სწავლების გაფართოების საკითხზე (ქართული ენის სწავლების მე-5 კლასიდან, ხოლო რუსულის ყველა კლასში, განსაკუთრებით კი რუსულ სკოლებში, რა თქმა უნდა, მოსკოვის დირექტივით). აფსუა ინტელიგენციამ ეს აღიქვა, თავისი უფლების შებლაღად ქართველების მხრივ და მოსკოვში გაგზავნილი საჩივრებით მოითხოვა ქართული სწავლებისა და ქართული სკოლების ლიკვიდაცია (აფსუა ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა საჩივრები აღძრეს და მოითხოვეს აფსუური სკოლების გაფართოება და შესაბამისად აფსუური სწავლების გაფართოება, მაგრამ არავითარი ანგარიში არ გაუწიეს იმას, რომ ოთხნაირ გრაფიკზე შედგენილი აფსუური დამწერლობა ჯერ ფეხგამაგრებულიც კი არ იყო და შესაბამისი სახელმძღვანელოები და ლიტერატურა არ არსებობდა).

ეს საჩივარი თუ საჩივრები გახმაურდა და ის არის სინდის-ნამუსისაგან ხელაღებული რამდენიმე აფსუას უსამართლობის ნიმუში, ამიტომ შედარებით ფართოდ შევეხებით მას. ამ წერილის დოკუმენტური ნაწილი ახლახან გამოაქვეყნა ფილოლოგმა ნ. ფოფხაძემ. გაზ. „საქართველოს მოამბეში“ (2004 წ. 31 აგვისტო) სათაურით, როგორ გადაარჩინეს გარუსებას აფხაზეთის მოსახლეობა აკაკი მგელაძემ და კანდიდ ჩარკვიანმა“. სათაურის სინამდვილის რა მოგახსენოთ, მაგრამ ყოველშემთხვევაში ამ ორმა გამოჩენილმა სახელმწიფო მოღვაწემ, ჩემი აზრით, ნათელი კვალი დატოვა საქართველოს ცხოვრებაში. ისინი შეეცადნენ, აფხაზეთის ტოტალური გარუსება მაშინ ნაწილობრივ მაინც შეენელებინათ.

საქმე ის იყო, რომ კრემლის დირექტივით აფხაზეთის ბავშვებს (უპირატესად ქართველებს) ქართული - გოგებაშვილის „დედაენა“ ეკრძალებოდათ და რუსულის სწავლება ეძალებოდათ, აფსუებს კი მათთვის გაუგებარი რუსული (კირილიცის) გრაფიკის საფუძველზე დიმიტრი გულიას და კ. მაჭავარიანის მიერ XIX ს. 90-იან წლებში შემუშავებული „აფხაზური ანბანის“ საფუძველზე სწავლა ევალებოდათ, თუმცა თავისი თავისებურებისა და უცხოუღერადობის (შეუსაბამობის) გამო მას ბავშვებმა თავი და ბოლო ვერ გაუგეს და თავი ვერაფერს გაართვეს. ამის გამო ბავშვების მშობლებმა მასობრი-

ვად მოითხოვეს აბლაბუდა – ხელოვნური „აფსუური ანბანის“ სწავლების ამოღება და ბავშვების ნორმალური სწავლების შემოღება – მითუმეტეს ქართველი ბავშვების მშობლებმა კატეგორიულად მოითხოვეს ქართული სწავლება (სამწუხაროდ რუსულ სკოლებს და მის გაძლიერებულ სწავლებას არც არავინ შეეხო და ისინი უცვლელად განაგრძობდნენ თავის რუსიფიკატორულ საქმეს).

აფსუათა ეს პირველი უკმაყოფილება, ასე თუ ისე, უკომპრომისოდ დამთავრდა, მაგრამ შემდეგ ამას მოყვა დაუსრულებელი საჩივრები მოსკოვში და საკავშირო მთავრობის და შესაბამისი ინსტანციების არაერთი ჩარევა. როგორც ჩანს, კრემლი მაინცდამაინც არ ეწინააღმდეგებოდა აფსუებს, რადგან რა კონკურენციის განევა შეეძლო აფსუურს რუსულისადმი, ხოლო ქართული ენა საშიშად და რუსიფიკაციის შემაფერხებელ საშუალებად იყო მიჩნეული. აფხაზეთის ზოგიერთი სკოლის სწავლების რეორგანიზაციის (მშობლებისა და საქმის ნორმალური წარმართვით დაინტერესებულ პირთა წერილობითი თხოვნის გათვალისწინების საფუძველზე) შედეგად 1946 წ. სწავლებიდან ამოღებული იქნა ე. წ. „აფხაზური დამწერლობა“. რასაც დაახლოებით 7 წლის შემდეგ მოყვა ქართველების მოძულე კ. შაკრილის და მისი ჯგუფის წერილობითი საჩივარი საკავშირო ცეკაში, რომლის უშუალო ნამქეზებელი და წარმართველი იყო აგრეთვე გაქნილი შოვინისტი – პროფესორი ნ. სერდიუჩენკო. საჩივარი დაწერილი იყო ცეკას ერთ-ერთი თანამშრომლის, აგრეთვე ანტიქართველი ა. კუზნეცოვის სახელზე (ჩანს წინდანინ მოლაპარაკებისა და შეთანხმების საფუძველზე).

როგორც ნ. ფოფხაძის მიერ დოკუმენტის პუბლიკაციაშია ნათქვამი, ამ საჩივარს მოყვა ცეკას მდივნის ა. მალენკოვის უშუალო დალაპარაკება აფხაზეთის საოლქო მდივანთან ა. მგელაძესთან – თუ რაში იყო საქმის ვითარება. ა. მგელაძემ რამდენიმე დღეში შეადგინა საქმის ვითარების დეტალური (დოკუმენტური) ახსნა-განმარტება, რომელსაც თან დაურთო მშობელთა და მასწავლებელთა თხოვნა და აფხაზეთის სახალხო განათლების სამინისტროს გადანყვეტილება, აგრეთვე სა-

ოლქო კომიტეტის მიერ მიღებული დადგენილება და ყველა-ფერი ეს გაუგზავნა საკავშირო ცეკას.

საკავშირო მოხსენებით ბარათში (რომელიც შეთანხმებული იყო საქართველოს ცეკას პირველ მდიან კ. ჩარკვიანთან) ნათქვამია, რომ აფხაზეთის 417 სკოლიდან (1945-1946 სასწავლო წელს) აფხაზური იყო 81, რომლის პირველ ოთხ კლასში ისწავლებოდა აფხაზურ ენაზე (მე-5 კლასიდან რუსულ და ქართულ ენებზე). შემონმების შედეგად დადგინდა, რომ ამ კლასებში სასწავლო პროცესი ფაქტობრივად ფუჭი (ჩაშლილი) იყო, რაც წერა-კითხვის და ცოდნის ელემენტარულ მიმდინარეობაში ვლინდებოდა სხვა სკოლებთან შედარებით (რაც აგრეთვე შესაბამისი სახელმძღვანელოების არ არსებობითაც იყო გამოწვეული). პრაქტიკულად ამ სკოლებში სწავლა არ მიმდინარეობდა, ამიტომ მათი მოსწავლეები გაფანტული იყვნენ სხვაგან, ამ მიზეზით აფხაზების (ე. ი. აფსუების) აბსოლუტური უმრავლესობა საშუალო სკოლასაც ვერ ამთავრებდა (მთელი აფხაზეთის 9.179 მოსწავლიდან მე-10 კლასში აფხაზური სკოლებიდან სულ მხოლოდ 60 მოსწავლე ირიცხებოდა 1945-46 სასწავლო წელს).

განმარტებით (მოხსენებით) ბარათში ნათქვამია, რომ რაკი ასე სავალალო ვითარება იყო აფხაზურ სკოლებში და ელემენტარულ განათლებას ვერ იღებდნენ მისი მოსწავლეები, ამიტომ ვერც უმაღლეს სასწავლებელში ვერ აბარებდნენ გამოცდებს. ამის გამო 1945-1946 სასწ. წელს სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში 622 სტუდენტიდან მხოლოდ ერთი იყო აფხაზურ სკოლა დამთავრებული (თბილისის უნივერსიტეტში კი - არცერთი).

ამან გამოიწვია ის, რომ აფხაზეთში მაშინ არ არსებობდა პარტიული, სამეურნეო და კულტურის უზრუნველსაყოფი აფხაზი კადრები (რის გამოც ხელისუფლება იძულებული იყო აფხაზეთში ცენტრიდან გაეგზავნა კადრები).

აქვე ნათქვამია, რომ როგორც წესი, თავის დროზე, აფხაზეთში წამყვან თანამდებობებზე მუშაობდნენ და წინაურდებოდნენ უნიგნური აფხაზები, რაც ყოველმხრივ ვნებდა და აბრკოლებდა აფხაზეთის განვითარებას (ქართველები

უკეთეს შემთხვევაში მოადგილეებად თუ ინიშნებოდნენ თანამდებობებზე).

აქვე ნათქვამია, რომ განათლების სისტემის ღრმა შემოწმებამ დაადასტურა აფხაზური სკოლის სასწავლო პროცესის გარდაქმნის აუცილებლობა, რადგან მისგან მომდინარეობდა კადრების არ არსებობა და ჩამორჩენილობა.

განმარტებით ბარათში ნათქვამია, რომ ამიტომ გახდა აუცილებელი საშუალო სკოლის მაღალ კლასებში აფხაზური სწავლების რეორგანიზაცია და გარდაქმნა. ამასთან ამ ბარათში დასაბუთებულია იმის მიზეზიც, თუ რატომ არ არსებობდა აფხაზური სახელმძღვანელოები, რომ ეს გამოწვეული იყო აფსუური ენის შეზღუდულობით, საჭირო ტერმინოლოგიის უქონლობით და ა. შ. (სიმართლე რომ ეთქვათ, თავის დროზე, მას ხომ ფეხიც არ ჰქონდა ადგმული, რაც მრავალგზის შენიშნეს და თქვეს რუსმა სწავლულებმაც, მაგალითად, ბარტოლომემ, თვით უსლარმაც და სხვ.) ამიტომ, რა თქმა უნდა, შეუძლებელი იყო მეცნიერების საფუძვლების შექმნა და სწავლება აფხაზურ (ე. ი. აფსუურ) ენაზე.

განმარტებით ბარათში ნათქვამია აგრეთვე, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ აფხაზთაგან უმაღლესი განათლება მიიღეს მხოლოდ იმ ერთეულებმა, ვინც ქართული და რუსული სასწავლებლები დაამთავრა თბილისში ან მოსკოვში, მაგალითად: დელბამ (აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე), ლასურიამ (იუსტიციის მინისტრი), მარლანია (მინისტრის მოადგილე), კემულარიამ (საგეგმო კომიტეტის თავმჯდომარე), ტუსკაძემ (მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე), ხაშბამ (უმადლესი საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე), არშბამ (მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი). ამათგანაც ტუსკაძე და ლასურია ფაქტობრივად ქართველები იყვნენ.

ამასთან ერთად, თანამდებობაზე იყვნენ ისეთი აფსუებიც, ვისაც საშუალო ან არასაშუალო განათლება ჰქონდა, მაგალითად, ოტრბა (სსრკ დამზადების სამინისტროს რწმუნებული აფხაზეთში). აქვე ნათქვამია, რომ არ არსებობს ისეთი აფხაზი, რომელსაც დამთავრებული აქვს აფხაზური სკოლა

და მიიღო უმაღლესი განათლება და აფხაზეთში იმუშავებდა თანამდებობაზე, ან მას მოისურვებდა. აქ არ შეიძლება არ შევნიშნოთ, რომ მიუხედავად აფსუების მცირერიცხოვნებისა (მთელი მოსახლეობის 18 პროცენტს რომ ძლივს შეადგენდნენ) ისინი XX ს. 60-80-იან წლებში (როდესაც ასე თუ ისე განათლებული კადრები გაუჩნდათ) მთელი აფხაზეთის ხელშესახები თანამდებობის 60 პროცენტზე მეტს ფლობდნენ, მათ შორის საოლქო კომიტეტში, მინისტრთა საბჭოში, უმაღლეს საბჭოში და სხვაგან პირველ ადგილებს, მაგრამ ყველაზე მეტი პრეტენზიები და ამბიციები მაინც არ მოიძალეს (ამაზე ვრცელ და ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის გერონტი გასვიანის კაპიტალური მონოგრაფია - „აფხაზეთი XIX ს. ბოლოსა და XX საუკუნეში, თბ., 2004, განსაკუთრებით პარაგრაფი - აფსუა სეპარატისტთა ახალ-ახალი პრეტენზიები“) ¹³.

აქვე მოცემულია აფხაზეთის ავტონომიის სტატისტიკა, სადაც 1945 წ. სულ 375 ათასი სული ცხოვრობდა, ამათგან 58 ათასი აფხაზი (აფსუა), 208 ათასი ქართველი, 65 ათასი რუსი, 41 ათასი სომეხი და სხვ. შემდეგ აღნიშნულია, რომ აფხაზეთის ექვსი რაიონიდან - ოთხში: გაგრის, გალის, სოხუმისა და გულრიფშის - აფსუები თითქმის არ ცხოვრობენ (ხოლო გუდაუთისა და ოჩამჩირის რაიონებშიც კი, სადაც მათი ძირითადი მასაა თავმოყრილი, იშვიათია სოფელი, რომელიც სუფთა აფსურის არის. ამიტომაც, რომ აქაური სკოლებიც შერეულია და ქართველი ბავშვებიც ზარალდებიან აფხაზური სკოლების მანკიერი სისტემის გამო.

ბარათში ხაზგასმულია ისიც, რომ აფხაზებს საბჭოთა პერიოდამდე არ გააჩნდათ დამწერლობა (უსლარის, გულიას და მაჭავარიანის მიერ რუსული გრაფიკის საფუძველზე - შედგენილი „აფხაზური ანბანი“ ფაქტობრივად გამოუდგარი იყო, ხოლო ქართულის საფუძველზე შედგენილი აფხაზური დამწერლობა - რუსიფიკაციის გამო - მიუღებელი და საშიში). სინამდვილე რომ ვთქვათ, ქართული ენა და ლიტერატურა,

¹³ გერონტი გასვიანი. აფხაზეთი XIX ს. ბოლოსა და XX საუკუნეში, გვ. 538-547.

აგრეთვე დამწერლობა ფაქტობრივად მშობლიური გახდა აფსუებისათვის, რადგან მათთან ერთად ქართველები (ძირითადად მეგრელები) შეადგენდნენ უკვე აფხაზებს. ამასთან, აფსუური ლექსიკა სავსე იყო ქართული ტერმინოლოგიით, რომლის ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს (უბრალოდ მრავალ მათგანს აწინდებული აქვს დართული, სხვა მხრივ თითქმის სახეშეუცვლელია ქართული ტერმინოლოგია)¹⁴.

ყველაფერი ამის გარდა, საქართველოს ხელისუფლებმა კარგად იცოდნენ, რომ მთელ საბჭოთა კავშირში (ნაციონალურ მხარეებში) გაშლილი რუსიფიკაცია მიმდინარეობდა, ამიტომ სანყენი და გულისგასაწყრომი რომ არ დარჩენილიყო კრემლისათვის, ჩარკვიანი და მგელაძე ხაზგასმით წერდნენ, რომ აფხაზეთის ყველა სკოლაში (რუსული სკოლების გარდაც) ფართო მასშტაბით მიმდინარეობდა რუსული ენისა და ლიტერატურის სწავლება (სწორედ ეს აწუხებდა კრემლს, თორემ რაში ადარდება აფსუური სკოლების და ენის ბედი, აფსუური სწავლება ისედაც ხომ საშუალებად და გარდამავლად იყო მიჩნეული რუსულზე და რუსიფიკაციაზე გადასასვლელად. ცხადია, აფსუების ქართულზე გადასვლა იმიტომ არ აძლევდა რუსეთს ხელს, რომ ქართულის გადასხვაფერება და რუსულზე გადაყვანა, თავისი მდიდარი ლიტერატურისა და ენობრივი სიმდიდრის გამო, ბევრ სიძნელესა და სირთულეს ქმნიდა).

კ. ჩარკვიანის და ა. მგელაძის ამ შინაარსის განმარტებითი და მოხსენებითი ბარათი, გარდა საბჭოთა კავშირის ცენტრულ კომიტეტისა, აფხაზეთის განათლების და კომპარტიის საოლქო კომიტეტისაც გაეგზავნა.

აფხაზეთის სკოლების რეფორმის გატარების მიზანშეწონილობისა და მხარდაჭერის შესახებ. აი საოლქო კომიტეტის ეს დადგენილებაც ორიგინალის ენაზე:

¹⁴ გერონტი გასვიანი. აფხაზეთი XIX ს. ბოლოსა და XX საუკუნეში, თბ., 2004, გვ. 456-464.

Секретарь Абхазобкома КП(б) Грузии Акакий Мгеладзе
"Выписка из протокола №274 заседания бюро Абхазского
Комитета КП (б) Грузии от 13 марта 1945 года.

№ Б 274/14

25 ноября 1952 года (кония)

«О мероприятиях по улучшению учебно-воспитательной работы в школах Абхазской АССР».

Заслушав доклад комиссии Абхазобкома КП (б) Грузии «О мероприятиях по улучшению учебно-воспитательной работы в школах Абхазской АССР» - бюро Абхазобкома КП (б) Грузии отмечает, что существующая система обучения в абхазских школах, при которой преподавание в начальных классах ведется на абхазском языке, а с 5 по 10 класс на русском языке, резкий переход в обучения с родного языка на русский значительно затрудняет обучение. Слабо владея русским языком, учащиеся старших классов абхазских школ не в состоянии освоить учебную программу, в следствии чего к ним предъявляются пониженные требования, занятия с ними ведутся по сокращенной программе. Лишь незначительная часть учащихся абхазских школ оканчивают среднюю школу.

Между тем, знание грузинского языка значительной частью абхазского населения, лексическое сходство грузинского и абхазского языков, единый алфавит диктуют целесообразность и необходимость перевода обучения в абхазских школах на грузинский язык. Бюро Абхазобкома КП (б) Грузии постановляет:

1. С целью улучшения качества учебно-воспитательной работы в школах Абхазской АССР, подготовки квалифицированных кадров из числа абхазов и идя на встречу пожеланиям широких масс абхазской интеллигенции, самих учащихся и их родителей, отменить существующую систему обучения в абхазских школах.

2. Учитывая наличие общего алфавита и лексическое сходство грузинского и абхазского языков, а также знание грузинского языка значительной частью населения, общность материальной и духовной культуры родственных грузинского и абхазского народов, перевести обучение в абхазских школах 1945-46 учебного года на грузинский язык. Просить ЦК КП (б) Грузии утвердить перевод обучения в абхазских школах на грузинский язык.

3. В учебных планах реорганизуемых абхазских школ оставить как обязательный предмет преподавание абхазского языка и литературы.

4. Поручить Наркому Просвещения Абхазской АССР разработать подробный план перевода обучения в абхазских школах на грузинский язык и представить его в Абхазобком КП (б) Грузии к 1 апреля 1945 года.

5. Просить ЦК КП (б) Грузии обязать Нарком Просвещения Грузинской ССР обеспечить реорганизуемые школы Абхазской АССР квалифицированными педагогическими кадрами, а так же всеми необходимыми учебниками и учебно-методическими пособиями.

6. Обязать Горкомы, Райкомы КП (б) Грузии разъяснить населению огромное культурно-политическое значение перевода обучения в абхазских школах на грузинский язык.

Секретарь Абхазобкома КП (б)
Грузии Акакий Мгеладзе

აი, ეს ამბები გახდა არა მხოლოდ მგელაძის და რესპუბლიკის ხელისუფლებისადმი, არამედ არაფერშუაში მყოფი რიგითი ქართველების და საერთოდ საქართველოსადმი ახირების მიზეზი. ბუნებრივია, აფსუა ავანტურისტების (რიგითი აფსუები არაფერ შუაში არიან, მათ უბრალოდ ახირებული სეპარატისტები იყოლიებდნენ და ხშირად აიძულებდნენ ქართველები აეთვალისწინებინათ და ბრძოლაში ჩაბმულიყვნენ) ზურგსუკან რუსეთის იმპერიული ძალები იდგნენ ჩასაფრე-

ბული, რომლებიც ჩქარობდნენ აფხაზეთის და მთელი საქართველოს გათქვეფას, ასე ეთქვათ გარუსებას და საბოლოო გაქრობას.

ამის შემდგომ ნაქეზეული აფსუა ინტელიგენციის და გაბრიყვებული ხალხის გამოსვლები ხშირად (რამდენიმე წელიწადის შემდეგ) მეორდებოდა, თანაც შედარებით მეტ და მეტ მასშტაბს და საშიშ ხასიათს იძენდა. ასეთი იყო 1957 წლის გამოსვლა, როცა მისი საბაბი გახდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის პავლე ინგოროყვას ფუნდამენტური ნაშრომი „გიორგი მერჩულე მეათე საუკუნის მწერალი“. როგორც ცნობილია, ამ მეცნიერულ კაპიტალურ გამოკვლევაში მთელი დამაჯერებლობით არის დასაბუთებული, რომ აფსუები (აბაზების განაყოფი) XV საუკუნის შემდეგ არიან თანდათან ჩამოსახლებული ჩრდილო კავკასიის მთიანეთიდან (ყუბანისპირეთიდან და მის სათავეებიდან) აფხაზეთში. მართალია, ეს გამოკვლევა 1954 წელს გამოქვეყნდა, მაგრამ სანამ ამ ნაშრომს გაეცნენ აფსუების სწავლულები და სანამ მის შინაარსს გაავრცელებდნენ მოსახლეობაში დრო გავიდა და რაკი თეორიულ-წერილობითი პასუხის გაცემა შეუძლებელი გახდა, ამიტომ ხალხის ძალადობის - მიტინგების მეშვეობით შეეცადნენ პასუხის გაცემას. ამასთან, აფსუებმა ისარგებლეს იმითაც, რომ სტალინის გარდაცვალებისა და ბერიას დახვრეტის შემდეგ (ბოლშევიკურ-კომუნისტური დიქტატურის მთელი მანკიერებისა და სისასტიკის მათთვის გადაბრალებით, აგრეთვე 1956 წ. 9 მარტს თბილისის აჯანყებით) საქართველო ისედაც ძლიერ იყო შევიწროვებული ხრუშჩოვ - სუსლოვის ბანდის მიერ. უამრავი ბრალდებები წამოუყენეს თბილისს და, საერთოდ, ქართველებს, მათგან ვითომ მრავალგზის ჩაგვრის გამო. ამდენად, უამრავი საჩივრის აღძვრით მოსკოვში და გაუთვითცნობიერებელი გლეხთა მასის მიტინგებით და მანიფესტაციებით ქართველების, კერძოდ გამოჩენილი მეცნიერების პავლე ინგოროყვას, გიორგი ახვლედიანის, სიმონ ყაუხჩიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილის ასევე სხვა მრავალი (ხელისუფლების, თუ საზოგადოებრიობის წარმომადგენლების) ადამიანის დასჯა და პ. ინგოროყვას წიგნის აკრძალვა მოითხოვეს, არადა, სა-

ქართველოდან გამოყოფა და რსფსრ-სთან შეერთება მოითხოვს.

სადაო არ შეიძლება იყოს ის, რომ აფხაზეთის სეპარატიზმს ცენტრი – კრემლი წარმართავდა და კვებავდა, ნაცვლად იმისა, რომ ხელისუფლებას მკვეთრი ღონისძიება და სამართლიანი ორგანიზაციული ზომები მიეღო ერთი მუჭა ორგანიზატორების წინააღმდეგ, ვინც შულლსა და სიძულვილს აღვივებდა ერთ ქვეყანაში მოსახლე ორ ხალხს შორის, ცენტრი წლობით აჭიანურებდა და წელავდა საკითხების მშვიდობიან მოგვარებას, სულაც არ ცდილობდა (არ აინტერესებდა) მტყუან-მართლის გარკვევა, პირიქით შფოთი მის ინტერესებს შეესაბამებოდა, მაშინ მტყუანი – მართალი იყო და პირიქით, მართალი – მტყუანი. სწორედ, ასე იყო ქართველების საქმე, რადგან ისინი რუსეთის კოლონიურ – ძალდატანებით რუსიფიკაციას გაურბოდნენ და თავისი მეობის შენარჩუნებას ესწრაფოდნენ, ეს ანგარიშში არ შედიოდა და არ შეესაბამებოდა კრემლის ინტერესებს, მაშასადამე ქართველები ტყუოდნენ, ამიტომ საბჭოთა რუსეთის ხელისუფლებას ქართველები მუდამ შიშის ქვეშ ჰყავდა, ჭკუით თუ არ იქნებოდნენ ისინი, აფხაზეთს და სამაჩაბლოს (ე. წ. სამხრეთ ოსეთს) დაკარგავდნენ და კიდევ ჯავახეთს და რუსეთი ამას გააკეთებდა აფსუების, ოსების და სომხების სახელით და ბოლოს ქართველები თავსაც დაკარგავდნენ. ასეთი იყო მართალ-მტყუანის გარჩევა მოსკოვეური სამართალი.

კრემლით დაიმედებული აფსუების შემდეგი შეტევა ქართველებისადმი 1978 წელს განხორციელდა, რაც საბჭოთა კავშირის და საქართველოს განახლებული კონსტიტუციის შემუშავებას და მიღებას დაუკავშირდა. საბჭოთა კრემლის განსაზღვრით, დრო დადგა ქართული ენის, როგორც რუსიფიკაციის დაბრკოლების საშუალების, ამოღებისა რესპუბლიკის კონსტიტუციიდან, როგორც სახელმწიფო ენის. როდესაც საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებამ ეს ღონისძიება მომნიშვნეულად და კანონზომიერ მოვლენად მიიჩნია და რესპუბლიკის მთავრობაც ამას დათანხმდა, საქართველოს ინტელიგენციამ, სახელდობრ თბილისის მეცნიერებმა და სტუდენტობამ საქმე

გაარჩია, თუ რას ნიშნავდა უნინდელი კონსტიტუციიდან ქართული ენის სახელმწიფო სტატუსის ამოღება და შენიღბულად „მისი ხმარების უფლების დატოვება“ – ყველაფერი გასაგები გახდა. ამიტომ მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის საერთო კრებამ შესებადამისი ხმაური ატეხა, კრებაზე გამოვიდა რვა კაცი, მათ შორის ზ. ალექსიძე, გ. გასვიანი და სხვები, რომელთაც დაასაბუთეს, რომ ქართული ენის სახელმწიფო სტატუსის ამოღება ნიშნავდა ქართული ენის ხელყოფას და ამით ქართველი ხალხისათვის მეტყველების წართმევას: ე. ი. თავისი განათლების, საქმის წარმოების, საკუთარი სწავლების ქსელის, მეცნიერული კვლავწარმოების, ფსიქიკურ-ფსიქოლოგიური თვითმეგნების, წარსულისადმი პატივისცემის, საუკუნეობრივი ლიტერატურის და ა. შ. აკრძალვას (სხვათა შორის, როცა ამ საკითხის განხილვა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტში გახმაურდა, კრებაზე 8 მეცნიერის გამოსვლის 35 გვერდიანი ოქმი შედგა, რომელიც უმაღლესი ცეკამ მოითხოვა მისი მდივნის ვ. სირაძის მეშვეობით). ამის შემდეგ ცეკამ მწერალთა კავშირს საქმის განხილვის ოქმის შედგენა აუკრძალა. საქმის განხილვამ მწვავე დებატები გამოიწვია აგრეთვე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმში და სერთოდ თბილისის მრავალ სახელმწიფო დანესებულებაში, საერთოდ მთელ ინტელიგენციაში. რასაც მოჰყვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტობის და მთელი ინტელიგენციის თავდადებული პროტესტი ქუჩაში გამოსვლით (რუსთაველის გამზირი და ლენინის მოედანი დემონსტრანტებით გაივსო).

მიუხედავად ამისა საქართველოს ხელისუფლებამ საქმის განხილვა (წინასწარ დაკვეთილი სქემის მიხედვით) მაინც გადაწყვიტა უმაღლესი საბჭოს სესიაზე. როცა მომხსენებელი ე. შევარდნაძე დარწმუნდა, რომ ქუჩაში გამოსული ინტელიგენცია არ ხუმრობდა და პროტესტმა საშიში ხასიათი მიიღო – იკადრა და სუსლოვს დაუკავშირდა, როცა მან ვერაფერი ნუგეში მისცა, იძულებული გახდა ბრეჟნევისათვის მიემართა (ამ დროს მშფოთვარე ინტელიგენციამ ალყა-

ში მოაქცია მთავრობის სასახლე და მის პირველ სართულ-ში კიდევაც შეიჭრა, სადაც სესია მიმდინარეობდა), რადგან საქმემ საშიში ხასიათი მიიღო, ბრეჟნევმა ნება დართო ხელისუფლებას ძალაში დაეტოვებინათ უწინდელი კონსტიტუციის ფორმულირება ქართული ენის სახელმწიფო სატატუსის თაობაზე. ამის შემდეგ ე. შევარდნაძემაც იგივე გაიმეორა, რასაც ბრეჟნევი დათანხმდა (მტკნარი სიცრუეა ის, თითქოს ე. შევარდნაძემ რაიმე მოინდომა და გადანყიტა ნებაყოფლობით – ვიმეორებთ, მას, როგორც მარიონეტს, თანამდებობისათვის და კარიერისათვის თავდადებულ პირს, თუნდაც ამ შემთხვევაში არაფერი მოუსურვებია და გადაუწყვეტია, ინტელიგენციის (რა თქმა უნდა, სტუდენტობასთან ერთად) მრისხანე პროტესტმა აიძულა ის და მისი მოსკოველი ფავორიტები საქმე ძველებურად დაეტოვებინათ. აქვე უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ ქართული ენის წინააღმდეგ კრემლის შეტევა იქამდე იყო მისული, რომ საქართველოს განათლების სამინისტროში უკვე მიღებული იყო დირექტივა – რესპუბლიკის ყველა უმაღლეს სასწავლებელში ქართულის ადგილზე რუსულად წარმართულიყო ლექციები ყველა ძირითად საგანში.

რა თქმა უნდა, თბილისის პერიპეტიები მალე გაერცელდა აფხაზეთსა და მთელ საბჭოთა კავშირში. თავის მხრივ, ისედაც ათვალწუნებული თბილისის წინააღმდეგ ახლა აფსუებმაც განაახლეს მოქმედება, ეჭვი არ არის ცენტრის საამებლად თვითონ დაიწყეს საქართველოსა და ქართულის წინააღმდეგ შეტევა (უეჭველია, რომ ქართული ენის დამცრობა აფსუების და ოსების ინტერესებშიც შედიოდა და ეს კარგად იყო გათვლილი კრემლშიც), სეპარატიზმის ლიდერებმა ერთი მხრივ მოითხოვეს აფხაზეთიდან ქართული ენის განდევნა (ამით ქართველების უკიდურესი შევიწროვება, ანუ ქართველების განდევნა), მეორე მხრივ, კვლავ შანტაჟი განაახლეს აფხაზეთის რსფსრ-ში უშუალოდ შესვლის შესახებ – შესაბამისად მოითხოვეს კონსტიტუციაში შეტანილიყო საქართველოს შემადგენლობიდან თავისუფალი გასვლის უფლება.

აფსუა ავანტურისტების ყველა პროვოკაციული გამოხედომის გარკვეული დაშოშმინების შემდეგ – 1988-1989 წლებში კვლავ იფეთქა მათმა მღელვარებამ, ოღონდ უფრო ორგანიზებულად და შედარებით ფართო მასშტაბით. ახლა ამ სეპარატისტული მოძრაობის ხელმძღვანელობაში ჩართული აღმოჩნდა აფხაზეთის შემოქმედებითი ორგანიზაცია მაგ., მწერალთა კავშირიც (ა. გოგუა) და სამეცნიერო ინტელიგენციაც. ამასთან ორგანიზაციულად ფომდება და ყალიბდება სეპარატისტთა სახალხო ფორუმი „აიდგილარა“ (ერთობა), რომელიც ცენტრალური ლერძი (ბირთვი) გახდება აგრესიული სეპარატიზმის. მალე სეპარატისტები ჩაატარებენ თავის სახალხო ყრილობას ლიხნიში (შერვაშიძეების ყოფლ რეზიდენციაში) და მოამზადებენ სამოქმედო გეგმას ანუ პროგრამას ე. წ. „ლიხნის წერილის“ სახელწოდებით, რომლის ცენტრში (მოსკოვში) და საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაგზავნის და ოფიციალურად გამოქვეყნების შემდეგ – 1989 წ. 15 ივლისს, ქართველების წინააღმდეგ „აიდგილარა“ აწყობს სოხუმის უნივერსიტეტის განაყოფის ქართული ფილიალისადმი შეიარაღებულ თავდასხმას, შეტაკების შედეგად ფილიალის შენობის დარბევასთან ერთად, მოხდა ორივე მხრივ სისხლისღვრა (14 ადამიანი გარდაიცვალა და 300-მდე დაიჭრა, თუ ომის დაწყებას არა, აბა სხვას რას დაარქმევ ამას!).

ყროგორც ვნახეთ, აფსუებმა, როგორც საქართველოში ჩამოწოლილმა უცხო ხალხმა (რომლებიც აფხაზეთის კუთხეში დამკვიდრების გამო აფხაზებად იწოდნენ), საქართველოს მკვიდრი მოსახლეობის, ქართველების წინააღმდეგ პირდაპირ ახირებული მოქმედება XX ს. 40-50-იან წლებში დაიწყო, ხოლო ხანგრძლივი მომზადების შემდეგ, რუსეთის მხარდაჭერისა და უშუალო მონაწილეობის შედეგად - მასობრივი ომის უშუალო მზადება 1989 წელს დაიწყო, რამაც ფართო მასშტაბი 1992 წ. აგვისტოდან მიიღო, როდესაც საქართველოს წინააღმდეგ საომარ მოქმედებაში ჩაება რუსეთის სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო ძალები, აგრეთვე ჩრდილო კავკასიის ე. წ. კონფედერატები და კაზაკები. ასეთია საქმის რეალური

და ლოგიკური სურათი და მისი უარყოფა ფაქტობრივად შეუძლებელია.

აი რას წერს 1989 წ. ივლისის მოვლენებზე გაზეთი „რასიას“ კორესპონდენტი ს. ლობანოვი: „15 ივლისს ქალაქი სოხუმი ციებ-ცხელებამ მოიცვა, ხან სად და ხან სად ფეთქდება წვრილ-წვრილი შეტაკებები, შესაშური მწყობრით მოდიოდნენ სოხუმში აფხაზების ავტობუსები, რომლებშიც ისხდნენ სხვადასხვა კუთხის მაგარი ბიჭები წითელი დროშებით, ტრანსპარანტებით და გორბაჩოვის სურათებით. დაახლოებით სალამოს 6 საათზე რუსთაველის სახ. პარკში დაიწყო შეტაკება. ამოქმედდა არმატურის ნაჭრები, ქვები, ხის ჯოხები. 10 საათზე მოედანზე გაისმა პირველი სროლების გუგუნე, რაც მთელ ქალაქში გავრცელდა. იმ სალამოს დაიღუპა 14 კაცი – 9 ქართველი და 5 აფხაზი. ერთერთი პირველთაგანი იყო ი. ჭაეჭავაძის სახ. საზოგადოების სოხუმის განყოფილების ლიდერი ვ. ვეკუა¹⁵.

1990 წ. 4 დეკემბერს უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარედ არჩევის შემდეგ ვ. არძინბა დაუღლედად და სისტემატურად მუშაობდა საქართველოს და ქართველების წინააღმდეგ თავისი ხალხის ორგანიზაციულად მომზადებაში. ამ საქმეში მისი მთავარი დასაყრდენი იყო „აიდგილარა“) რომელიც არა მხოლოდ აფსუებს აერთიანებდა, არამედ ყველა მათ მხარდამჭერს დაწყებული აფხაზეთის და ჩრდილოკავკასიის ზოგიერთი ხალხის ექსტრემისტების სახით, აგრეთვე გათავებული კრემლით და რუსეთის აგრესიული მასებით (მათ შორის, კაზაკების სპეციალური ჯგუფებით)¹⁶.

რა თქმა უნდა, აფხაზეთის მოძრაობას რუსეთი (კრემლი) წარმართავდა საქართველოს საბჭოთა კავშირიდან გამოსვლის მოძრაობის კვალდაკვალ, როდესაც ქართველების

¹⁵ ციტირებულია ს. ჩერვონაია. Абхазия – 1992. Пост. ком. груз. Вандея, с. 70.

¹⁶ Станислав Лакоба. Абхазия – де-факто или Грузия де-юре: О политике России в Абхазии пост. сов. период. 1991-2000 гг., Хоккайдо, 2001, с. 11-12.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ძლიერდებოდა, მაშინათვე აფხაზეთის ანტიქართული გამოსვლებიც შესაბამისად მწვავედებოდა. ამისი მაგალითია აფხაზეთის ავტონომიის უმაღლესი საბჭოს მიერ (1990 წ. 25 აგვისტოს ქართველი დეპუტატების და კიდევ სხვა ეროვნული რამდენიმე დეპუტატის იგნორირებით (ხმების უბრალო უმრავლესობით) მიღებული დეკლარაცია „აფხაზეთის სახელმწიფო სუვერენიტეტის შესახებ“, რომელიც უარყოფდა ავტონომიას აგრეთვე საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციას, ანუ რესპუბლიკის მთავარ კანონმდებლობას.) ამ დეკლარაციის მიღება ფაქტობრივად საქართველოს შემადგენლობიდან გასვლას ნიშნავდა. მიუხედავად იმისა, რომ იმავე აგვისტოს ბოლოს საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ გააუქმა აფხაზეთის უკანონო დადგენილება, აფხაზეთის არძინბას ხელისუფლება არ ცნობდა ცენტრალური ხელისუფლების იურისდიქციას) ე. ი. საქართველოს ტერიტორიულ ერთიანობას და მის საერთო კანონმდებლობას. მალე ამას მოყვა აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს სხვა დადგენილებები, რომლებმაც უარყვეს საქართველოს საერთო ცენტრალური ორგანოების, მაგალითად რესპუბლიკის სამინისტრო და საბაჟო, საბანკო და სხვა სისტემების მოქმედებათა უფლება აფხაზეთში. ასევე რუსეთის სამხედრო და მილიციის ნაწილების (რომლებიც აფხაზეთში იყვნენ დისლოცირებული, როგორც ჩანს, ეს საიდუმლო შეთანხმება კრემლთან და ქართველების თვალის ასახვევად და მოსაჩვენებლად მოხდა), მიღებული იქნა გადანაცვეტილება ამ ნაწილების უშუალო დაქვემდებარებისა აფხაზეთის ხელისუფლებისადმი. ამასთან ერთად, (მიღებულ იქნა დადგენილებები აფხაზეთის მონო სამხედრო გეარდიის და მილიციის შექმნის შესახებ, აგრეთვე უშიშროების კომიტეტის, სახელმწიფო ქონებისა და პრივატიზაციის კომიტეტის საქართველოს რესპუბლიკის იურისდიქციიდან გამოსვლის და სხვათა შესახებ. ამაზე შორს წასვლა უკვე არ არსებობდა - აფხაზეთი 1990-1992 (ავგვისტომდე) წლების დადგენილებით

უკვე ყოველმხრივ გამოსული იყო საქართველოს შემადგენლობიდან და მისი იურისდიქციიდან¹⁸. ამიტომ, რა რჩებოდა საქართველოს საერთო ხელისუფლებას, თუ არა ცდა-აღდგენა კონსტიტუციით გათვალისწინებული კანონიერი უფლებებისა აფხაზეთში მოსახლე ადგილობრივი ქართველების და სხვა მოქალაქეთა უფლებები და თავისუფლება?!

როგორც ახალგაზრდა მკვლევარი გ. დავითაია (აფხაზეთის მკვიდრი, ამჟამად ლტოლვილი) წერს, 1992 წ. თებერვლიდან დასავლეთ საქართველოში და სახელდობრ სამეგრელოში, ასევე აფხაზეთში ჩამოყალიბდნენ დამხობილი ზ. გამსახურდიას მომხრე შეიარაღებული რაზმები, რომლებიც დღენიდაც ესხმოდნენ თავს საქართველოს სახელმწიფო ობიექტებს, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, აფეთქებდნენ ხიდებს, ძარცვავდნენ მატარებლებს, ტვირთს, მანქანებს, სურსათ-სანოვავის საწყობებს, იტაცებდნენ სახელმწიფო თანამდებობის პირებს და თავისი ავი საქმეების სამალავად იყენებდნენ ისედაც საქართველოს საწინააღმდეგო პლაცდარმად გადაქცეულ აფხაზეთის რაიონებს, რომლის გამო ეკონომიკურ-პოლიტიკური კატასტროფისა და სამხედრო განადგურების საშიშროების წინაშე იდგა საქართველო¹⁹.

როგორც საერთო რუსული გაზეთი „იზვესტია“ წერდა, მარტო საერთო რკინიგზაზე განხორციელებული დივერსიული და ბანდიტური თავდასხმების შედეგად არა მარტო საქართველოს მოსახლეობა განიცდიდა უდიდეს ზარალს, არამედ მეზობელი სომხეთიც. ეკონომისტების დაანგარიშებით ასეთი, არსებითად ტერორისტული მოქმედებით საქართველომ რკინიგზაზე 13 მილიარდი მანეთის ზარალი განიცადა, ხოლო სომხეთმა - 6 მილიარდი მანეთის²⁰.

¹⁸ იხ. Дж. Хесуриани. К политико-правовой оценке актов, принятых высшими орг. гос. власти АССР, газ. "Свободная Грузия", Тбилиси, 1992, №10.

¹⁹ Г. Давитая, Абхазский конфликт 1992-1993 гг. и российская пресса. Тб., 2003, с. 55.

²⁰ газ. "Известия", 1992, 1992, 18 августа, №185 (23759).

ქრთუ XX ს. 80-იანი წლების ბოლომდე აფხაზეთი იყო საბჭოთა კავშირის მშრომელთა საკურორტო დასვენების ერთ-ერთი უდიდესი კერა, 90-იანი წლების დასაწყისიდან ის იქცა საქართველოს უბედურების ზონად, მით უმეტეს 1992 წ. აგვისტოდან, როდესაც ფართო მასშტაბიან სასაფლაო მოედნად იქცა.²¹

როდესაც აფხაზეთში ფართო საომარი მოქედება გაჩაღდა, რუსეთის გამოცდილი სპეცსამსახურებისა და პოლიტოლოგების მიერ, წინასწარ მომზადებული სქემით, ვ. არძინბამ გულის ამაჩუყებელი, მიამიტური ტონით, მიმართა (ვითომ მისთვის მოულოდნელად დაიწყო ომი) გაეროს, მსოფლიო ქვეყნების პარლამენტებს, პრეზიდენტებს (საერთოდ ხელისუფლებს): ელცინს, კრავჩუკს, ნაზარბაევს, კასიმოვს, შუშკევიჩს და სხვებს, რომ „1992 წ. 14 აგვისტოს აფხაზეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე შეიჭრა საქართველოს ჯარი ვითომ მისი ოკუპაციის მიზნით, რომლის განკარგულებაშია 50 ტანკი, 40 ქვემეხი, საბრძოლო შეუღლმფრენები და სხვა საომარი ტექნიკა. აქვე აღნიშნულია, რომ აფხაზები, რუსულენოვანი მოსახლეობა და სხვა ეროვნების (სომხები, ბერძნები და სხვ.) ვითომ პრაქტიკულად უიარალოდ დგანან სიკვდილის წინაშე თავისი საცხოვრებლის, სოფლების და ქალაქების დასაცავად, თითქოს უკვე დაიღუპა ათეულობით უდანაშაულო ადამიანი: ქალი, ბავშვი და სხვ. ვითომ ტყვიებით იცხრილება სახლები, აგარაკები, საავადმყოფოები და ასეულობით ადამიანია აყვანილი მძევლად²¹ „

მახვილი გონების ჟურნალისტი და საერთოდ გონიერი ადამიანი მაშინაც იოლად მიხვდა და მითუმეტეს დღეს იოლად განსჯის, რომ ეს ომი დაიწყო მოსკოვმა და მისმა ლაქია არძინბას ერთმა მუჭა ჯგუფმა (აბა ჭკუაზე მყოფი ადამიანი რანაირად დაიწყებს იმის მტკიცებას, რომ ხელისუფლების მიერ თავისი ქვეყნის ერთ ადგილიდან - მეორეზე სამხედრო რაზმის გადაადგილება ამ ადგილის ოკუპაციას და ომის გაჩაღებას ნიშნავს! ასეთ შემთხვევაში ხომ ყველა ქვეყნის ტერიტო-

²¹ «Независимая Газета», 1992, 18 августа (№1571328).

რიაზე - ერთი ადგილიდან - მეორე ადგილზე სამხედრო ნაწილების გადაადგილება ომია. მით უფრო, როდესაც საქმე რკინიგზის და ქვეყნის მოსამარაგებელი კომუნიკაციების დაცვას ეხებოდა, ეს კარგად იცოდა თავიდან არძინბამ. თურმე ნუ იტყვით, რუსეთის ჯარების ყოფნა, ან შეყვანა ბალტიისპირეთის, უკრაინის, ბელორუსიის, ამიერკავკასიის, შუა აზიის რესპუბლიკებში, აგრეთვე ოცამდე ავტონომიურ რესპუბლიკაში, ასევე მრავალ ოლქსა და მხარეში, მათ შორის: ვოლგისპირეთში, ციმბირში, ჩრდილო კავკასიაში და ა. შ. მხოლოდ და მხოლოდ ძმობის, მშვიდობის და მეგობრობის გამომხატველია და დანარჩენი ყველაფერი - ომის გაჩაღება და ოკუპაციაა. აი როგორი დამპალი თეთრი ძაფით შეკერილი მიმართვა იყო და არის რუსეთის იმპერიული სუფრის ნარჩენებით ნაკვები და დაგეშილი ავანტიურისტი არძინბას ცნობა - ვითომ საქართველოს მიერ აფხაზეთის ოკუპაცია და მშვიდობიანი მოსახლეობისათვის ომის გაჩაღებაა. რაც რუსეთის, მართლაც იმპერიულმა და აგრესიულ-მასობრივმა ინფორმაციულმა საშუალებებმა მთელ მსოფლიოს ამცნო ჩვეული „სიმრუდით“ და დამახინჯებული სახით, ვითომ „მიამიტური“, „მიუმხრობელი“ და „გაკვირვებელი“ „მოულოდნელობით“. როდესაც რუსეთმა თავის მიერ მოწნულ და დაგებულ მახეში გააბა საქართველო. თან საქმე ისე დახატა მსოფლიო მასშტაბით - თითქოს საქართველომ განახორციელა აფხაზეთში აგრესია.

როგორც ცნობილმა რუსმა მკვლევარმა საზოგადოებრიობას განუცხადა: „Не Шеварднадзе начал эту войну. 14 августа в полдень, когда с «грузинской стороны» не было произведено еще не одного выстрела и ничто не угрожало миру абхазских городов и поселков, эту войну народу Грузии объявил в своем обращении по радио Владислав Ардзинба, по собственному произволу вовлекая народ Абхазии в величайшее преступление и величайшую трагедию”²².

(მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის ხელისუფლებამ და მისმა საინფორმაციო საშუალებებმა მთელ მსოფლიოს

²² С. М. Червонная. Абхазия – 1992... с. 10.

მასშტაბით გაშალეს საქართველოს წინააღმდეგ საინფორმაციო ომი, საღი აზრის ძალით, არცერთ სხვა ქვეყანას არ უცვნია საქართველო აგრესორად, ან რა საფუძვლით და მოტივით შეეძლო ვისმეს დაედანაშაულებინა ის აგრესიაში, როდესაც სუვერენული სუბიექტია და აფხაზეთი მისი ნაწილი (მნიშვნელობა არ აქვს ავტონომიური რესპუბლიკა, თუ ოლქი) ამიტომ ვერავითარი საერთაშორისო სამართალი საქართველოს ვერ ჩათვლიდა რაიმე სახის აგრესორად. მითუფრო, რომ 1992 წ. 14 აგვისტოს საქართველოს სახელმწიფო საბჭოს დადგენილებით აფხაზეთში სახელმწიფო ტრანსპორტის დასაცავად, ბანდიტური თავდასხმების მოსაგერიებლად გაგზავნილ კოლონას წინ მიუძღოდა სოხუმის ბატალიონი სოსო ახალაიას მეთაურობით, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოში იმყოფებოდა და თავისი დისლოკაციის ადგილზე დაბრუნდა.¹

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოს შეიარაღებული ნაწილების კოლონას აფხაზეთში გალის რაიონის გავლის შემდეგ ოჩამჩირის რაიონის სოფელ ოხურეიში მოულოდნელი ცეცხლი გაუხსნა აფხაზეთის გეარდიის ნაწილმა.

მეორე დღესვე (15 აგვისტოს) სოხუმში ჩავიდნენ სახელმწიფო საბჭოს წევრები თ. სიგუა (პრემიერი) და ჯ. იოსელიანი, სადაც აფხაზეთის შეთქმულ მხარესთან, რომელიც ცალკე შენობაში იმყოფებოდა, მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ: თ. სიგუა, ჯ. იოსელიანი, თ. ნადარეიშვილი, ვ. ლაკობია, ნ. მესხია, ა. იოსელიანი და სხვ. აფხაზთა მხრიდან: ს. ბაგაფში, ზ. ლაბაზუა, ა. ანქვაბი, ზ. აჩბა, ს. შამბა და ფილია. მოლაპარაკებამ არავითარი შედეგი არ გამოიღო, რადგან სეპარატისტები მტკიცედ იდგნენ თავის პოზიციაზე საქართველოსგან გამოყოფის შესახებ და მხოლოდ დროს წელავდნენ შეიარაღებული ძალების კონცენტრაციის და ცეცხლის გაგრძელების მიზნით.

მოლაპარაკების დროს ქართველთა მხარემ აფსუებს მიმართა მოწოდებით: „Дорогие абхазские братья и сестры! Обращаемся к вам в час общего испытания для наших народов – абхазов и грузин. Обращаемся с верой услышим и поймем друг

друга. Услышим и поймем хотя бы потому, что мы - грузины и абхазы, кровные братья"²³.

უშედეგო მოლაპარაკების შემდეგ ვ. არძინბას ჯგუფმა დატოვა სოხუმი და გუდაუთაში გადაბარგდა, სადაც თავს უყრიდა თავის მომხრეებს და შეიარაღებულ ძალას. ქართულმა ნაწილებმა თავისი კონტროლი დაამყარეს სოხუმზე და განლაგდნენ მდ. გუმისთის პოზიციაზე, მიუხედავად იმისა, რომ თავისუფლად შეეძლოთ წინ - გუდაუთის მიმართულებით დაძრულიყვნენ, საითაც სეპარატისტთა სამხედრო რაზმებმა დაიხიეს პანიკურად.

როგორც ითქვა, ამასობაში ვ. არძინბას მხარემ დატოვა სოხუმი და 18 აგვისტოს გუდაუთაში გადავიდა, სადაც თანდათან თავი მოუყარა დაქირავებულ ამაღას და მომხრეებს და ჩამოყალიბდა, როგორც „დამოუკიდებელი აფხაზეთის“ ხელისუფლება. ამასთან, მისმა მოკავშირე „კავკასიის მთიელთა ე. წ. სახალხო კონფედერაციამ გამოსცა თავისი დოკუმენტი „Указ президента КГНК Мусы Шанибова и представителя парламента КГНК Юсупа Сосланбекова“, რომელშიც აღნიშნა, რომ: „ამოიწურა ყველა შესაძლო საშუალება სუვერენული აფხაზეთიდან საქართველოს საოკუპაციო ძალების მშვიდობიანი გაყვანის, კავკასიის მთიელთა ხალხის კონფედერაციის პარლამენტის სესიის დადგენილების საფუძველზე ებრძანებთ (ვადგენთ):

1) კონფედერაციის შტაბს ევალება უზრუნველყოს მოხალისეთა გადასროლა აფხაზეთში შეიარაღებულ აგრესორთა მოსაგერიებლად;

2) კონფედერაციის ყველა შეიარაღებულ ფორმირებებს, რომელიმე ძალის მიერ რაიმე წინააღმდეგობის შემთხვევაში, შეებრძოლოს მას აფხაზეთში შესასვლელად ნებისმიერი საშუალებით (მეთოდით);

3) ქალაქი თბილისი გამოცხადდეს უბედურების ზონად, ამასთან, მის წინააღმდეგ გამოყენებულ იქნას ყველა მეთოდი - თვით ტერაქტების ჩათვლით;

²³ См. Кровавый сепаратизм. изд. "Самшобло", Тб., 1993.

4) ყველა ქართველი ეროვნების პირი კონფედერაციის ტერიტორიაზე (იგულისხმება აფხაზეთიც - თ. გ.) გამოცხადდეს მძევლად;

5) დაკავებულ იქნას ყველა ქართველი, ყველა სახის საქონელი და სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოსათვის²⁴;

კონფედერაციის ეს აქტი წარმოადგენს ე. წ. ჩრდილო კავკასიის ხალხის მიერ არა მხოლოდ საქართველოს დაშინების ულტიმატუმს, არამედ აგრესიული ომის უშუალო და პირდაპირ გამოცხადებას, რაც რა თქმა უნდა, არც საყოველთაოდ ცნობილ რუსულ გაზეთ „იზვესტიას“ გამორჩა. რომელმაც თავისთავად ეს მეთოდი შეაფასა, როგორც პროვოკაცია და საკითხის ძალისმიერი გადაწყვეტის გზად²⁵.

1992 წ. 3 სექტემბერს რუსეთის შუამდგომლობით და გარანტიით საქართველოსა და სეპარატისტებს შორის მოსკოვში ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას ცეცხლის შეწყვეტისა და დაპირისპირებული ძალების დაშორების შესახებ (ე. შევარდნაძესა და ბ. ელცინთან მას ხელი მოაწერეს ჩრდილო კავკასიის ხელმძღვანელებმა, თავისთავად არძინბამ და ნადარეიშვილმა).

აფხაზეთის სეპარატისტული მოვლენების პარალელურად სამეგრელოშიც იჩინა თავი დამხობილი ზვიადისტების გამოსვლამ სამხედრო საბჭოს ძალების წინააღმდეგ. 30 სექტემბერს სენაკი სამთავრობო რაზმების ხელში იყო, ხოლო ხობი ზვიადისტების. ჩანს ამათ გამბედაობა შესძინა სეპარატისტებს, რომელთაც 2-3 ოქტომბერს ვერაგულად დაარღვიეს საქართველოსთან მოსკოვში დადებული პირობა და ჩრდილო კავკასიის კონფედერატების ძალებთან ერთად მთელი ძალით შეუტიეს გაგრას, რომლის შედეგად ქალაქი მათ ხელში აღმოჩნდა. აღსანიშნავია, რომ ჩეჩნებისგან გაგრის ქართველმა მოსახლეობამ საშინელი გენოციდი განიცადა. გამხეცვულმა ჩეჩნებმა ერთიანად დაუშინეს იარაღი მშვიდობიან მო-

²⁴ "Независимая Газета", 1992, 25 авг., №165(333).

²⁵ Газ. "Известия", 1992, 25 авг., №190(23764).

სახლეობას: ქალებს, მოხუცებს და ბავშვებს, რომელთა გვამების გროვა ქუჩებში იყო მიმოფანტული მთელი კვირა, აფსუა რაზმები და მათი ჩრდილოელი ბოევიკები უმოწყალოდ უკიდებდნენ გაგრის სასახლეებს ცეცხლს და შიგ ასევე მხეცურად წვავდნენ ცოცხლად შიშით თავზარდაცემულ ქართველებს.

მიუხედავად არნახული მხეცობისა, გამოჩნდნენ კორესპოდენტები, რომლებიც ქართველთა სიძულვილით დაბრმავებული ამართლებდნენ აფსუების და მათი მოკავშირე ბოევიკების მხეცობას, მაგალითად, ლიანა მინასიანი გაზეთში წერდა, რომ მოსკოვის ხელშეკრულება განწირული აღმოჩნდა: „Он ставил абхазское руководство в заведомо невыгодное положение (территория, контролируемая абхазами, сужалась на тревог, их положение становилась ушербным, и последствия эмоционального стресса не были исчерпаны после того, как в Сухуми со здания Верховного Совета был снят национальный флаг). А любое неравноправие соглашение, подписанное под давлением, рождает настроения реванша, и абхазы пренебрегли документом в удобный с точки зрения военной конъюнктуры момент”²⁶.

რა უნდა უთხრა ასეთ „ობიექტურ“ ქალ კორესპოდენტს, რომელსაც წარბიც კი არ შეუხრია და არავითარი დედური გრძნობა არ შერჩენია ჩვილი ბავშვების, ფეხმძიმე ქალებისა და მოხუცი ქართველი ქალებისა და მამაკაცების მიმართ, რომელთა გვამებით ქუჩები და ნაცარტუტად ქცეული სახლები იყო სავსე - აბა თავისი ეროვნების უმწეო ადამიანთა მსხვერპლი ენახა ასე, როგორ გნიასს ატეხდა მაშინ. თანაც ისე წერს, რომ ყველაფერი ეს ქართველების სამშობლოში (სადაც, თანაც თურქეთიდან გამოძევებულმა უამრავმა სომეხმა იპოვა თავშესაფარი ქართველების წყალობით) კი არ ხდებოდა, არამედ სადღაც უცხო აფსუების ქვეყანაში, სადაც სომხებივით იყვნენ ქართველებიც თავშეფარებული (არ გამიკვირდება მომავალში სომხებიც ისე მოიქცნენ აფხაზეთში, როგორც აფსუები და სომხები საქართველოს ჯავახეთის მიწაზე იქცევიან

²⁶ "Независимая Газета", 1992. 17 октября, №201(372).

და ესეც კორესპოდენტმა ლიანა მინასიანმა ემოციონალური გრძნობით და არათანაბარი შეთანხმებით ახსნას. ჩანს, მინასიანმა მთლიანად დახუჭა იმაზე თვალები, რომ რუსეთის ხელისუფლება აფსუებს კი არ დაანვა, არამედ ქართველები აიძულა შევიწროვებული და დამარცხებული აფსუები გადაერჩინა, მოემარაგებინა ისინი თავისი მოქალაქე რუსი, კაზაკი, ადიღე-ჩერქეზი და ჩეჩენი მეზობლებით, საკუთარი ტანკებით, თვითმფრინავებით, გემებით, ტყვიამფრქვევებით, ქვემეხებით და ა. შ. და შემდეგ დადებული ხელშეკრულების ვერაგული დარღვევით და აფსუების სახელით რევანში აეღო. ეს ყველაფერი მხედველობის მიღმა დატოვა ქალბატონმა მინასიანმა და ქართველების ოხში ამოვიდა, ან რაში ენანებოდა ნანახი გვამები, ოღონდ ასე დაუნდობლად არ უნდა ეკიდებოდეს ქალი კორესპოდენტი მეზობელ ქართველებს, რომელთაც ისტორიულად ბევრი სიკეთე მიუძღვით მეზობელი და მოძმე სომხების მიმართ - მათი თურქ-ოსმალების გენოციდისაგან გადარჩენაში.

❖ მიუხედავად რთული ვითარებისა, აფხაზეთში მოხერხდა არჩევნების ჩატარება და 1992 წ. 24 ნოემბერს ჩამოყალიბდა აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს კაბინეტი, რომლის თავმჯდომარედ დაინიშნა თ. ნადარეიშვილი.

მართალია, რუსეთის ხელისუფლება და სპეცსამსახურები ყველანაირად ცდილობდნენ ყოველმხრივ შეენილბათ აფხაზეთში თავანთი მონაწილეობა საომარ ოპერაციებში, მაგრამ როგორც ნათქვამია „შუბი ხალთაში ვერ დაიმალება“ - რუსეთის შეიარაღებული მონაწილეობაც თავს ვერ მალავდა, მით უფრო უახლესი საბრძოლო ტექნიკა - „გრადები“ იყო ის, ბეტერები, ტანკები, თუ ჰაერსაწინააღმდეგო რაკეტები, თვითმფრინავები თუ საზღვაო ხომალდები. ყველა ამ საშუალებებით და, რაც მთავარია, რუსეთის რეგულარული არმიის ნაწილებით მუდმივად აწარმოებდა იერიშებს, იბომბებოდა ქართველი ნაწილების პოზიციები, სოფლების და ქალაქების მშვიდობიანი მოსახლეობა.

ამდენად, საქართველოს მთავრობა და პარლამენტი იძულებული იყვნენ პირისპირ შეეხედათ სინამდვილისათვის,

ეთქვათ მსოფლიოსათვის, რომ რუსეთი შურს ძიობდა საქართველოს მიმართ, არა და არ პატიობდა მას იმპერიისაგან გაქცევას და დამოუკიდებლობის მოპოვებას, მუდმივად ჩართული იყო საომარი ოპერაციების მომზადებასა და განხორციელებაში. ამიტომ საქართველომ მოითხოვა რუსეთის შეიარაღებული ძალების გაყვანა აფხაზეთიდან. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს სახელით, 1993 წ. 24 თებერვლის განცხადებაში ნათქვამია: „საქართველოს პარლამენტი გმობს კონფლიქტის ზონაში განლაგებული რუსეთის შეიარაღებული ძალების აგრესიულ მოქმედებას საქართველოს მიმართ... ამასთანავე, დაბეჯითებით მოითხოვს მიღებულ იქნას ქმედითი ზომები კონფლიქტის ზონიდან რუსეთის ძალების დაუყოვნებლივ გასაყვანად“²⁷. გარკვეული დებატების შემდეგ, ასეთივე განცხადებები გააკეთეს აფხაზეთის საომარ ვითარებაში გარკვეულმა პირებმა 15 თებერვალსაც, როდესაც მრავალი უტყუარი ფაქტი დასახელდა რუსეთის სამხედრო ჩარევაზე ომის უშუალო საქმეში. ამიტომ პარლამენტმა ერთხმად დაასკვნა, რომ აფხაზეთში რუსეთის საჯარისო რეგულარული ნაწილები პირდაპირ მონაწილეობდნენ საცეცხლე მოქმედებაში, ამდენად დანაშაულად იქნა მიჩნეული რუსეთის სამხედრო ნაწილების ყოფნა აფხაზეთში და გაცხადებული იქნა, რომ ყველა ზომა ყოფილიყო მიღებული მათი გასაყვანად საომარი მოქმედების ზონიდან. თუმცა შეაყარე ცერცვი კედელს, რუსეთი კვლავ უარზე იდგა ომში მის მონაწილეობაზე და, საერთოდ, აფხაზეთის დატოვებაზე. რა თქმა უნდა, შემთხვევით, ან ცხელ გულზე ნაჩქარევად როდი იყო გაკეთებული პარლამენტის ასეთი განცხადება, ის ეყრდნობოდა უდაო ფაქტებს (თუმცა რუსეთის მხარე მაინც დაობდა და ცრუობდა), მაგალითად, ამ განცხადებიდან ერთი თვეც არ იყო გასული, რომ რუსეთის მხარე მამლის ქურდივით იქნა საქართველოს მხარის მიერ გამოჭერილი - სოხუმის რაიონის

²⁷ ციტირებულია კოლექტიურ ნაშრომიდან „აფხაზეთის ლაბირინთი“, გვ. 140; საქართველოს პარლამენტის უწყებანი. 1992-1993, №1-4, გვ. 364-365.

სოფ. ოდიშში ჩამოგდებული იქნა რუსეთის სამხედრო თვითმფრინავი სუ-27, რომელსაც მართავდა სამხედრო მფრინავი მაიორი ვ. შიბკო. მსგავსი ფაქტები ომის მთელ მანძილზე გაგრძელდა.

რუსეთმა შესანიშნავად იცოდა, რომ აფსუებს არავითარი ძალა არ გააჩნდათ ქართველებს გამკლავებოდნენ ბრძოლაში, თანაც მათ არ უნდოდათ საერთაშორისო სამსჯავროზე ყოფილიყვნენ დადანაშაულებული საქართველოს წინააღმდეგ აშკარა ომში, ამიტომ კვლავ ფანდს მიმართეს და ზუამავლობა იკისრეს მხარეთა ისევ დაზავებაზე, რაც კიდევაც შედგა 1993 წ. 14 მაისს სოჩაში, სადაც აფსუებმა და ქართველებმა კვლავ მოაწერეს ხელი საომარი მოქმედების შეწყვეტას. ამით რუსეთმა კვლავ მოაგებიან დრო აფსუებს, რომელთაც ქანცი ჰქონდათ გამოლეული და საომარი მოქმედება არ შეეძლოთ ისე, თუ არ მოხდებოდა მათი მომარაგება და გაძლიერება სამხედრო და საომარი ძალებით.

ჩანს, ყველაფერი ისევ ძველებურად განმეორდა, როდესაც რუსეთისა და ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკებით წელგამაგრებულმა აფსუებმა 1993 წ. 1 ივლისს ოჩამჩირის რაიონის სოფელ ტამიშში (სოხუმიდან 25-30 კილომეტრზე) შერეული დესანტი გადასხეს და კვლავ დაარღვიეს დაზავება და აქტიური საომარი ოპერაცია გააჩაღეს/თუმცა ქართულმა ნაწილებმა მათ საგრძნობი დარტყმა მიაყენეს და აქტიური მოქმედების ხალისი დააკარგვინეს. აფსუები დარწმუნდნენ, რომ თუ არა რუსეთის სამხედრო ძალა, არაფერი შეეძლოთ პროგორცვტევიტ, რუსეთი განუწყვეტლივ ერეოდა სამხედრო მოქმედებაში, მაგრამ ღია ფართომასშტაბიანი ომის გაშლას მაინც ერიდებოდა საერთაშორისო სკანდალის გამო. ამით იყო განპირობებული კვლავ საზოგადოებას მოლაპარაკების გაშლა და უკვე 27 ივლისს სოჩაში მესამე საზოგადოებრივ შეხვედრაზე ხელმოწერა საომარი მოქმედების შეწყვეტაზე. აქაც ომის შეწყვეტის და ნაკისრი ვალდებულების შესრულების გარანტიად რუსეთის მხარე გამოვიდა.

ამჯერადაც საქართველოს მხარის ცდუნება (რაც ბუნებრივია, მშვიდობიანობისადმი მისწრაფების სურვილითაც

იყო განპირობებული), თუმცა საქართველოს მეთაურმა ე. შევრდაძემ მესამედ მოატყუებინა ელცინს თავი და აქ ერთხელ კიდევ გამოძულავნდა, როგორც შევარდნაძის „მსოფლიო პოლიტიკოსის სიბრძნე“ და ელცინის ვერაგული ქვენაგრძნობა, როგორც აგრესიული და მზაკერული რუსეთის მისწრაფების გამოხატულება საქართველოს მიმართ. სხვა რა შეიძლება ვუნოდოთ იმას, რომ ქართული მხარე, საბოლოოდ დაარწმუნეს, რომ უკვე ამიერიდან არავითარ შემთხვევაში ომი არ განახლდებოდა და მშვიდობა დაისადგურებდა მრავალგზის ტანჯულ საქართველოს მიწაზე. თურმე საქართველო ბჭობდა და ვერაგი ელცინის ამაღლას ეცინებოდა, კვლავ განსაცდელს და გამოუსწორებელ ბოროტებას უმზადებდა ბედკრულ საქართველოს. საქმე ისაა, ხელშეკრულებით საქართველოს მხარე (რუსეთის მიერ ამ სამშვიდობო მისიის უთუო და განუხრელ შესრულებაში) იმდენად დარწმუნდა, რომ საომარი ზონიდან განრიდებული ბავშვები, მოსწავლე ახალგაზრდობა და, საერთოდ, მშვიდობიანი მოსახლეობა უკან დაბრუნდა - სასწავლო წლისათვის მოსამზადებლად. თანაც, სამშვიდობო მისიის დამცველმა ჯგუფებმა მონიტორინგი დაანესეს დაშორებულ მხარეებზე, რაიმე ხიფათი არ მომხდარიყო. ამასთან, რუსეთის ხელისუფალთა ინიციატივით, საქართველომ თავისი მძიმე საბრძოლო ტექნიკა აფხაზეთიდან ფოთში გადმოიტანა რუსეთის გემებით (რა თქმა უნდა, სათანადო ქირის გადახდევინებით). ვფიქრობთ, ფოთში საბრძოლო ტექნიკის წამოღება ზღვით ორი გარემოებით იყო განპირობებული, ჯერ ერთი (საქართველოს ხელისუფლების), იმით, რომ ეს ტექნიკა ზვიადისტებს არ ჩაეგდოთ ხელში, რადგან თუ ხმელეთით იქნებოდა ის - ზუგდიდის გზით წამოღებული, შესაძლებელი იყო, მაშინ ის ზვიადისტების - ქობალიას ჯგუფების - ხელში მოხვედრილიყო; მეორეც (ელცინის მხარის ჩანაფიქრით), ფოთში იმიტომ იქნა ტექნიკა გადატანილი, რომ ომის განახლების შემთხვევაში მისი უკან წაღება საომარ ზონაში - შეუძლებელი გახდებოდა, ან მას დიდი დრო დასჭირდებოდა და ეს დაგვიანებული იქნებოდა, რადგან რუსეთის ძა-

ლებს თავისი საბრძოლო მისია უკვე შესრულებული და განხორციელებული ექნებოდა.

მართლაც, რუსეთის ხელისუფლება ელოდა მომენტს იოლად გამოსულიყო სიტუაციიდან: ფიქრობდა, რომ საქართველოში მკვეთრად გაუარესდებოდა ვითარება, რადგან ზვიადისტები არა და არ ცხრებოდნენ - ცდილობდნენ ხელისუფლება აღედგინათ, ამ თვალსაზრისით არა მხოლოდ სამეგრელოში, არამედ თბილისშიც ამწეავენდნენ დრო და დრო მდგომარეობას (ელცინმა ეს ყველაფერი კარგად უწყობდა), ამასთან, თუ სხვა გამოსავალს ვერ ნახავდა, მაშინ რუსეთის დამკვერელ ძალას უნდა მოეპოვებინა გადამწყვეტი გამარჯვება და სოხუმი აელო, რაც თავისთავად გადანყვეტდა საქართველოს დამარცხებას აფხაზეთში.

✦ საქართველოს შეიარაღებული (უფრო სწორად განიარაღებული) ძალები კეთილსინდისიერად ასრულებდა სოჩის ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას, როდესაც ვ. არძინბას მხარემ კვლავ ნაცად ხერხს მიმართა (რასაკევირველია რუსეთთან შეთანხმების საფუძველზე) - 9 აგვისტოს მიმართვა გაუგზავნა კრემლს, ვითომ საქართველოს მხარე არ ასრულებდა სოჩის შეთანხმებას დაზავების შესახებ, რაც მისი და მისი მფარველი რუსეთის მორიგი პროვოკაციული და დიპლომატიური ფანდი იყო. ✦

ამასთან, საქართველოს დამშვიდების საშუალებას არ აძლევდა ზვიადისტთა შეარაღებული ბანდა-ქობალიას მეთაურობით, რომელმაც მოულოდნელად ხელში ჩაიგდო სენაკი და აბაშა, ხოლო სექტემბრის პირველ დეკადაში თავისი კონტროლის დამყარება სცადა გალშიც (საფიქრებელია, რომ ეს ხდებოდა რუსეთის სპეცსამსახურების გეგმით). ამავდროულად ვითარება დაიძაბა თბილისშიც, სადაც მოჩვენებით ე. შევარდნაძემაც გააკეთა განცხადება გადადგომის შესახებ, მაგრამ ვითომ ამას წინ აღუდგა მთელი მოსახლეობა, რომელსაც ე. შევარდნაძის მომხრეებმა მიტიინგიც მოაწყობინეს მისი თანამდებობაზე დარჩენის მოთხოვნით (საერთოდ, შევარდნაძე ასეთი ცრუ ფანდების ხელოვანი სპეციალისტიც იყო). ✦

ამასობაში რუსეთი თავის საქმეს აკეთებდა – საგულდა-გულად ამზადებდა სოხუმზე იერიშს, რაც თავისთავად გადწყვეტდა მთელი აფხაზეთის საქმეს. ეს ნიშნები უკვე კარგად გამოჩნდა 15-16 სექტემბერს, როდესაც აფსუების მხარემ (გარეგნულად ასე ჩანდა) მოულოდნელი იერიში დაიწყო განიარაღებული ქართველთა მხარის პოზიციების მიმართულებით. მიზეზი ვითომ ის იყო, რომ ქართველთა მხარემ უგულვებლყო მძიმე ტექნიკის გაყვანა საომარი ზონიდან (მაშინ, როდესაც რუსეთის სამხედრო სარდლობა და ხელისუფლება თვითონ იყო მონშე, როგორ გაიტანეს მისმა გემებმა ეს ტექნიკა ფოთში). ამ უთანასწორო შეტევაში აფსუების მთავარ ძალას შეადგენდა საუკეთესო რუსული სამხედრო ტექნიკით შეიარაღებული ნაწილები, რომლებიც მასირებული დაბომბვის შემდეგ ქართველთა პუნქტებს ერთიმეორის მიყოლებით ანგრევდნენ და იღებდნენ. ამ შემთხვევაში შეთანხმების კვლავ დამრღვევად გუდაუთაში მოკალათებული აფსუა შეთქმულები ითვლებოდნენ, მაგრამ შეუძლებელია მათი გამოცალკევებული დადანაშაულება რუსეთის სამხედრო ძალებისაგან, რადგან შეუძლებელი იყო გუდაუთის აფსუათა ჯგუფი მარტო წასულიყო ასეთ გაბედულ ვერაგობაზე რუსეთის სამხედრო ძალებთან შეუთანხმებლად, მით უფრო დამოუკიდებლად მას არაფერი ძალუძდა. ეს ვითარება კარგად შეამჩნია გაზეთ „იზვესტიის“ კორესპონდენტის ავტორმა ოტო ლაცისმა, რომელიც გაუბედავად, მაგრამ მისახვედრად წერს: „Вероломство гудаутской группировки бросает тень подозрения на миротворческие усилия России в Грузии. Трудно представить, чтобы абхазская сторона пошла на такую авантюру без расчета на то, что в России найдется, кому защищать ее позицию. Дело конечно, не столько в Абхазии, сколько в Грузии, на которую через Абхазию оказывают давление. Грузия, отбившаяся от осаждающих ее со всех сторон экстремистов, рано или поздно найдет свое место в евразийском сообществе народов. Грузия, охваченная инстинктами насилия, нужна тем, кто мечтает возродить империю. Пе-

ред лицом этой дилеммы новая Россия не может оставаться безучастной”²⁸.

ფაქტია, რომ აფხაზეთში დაზავების დარღვევის შემდეგ უფრო და უფრო მწვავედება მდგომარეობა. სოხუმში მყოფი ჟ. შარტავა ცდილობს თანამემამულე ზვიადისტური შეიარაღებული ჯგუფები, მათ შორის ვ. ქობალია და მისი მსხვილი შენაერთი დაარწმუნოს საქმის უაღრესად რთულ და საშიშ მდგომარეობაში, არწმუნებს მათ, რომ თუ სოხუმის დაცვაში არ დაეხმარებოდნენ ყველაფერი დაიღუპებოდა – აფხაზეთი დაიკარგებოდა. ეჭვი არ არის, რომ ავანტურისტი ვ. ქობალიაც ამაზე ოცნებობდა და სრულიადაც არ ადარდებდა მას ჟ. შარტავას და საერთოდ, საქართველოს უბედურება. ჭკუამოკლე და რეგვენი ფიქრობდა, რომ საქართველოში ქვა-ქვაზე არ უნდა დარჩენილიყო – თუ ზვიადის ხელისუფლება არ აღსდგებოდა და ამით თვითონ არ მოიპოვებდა კარიერასა და კეთილდღეობას. საერთოდ, ხომ თვითონ ყოვლად გაუთვთიცნობიერებელი ვიწრო აზროვნების ადამიანი – გაუნათლებელი ქობალია (თავისი ავანჩავანით) სირცხვილი და თავის მოჭრად იყო ზვიადისა და მთელი საქართველოსთვის, რადგან ვერაფრით მიხვდა, რომ გამარჯვებული რუსები და აფსუები სიკეთეს ვერ მოუტანდნენ თავის სამშობლო საქართველოს.

როგორც ჩანს, სექტემბრის 24 თუ 25-ში (არ ვიცი ვისი გეგმით და ხელშეწყობით?!) ზვიადი ჩამოფრინდა ჩეჩნეთიდან საქართველოში (როდესაც რუსეთის მთავარი ძალების შემოტევის გამო ქართველთა ბასტიონი სოხუმში უკანასკნელ დღეებს ითვლიდა), როდესაც ჩხორონყუს, სენაკის, ზუგდიდისა და მეზობელი სოფლების მოსახლეობის ნაწილი საზეიმო მიტინგებს ატარებდა, ხოლო საქართველოს დაუძინებელი მტრები სოხუმს აყრიდნენ „გრადების“ მომაკვდინებელ ცეცხლს, რომლისგანაც ასეულობით ქართველი ბავშვი, ქალი, მოხუცი და ვაჟკაცი იღუპებოდა. ყველაფერი ცეცხლსა და კოშმარულ ბურუსში იყო გახვეული. რუსეთისაგან არაერთგზის მოტყუებული და გაბითურებული ე. შევარდნაძის უმწეო

²⁸ Газ. «Известия», 1993, 21 августа, №179.

მონოდებები შველისაკენ - ევროპისა და ამერიკის სახელმწიფოებისადმი - ცხადია უკვე ვერაფერი ნუგეში იყო, ყველაფერი დამთავრდა სოხუმის დაცემით - აფხაზეთი რუსეთმა დაიბრუნა - ასეულობით ქართველი ვაჟკაცის თავგანწირვის მიუხედავად. რუსეთის საინფორმაციო საშუალებებმა მთელ მსოფლიოს აცნობეს ყალბი ვერსია, რომ - ვითომ აფსუებმა (ე. წ. აფხაზებმა) გაიმარჯვეს და „ქართველი ოკუპანტები“ დაამარცხეს.

ჯახლა ლაპარაკია - ჰქონდა თუ არა აფხაზეთის ომში ღალატს ადგილი?! ჩვენ არაფერს ვამბობთ რუსეთის მხრივ ღალატზე, რომელიც უცხო ქვეყანაა და რომელიც ჩვეულობა ჩვენს მიმართ ვერაგულ ღალატს. აფხაზეთში ჩვენ საქმე გვაქვს ჩვენი სისხლისა და ხორცის ადამიანთა ჯგუფებთან. აბა სხვა რა შეიძლება დაერქვას იმას, როდესაც ჟ. შარტავას მონოდება მიშველების თაობაზე - აბუჩად იქნა აგებული. რა შეიძლება ეწოდოს იმას - კოდორის ხიდთან მოკალათებული ქართველი შეიარაღებული ამბოხებულები, შორიდან რომ შეჰყურებდნენ - იქედნური ხარხარით და ცინიკური ირონიით უმზერდნენ სოხუმში თანამემამულე მებრძოლების სისხლისღვრასა და სიკვდილს, რა შეიძლება ეწოდოს იმას, თუ არა უჩვეულო ბოროტი ღალატი, როცა სოხუმში გმირულად დაღუპულ ქართველ ვაჟკაცებს საფლავიც არ ელირსათ, ხოლო არაერთი უღირსი ქართველი ზეიმობდა 1993 წ. 27 სექტემბერს სოხუმის დაცემაზე?! ✖

რაც შეეხება რუსეთის ცენტრალურ საინფორმაციო საშუალებებს, რომლებიც მოსკოვშია თავმოყრილი, წერს ს. ჩერვონნაია, მან 1992 წ. აგვისტოდანვე, მიიღო ტენდენციური და მრუდე ხასიათი აფხაზეთა სასარგებლოდ, საყოველთაოდ დაგმო ქართველი „აგრესორები“. შეიძლება ითქვას, აღნიშნავს ის, როდესაც პუბლიკაციების ავტორები, ან ტელევიზიის და რადიოს მოსკოველი კომენტატორები იშვიათად თუ გადმოსცემდნენ ანონილდანონილ ობიექტურ ინფორმაციას, რომელიც მოსკოველ მსმენელს ეტყოდა, რომ აფხაზეთის ომში აფხაზებიც ტყუოდნენ ნახევრად მაინც. ასეთთა შორის ს. ჩერვონნაია ასახელებს ტელე-კომენტატორებს, გაზეთებს: „იზ-

ვესტიას", „არგუმენტი ი ფაქტის", „მოსკოვსკიე ნოვოსტს" და სხვ. რომლებიც აგრეთვე სრულიად იშვიათად თუ ხსნიდნენ აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენების სწორ არსს²⁹.

კაცმა რომ თქვას, ან რა გასაკვირია რუსეთის საინფორმაციო საშუალებათა ცალსახა ტენდენციურობა, როდესაც ომის ინსპირატორი, დამწყები და წარმმართველი თვითონ მოსკოვი, ანუ კრემლი იყო და სხვა არავინ, აქ აფსუები მხოლოდ შირმა იყვნენ და „პაიკების" როლს თუ ასრულებდნენ.

როგორც მკვლევარი ს. ჩერვონაია, ასევე ერთ-ერთი (თუ ერთადერთი არა) პირველი ავტორიტეტული სპეციალისტი ეთნიკური ანთროპოლოგიის – ეს იყო ვალერი ტიშჩენკო, რომელმაც სწორად ახსნა აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის მიზეზი, მან დაბეჭდილ ინფორმაციაში თქვა: „...Заслуживает осуждения первая реакция главы абхазского парламента, его призыв ко всеобщему сопротивлению и вооруженному отпору. Профессиональный политик обязан предвидеть, какую цену нужно будет заплатить за то, чтобы вывесить свой национальный флаг"³⁰.

ს. ჩერვონაიას მოჰყავს ასევე აფხაზეთის ომის მიზეზების იშვიათი ობიექტური და ღრმა ანალიზის მაგალითი – პოლიტოლოგი ემილ პაინის სახით, რომელიც „Российское эхо кавказской войны" წერს: „Не приходится долго задумываться над причинами "двойного счета" российского национал-патриотов. Они и сами объясняют их, говоря: Шеварднадзе разрушил советский Союз, пусть теперь рушится его Грузия"³¹.

ამასთან, ე. პაინი არც თუ ღრმა დაფიქრებისა და განსჯის მაგალითად მიიჩნევს საქართველოს სახელმწიფო საბჭოს ჯარის ნაწილების შეყვანას აფხაზეთში (რა მისიითაც არ უნდა ეხელმძღვანელათ მის ორგანიზატორებს მძევლების განთავისუფლების და წესრიგის აღდგენის თუ სხვ.), მაინც სტრა-

²⁹ С. М. Червонная. Абхазия... с. 22.

³⁰ «Независимая газета», 1992, 22 августа, с. 3.

³¹ Эмил Паин. Российское эхо кавказской войны. – «известия», 1992; «Демократическая Абхазия», 1992, 14 октября, с. 2.

ტეგიული ხასიათის შეცდომად მიიჩნევს. თუმცა ის არცერთ შემთხვევაში არ ამართლებს არძინბას მოქმედებას, რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა აფხაზეთის ტრაგედიაში: „А допустима ли другая политика – ультиматумов, поощрения терроризма, использования политической нестабильности в Грузии с целью укрепления личной власти в Абхазии? Все это было в действиях Ардзинбы, и они не в меньшей мере, чем действия грузинских войск, поставили абхазов на грань этноцида“³².

არც თუ უდაო აზრები გამოთქვა ვ. კულაღინმა გაზეთ „მოსკოვსკიე ნოვოსტში“, რუბრიკა „მოსაზრებაში“, რომელშიც ყურადღება მიაპყრო რუსეთის ჩართვას ამიერკავკასიის კონფლიქტში, რაც შეიძლება მოსკოვს დაბრუნებოდა ირიბად და შეერყია ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები, რაც შეიძლება უსახელოდ დამთავრებულიყო მოსკოვისათვის. აფხაზეთის ავანტიურამ შესაძლებლობა მისცა ავტორს გამოეთქვა დასკვნა: „Кавказские коллизии показывают всю абсурдность экстремистского толкования права наций на самоопределение, не желающего считаться ни с реальностью, ни с законными правами других народов“³³.

❖ მიუხედავად ასეთი გამონაკლისი მოსაზრებებისა, მოსკოვის და საერთოდ მთელი რუსული პრესა დკავებული იყო ფაქტების მშრალი ჩვენებით და ზერელე ცალმხრივი სუბიექტური მოსაზრებებით საქართველოს გამტყუნების მიზნით, მის მიერ ჩადენილი „ოკუპანტური და შემზარავი საქმეების შესახებ“ (მოროდორობაზე, მსხვერპლზე მშვიდობიან მოსახლეობაში და ფრონტზე). ამასთან, როგორც ამას ს. ჩერვიონაიაც აღნიშნავს, ამ პუბლიკაციებში სულაც არ იგრძნობა იმის განსჯის სურვილი – თუ არსში ჩანვდომის მცდელობა – ეინ არის დამნაშავე ამ კოშმარში, ვინ და რატომ დაიწყო ეს ომი. როცა ასეთი კითხვები ისმევა, მათდამი პასუხები, როგორც წესი, აბსოლუტურად არასწორია, საქმის არსი სრული-

³² Эмил Таин. Там же.

³³ Виктор Кувалдин. «Московские новости», 1992, «Свободная Грузия», 1992, 6 ноября.

ად დამახინჯებულია, არა მხოლოდ საქმის საფუძველია დამალული, არამედ ტრაგედიის ისტორიული სათავეებიც, რომელსაც სრულიად ბრმა რეაქციულ პოლიტიკურ მითოლოგიამდე მივყავართ³⁴.

რუსეთის პრესის შავრაზმული და უკიდურესი ტენდენციურობით გაჟღენთილი პუბლიკაციების ნიმუშად შეიძლება გამოდგეს ვინმე ვ. ფეიმოვის მიერ გაზეთ „მოსკოვსკაია პრავდაში“ 1992 წ. 3 ოქტომბერს გამოქვეყნებული წერილი, რომელშიც აღნიშნულია (გარჩეულია) სამართლიანი და უსამართლო ომების არსი და ავტორი წინაზრახულად წერს, რომ „1992 წ. 14 აგვისტოს ქართველები თავს დაესხნენ აფხაზეთს“, შემდეგ იქვე განმარტავს, რომ თავის მხრივ ქართველების აზრით, ეს ომი მათი მხრივ სამართლიანი იყო, რადგან ისინი იბრძოდნენ „საქართველოს ტერიტორიული ერთიანობისათვის“. საქმის არსის ასეთი ვერაგული და ცინიკური განცხადების შემდეგ, იგივე ფეიმოვი წერს, თითქოს საქართველოს ტელევიზიის დიქტორი ჩამოთვლის ომის მსხვერპლს ქართველთა მხრიდან, და აღნიშნავს, რომ „ისინი დაეცნენ საქართველოს ტერიტორიული ერთიანობისათვის“. რატომ არა სამშობლოსათვის? დასძენს ისევ ფეიმოვი, რომელიც პასუხობს: „ალბათ, იმიტომ, რომ აფხაზეთი არასოდეს არ იყო სამშობლო თუნდაც იქ მცხოვრები ქართველებისათვის. აფხაზეთი - სამშობლოა აფხაზების, ვისაც ის უყვარს. ისინი ცოტანი არიან, მათი მწუხარება უდიდესია. მათი დანაშაული ისაა, რომ აფხაზეთი ზღაპრულად ლამაზი და მდიდარი ქვეყანაა. დღეს ამიტომ ხოცავენ მათ სამშობლოსათვის“³⁵.

უფრო შორს წასვლა შეუძლებელია, სხვა რა შეიძლება მოჰკითხო ბოროტების იმპერიის ღირსეულ წარმომადგენელს, რომლისთვისაც მილიონობით სხვადასხვა ხალხთა საპყრობილე რუსეთის იმპერია - სამოთხე და ნეტარებაა, რომლის წინაპრებმა XIX ს. 60-70-იან წლებში მუსრი გაავლეს (დახოცეს, ან თურქეთში გააძევეს) ათასობით აფსუას (ე. წ.

³⁴ С. М. Червонная. Абхазия... с. 23.

³⁵ «Московская правда», 1992, 3 октября.

აფხაზს) – არაფერი რომ არ ვთქვათ კავკასიის ომის მსხვერპლ ათეული ათასობით ადილე-ჩერქეზზე, ჩეჩენ-ინგუშზე, დაღესტნელზე და სხვ. არაფერი რომ არ ვთქვათ აგრეთვე თანამედროვე ჩეჩნებზე, რომლებიც მიწასთან გაასწორეს დედა-ბუდიანად და კაცმა არ იცის რატომ (ჩანს იმიტომ, რომ მათი მიწა-წყალი რუსებმა XIX ს-ში დაიპყრეს უდიდესი მსხვერპლის ფასად და შეეშინდათ მათი სიმდიდრის – ნავთობის დას სხვ. დაკარგვის, თორემ სხვა რა საერთო აქვთ რუსებს ჩეჩნებთან და მათ მიწა-წყალთან, მართლაც, თუ არა, როგორც საბჭოთა კავშირის სამართალ მემკვიდრეებს?!

რაც შეეხება – აფხაზობას ი. ფიმიოვს (როგორც ლ. ვორონოვს, ვორობიოვს და სხვ.) ვერ მოვთხოვთ ისტორიის ცოდნას (თუნდაც რუსეთის ისტორიკოსების მამად წოდებული ვ. ტატიშჩევის, ა. დიაჩკოვ-ტარასოვის, კარავაევის... და სხვათა ისტორიული ნაწერების და რუკების ცოდნას), ვერ მოვთხოვთ იმის ცოდნას, თუ ვინ არიან მის მიერ აფხაზებად სახელდებული „აფხაზები“, როდის მოველინენ ისინი აფხაზეთს, რატომ იწოდენ აფხაზებად აფსუები, რომლებიც XVI ს. შემდეგ მოველინენ აფხაზეთის მიწა-წყალს ყუბანისპირეთიდან და მის სათავეებიდან, აგრეთვე იმის ცოდნას – თუ ვინ არიან ნამდვილი აფხაზები, ასევე ვისი სახელმწიფო იყო VIII-X საუკუნეების, „აფხაზთა სამეფო“, რომლის დედაქალაქი ქუთაისი იყო, აგრეთვე ვინაა აფხაზეთში დასაფლავებული გაერთიანებული საქართველოს მეფე ბაგრატ (მესამე), რომელიც ბედიის ტაძარშია დაკრძალული. ასევე რატომ ატარებდნენ ქართველი მეფეები X-XV ს-ში თავის ტიტულატურაში (თანაც თავში) აფხაზთა სახელს და ა. შ. (არაფერი რომ არ ვთქვათ აგრეთვე იმაზე, თუ რატომ არის აფხაზეთის ტოპონიმიკა XVII საუკუნემდე ქართული და არა აფსუური, რატომ იყო აფხაზეთის ყოველი კუთხე-კუნჭული დაფარული (ნაწილობრივ ახლაც) ქართული ეკლესია-მონასტრებით, რატომ არ იყვნენ აფხაზებად მონათლული აფსუები ქრისტიანები, რატომ იქნენ ისინი ოსმალეთში და სხვა მაჰმადიანურ ქვეყნებში რუსების მიერ გაძევებული და ა. შ.

აი, ბატონო ო. ეფიმოვო! კითხვები, რომელთა ცოდნას თქვენს თავს არ თხოვთ და ამიტომ აძლევთ თქვენს (რაკი რუსი ხართ) თავს უფლებას თვითონვე (დიდი ძალადური ქვეყნის შვილი) ჭრათ და კეროთ როგორც გსურთ. აი რატომაა თქვენს მიერ ხსენებული აფხაზეთი ქართველთა ისტორიული მხარე (სამშობლო) და რა დანაშაულია ვინმე ქართველმა ჟურნალისტმა, ან დიქტორ-კომენტატორმა თქვას, რომ ქართველები იბრძოდნენ და იბრძოლებენ თავისი ქვეყნის ტერიტორიული ერთიანობისათვის. იქნებ ისიც გაგიგონიათ, რომ ასეთივე მოწოდება ისმის ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის ოლქზეც“, რომელიც ასევე თქვენი იმპერიის წყალობით დაარსდა საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში (როგორც ნელი მოქმედების ნაღმი), თორემ რა უნდოდა ოსების ავტონომიას შიგ შუაგულ საქართველოში (როგორც ვთქვათ - ქართველების ვსესხვიაცკოეში მოსკოვთან), როდესაც ისინი, როგორც ირანულენოვანი ხალხი, ჩრდილო კავკასიის აბორიგენებიც კი არ არიან და საქართველოში მხოლოდ XVIII ს. მეორე ნახევრის შემდეგ დასახლდნენ კომპაქტურად (როგორც აფსუები და ნაწილობრივ დაღესტნელები - ჭარ, ბელაქანში). იქნებ ისიც თქვათ, რომ შიდა ქართლი (სამაჩაბლო და სხვა) ქართველების სამშობლო არ არის და ოსებისაა?! ცოტა ისტორიასაც შეგახსენებთ, თუმცა რა უნდა გაგახსენოთ, თუ არ საბჭოთა რუსეთის თბილისის საელჩოში გენერალი სიტინის „სრულიად საიდუმლო დოკუმენტები“, რომლებიც რუსეთის გენერალური შტაბის სამოქმედო გეგმას წარმოადგენდნენ - თუ როგორ უნდა დაშლილიყო და დაქუცმაცებულიყო საქართველო სხვადასხვა ავტონომიებად და ნაწილებად, რათა ვერასდროს ამოესუნთქა მას, როგორც ერთიან სახელმწიფოს. აი როგორი სურვილი გაგჩენიათ ბატონო ეფიმოვო, როდესაც აფხაზეთს ქართველებისათვის უცხო ქვეყნად აცხადებთ და თქვენ ეპოტინებით - რაკი იმპერიული ძალა და სული გაგაჩნიათ. თვითონ ყველაზე შავი ძაფით მკერავი ქართველთა მოძულე მწერლებიც კარგად არიან ალბათ დარწმუნებული ს. ჩერეკონაიას ნაწერის სიმართლეში ქართველებსა და საქართველოზე - სიცრუეს და სისაძაგლეს რომ წერენ: „Самое чудовищное в этой об-

ширной "литературе вопроса" объем которой сегодня измеряется толстыми подшивками практически всех "центральных" российских и московских газет начиная с середины августа 1992 года, не в степени политологического абсурда и фактической чепухи, а в том, что эти нелепые версии, так или иначе, разве что чуть грубее или чуть изящнее редактируя, принимают на свое вооружение почти все издания и "левая", демократическая, свободная печать поразительно сближается, даже в этом вопросе с самой стыкается черносотенной, ультрапатриотической и прокоммунистической печатью. Можно понять, чей политической заказ, чьи интересы, цели, настроения выражает, к примеру, прохановский "день", немедленно откликаясь на абхазскую войну заранее подготовленными публикациями под шапкой "Кровь Абхазии на Кремле"³⁶

როგორც ჩანს, ს. ბაბურიძე ქართველებისადმი ავად განწყობასა და ცილისმნამებლურ კამპანიაში გადააჭარბა ყოველგვარ საზღვარს თავისი საპარლამენტო (სათათბირო) გამოსვლებში ქართველთა მიმართ: „Войну с абхазским населением Грузия ведет самым современным, в том числе и варварским оружием... Все это воинским формированиям незаконного Госсовета, пришедшего к власти в результате государственного переворота, передано со своих складов Закавказским военным округам... то, что происходит в Абхазии, делается в интересах нынешнего руководства России... кровь Абхазии на Кремле...“³⁷.

როგორც ვხედავთ, რუსეთის სათათბიროში („დუმაში“) ასეთი ვაკხანალიის გამართვა საქართველოს წინააღმდეგ ხშირი მოვლენა იყო (ბაბურიძე ამ მხრივ გამონაკლისი არც ომის დროს იყო და არც ომის შემდეგ დღემდე). ჩანს, პირნავარდნილი ბაბურიძეები, ზატულინები, ჟირინოვსკები, რაგოზინები, მიტროფანოვები, რუცკოები და მათი

³⁶ С. М. Червонная. Абхазия - 1992: Посткоммунистическая Вандея, с. 24; Сергей Бабури. «Кровь Абхазии на Кремле», газ- «день», 1992, №35/30 августа – 5 сентября

³⁷ «День», 1992, №35.

მსგავსი შავრაზმელები მსუყე ნაჭრებს ინანილებდნენ აფხაზეთში და ამისთვის მზად იყვნენ საქართველოში ქვა-ქვაზე არ დაეტოვებინათ.

ფაქტია, რომ ბაბურინებს და ზატულინებს არც სხვები ჩამორჩებოდნენ საქართველოს ყოველგვარი ცოდვებით და-დანაშაულებაში, მაგალითად, ალექსანდრე ნეეზოროვი, რომელიც თავის 60 წუთიან გადაცემაში ქება-დიდებას ასხამდა „გმირ აფხაზებს“ და ლოცულობდა მათ გამარჯვებაზე, როდესაც თავს წარმოადგენდა მოწინავე და პროგრესულ ჟურნალისტად, რუსეთის ჰუმანიტარული მეცნიერების ბრწყინვალე წარმომადგენლად. ასეთივე სიძულვილით იყო ქართველები-სადმი განწყობილი მოსკოვის საბჭოს დეპუტატი ო. სუპრუნენკო, რომელიც თავის „ანგარიშში“ ემოციონალურად - სიძულვილით განაწყობდა რუს მკითხველს ქართველების წინააღმდეგ³⁸.

როგორც ს. ჩერვინაია წერს, ომის არსის და ფაქტების უცოდინარობას (აფხაზეთის ნამდვილი ისტორია, რა თქმა უნდა, არ იციან), ვერც იმას, რომ ისინი დემოკრატიულ მიმდინარეობას არ ეკუთვნიან და ტოტალიტარულ რეჟიმს ემხრობიან (ან კომუნისტური თუ ფაშისტური აზრის არიან), მაგრამ მაინც რატიონალაც ავადმყოფურად იყრუებენ და იბრმავებენ თავს, როგორც კი საქმე აფხაზეთს, ქართველთა და აფხაზთა (უფრო სწორად აფსუათა – ამ ნამდვილ ტერმინს არ ხმარობენ, არ ვიცით უცოდინარობის გამო, თუ შეგნებულად?!) ურთიერთობას ეხება (ეტყობა, ისე, როგორც საქართველოს, განსაკუთრებით აფხაზეთის დაკარგვას ვერ ელევიან) პირდაპირ ელეთ-მელეთი მოსდით და თავს იბრმავებენ ქართველთა დადანაშაულებით – ვითომ „მცირე აფხაზი ხალხი“ „დიდი ქართველი ხალხის“ მსხვერპლი იყო, როდესაც ასეთი ზომანონით და თვალთახედვით არასოდეს არ სჯიან რუსეთის იმპერიის დამოკიდებულობას ქართველების მიმართ.

³⁸ С. Супруненко. русские в Сухуми. Газ. «Экспрес-хроника», 1993, №17 (19-26 октября), с. 3.

სამწუხაროდ და სავალალოდ, რუსეთის მთელი მასმედია, თვით ე. წ. დემოკრატიული ნაკადის ჟურნალ-გაზეთებით და რადიო-ტელევიზიით, მათი რეპორტაჟ-ინფორმაციებიც კი ცალმხრივი – ტენდენციური და არაობიექტური განწყობით ხასიათდებოდა (და ხასიათდება) საქართველო – აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის მიზეზების და არსის ახსნისას, საერთოდ, აფხაზეთთან ქართველთა ურთიერთობის ისტორიული წარსულის დამოკიდებულების შესახებ. ყველაზე საზარელი ისაა, რომ რუსულ საინფორმაციო და საცნობარო ნაკადს არძინბას დაკვეთისა და ფულის სუნი ასდის (თვითონ აფხაზეთის მოვლენების ობიექტური შემხედვარი ს. ჩერვონნაიაც კი ნათლად გრძნობს და ხედავს, რომ რუსი ჟურნალისტების თუ პოლიტოლოგების ნაწილი დაქირავებულნი იყვნენ და ფულით ზომავდნენ მტყუან-მართლის განსჯას. აი რას წერს ის: «Нам известны случаи, когда работы российских публицистов оплачиваются из средств «воюющей Абхазии» печатаются «на деньги Ардзинбы» (იხ. მისი წიგნი, 27-ე შენიშვნა, გვ. 156).

თავისთავად გასაგებია, რომ დაქირავება და კრიმინალური ფულიც რომ არ იყოს, რუსეთის მხარე მაინც არ პატიობდა საქართველოს მისი იმპერიის ფარგლებიდან გასვლას და ამიტომ, რა თქმა უნდა, შურს ძიობდა. ამასთან, განსაკუთრებით ადარდებდა შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარე აფხაზეთის საქმე, აშინებდა მისი დაკარგვა, რადგან მისი კუთვნილი შავი ზღვის სანაპიროს უდიდესი ნაწილი უკრაინამ შეიერთა და მის კომპენსაციას ცდილობდა აფხაზეთის ხელში ჩაგდების მეშვეობით. თუ არა, მაშინ რუსეთს სამასი წლის სისხლისღვრის შედეგები უქარწყლდებოდა. აი რა იყო რუსეთის ტენდენციურობის ნამდვილი მიზეზი და აქილევსის ქუსლი. აი რატომ ადანაშულებდა რუსეთი საქართველოს აფხაზეთთან მიმართებაში.

დაპროგრამებული ტენდენციური ცალმხრივობის და ისტორიის გაყალბების ერთ-ერთი ნიმუშია სამტომიანი ნარკვევი და ე. წ. დოკუმენტების კრებული - „Так это было. Национальные репрессии в СССР: 1919-1952 годы. Репрессированные на-

роды сегодня", მოსკოვი, 1993. მისი რედაქტორი და შემდგენელი სვეტლანა ალიევა, რომელიც შეიძლება ითქვას, სხვა, ზოგიერთ ისტორიულ-ფაქტთან ერთად, აგვიწერს ჩრდილო კავკასიელ დაქირავებულთა მიმართ და საერთოდ სეპარატისტებისადმი საქართველოს სახელმწიფო ჯარის დამოკიდებულებას. ის აბსოლუტურად ჩქმალავს იმ ფაქტს, რომ საქართველოს სამხედრო თუ მილიციის რაზმების მიზანი 1992 წ. 14 აგვისტოს იყო რკინიგზასა და სამანქანო ტრანსპორტზე წესრიგის დამყარება, სახელმწიფო ტვირთზიდვის ნორმალური მოძრაობის უზრუნველყოფა ბანდიტური თავდასხმების აღკვეთის მეშვეობით. როდესაც აფსუა სეპარატისტების ინფორმაციის საფუძველზე ქართველთა ამ მიზნით მოქმედებას ხატავს, როგორც „აგრესიას“, ხოლო სეპარატისტების წინააღმდეგობას „სამამულო ომად“.

შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული ფაქტის აღწერა ს. ალიევას მიერ (სეპარატისტების სურვილის საფუძველზე) არის აბსოლუტურად ყალბი და სინამდვილის თავდაყირა წარმოდგენა. ისევ ს. ჩერვონნაიას სიტყვები რომ მოიშველიოთ: „... Казалось бы, в данном случае информации о том, "как это было", достаточно. Но никакие аргументы, никакая объективная информация, никакие апелляции к человечности на автора книги, уже заранее определившего свою позицию, не действует, и вопреки всему, что она сама в своем сборнике - дайджесте публикует, несмотря на очевидные факты, С Алиева заявляет: Грузия продолжает "показать" и "усмирить" свободолюбивую Абхазию, на стороне которой воюют не "наемники", как называет сторонников абхазцев Э Шеварднадзе, а волонтеры - представители почти всех народов Российской Федерации. И никакие самые хитроумные и изощренные декорации не скроют правды. Грузия выступает агрессором и колонизатором и уже потому обречена на поражение...“³⁹

³⁹ Так это было, Национальные репрессии в СССР, 1919-1952 годы. Репрессированные народы сегодня. сост. ред... С. Ц. Алиева, М., 1993, том 3, с. 326.

რა შეიძლება ითქვას ს. ალიევაზე იმაზე მეტი, რომ ის ელემენტარულად ვერ ერკვევა საბჭოთა ქვეყნის საქართველოს რესპუბლიკის და აფხაზეთის კონსტიტუციებში, საერთაშორისო და ადგილობრივ სამართალში და სახელმწიფო წყობილების არსში, აგრეთვე რესპუბლიკისა და ავტონომიის ფუნქციებში (არაფერს ვამბობთ საქართველოს, კერძოდ მისი კუთხის ელემენტარული ისტორიის აბსოლუტურ უცოდინარობაზე, იმაზეც, რომ აფხაზეთში გვიან საშუალო საუკუნეებში ჩამოსახლებული აფსუები იქაურ აბორიგენ ქართველებზე თითქმის სამჯერ ნაკლებნი იყვნენ). ს. ალიევა ვერ ერკვევა (არ სურს გაერკვას) იმაშიც, რომ აფხაზთა მხარეზე იბრძოდა ბევრი ისეთი ბოევიკიც, რომლებიც ქირას იღებდნენ და ამიტომ ეწოდებოდათ მათ „დაქირავებულები“ და არა იმიტომ, რომ ისინი „ეკონტრერები“ იყვნენ. ან რა თვისტომები და ნათესავები იყვნენ აფსუების: რუსები, კაზაკები, ჩეჩნები და სხვა. ს. ალიევას სიტყვებით რომ ვთქვათ, „რუსეთის ფედერაციის ყველა ხალხი“ - რისთვის და რატომ არ იცავდნენ ისინი ნაცარტუტად ქცეულ ჩეჩნებს და ჩეჩნეთს?!

ს. ჩერვონნაიაც დასძენს - რა აზრი აქვს ისეთ ავტორებთან მეცნიერულ დავას, როგორც ს. ალიევა და მისთანებია, მათ ხომ კარგად იციან რაშია საქმე, მაგრამ რა - ასე სურთ მათ და ეს არის „მთავარი“.

არის ისეთი პუბლიკაციები, რომ მისმა ავტორმა ძირითადად მაინც იცის თუ რაშია საქმე აფხაზეთში. ამ მხრივ საინტერესო მსჯელობასთან გვაქვს საქმე გაზეთ „რასიას“ გვერდებზე, სახელდობრ ს. ლობანოვის სტატიამი, რომელშიც ავტორი ეყრდნობა პირად დაკვირვებებს და ცოდნას აფხაზეთის პრობლემაზე, კერძოდ 1989 წლის მოვლენებზე, როდესაც მან ბევრი რამ შეიტყო სამხედრო კონფლიქტის საიდუმლო მიზეზების შესახებ, კერძოდ მაჰმადიანური სამყაროს მიზნებზე ქრისტიანული საქართველოს, სომხეთისა და რუსეთის საერთო ინტერესების საზიანოდ - ერთიანად ჩაეკეტათ ისინი რუსეთისაკენ მიმავალ გზაჯვარედინის დაუფლების მეშვეობით. ამ მიზნით ფუნდამენტალისტური მაჰმადიანები არაფერს ზოგავდნენ - თვით აფხაზეთის ხელში ჩასაგდებად. ამის

მაგალითად მიაჩნია ს. ლობანოვს აფხაზეთის კომფლიქტში ჩრდილო კავკასიის მაჰმადიანი მთიელების, მათ შორის ჩეჩენების აქტიური მონაწილეობაც. ავტორმა ამასთან დაინახა მაჰმადიანური სამყაროს სხვადასხვა ფორმით (საიდუმლო არსებით, დიპლომატიით და შენიღბვით) ჩარევა. მიუხედავად ამისა, ავტორი დასძლია ცდუნებამ როგორმე აფხაზეთი არ დაკარგოს რუსეთმა, რომელმაც ფრთებქვეშ უნდა მოაქციოს და დაიცვას აფხაზეთის სამოთხისეზური მიწა-წყალი. ამ მიზნით ის მზადაა ამჟამად გადადოს ქრისტიანობის საერთო ინტერესების დაცვა. მიაჩნია, რომ ახლა აუცილებელია ყველამ გაიგოს და გაიცნობიეროს, რომ „აფხაზეთი ეს რუსეთია“.

რა თქმა უნდა, ნათქვამი ვერ ამონურავს აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტზე რუსეთის მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების მიერ გამოთქმულ თუ დაბეჭდილ ზღვა მოსახერებებს, მაგრამ ძირითადად ასეთია ამ მიმდინარეობათა აზრების საერთო შინაარსი და ტენდენციები, რომელთა მთავარი ნაკადი საქართველოს წინააღმდეგაა მიმართული რუსეთის იმპერიული ინტერესების კვალობაზე. ამიტომ მის მხრივ აქ საქართველოს სამართლიანი ინტერესების რაიმე ფორმით დაცვაზე ლაპარაკი ზედმეტია.

აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტს არაერთი საგაზეთო და ცალკე პუბლიკაცია მიეძღვნა, მათ შორის გაზეთებში „საქართველოს რესპუბლიკაში“, „აფხაზეთის ხმაში“, „შვიდ დღეში“, „სამშობლოში“, „თბილისის უწყებაში“, „პარლამენტის უწყებანში“, „სეაბოდნაია გრუზიაში“, „ლიტერატურულ საქართველოში“, „ნეზავისიმია გაზეტაში“, ჟურნალ „პოლიტიკაში“ და სხვ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ცალკეული კრებულები და გამოკვლევები: „Исторические и политико-правовые аспекты конфликтов в Абхазии“, Тб., 1994; Сборник документов: „Абхазское письмо. Абхазия в советскую Эпоху - 1974-1989 гг., Сух., 1994, т. 1; Тоидзе А. К., Вопросу о политическом статусе Абхазии 1921-1931 гг., Тб., 1996; მისივე - აფხაზეთის მოსახლეობა, ისტორია და თანამედროვეობა, თბ., 1993; Маршания Л. В., Трагедия Абхазии, Тб., 1995; Ментешашвили, Исторические

предпосылки современного сепаратизма в Грузии, Тб., 1998; Тамаз Надареишвили, Геноцид в Абхазии, т. 1, сборник документов, Тб., 1996; მისივე გენოციდი აფხაზეთში, ნ. II, თბ., 1996; მისივე - აფხაზეთი ომამდე და ომის შემდეგ, თბ., 1998 - შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ, თბ., 1998; თ. მიბჩუანი, აფხაზური სეპარატიზმის სისხლიან ნაკვალევზე, თბ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია С. М. Червонная, Абхазия - 1992: посткоммунистическая вадея, Москва, 1993, აგრეთვე ავტორთა ჯგუფის: ვ. ყოლბაიას, რ. გელანტიას, დ. ლაცუზბარიას და თ. ჭახრაკიას - აფხაზეთის ლაბირინთი, თბ., 1999 და სხვ.

ს. ჩერვონნაიას გამოკვლევაზე და მის დიდ მნიშვნელობაზე (მით უფრო, როგორც უცხო ავტორის) უკვე ვრცლად ვისაუბრეთ. რაც შეეხება თ. ნადარეიშვილის და ავტორთა კოლექტივის ნაშრომებს, რომელთაც თეორიულ-შემეცნებითი ღირებულების გარდა - დოკუმენტური (როგორც მოვლენების მონაწილე-თვითმხილველთა ნაწერები - მნიშვნელობაც აქვთ. ამ მხრივ ერთ-ერთი გამორჩეული ნაშრომია - „გენოციდი აფხაზეთში“ და „შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ“. როგორც თვითონ ავტორი წერს - „გენოციდი აფხაზეთში“ - აღწერილია, თუ რა დანაშაულობებს ჩადიოდნენ სეპარატისტები აფხაზეთში მშვიდობიანი მოსახლეობის მიმართ - ქართველთა მასობრივი ეთნიკური განადგურების მიზნით, როგორც საომარი მოქმედების დროს, ისე ომის დამთავრების შემდეგაც; მასში ნაჩვენებია, თუ როგორი სისასტიკით და დაუნდობლობით ხორციელდებოდა სეპარატისტების მიერ ორგანიზებული დამსჯელი ოპერაციები. ხოლო მეორეში - „შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ“ - ნათელია მოფენილი იმაზე, რომ არძინბას სეპარატისტული რეჟიმი იყო და რჩება რუსეთის იმპერიალისტური ძალების გადაწყვეტილებათა შემსრულებლად⁴⁰.

ამ ნაშრომებში მოცემული დოკუმენტური მასალები ააშკარავებენ რუსეთის აგრესიულ პოლიტიკას საქართველოს

⁴⁰ თ. ნადარეიშვილი, შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ, თბ., 2000, გვ. 5.

წინააღმდეგ, მის ხელისუფალ-მაღალჩინოსანთა (სამოქალაქო, სამხედრო და ძალოვანთა) მზაკერულ გეგმებს, ბრძანებებს და მითითებებს საქართველოსა და ქართველთა გასანადგურებლად და წამოსაჩოქებლად. აქვე ნაჩვენებია თუ როგორ იგეგმებოდა აფხაზეთში და საერთოდ ქართველთა სამხედრო განადგურების გეგმები რუსეთის გენშტაბში. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით ნიშანდობლივია გაგრისა და სოხუმის მაგალითები, სადაც რუსეთის რეგულარული არმიის დანაყოფები (ჩრდილო კავკასიის მთიელთა - ადიღე-ჩერქეზთა, ჩეჩენთა და კაზაკთა ნაწილებთან ერთად) თავისი ჯავშანტექნიკით, ქვემეხებით, თვითმფრინავებით და საზღვაო საშუალებებით მოქმედებდნენ მძიმე ტექნიკის გარეშე დარჩენილი (რომელიც დაზავების პირობით გაატანინეს ქვეყნის სიღრმეში) ქართველი მებრძოლების (ფაქტობრივად სახალხო ლაშქრის) წინააღმდეგ.

ავტორის ანუ მოვლენების მონაწილის თ. ნადარეიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, წიგნში - „შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ“ - დოკუმენტურ მასალაზე დაყრდნობით მხილებულია რუსეთის იმპერიალისტური პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია რუსეთის იმპერიისაგან განთავისუფლებული, დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი არსებობის მოსასპობად, აგრეთვე მისი ორგანული და განუყოფელი მხარის - აფხაზეთის ოკუპაციის განსახორციელებლად.

ხსენებული ნაშრომების ღირსება, ჩვენი თვალთახედვით, ის არის, რომ მათი ავტორი თ. ნადარეიშვილი ყველაფერს თავის ზუსტ სახელს არქმევს, მიკიბ-მოკიბვის გარეშე, დაუფარავად ამხელს ქართველთა სამხედრო დამარცხებაში, გენოციდსა და აფხაზეთის ეთნონმენდში რუსეთის მთავარ - წამყვან როლს, რადგან, როგორც თვითონ ავტორი ამბობს, ავადმყოფის განკურნებისათვის აუცილებელია სწორი დიაგნოზი (რეცეპტი) და არა მცდარი და ყალბი, სხვანაირად შეუძლებელია აფსუური აგრესიული სეპარატიზმის ფესვების აღმოფხვრაც და აფხაზეთის ოკუპაციის ლიკვიდაცია. ავტორი დაუნდობლად და დაუფარავი სიმართლით ამხელს (რაც სამწუხაროდ იშვიათად ახასიათებს ჩვენს პოლიტოლოგებს და

პოლიტიკან ზოგიერთ ისტორიკოსს) მათ. არ ვიცი ვის, ან რას ემალებიან სირაქლემასავით (ფაქტი სახეზეა), სახეზეა რუსეთის ძალმომრეობითი - აგრესიული მოქმედება აფხაზეთში საქართველოს წინააღმდეგ.

ყოველ შემთხვევაში, თ. ნადარეიშვილის ხსენებულ წიგნებში ნათქვამი გაბედული და პირდაპირი დასკვნების სრულ ჭეშმატირებას ადასტურებს აფხაზეთის ტრაგედიის შემდგომი მოვლენებიც, როდესაც, ჩვენდა სავალალოდ, არბიტრის როლის შემსრულებლად მონვეული იქნა ომის მთავარი დამნაშავე რუსეთი, რომლის ე. წ. „მშვიდობისმყოფელი“ ძალები აფხაზეთსა და ე. წ. „სამხრეთ ოსეთში“ (სამაჩაბლოში) სრული სიცხადით მოქმედებენ და განუხრელად ასრულებენ ჩვეული ჟანდარმის, ანუ საოკუპაციო არმიის როლს.

საერთოდ, რასაკვირველია, აშკარა ინტერვენციისა და ამდენი ღალატის შემდეგ (მარტო სამჯერ დაზავების მოტყუების და სხვა) რა იმედით (ეტყობა ძალის შიშით) დაეთანხმა, ა. წ. „მსოფლიო პოლიტიკოსი“ ე. შევარდნაძე რუსეთის არბიტრობას ე. წ. „მშვიდობის დაცვის“ როლის შესრულებას ქართველთა და აფსუათა შორის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ - ეს ხომ თავის ნებაყოფლობით მოტყუება, ანუ ძალით თვალების დახუჭვა იყო.

ასევე აფხაზეთის სამხედრო კომპლექტის ისტორიის რეალური გამოხატულებაა ავტორთა: ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია და თ. ჭახრაკიას კოლექტიური ნაშრომი - „აფხაზეთის ლაბირინთი“, ერთი შეხედვით (მით უფრო რიგითი მკითხველისათვის) სათაურიც შესაფერისადაა შერჩეული. როგორც წინათქმაშიცაა ნათქვამი, ავტორთა კოლექტივმა მიზნად დაისახა აფხაზეთში დატრიალებულ ტრაგედიზე სრული სიმართლის თქმა, იმ სიყალბის გაბათილება და გამოაშკარავება, რასაც ასე უხვად და ურცხვად წერდნენ და ავრცელებდნენ ისტორიის ფალსიფიკატორები და სიცრუის მთესველები (სამნუხაროდ ეს ხომ უზარმაზარ წრეს მოიცავს ავტორებით დაწყებული - გათავებული რუსეთის იმპერიის აპოლოგეტებით დამთავრებული).

მართალია, ხსენებული წიგნიც მოვლენების შიგ შუა-გულში მყოფი ავტორების მიერაა დაწერილი და აფხაზეთის პრობლემების შემსწავლელი კომისიის მიერ თავმოყრილი წყაროების დაკვირვების საფუძველზეა შედგენილი, მაგრამ მას მაინც არ აქვს პრეტენზია აფხაზეთის პრობლემის ყველა საკითხს გასცეს ამომწურავი პასუხი. პირადად ნანახის, განცდილის და დაკვირვების (ასევე ჩანაწერების და წაკითხულის) საფუძველზე ავტორთა კოლექტივი წერს, რომ ისინი შეეცადნენ მომავალ თაობას დაუტოვონ ან უკვე ისტორიის კუთვნილებად გამხდარი აფხაზეთის ომის დღეებისა და წლების სისასტიკის რეალობის ნამდვილი სურათის ობიექტური აღწერა. აღწერა იმ ომისა, რომელშიც გამარჯვებული არც ქართველი და არც აფხაზი (იგულისხმება აფსუა) არ ყოფილა და არც შეიძლება ყოფილიყო. ამისი აღნიშვნა იმასაც ნიშნავს, რომ ქართველებმა და აფხაზებმა, რომელთაც ბედმა ერთად-ერთ ქვეყანაში ურთიერთ მხარდამხარ ცხოვრება არგუნა, ის უბედურება რაც მათ დაატყდათ თავს გაკვეთილად გამოიყენონ და თავიდან აიცილონ მესამე ძალის მიერ თავსმოხვეული ტრაგედია და ღვთის რისხვა - თორემ მართლაც გამარჯვებული არავინ იქნება.

აფხაზეთის ტრაგედიის ნამდვილი მემატიანეების მიერ თვალთ ნანახის, ან სხვათა მიერ აღწერილი ფაქტების, ნაამბობის და განცდილის გაანალიზების შემდეგ, ხსენებული ავტორები ერთხელ კიდევ შეახსენებენ მოქიშპე დაპირისპირებულ მხარეებს - ქართველებს და აფსუებს, მორალურ კოდექსს, რომ „სანამ გვიანი არ არის აფხაზეთის ლაბირინთიდან გამოსავალი უნდა მოინახოს: აღდგეს დარღვეული ბუნებრივ-ისტორიულ-ეთნიკური არეალი, რომელსაც ერთიანი საქართველო ჰქვია, ყველა დევნილი დაბრუნდეს მშობლიურ ადგილებში; გამთლიანდეს მტრობით ჩატეხილი ხიდები; აღდგეს დამწვარ-განადგურებული ქალაქები და სოფლები; მშვიდობამ და თანხმობამ დაისადგუროს ჩვენს სულებსა და გულებში. ჩვენ შევიცვალეთ, ახლა ადრინდელზე განსხვავებულად ვაფასებთ მომხდარს და გამოსავალი უნდა ვიპოვოთ... არ გვაქვს უფლება დავივინყოთ თუ

ვინ იყო დამნაშავე და რამ განაპირობა მოვლენათა ტრაგიკული განვითარება, რაც თავს დაგვატყდა 1992-1993 წლებში, რომელსაც ბოლო არ უჩანს”⁴¹.

მოცემულ კოლექტიურ ნაშრომში მრავალი საჭირობო-ტო საკითხია განხილული და გაანალიზებული, მათ შორის: ისტორიული ექსკურსი; აფხაზეთის დემოგრაფიული სურათი; სეპარატიზმის განეზისი; აფხაზეთის ომის წანამძღვრები; აფხაზეთის ომი, ანუ სამხედრო კონფლიქტი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ომის მსვლელობის დეტალური ქრონიკა (რომელსაც გვერდს ვერ აუვლის ვერცერთი დაინტერესებული მკვლევარი); რუსეთის როლი და წვლილი აფხაზეთის ომში; ქართველთა გენოციდი აფხაზეთში და ეთნონშენდა; აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პარლამენტში; ოკუპირებული აფხაზეთი; ლტოლვილი ქართველობა, ლტოლვილთა შინ დაბრუნება თავის სახლკარზე; საერთაშორისო თანამეგობრობა ომის შედეგების ლიკვიდაციისათვის ზრუნვაში; აფხაზეთის ომის შემდგომი 6 წელიწადი და სხვ.

უნდა ითქვას, რომ ყველა ამ ზღვა საკითხისადმი მეტნაკლებად გაცემულია შესაძლო დადებითი პასუხი, რომელთა გათვალისწინება და სწორი გააზრება აუცილებლად წაადგება პრობლემის შემდგომ კვლევა-ძიების წარმატებით დაგვირგვინებას.

ჩვენი მიზანია, როგორც დღეს შესაძლებელია (რადგან შედარებით ახალი ამბებია და ისტორიული თვალსაზრისით ჯერ კიდევ დრო მოუმნიფებელია) სათანადო წყაროებისა და არსებული ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე მოკრძალებული წვლილი შევიტანოთ აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის ისტორიის გაშუქებაში, თავისთავად მისი წარმოშობის მიზეზების გარკვევაში, ომის მსვლელობის და შედეგების დადგენა-დასურათხატებაში და სხვ.

თავისთავად ვფიქრობთ, რომ მოცემული პრობლემის მეცნიერულ, სწორ, ობიექტურ გაშუქებას დიდი თეორიულ-მეცნიერებითი და პრაქტიკულ-პრაგმატული მნიშვნელობა აქვს.

⁴¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, თბ., 1999, გვ. 4.

თავი მეორე სამხედრო კონვლიქტის წანამძღვრები

როგორც უკვე დადგენილია, საქართველოს გასაბჭოებისა და საბჭოთა იმპერიაში მოქცევის შემდეგ მოსკოვმა უფრო შენიღბულად, მაგრამ კვლავინდებურად გააგრძელა „ტუზემცების“ ასიმილაცია და ბუნებრივია, მათი მთლიანი და საბოლოო ათვისება და გარუხება-ათქვეფა, რასაც საბჭოთა ეპოქაში განსაკუთრებით იდეოლოგიისა და რუსული სწავლების საყოველთაო გავრცელებით აწარმოებდა. ამ თვალსაზრისით რუსეთმა განსაკუთრებულ წარმატებებს მიაღწია იმ მხარეებში, სადაც შედარებით ჩამორჩენილი ხალხები ცხოვრობდნენ, სახელდობრ ჩრდილო კავკასიასა და აფხაზეთში, მაგალითად, ადიღე-ჩერქეზებში, ოსებში, ჩეჩენ-ინგუშებში, დაღესტნელებში, აფსუებში და სხვ. ე. ი. პირველ რიგში იმათში, ვისაც საკუთარი დამწერლობა და ლიტერატურა არ გააჩნდათ. ამ ხალხების ახლებურ ადმინისტრაციულ-მმართველობით ერთეულებად დაჯგუფებას მოჰყვა რუსული საქმის წარმოება, რუსული ენის დანერგვა - სწავლებაში, მართვა-გამგეობაში და კულტურული ურთიერთობის ყველა სფეროში. ამ გზით XX ს. 30-იან წლებში სახეზე იყო რუსული წერა-კითხვის სავალდებულო დანერგვა და დაწყებითი ტიპის სწავლებაში რუსულის გაბატონება.

მართალია, XX ს. 20-30-იან წლებში აფხაზეთში კვლავ ქართული მოქმედებდა, მაგრამ აფსუებში უკვე რუსული ენა ინერგება - არა მხოლოდ დაწყებით სკოლებში, არამედ მოქმედ ეკლესიებში (განსაკუთრებით ახლ ათონში), აგრეთვე სამრეწველო რაიონ ტყვარჩელში და სხვაგან. ამას ხელი შეუწყო არა მხოლოდ რუსულის სახელმწიფო ენად გამოცხადებამ და რუსული სწავლების გაძლიერებამ, არამედ აფხაზეთის კოლონიზაციამ და მეორე მსოფლიო ომის წინ (ბუნებრივია, განსაკუთრებით ომის დროს) აქ რუსეთის ჯარების დასადგურებამ. ამასთან, აფსუების მიზიდვამ რუსეთის სხვადასხვა სასწავლებლებში აფსუებს ნიადაგი მოუმზადა ქართული სწავლებისა და ქართული ენისადმი ზურგის შესაქცევად. მათ

1946 წელს ბრძოლა გააჩაღეს აფხაზეთში ქართული სკოლების რაც შეიძლება შეზღუდვისა და ლიკვიდაციისათვის, ხოლო სამაგიეროდ აფსუური და განსაკუთრებით რუსული სკოლების გაფართოებისათვის. ამ მიზნით მათ არაერთი თხოვნა და კატეგორიული მიმართვა გაუგზავნეს მოსკოვს, რომლებშიც საქართველოს და მის ხელისუფლებას ასმენდნენ და აბეზღებდნენ აფხაზეთში აფსუური ენის შეზღუდვისა და, რაც მთავარია, რუსული სწავლების შევინროვების გამო.

1947 წ. თებერვალში გ. ძიძარია, ბ. შინკუბა და კ. შაკრილი სკკპ(ბ) ცეკას მდივნის ა. კუზნეცოვის სახელზე გაგზავნილ საჩივარში გმობდნენ საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკას აფხაზეთში სახალხო განათლების სფეროს ქართული სისტემის გამო – აფხაზური (იგულისხმება აფსუური) და რუსული სწავლების არასათანადო დონეზე დაყენების გამო, ისინი კრიტიკის მახვილს წარმართავდნენ იმაზე, რომ როგორ თუ აფხაზურად სწავლება არ მიმდინარეობდა საშუალო სკოლის ყველა კლასში და რუსული სწავლება არ იყო გაფართოებული ყველა საშუალო სკოლაში, ან როგორ თუ აფხაზეთის საშუალო სკოლებში არ იყო შეზღუდული ქართულ ენაზე სწავლა. ამ თვალსაზრისით გმობდნენ მ. დელბას, რომელმაც გამოაქვეყნა თავისი მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ მეხუთე კლასიდან ფართო ხასიათი მისცემოდა ქართული ენის სწავლებას. მისი აზრით: „Преподавание народном языке в абхазских школах во всех десяти классах невозможно практически осуществить, и для перспективы развития культуры абхазов, число которых доходит лишь до 50 тыс. душ, не целесообразно“.

ამასთან მ. დელბა ხაზს უსვამდა იმ ფაქტს, რომ არ არსებობდა აფხაზურ (ე. ი. აფსუურ) ენაზე სახელმძღვანელოები. ის ანგარიშს უწევდა იმას, რომ „აფსუური ანბანი“ რუსული გრაფიკის საფუძველზე შედგა (რუსი სწავლულის პ. უსლარის მიერ 1864 წ. ხოლო პირველი საკითხავი წიგნი XIX ს. 90-იან წლებში დ. გულიასა და კ. მაჭავარიანის მიერ) და მან ფართო დანერგვა ვერ ჰპოვა, რადგან ვერ ასახავდა და ვერ გამოხატავდა აფსუური ენის თავისებურებას პირველ რიგში და, სა-

ერთოდ, გამოთქმებს (ამ მხრივ პ. უსლარის და სხვა რუსი სწავლულების ობიექტური აზრით, ქართული ენა მიჩნეული იყო კავკასიის მასშტაბით გაცილებით უფრო ხელსაყრელად, შესატყვისად და შესაფერად, მაგრამ ეს ენა პოლიტიკურად არასაიმედოდ იქნა მიჩნეული, რადგან ხელს შეუშლიდა რუსული იმპერიული სახელმწიფო ენის გავრცელებას და, მაშასადამე, ტუზემცების რუსიფიკაციას).

ქართველების დაბეზლება კრემლში იქამდეც კი მიდიოდა, რომ აფსუათა ბრალდებაში ლაპარაკი იყო იმაზე, თითქოს აფხაზეთში ბავშვებს ეკრძალებოდათ რუსულ სკოლაში შესვლა, ვითომ საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლება ყურადღებას არ აქცევდა აფხაზეთის სახელმწიფო დაწესებულებებში აფხაზური ენის ხმარებას, აფხაზური რადიოგადაცემების მოწყობას, აფხაზური ლიტერატურის გამოცემას, ასევე აფხაზურ ხალხურ კულტურას.

გ. ძიძარიას, ბ. შინკუბას და კ. შაკრილის საჩივარში ყურადღება მახვილდებოდა აფხაზეთის ტოპონიმების განგებ გადასხვაფერებაზე – ვითომ აფსუური სახელწოდებები ქართულით იცვლებოდა. დაბეზლების წერილში ნათქვამია ისიც, რომ „რუსული და სომხური სახელწოდებებიც ქართულით იცვლებოა“. ყველაფერი ეს ისეთი ფორმით იყო წარმოდგენილი, რომ მოსკოვი გაცეცხლებულიყო ქართველებისადმი – „როგორ თუ ქართველები ჩვენ გვებრძვიანო“.

აღსანიშნავია ის, რომ ქართველების დაბეზლება მოსკოვში ეპიზოდური კი არ იყო, არამედ პერმანენტულ ხასიათს ატარებდა. გარდა იმისა, რომ ხსენებული ავტორების საჩივრის საგანგებო განხილვა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტში, რსფსრ-ს განათლების სამინისტროში, საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიაში, საქართველოს კპ ცენტრალურ კომიტეტში, აფხაზეთის საოლქო კომიტეტში და სხვაგან რამდენიმე წელიწადს გრძელდებოდა, აფხაზეთის ხელმძღვანელ ორგანოთა და ცალკეულ მუშაკთა საჩივრების ნაკადი სისტემატურად (განუწყვეტლივ) ახლდებოდა. მაგალითად, 1953 წელს (დეკემბერში) აფხაზეთის ავტონომიის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარემ წერილით მიმართა საქარ-

თველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს მ. ჩუბინიძეს, რომ 1948-1951 წლებში აფხაზეთში მრავალი სახელწოდების შეცვლა იმართებოდა წინასწარ საკითხის შეუსწავლელად, რაც მოსახლეობის უკმაყოფილებას იწვევსო, ასეთთა შორის სახელდებოდა მაგალითად: ვითომ „უძველესი აფხაზური სახელი ატიშადუ, ასევე ტყვარჩელი, არაკიჩი, ფსირცხა“ და სხვა, აგრეთვე როგორ ჭუ ვესიოლოვკა, ხალოდნაია რეჩკა, ორეხოვი და სხვა შეიცვალნენ ქართულით?! ავტონომიის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ა. ჭოჭუა ამ სახელების შეცვლას ადგილობრივი მოსახლეობის იგნორირებას და მოუფიქრებელ ნაბიჯებს უწოდებდა. მაგალითად, ის ასახელებს რამდენიმე წლის წინ რუსული კოლონიზაციის შედეგად სახელდებულ ზახაროვკის შეცვლას – ხევის სოფსაბჭოს სახელით იმ მოტივით, რომ აქ მოსახლეობის 90 პროცენტს სომხები წარმოადგენდნენ და მათ ენაზე „ხევი“ – სულელს ნიშნავსო.

როგორც ჩანს, ახლად შერქმეული - გამოგონილი და შეუფერებელი სახელწოდებები, რომელთაც აფსუები უძველეს სახელწოდებებად ასაღებდნენ (რანაირად შეიძლება უძველეს სახელწოდებებად მოინათლოს რუსული "ხალოდნაია რეჩკა", „ორეხოვო“, „ვესიოლოვკა“ და სხვა, როდესაც რუსები აფხაზეთის არენაზე მხოლოდ XIX ს-ში გამოჩნდნენ, ან სომხური, რომლებიც კიდევ უფრო გვიან XX ს-ში შეიქმნენ. აფსუების საქმე ისე იყო, როგორც მამლის ყივილი – მე მიყივლია და გინდა გათენდეს, გინდა არაო. მართალია, თქმით რას არ ამბობენ აფსუები, მაგრამ ამას ხომ დამადასტურებელი საბუთების სჭირდება? თქმით მართლაც რომ ყველაფერს კადრულობდნენ გაღიზიანებული აფსუები – ეს ჩანს აფსუა სტუდენტთა ჯგუფის 1955 წ. საპროტესტო ნერილშიც, რომელშიც იგივე ა. ჭოჭუას სწერდნენ, რომ რსფსრ-ში დარჩა სოჩის, ტუაპსეს, ანაპის, მაცესტის სახელწოდებები და როგორ თუ აფხაზეთში იცვლება სახელწოდებებიო?!

XX ს. 50-იან წლებში, როდესაც სტალინის გარდაცვალებისა და ბერიას დახვრეტის შემდეგ ხრუშჩოვის, სუსლოვისა და სხვათა თვითნებური და ავანტიურისტული მოქმედებით

აღფრთოვანებული აფსუები ქართველებისადმი შეტევაზე გადავიდნენ და მათი კვალის წაშლას შეუდგნენ – გააუქმეს 1948 წლის გადანაცვტილება - საქართველოს პრეზიდენტის დადგენილება - შეუფერებელი და ხელოვნური ტოპონიმების გადარქმევის შესახებ, მაგალითად, ბზიფის ხევს კვლავ „ბზიფთა“, კაკლიანს – ორეხოვო, ცივწყაროს – ხოლოდნაია რეჩკა, ალპურს – ალპიისკი, გაგრის ხევს - გაგრაპსტა, საქართველოს ხეობას – გრუზინსკოე უშელიე, შადრევანს – ფატანკა, ბიჭვინთას – პიცუნდა, ახალ ათონს – ნოვი აფონ, ბზიფისხევს – არმიანსკოე უშელიე, ანუხვას – ანუხვა არმიანსკოე, თვანას – ტვანაარხუ, ჟირწყალს – ადზიუბუა, იმერწყალს – შუბრა, შუქურას – მაიაკი, ზემო შუქურას – ვერხნაია ეშერა, აგარაკს – დაჩა, მეორე ათარას – ატარა არმიანსკოე და ა. შ.¹

აფსუათა გაანჩხლება და აგრესიული დამოკიდებულება ქართველების მიმართ განსაკუთრებით გამოვლინდა და გამოიხატა სტალინის გარდაცვალების და ბერიას დახვრეტის შემდეგ, როდესაც საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებამ – ხრუშჩოვის მეთაურობით, საბჭოური დიქტატურის ყველა მანკიერება და მისი შედეგები მხოლოდ სტალინსა და ბერიას გადააბრალა და ორივე მათგანი ქართველ ხალხთან გააიგივა. ამდენად, ყველა ის დანაშაულობა რაც ამ ორი პიროვნების დროს მოხდა ფაქტობრივად ქართველებს დაეკისრა, როდესაც ხსენებული რეჟიმით და არნახული დიქტატურით ქართველები არავისზე ნაკლებად არ დაზარალებულან. კიდევ მეტი, 1956 წ. 9 მარტის პროტესტის გამო (რომლის საფუძველი იყო ქართველი ხალხის აბუჩად აგდება და საბჭოთა დიქტატურის მთელი დანაშაულის მისთვის დაკისრება) თბილისში ათეულობით მომიტინგე ქართველი დაიხვრიტა რუსთაველის გამზირზე მდებარე ტელეფგრაფის წინ და მტკვრის სანაპირო ბაღში (სადაც სტალინის მონუმენტური ძეგლი იდგა).

¹ იხ. საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა, 1961; Абхазия документы свидетельствуют, 1937-1953, Сухуми, 1992, с. 500-524.

ამ მოვლენით – ნაცვლად იმისა, რომ სამძიმარი ეთქვათ ქართველი ერისათვის და ტრაგედიის გამო სოლიდარობა გამოეცხადებინათ მისთვის, პირიქით ისარგებლეს ქართველთა მოძულე აფსუების ხელისუფალთა წარმომადგენლებმა და ისევ ქართველები დაასმინეს კრემლის წინაშე. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი საოლქო კომიტეტის პროპაგანდა-აგიტაციის განყოფილების გამგე ა. ოტირბამ, რომელმაც თქვა: „მას შემდეგ, რაც გარკვეული იქნა აფხაზების მიმართ ლენინური ეროვნული პოლიტიკის (აგრეთვე სომხებისა და ოსების მიმართ) დამახინჯება, ნუთუ დასაშვები იყო აფხაზების ეროვნული სკოლების გაუქმება. ეს ხომ მხოლოდ ნაწილი იყო იმ შეთქმულების, რომელიც ამ პერიოდში სწარმოებდა აფხაზთა მიმართ“.

წინამდებარე წიგნის ერთ-ერთ ავტორს, გ. გასვიანს სამუდამოდ ჩამრჩა მეხსიერებაში ის საზარელი ხორხოცი და ქართველების წინააღმდეგ გამოსვლები, რომელსაც გუდაუთის ქართული მოსახლეობის მიმართ ჰქონდა ადგილი ჯგუფ-ჯგუფად შეკრებილი აფსუების მხრიდან. ისინი ქართველებს ნიშნის მოგებით ეუბნებოდნენ, რომ თქვენი ბელადი სტალინი ჩაკედა და ახლა სასწრაფოდ დატოვეთ აფხაზეთი, თორემ ყველას დაგხოცავთ! ნუთუ ამის შემდეგ კიდევ ბედავთო აქ ცხოვრებასა და შრომას, სულერთია თქვენი სახლები და ნაშრომი ჩვენ დაგვრჩებაო და სხვა მსგავსი ცინიზმნარევი ქადილი.

ანტიქართული მოძრაობა აფხაზეთში კიდევ უფრო გამძაფრდა ბერიას დახვრეტის შემდეგ, როდესაც აფსუები ზეიმობდნენ და გაჰკიოდნენ ქართველების წინააღმდეგ „ქართველბო წაეთრიეთ აფხაზეთიდან, თორემ ყველას დაგხოცავთ ძაღლებივით!“.

აფხაზეთში ერთი მუჭა ავანტიურისტ-სეპარატისტთა მიერ წაქეზებული აფსუათა ისტერიის კულმინაცია იყო გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის, პავლე ინგოროყვას ნაწარმოების „გიორგი მერჩულეს“ წიგნის წინააღმდეგ შეთქმულება, რომელიც XIX ს. 50-იანი წლების შუაწლებში გაიმალა. აფსუებმა არა მხოლოდ ეს მეცნიერულ - ფუნდამენტური გამოკვლევა დაგმეს, იმის გამო, რომ მან დაამტკიცა აფხაზეთის საქართ-

ველოსადმი კუთვნილება (თავისი მატერიალური და სულიერი კულტურით, ტოპონიმიკით და ისტორიული მოსახლეობით), არამედ აფსუების არააბორიგენობა და მათი ჩრდილო-კავკასიის მთებიდან მოსულობა XVI საუკუნის შემდგომ პერიოდში. ამ ჭეშმარიტების მტკიცებით სეპარატისტების მიერ გაცოფებულია და გახელებულმა აფსუათა უნიგნურმა მასამ პროტესტები, მანიფესტაციები და მიტინგები ააგორა მთელ აფხაზეთში - „გიორგი მერჩულეს“ - დაწვის და აკრძალვის მოთხოვნით. ისე იყვნენ გაცეცხლებული აფსუა გლეხები (რომელთაც წერა-კითხვა და ქართულიც კი არ იცოდნენ) ავანტურისტის პირების მიერ გახელებული, რომ ანათემას უძღვნიდნენ არა მხოლოდ „გიორგი მერჩულეს“ ავტორს - პ. ინგოროყვას, არამედ მეცნიერული მოსაზრების მთქმელ ყველა ქართველ ისტორიკოსს და ენათმეცნიერს, ვინც კი პ. ინგოროყვას მოსაზრება გაიზიარა, და მეცნიერული სიმართლე თქვა აფსუების ისტორიულ წარსულზე. მათ შორის ნიკო ბერძენიშვილზე, სიმონ ყაუხჩიშვილზე, გიორგი ახვლედიანზე, დავით კობიძეზე და სხვა მრავალზე (ამასთან დაკავშირებით იხ. გ. გასვიანის - „ქართველი მეცნიერები პავლე ინგოროყვას შეხედულებებზე აფხაზეთისა და აფსუების შესახებ, თბ., 2003 წ.).

აქვე უნდა ითქვას, რომ ასეულობით აფსუა მომიტინგე გამოთქვამდა პროტესტს გიორგი მერჩულეს ავტორის და საერთოდ ქართველების მიმართ, რომელთაგანაც აბსოლუტური უმრავლესობა წერა-კითხვის უცოდინარი გლეხები და მუშები იყვნენ და, ცხადია, ისინი საკუთარი ცნობიერების საფუძველზე ვერაფრით ვერ ერკვეოდნენ რაზე და ვისზე იყო გიორგი მერჩულეში ლაპარაკი, ან როდის იყო, რომ მეცნიერული გამოკვლევის სინამდვილეს და სიყალბეს მიტინგი ადასტურებდა თუ უარყოფდა. უეჭველია, რომ ეს მიტინგები, დემონსტრაციები თუ სხვა პროტესტები ერთი მუჭა სეპარატისტი შეთქმულების მიერ იმართებოდა იმ საბაბით და მიზნით, რომ აჩემებული ქართველების გაძევება სურდათ აფხაზეთიდან.

აფსუათა ლიდერები გარეგნულად ინტერნაციონალისტებად ასალებდნენ თავს, მაგრამ სინამდვილეში ვინრო

კუთხურობას და ქართული ენისადმი სიძულვილს ქადაგებდნენ. მაგალითად, პოეტი გ. გულია 1957 წელს წერდა და მოსთქვამდა, რომ აფხაზ გლეხს არ შეეძლო პარტიული ხელმძღვანელობისთვის საკუთარ ენაზე აეხსნა თავისი სურვილი, სოფლისმეურნეობის მინისტრისათვის აფსუურად გაეგებინებინა თავისი სათხოვარი, ასევე მუსიკალური სკოლის დირექტორისათვის, მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორისათვის, რადიოკომიტეტის, გამომცემლობისა და სხვა ხელმძღვანელებისათვის.

რაკი საქმე აფსუურ ენას, მის გავრცელებას და მომქედებას ეხება, უნდა ვთქვათ, რომ არა გვეგონია მისი შეზღუდულობა, როგორც პრაქტიკული გაგებინების ვიწრო არეალი - აფხაზეთის ხელმძღვანელ პირთა მიერ მისი უცოდინარობა - ზოგ შემთხვევაში თვით აფსუა თანამდებობების პირთა მიერაც, ქართველების ბრალი ყოფილიყო, მით უფრო, რომ დიდი ხანი არ იყო გასული, როცა აფსუურმა, როგორც დამწერლობის ენამ, ფეხი აიდგა, რომელსაც არც თუ განვითარებული და ფართო ლექსიკა გააჩნდა, ამიტომ მისი მოქმედების ვიწრო ხასიათი და გამოუსადეგრობა რა ქართველების ბრალი შეიძლება ყოფილიყო?!

იმის საილუსტრაციოდ თუ საბჭოთა რეჟიმისა და დიქტატურის პირობებში როგორ იხილებოდა და წყდებოდა აფხაზეთის საკითხები საქართველოს პარტიულ და საბჭოთა ორგანოებში, საკმარისია დავასახელოთ პ. ინგოროყვასთან დავკავშირებული აჟიოტაჟის შედეგები: 1957 წ. 12 აპრილს საქართვეოლს კპ ცკ ბიურომ ჟურნალ „მნათობის“ მიერ გამოქვეყნებული გ. ახვლედიანის, ს. ყაუხჩიშვილის, დ. კობიძის და სხვა მეცნიერთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებების გამო (აზრი გამოთქვეს: ვ. მუჟაფანაძემ, ი. თარბამ, ა. ლაბაზუამ, ხ. ბლაჟბამ, მ. კვესელავამ, ა. ოტირბამ და სხვ.) ჟ. „მნათობის“ რედაქტორს ს. ჩიქოვანს და ცეკას მდივანს დ. მჭედლიშვილს მიეთითათ, ხოლო ცკ-ს განყოფილების გამგე მ. კვესელავას საყვედური მიეცა. როდესაც სიმართლე რეცენზიების ავტორთა და დასჯილთა მხარეზე იყო, მაგრამ საქართველოს მარიონეტუ-

ლი ხელმძღვანელობა იძულებული იყო აფსუების მფარველი მოსკოვის მითითებები უხმოდ შეესრულებინა.

ქართველების წინააღმდეგ ატეხილი აურზაურის შემდგომი ესკალაცია (ქართველ მკვლევართათვის აფხაზეთის თემატიკით მუშაობის ფაქტობრივი აკრძალვის შემდეგ) დაიწყო 1965 წელს, როდესაც ეთნიკურად აფსუა ენათმეცნიერმა ხ. ბლაუბამ გამოსცა ნაშრომი „აფხაზური ენის ბზიფური დიალექტი“, რომელიც აფსუებმა არ მიიჩნიეს შესაფერის (ამაღლებულ) გამოკვლევად და აიკვიატეს მისი ობიექტური ავტორი. ამ პროვინციალურ – იდეურ გამოსვლებს დაერთო აფსუების მიერ თავისი ისტორიის იდეალიზაციის მცდელობა, ფაქტობრივად ქართული აფხაზეთის ისტორიის დაჩემება და ამ ფონზე აფხაზეთის მთავრის (ქართველი ფეოდალური საგვაროს ანუ აფხაზეთის სამთავროს შერვაშიძეთა დინასტიის წარმომადგენლის გათურქებული ქელაიშ აჰმედ ბეგ შერვაშიძის (შარვაშიძის) პროგრესულ მოღვაწედ წარმოდგენა. სინამდვილეში კი ის იყო რეაქციონერი თურქეთის მსახური აგენტი, საქართველოს ერთიანობის მოწინააღმდეგე და რენეგატი. ამ თვალსაზრისით, როგორც ნ. ბერძენიშვილი ამბობს: „საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით ქვეყნის მოღალატე იყო ყველა ის, ვინც მის პოლიტიკურ დაშლა-დასუსტებას ხელს უწყობდა“².

ამდენად, როდესაც თურქეთის ერთგულმა ბეგმა ქელაიშ აჰმედმა შეიტყო, რომ ყოფილ მფარველს – თურქეთს დიდი პერსპექტივა არ ჰქონდა კავკასიაში ბატონობის, ზურგი შეაქცია მას და რუსეთისაკენ იბრუნა პირი. როგორც ჩანს, იმისათვის, რომ რუსეთისთვის დაემტკიცებინათ აფსუებს თავიანთი ორიენტაცია და ერთგულება, XX ს. 50-იან წლებში წამოაყენეს აფხაზეთში მისი ხსოვნის წინა პლანზე წამოწევა და სათანადო ძეგლის დადგმაც მოინადინეს. თავის მხრივ რუსეთის იმპერია ყოველთვის მიესალმებოდა ისეთ რენეგატ მთავრებს, რომლებიც საქართველოს ერთიანობას უთხრიდნენ ძირს და

² ნ. ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები, III, თბ., 1966, გვ. 281.

ასუსტებდნენ ცენტრალიზებული ქვეყნის მომხრე მეფეებს. ამიტომ რუსეთის ხელისუფლება ასეთ მთავრებს (თურქეთის სულთანი კი ბეგებს) იცავდა ქართველ მეფეთა მიმძლავრებისაგან (მაგალითად, აფხაზეთისა და სამეგრელოს მთავრებს და სხვ.). ამით უნდა აეხსნათ ის, რომ რუსეთის ხელში ქართული სამთავროების ავტონომიები უფრო დღეგრძელი აღმოჩნდნენ, ვიდრე საქართველოს სამეფოები.

ნ. ბერძენიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ობიექტურადაც და სუბიექტურადაც მოლაღატურია მთავართა თუ თავადთა მისწრაფება, ვინც ხელს უშლიდა საქართველოს ცენტრალიზაციას, კიდევ უფრო მოლაღატური იყო იმ მთავართა თუ თავადთა როლი, რომლებიც ოსმალეთის პოლიტიკის აქტიურ გამტარებლად გამოდიოდნენ საქართველოში: „ღვთისა და ქვეყნის წინაშე პირშერცხვენილები“ (ასე უწოდებდნენ იმ დროს ქართველ რენეგატს) იყვნენ ყველა ეს ფაშები და ბეგები, რომელნიც ოსმალეთისადმი დამორჩილებით და მაჰმადიანობის მიღება - გავრცელებით საქართველოს გადაგვარება-გაქრობის საქმეს ემსახურებოდნენ³. ასეთთა შორის ნ. ბერძენიშვილი, შერვაშიძეებთან ერთად, ასახელებს ჯაყელებს, აბაშიძე-თავდგირიძეებს, ვინც საქართველოს მოსწყვეტეს და ოსმალეთს შეუერთეს სამცხე-საათაბაგო, ქვემო გურია, აფხაზეთი, ახალციხე, ბათუმი, სოხუმი და სხვ. საიდანაც ოსმალეთი თხრიდა და აკნინებდა დანარჩენ საქართველოს. ასეთთა კისერზეა ხრესილის, ჩხერის, რუხის და სხვა ომები, რომლებშიც საქართველოს გასაქრობად იქნევდნენ ხმაღს თურქებთან ერთად, სახელდობრ ასეთი იყო ქელაიშ აჰმედ ბეგ შერვაშიძე...⁴

რამდენად გასაკვირიც არ უნდა გვეჩვენოს, ქელაიშ აჰმედ ბეგის წინა პლანზე წამოწევასა და, საერთოდ, XX ს. 50-იანი და შემდგომი წლების სეპარატისტულ მოძრაობაში გ. ძიძარიას, კ. შაკრილის და ბ. შანკუბასთან ერთად, საქართველოს ერთიანობის წინააღმდეგ გამოდიოდა მკვლევარი

³ ნ. ბერძენიშვილი. იქვე, გვ. 281.

⁴ ნ. ბერძენიშვილი. იქვე, გვ. 282.

შ. ინალ-იფაც. საბედნიეროდ რასაც ვერ იტყვი ზ. ანჩაბაძეზე, რომელიც აქტიურად არ უჭერდა მხარს აჰმედ ბეგის ძეგლის დადგმას სოხუმში. ამასთან, შ. ინალ-იფა ხშირად მონაწილეობდა აფსუების (ე. წ. აფხაზების) ისტორიის გაიდილება-გაზვიადებაში და ქართველთა ისტორიის ფალსიფიკაციაში⁵.

აღსანიშნავია, რომ XX ს. 50-იან წლებიდან აფხაზეთში არ წყდება აფსუათა სეპარატისტული მოძრაობა და ყოველ გამოსვლის ათი წლისთავზე ის კულმინაციას აღწევს, ანუ ქართველებთან ფიზიკურ შეხლა-შემოხლასა და შეტაკებაში გადადის.

რაკი აფსუები კარგად ხედავდნენ, რომ აფხაზეთის უდიდესი ნაწილი ქართულ სახელწოდებას ატარებდა და ეს თავისთავად ღალატობდა მის ქართული სამყაროსადმი კუთვნილებაზე, მათ 1967 წელს კვლავ წამოაყენეს აფხაზეთის მთელი რიგი ტოპონიმების აფსუურ, ან რუსულ და სომხურ ყაიდაზე გადაკეთება, რაკი ეს ისტორიული წყაროების მონაცემებს ეწინააღმდეგებოდა და კანონმდებლობის მიხედვით შეუძლებელი გახდა, მათ მალული ძალადობით სცადეს მისი განხორციელება. მართალია, საქმის მოგვარება აფსუებმა ჯერ სტუდენტობის ახირების გზით და ქართული სახელწოდებების გადარქმევის გზით სცადეს – წერილობით მიმართეს ავტონომიის პარტიულ და საბჭოთა ხელმძღვანელობას, მაგრამ როცა ამის შეუძლებლობაში დარწმუნდნენ, ისინი დივერსიის გზას დაადგნენ და ვილაციის საშუალებით (ხმა გავრცელდა, თითქოს თავზეხელაღებული მძღოლების?!) 1967 წ. მარტის ბოლოს ფსოუდან – ბიჭვინთამდე პუნქტების აღმნიშვნელი საგზაო-ქართული ნიშნები (ფირნიშები) წაბლალეს. როდესაც ეს მკრეხელობა დადგინდა და დამნაშავე პირები დააპატიმრეს, აფსუა სტუდენტობამ სოხუმის საოლქო კომიტეტის ხელმძღვანელობა აიძულა დამნაშავეები გაეთავისუფლებინა.

ამის პარალელურად აფსუების შეთქმულთა ჯგუფმა ჯერ საოლქო კომიტეტის შენობასთან მოიყარა თავი, შემდეგ ძალით დაიკავა სოხუმის საზაფხულო თეატრი და იქ გაიძახო-

⁵ Ш. Инал-Ипа. Абхазы, сухуми, 1965.

და ანტიქართულ ლოზუნგებს – დაჟინებით მოითხოვდნენ საქართველოსაგან გამოყოფას ან აფხაზეთის მოკავშირე რესპუბლიკად გარდაქმნას. მალე მომიტინგეებმა სოხუმის ფილარმონიის შენობაში გადაინაცვლეს, სადაც შეარჩიეს მოსკოვში გასაგზავნი დელეგაცია, რომელთაც გაატანეს სკკპ ცეკას სახელზე მიმართვა-საქართველოსაგან გამოყოფის მოთხოვნის შესახებ. ამ წერილში ნამოყენებული იყო აგრეთვე მთელი რიგი მოთხოვნები: აფსუათა ურიგო ჩანერა აფხაზეთში, აფსუათა პრივილეგია თანამდებობებზე დანიშვნის საქმეში, თურქეთიდან 200 ათასი აფხაზის (მუჰაჯირთა შთამომავლების) ჩასახლება აფხაზეთში და ა. შ.

ამასთან, ხსენებულ წერილში ნათქვამი იყო, რომ აფხაზეთში შემოღებული ყოფილიყო აფსუური სავალდებულო სწავლება საშუალო სკოლებში, აგრეთვე წარმოება-დანესებულებებში აფსუური საქმის წარმოება და სხვ. პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ აფსუათა სისტემატურ პრეტენზიებს მხარს უჭერდა აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის და მინისტრთა საბჭოს ხელმძღვანელობა, მაგალითად, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ა. ლაბახუა წერდა: ბოლო დროს ქართველმა შოვინისტებმა ხელოვნურად ატეხეს ხმაური აფხაზთა (ე. ი. აფსუათა) ეთნიკური კუთვნილების და აფხაზეთის ავტოქტონობის საკითხი. ყველაზე საოცარი ისაა, წერს ის, რომ ამ მხრივ დავიდარებაა გაშლილი პ. ინგოროყვას ფალსიფიკატორულ „გიორგი მერჩულეს“ პირწავარდნილი ნაციონალიზმის კვალობაზე. აქ ა. ლაბახუა განსაკუთრებით ადანაშაულებს ქართველ მწერლებსა და პოეტებს დ. შენგელაიას, გ. ლეონიძეს, კ. გამსახურდიას, ბ. ჟღენტს და სხვებს, რომლებიც მომენტს არ უშვებენ პ. ინგოროყვას დაცვით რომ არ გამოვიდნენო.

ამასთან, ა. ლაბახუა ადანაშაულებს არა აფსუა პროვოკატორებს, არამედ საქართველოს კპ ცეკას, რომელიც არ აელენს ბოლშევიკურ გამბედაობას თქვას გადამწყვეტი ორგა-

ნიზატორული სიტყვა იდეოლოგიური მუშაობის გასაჯანსაღებლად⁶.

როგორც ჩანს, აფხაზეთის პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობა იმდენად იყო კრემლისაგან ზურგგამაგრებული, რომ ის ქართველთა წინააღმდეგ აქტიურ შეტევაზე გადადიოდა, რითაც მხარს უჭერდა რიგით აფსუათა ყოველგვარ გამოსვლას, რომელთაც ახალისებდა – ოღონდ ქართველებისათვის აუტანელი პირობები შექმნილიყო, რათა ისინი ყველა სფეროში შეზღუდულიყვნენ. ამ მხრივ ა. ლაბახუსთან ერთად აქტიურობდნენ ტ. შაკრილი, ა. ოტირბა, ა. კვარჭალია, ა. ხონელია და სხვ.

აღსანიშნავია, რომ 1967 წ. განვითარებული მოვლენების გამო აფსუა დამნაშავეები კი არ დაისაჯნენ, არამედ პირიქით აფხაზეთში ქართველი თანამდებობის პირები – საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანი დ. გოგოხია და მინისტრთა საბჭოს ფავმჯდომარე მ. ჩიქოვანი განთავისუფლდნენ. ამასთან დაკავშირებით, სრულიდ სამართლიანად წერს ავტორთა ჯგუფი ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია და თ. ჭახრაკია, რომელთა აზრით, აფხაზეთში აფსუათა მასობრივი გამოსვლები მოსკოვის მიერ იყო სანქციონირებული და ნებადართული. სხვანაირად ვერაფრით ავხსნით იმას, რომ მრავალი პროვოკაციული - ანტიქართული გამოსვლიდან არცერთი აფსუა ორგანიზატორი და წინამძღოლი (შეგნებული პროვოკატორი) არ დასჯილა, პირიქით ჯოხი ყოველთვის ქართველთა ზურგზე ტყდებოდა⁷.

როგორც აღვნიშნეთ, აფხაზეთში ანტიქართული გამოსვლები პერმანენტულად მეორდებოდა. ის 1977 წელს კიდევ უფრო მასშტაბური გახდა, რაც საბჭოთა ახალი კონსტიტუციის მომზადებას დაუკავშირდა. სეპარატისტული მოძრაობის ლიდერებმა ახლაც ცენტრის მოსაწონი იდეა წამოაყენეს - მოითხოვეს აფხაზეთის რსფსრ-სთან უშუალო შეერთების შესწავლა და მომზადება. ამას დაემატა სოხუმის პედიანტი-

⁶ Абхазия. Документы свидетельствуют. 1937-1953, Сух., с. 556-562.

⁷ აფხაზეთის ლაბირინთი, თბ., 1999, გვ. 33-34.

ტუტის უნივერსიტეტად გადაკეთება და აფხაზეთის ტელევიზიის შექმნა. ამ და სხვა ამგვარ მოთხოვნებზე შედგენილი არაა გაეგზავნა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს და უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმს. საიდანაც ნერილ-საჩივარი განსახილველად დაუბრუნდა იმავე აფხაზეთის საოლქო კომიტეტს. აღნიშნულ საჩივართან დაკავშირებით თითქოს მკაცრი პოზიცია დაიკავა საქართველოსა და აფხაზეთის პარტიულმა ხელმძღვანელობამ, მაგრამ სინამდვილეში სკკპ ცეკას მეშვეობით საქმე შედარებით ზომიერ ხელმძღვანელთა საწინააღმდეგოდ გაიდაიჭრა – 1978 წ. 3 მაისს თანამდებობიდან იქნა განთავისუფლებული აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ე. ხინთბა, რომლის ადგილზე დაინიშნა ბ. ადლეიბა. სკკპ ცეკას დავალებით სოხუმში გამოგზავნილმა დელეგაციამ (ცეკას მდივნის ი. კაპიტნოვის მეთაურობით) არავითარი ორგანიზაციული ღონისძიებები არ მიიღო – არც სეპარატისტთა იდეოლოგ-ორგანიზატორების და არც უშუალოდ პროვოკაციების მომწყობი – სისხლის სამართლის დამნაშავეთა წინააღმდეგ, თუმცა კაპიტნოვმა ფორმალურად განაცხადა, რომ აფსუების მოთხოვნის შესრულება – აფხაზეთის გარდაქმნა მოკავშირე რესპუბლიკად – კონსტიტუციის საწინააღმდეგო იყო და არ შეიძლება შესრულებულ იყოს.

მიუხედავად ამისა, აფსუა სეპარატისტები მოსვენებას არ აძლევდნენ საქართველოს ხელმძღვანელობასა და ქართველებს და მოსკოვის დელეგაციის სოხუმში ყოფნის დროს 1978 წ. 22 მაისს გუდაუთისა და ოჩამჩირის აფსუებმა თავი მოიყარეს სოხუმში საოლქო კომიტეტის წინ, სადაც არაერთ პროვოკაციული გამოხდომასთან ერთად, ეგზალტირებულმა აფსუებმა სიტყვიერი შეურაცხყოფა მიაყენეს ე. შევარდნაძეს, რომელსაც მიკროფონი წაგლიჯეს და სიტყვით გამოსვლის საშუალება არ მისცეს. ამათან, არც კაპიტნოვს მისცეს საშუალება თავისი მოსაზრებები ეთქვა.

აფსუების აღნიშნულ აქციას 1978 წ. 25 სექტემბრიდან კვლავ არაერთი გამოსვლა მოყვა სოხუმში, გუდაუთასა და გაგრაში, მაგრამ პროტესტანტებს მაინც არავინ დაუქნია თი-

თი, რაც ბუნებრივია, კიდევ უფრო ახალისებდა და გამბედაობას მატებდა მათ.

აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ გამოსვლების ფონზე რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა უფრო და უფრო ზრუნავდა აფსუების სოციალური და სულიერი მოთხოვნების დაკმაყოფილებისთვის. ამაზე მეტყველებს საქართველოს კპ ცეკასა და მინისტრთა საბჭოს დადგენილება „აფხაზეთის ასსრ ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი განვითარების შესახებ“, რომელმაც დიდი სახსრები შთანთქა ბიუჯეტიდან და მნიშვნელოვნად დაანინაურა აფხაზეთის ეკონომიკა და კულტურა. ნაცვლად იმისა, რომ საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებას აფსუებისათვის დაენახებინა, რომ საქართველოს მთავრობა ზრუნავდა მასზე, პირიქით თვითონაც ზუსტად ისეთივე დადგენილება გაიმეორა, როგორიც უკვე მიღებული იყო, ამით კრემლმა აფსუებს ანახა, რომ რაც მოხდა ეს მისი დამსახურება იყო და არა საქართველოს, ამიტომ აფსუები მისი მადლიერი უნდა ყოფლიყვნენ და არა ქართველების. მეორე მხრივ საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის და მინისტრთა საბჭოს დადგენილების ზუსტი განმეორება იმის მანიშნებელი და მაჩვენებელიც იყო რომ კრემლი აფსუებს ზურგს უმაგრებდა და აქეზებდა, რათა კვლავ მტკიცედ ყოფილიყვნენ ქართველების წინააღმდეგ დარაზმული, სამაგიეროდ, საჭირების შემთხვევაში, ისინი დაცული იქნებოდნენ.

საქართველოს ცენტრალური კომიტეტი ამაოდ ცდილობდა აფსუა სეპარატისტების მომადლიერებას და დაშოშმინებას, ამ მიზნით მოწვეული ბორჯომის შეხვედრები „ხმად მლალადებლისა უდაბნოსა შინა“ რჩებოდა უშედეგოდ. პირიქით, საბჭოთა ხელმძღვანელობის ზეწოლით, აფსუებთან დაპირისპირების გამო, სამსახურიდან განთავისუფლდა გაგრის ქალაქკომის პირველი მდივანი რ. კვანტალიანი, აფსუების პროტესტის გამო მოკლე დროში სამსახურიდან ასევე განთავისუფლდა კვანტალიანის ადგილზე დანიშნული გ. ნაჭყებია, რომლის ადგილზე ახლა გააფსუებული ა. გვარამია დაინიშნა. ამასთან, ბ. შინკუბას პენსიაზე გასვლის გამო მის ადგილზე ვ. კობახია დაინიშნა (რომელიც 1977 წ.სოხუმის საოლქო კო-

მიტეტის პირველი მდივნის თანამდებობიდან მოიხსნა აფსუე-ბის ახირების გამო). უნდა ითქვას, რომ ამ დროს აფხაზეთში არცერთ პრინციპულ ქართველს არ ტოვებდნენ თანამდებო-ბაზე, მათ ადგილზე ყველგან შეთქმული ან შეთქმულების აქ-ტიური მხარდამჭერი აფსუა ინიშნებოდა.

მართალია, აფხაზეთის ქართველობა პასიურ ყოფნას არჩევდა, მაგრამ რაკი ამის გამო აფსუები მათ წალეკვით დაე-მუქრნენ, ბოლოს და ბოლოს იძულებული გახდნენ მათაც ხმა ამოეღოთ და პროტესტი გამოეთქვათ სკკპ ხელმძღვანელო-ბისადმი. ახლა დაახლოებით 350-მა კაცმა მოაწერა ხელი სკკპ XXVI ყრილობისადმი საჩივარს, რომელშიც ქართველებმა მწვავე უკმაყოფილება გამოთქვეს აფსუა სეპარატისტების უგნური მოქმედების გამო. წერილ-საჩივარში მხილებულია აფსუათა კლანურ-ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქვეყნის მართვა-გამგეობისადმი, როდესაც საქმე სახელმწიფოებრივი პრინციპით და პროფესიონალური მიდგომით კი არ წყდებო-და, არამედ მასარგებლე-გასარგებლების ანუ მექრთამეობის (კორუფციის) პრინციპით. კადრების შერჩევაც სწორედ ვინ-რო-კუთხური და ნათესაობის, ერთგულების და ძმაცაცობის მიხედვით ხორციელდებოდა, მთლიანობაში კი ანტიქართული ანუ ქართველთა დევნის, ხშირად ხელოვნური ბრალდებების – დისკრიმინაციის საფუძველზე.

ქართველთა წერილში გარჩეული და მხილებული იყო აფსუათა 1970-იანი წლების ანტიქართული მღელვარებების და მიტინგომანიის მავნე არსი. ამასთან დაკავშირებით ნათქ-ვამი იყო, რომ ანტიქართული – შეთქმული გამოსვლების არ-ცერთი ორგანიზატორი არ დასჯილა. წერილში მხილებულია ისიც, რომ ზოგიერთი აფსუა ორგანიზატორი განთავისუფლ-და თანამდებობებიდან, მაგრამ მოჩვენებით, შემდეგ მათ უკე-თესი თანამდებობები მიეცათ. ასევე ზოგიერთი შეთქმული პარტიელიც მოჩვენებისათვის გაირიცხა პარტიიდან, მაგრამ შემდეგ კვლავ აღადგინეს.

წერილში მოყვანილია ფაქტები, როდესაც აფსუები ქარ-თველებს უსაფრდებოდნენ მალულად და ცეცხლსასროლი იარაღით სასიკვდილოდ იმეტებდნენ მათგან ათვალისწინე-

ბულ ქართველებს, მაგალითად, სოფ. ლიხნის მკვიდრმა დ. ან-შბამ სასიკვდილოდ დაჭრა რ. მოდებაძე, რომელიც სამუდამოდ დაინვალიდდა ის, მაგრამ დამნაშავემ ფაქტიურად პასუხი არ აგო. ასევე ლიხნში აფსუებმა მოკლეს ბ. ჩალაძე, მაგრამ მკვლელები არც კი გამოაჩინეს. ასევე სოფ. ახალსოფელში სასიკვდილოდ დაჭრეს ა. გოგრიჭიანი, მაგრამ ვითომ მისი დამჭრელი ვერ აღმოაჩინეს.

აღსანიშნავია, რომ აფსუა შეთქმულები მასობრივად ანადგურებდნენ ქართველთა ეროვნულ ძეგლებს და ნაკვა-ლევს აფხაზეთში, მაგალითად, გაანადგურეს შ. რუსთაველის ძეგლი სოხუმში და გაგრამში, მეგობრობის ძეგლი სოხუმში, ომის მონაწილე ქართველთა მემორიალური დაფა და სხვ. ამასთან, არაერთი ქართული წარწერა წაიბლალა აფხაზეთის ძეგლებში, არაერთი ქართული სახელწოდება გაუქმდა და გა-დასხვაფერდა და ა. შ. მაგრამ პასუხი არავინ აგო. ყოველივე ეს და კიდევ მეტი - აღნიშნა ქართველთა კოლექტიურ წე-რილში, მაგრამ შედეგი არავითარი. აფხაზეთის ძალოვანი სტრუქტურების წაყრუების გამო არცერთი აფსუა დანაშაულ-ზე პასუხს არ აგებდა, როდესაც ქართველი მცირე გადაცდო-მისათვისაც კი სასტიკად ისჯებოდა.

აღნიშნულ წერილში ლაპარაკია იმაზეც, რომ აფხაზეთ-ში ადგილი ჰქონდა ქართველთა ეროვნულ დისკრიმინაცი-ას, მაგალითად, ავტონომიის მოსახლეობის 18 პროცენტს - აფსუებს დაკავებული ჰქონდათ ხელშესახები თანამდებო-ბების 70 პროცენტი, როდესაც ისინი პროფესიული განათ-ლებით არაფრით შეედრებოდნენ ქართველებს და დანარჩენი ეროვნების წარმომადგენლებს. პირიქით, უახლესი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დარგში ისინი ახლოც კი ვერ მიდიოდნენ მათ მიერ ათვალწუნებულ ქართველებთან. არა და არ წყდე-ბოდა აფსუა შეთქმულთა მიტინგები და ძალადობა საქართვე-ლოს მიმართ, საკმარისი იყო აფსუა მოძალადეთა გაღიზიანე-ბა რომელიმე ქართველის მოქმედებაზე, რათა აფსუებს თავყ-რილობა გაემართათ და უმაღლეს აფხაზეთის გამოყოფა მოეთხო-ვათ საქართველოსაგან. ეტყობა ეს აქციები აფხაზი ხელმძღ-ვანელობის უარყოფით რეაგირებას კი არ იწვევდა, არამედ

პირიქით, მონონებას, რითაც კრემლი თვალნათლივ აჩვენებდა საქართველოს, რომ თუ ჭკვიანად არ იქნებოდა – ის დაიწყებოდა. თუნდაც ავტონომიის დაკარგვით. მართალია, საქართველოს ხემლძღვანელობა ნათლად ხედავდა აფსუების უსამართლო და ავანტიურისტულ მოქმედებას ქართველთა მიმართ, მაგრამ საკუთარ კარიერაზე და კეთილდღეობაზე მზრუნველი მარიონეტული ხელისუფლება მხოლოდ ულიმლამო კრიტიკით იფარგლებოდა, არცერთ შემთხვევაში ის პრინციპულ ნაბიჯებს არ დგამდა, რათა ბოლო მოეღებოდა იმ უმსგავსოებას, რაც აფხაზეთში ხდებოდა.

სხვათა შორის, ზოგიერთმა ქართველმა სწაულულმა არაერთხელ დასვა საკითხი შესწავლილიყო აფხაზეთის ისტორია, ეთნოგრაფია, დიალექტოლოგია, ხალხური მუსიკა, არქეოლოგია, მატერიალური ძეგლები და ა. შ. მაგრამ არა და არ ეშველა ამ სფეროებისთვის ტაბუს მოხსნას, არა და არ მიეცათ ქართველ სპეციალისტებს საშუალება ფართოდ განეხილათ და გაერკვიათ დ. ბაქრაძის, პ. ინგოროყვას, ნ. ბერძენიშვილის და სხვათა მიერ დანყებული ფუნდამენტური კვლევები, ბოლომდე მიეყვანათ ის და დისკუსიით დაემთავრებინათ. კიდევ მეტი, ზოგიერთი სწავლული აფსუა თვალნათლივ გრძნობდა ქართველ მკვლევართა მიმართ ბევრ უკანონობას და უსამართლობას, რაც მეცნიერების თუ სხვა სფეროში ხდებოდა, რაზეც ხმასაც იმაღლებდა, მაგრამ უმალ ისინიც დევნას და შევიწროვებას განიცდიდნენ, ასეთთა შორის იყვნენ პროფესორები: ხ. ბლაჟბა, ლ. მარშანია, მწერალი ი. თარბა, ლიტერატორი ტ. არშბა, პარტიული მუშაკი მ. ხვარცკია და სხვ.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, თუ არა უსამართლო და უსაფუძვლო ახირება და კაპრიზი ქართველების მიმართ – რით შეიძლება ავხსნათ მიტინგები, დემონსტრაციები და განუწყვეტლად ჩივილი მოსკოვში – ვითომ მათი შევიწროვებული და შეღახული უფლებების შესახებ. ფაქტი ისაა, რომ ისინი აფხაზეთის მოსახლეობის 17,8 პროცენტს შეადგენდნენ, მაგრამ აფხაზეთის მთელი წამყვანი ადგილების 70 პროცენტი ეკავათ, მაგალითად: კპ-ს საოლქო კომიტეტის პირ-

ველი მდივნის, მდივნების, განოფილების გამგეების, ქალაქკომის და რაიკომის პირველი და მეორე მდივნების, პროფკავშირის თავმჯდომარეების თანამდებობები. ამასთან, საქართველოს რესპუბლიკის ცენტრალური ხელისუფლების ორგანოებში უმაღლესი საბჭოსა და პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მოადგილეების, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილის, რიგი სამინისტროს მინისტრების მოადგილეების და სხვა ადგილები. ფაქტია, რომ XX ს. 80-იანი წლების ბოლოს აფსუებს ეკავათ ავტონომიის 12 მინისტრიდან და კომიტეტის 8 თავმჯდომარიდან 13 ადგილი, როდესაც აფხაზეთის მთელი მოსახლეობის 45 პროცენტი ქართველები მხოლოდ 6 ადგილს ფლობდნენ. ამასთან, აფხაზეთის ქალაქებისა და რაიონების პროკურორებიდან ხუთი იყო აფსუა, ასევე განათლების მინისტრი, უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარე, მთავარი პროკურორი ტრადიციით აფსუები იყვნენ. აფსუები უმრავლესობას შეადგენდნენ აგრეთვე დეპუტატთა შორისაც (15 დეპუტატიდან 8 ისინი იყვნენ), ასევე აფსუებს ეკავათ წარმოების ხელმძღვანელთა 40 პროცენტი და ა. შ.

ამასთან, მკვეთრი ანტიქართული მოძრაობის საპასუხოდ აფხაზეთში გამოცოცხლდა ქართული გამოსვლებიც, რომლებიც გამოხატავდნენ ქართველთა უკმაყოფილებას არა მხოლოდ ადგილობრივი ექსტრემისტული ჯგუფების უცერემონიო მოქმედების მიმართ, არამედ საბჭოთა ცენტრალური ხელისუფლებისადმიც, რომელიც არავითარ ადმინისტრაციულ ზომებს არ ღებულობდა აფსუათა თავგასულობის აღსაქვეთად.

აფსუათა და ქართველთა ურთიერთდაპირისპირება კიდევ უფრო გააქტიურდა საბჭოთა სისტემის მწვავე ეკონომიკურ-ენერგეტიკული და პოლიტიკური კრიზისის პირობებში. ამ თვალსაზრისით არაფერი შვება არ მოიტანა ე. წ. „პერესტროიკამ“, პირიქით მან კიდევ უფრო არივდარია მასების საზოგადოებრივი ცხოვრება, ახლა კიდევ უფრო გააფთრდნენ აფსუათა ლიდერები. თანდათან გონს მოსულმა ქართველებმა იზრუნეს თავიანთი მდგომარეობის გამოსწორებაზე, ანუ ორ-

განიზაციულ დარაზმვაზე, რომლის ინიციატორი იყო ი. ჭავჭავაძის საზოგადოება, სახელდობრ, ს. ადამია, ნ. მგალობლიშვილი, ზ. ჭავჭავაძე და სხვ. მოკლე დროში აფხაზეთის ქართველთა ორგანიზაციამ შექმნა სპეციალური გაზეთი „ცხუმი“, რომლის არალეგალურ ფურცლებზე არაერთი საორგანიზაციო და საჭირობოროტო სტატია დაიბეჭდა. გარკვეული ორგანიზაციული მომზადების შემდეგ 1988 წ. 3 დეკემბერს აფხაზეთის ქართველთა („არაფორმალთა“) წარმომადგენლებმა მიტინგი მოაწყვეს სოხუმში სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტის წინ, რომელსაც 3 ათასამდე ადამიანი დაესწრო. მიტინგზე გაირჩა აფსუათა (მწერალი ა. გოგუას ხელმძღვანელობით დანერილი) წერილ-საჩივარი ქართველების მიმართ, რომელიც გაეგზავნა სკკპ XIX კონფერენციის პრეზიდიუმს. აფსუათა მთავარი მოთხოვნა იყო აფხაზეთის შესვლა უშუალოდ სსრ კავშირის შემადგენლობაში. მიტინგზე ილაპარაკეს აფსუათა მიერ რუსი ისტორიკოსის გ. ტრაპეზნიკოვის ხელმძღვანელობით, ჟელეზნაოვდსკში შედგენილ ანტიქართულ წერილზე, რომელსაც ხელს აწერდნენ აფხაზი მეცნიერები, მწერლები, მხატვრები, პედაგოგები, ხელოვნებისა და კულტურის მუშაკები და სხვ. მიტინგზე სიტყვით გამოვიდნენ ზ. ჭავჭავაძე, ვ. ვეკუა, ბ. კაკუბაეა და სხვები. მიტინგის დასაწყებად მიეშურებოდა ზ. გამსახურდია და მისი მრავალი მომხრე, მაგრამ ისინი მილიციის ძალებით შეჩერებულ იქნენ ენგურის ხიდთან. მიუხედავად ამისა, მათ საღამოს მაინც მოახერხეს სოხუმში ჩასვლა და მრავალათასიან მიტინგზე მონაწილეობა. რა თქმა უნდა, მიტინგის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი იყო საქართველოს გამოყოფა საბჭოთა კავშირისაგან. ამასთან, იყო მოწოდებები, რომ აფხაზები არ აყოლოდნენ რუსეთის იმპერიას და მეგობრულად შეკავშირებულიყვნენ ქართველებთან.

უეჭველია ისიც, რომ აფხაზეთის მოვლენებს მუდმივად მეთვალყურეობდა მოსკოვი. იმდენად, რამდენადაც საქართველოს არაფორმალეები რუსეთის იმპერიის მარწუხებისაგან საქართველოს გამოყოფისათვის ზრუნავდნენ, მოსკოვის სპეცსამსახურები აფსუებს აქეზებდნენ საქართველოსაგან

გამოყოფისაკენ. როგორც კი საქართველო – აფხაზეთის საკითხები მწვადდებოდა – იმავდროულად იმპერიის მთელი პრესა ფეხზე დგებოდა – „ქართველები აფხაზებს ჩაგრავენო“ – მნიშვნელობა არ ჰქონდა ვინ იყო მტყუანი და ვინ მართალი. ასე მოხდა ამჟამადაც სუბტროპიკულ ინსტიტუტთან ქართველი არაფორმალეების მიერ გამართული მიტინგი საქართველოს მენშევიკური ხელისუფლების მოქმედებად იქნა შეფასებული⁸. სხვათა შორის, კიდევაც დასცინოდნენ ქართველებს – „ისინი კვლავ ძმობას ეფიცებიან აფხაზებსო“.

თავის მხრივ, დიდი ხნის მზადების შემდეგ – 1988 წ. ნოემბერში აფსუათა ანტიქართული ჯგუფების მიერ შეიქმნა სახალხო ფორუმი „აიდგილარა“ (ერთიანობა), რომლის ბირთვი 11 კაცისაგან შედგებოდა (მწერალ ა. გოგუას თავმჯდომარეობით). ამ ორგანიზაციის დამფუძნებელი სახალხო ყრილობა შედგა 13 დეკემბერს სოხუმში, რომელზეც შემუშავებულ იქნა მთელირიგი ღონისძიებები, მათ შორის აფხაზეთის სტატუსის შესახებ. ამასთან, ფართო მსჯელობა გაიმართა აფსუური ენის შემდგომ განვითარებაზე, აფხაზეთის ტოპონიმიკის საკითხებზე, საკადრო პოლიტიკაზე და ა. შ. ფართო მსჯელობა გაიმართა აფხაზეთში ქართული ენის სტატუსთან დაკავშირებით. რა თქმა უნდა, ყველა გამომსვლელი ანტიქართველი ერთხმად აცხადებდა, რომ ქართული ენის ადგილი არ უნდა ყოფილიყო აფხაზეთში, არც საქმის წარმოებაში და არც სასწავლებლებში, რომ აფხაზეთის სახელმწიფო ენა უთუოდ აფსუური და რუსული ენები უნდა ყოფილიყვნენ. აღნიშნულ ყრილობაზე, უპარტიო მასებთან ერთად, აქტიურად მონაწილეობდნენ პარტიული მუშაკებიც, თავისთავად სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები, მათ შორის სომხები, რუსები და სხვები.

მოკლე დროში „აიდგილარამ“ შექმნა სპეციალური ქვეორგანიზაციები, მათ შორის სამხედრო, რომელსაც შეიარაღებული სპეცნაილების შექმნა და მოსახლეობის საბრძოლო იარაღით მომარაგება დაეკისრა. შეიქმნა ქართ-

⁸ Чумалов М. Ю. Абхазский узел, М., 1995, с. 201.

ველთა მეთვალყურე და ამღრიცხავი ორგანიზაცია, რომელსაც უნდა აღერიცხა აფხაზეთში მოსახლე ყველა ქართველი: საქმიანობის, ასაკის, პროფესიის და სქესის მიხედვით, უნდა შეედგინა ყველა ქართველის მისამართი, განსაკუთრებით იმ ადამიანების, ვინც პრინციპულად საშიში იყო შეტაკების შემთხვევაში. ამავე ორგანიზაციას მუდმივი თვალყური უნდა ედევნებინა ქართველებისათვის და აღერიცხა ყოველივე, რასაც კი თვალს მოკრავდა და შენიშნავდა.

აიდგილარამ ხელში აიღო ქართველების წინააღმდეგ სამხედრო ტაქტიკური და სტრატეგიული ხელმძღვანელობა. მან შეიმუშავა „ბოევიკების“ სამხედრო ჯგუფების ჩამოყალიბებისა და წვრთნის ტაქტიკა, ყველაფერი ქართველებთან შეჯახების და საომარი მოქმედების წარმართვას ექვემდებარებოდა.

ხსენებული „აფხაზური წერილი“ გამოქვეყნდა ნაწილნაწილ გუდაუთის სეპარატისტულ და ანტიქართულ გაზეთ „ბზიფში“ (1989 წ. თებერვალში №17, 20-22, 24-29-ში). წერილები იმდენად საძულველ, ცილისმწამებლურ და ფალსიფიკატორულ ტონში იყო დაწერილი, რომ მის ატანას და თავშეკავებას რკინის ნერვებიანი ადამიანი სჭირდებოდა. მათში ყველაფერი და ყოველივე ქართველების მიმართ ფიზიოლოგიური სიძულვილით იყო გაჟღენთილი. აფსუა ავტორები ქართველებს ისე ხატავდნენ, თითქოს მათი სახით რუსი შოვინისტები და გერმანელი ფაშისტებიც კი ანგელოზები იყვნენ. საერთოდ, საკვირველია საიდან დაიტიეს აფსუებმა ამდენი შხამი და ბოლმა სულსა და გულში ქართველებისადმი, ვინ გაწვრთნა ისინი ასე დაუნდობელი ფსიქიკით, ვინ რა საშუალებით მოამზადა და დაბოლმა მათი გონება?!

ქართველთა წინააღმდეგ შეთქმულების კულმინაცია იყო ლიხნის 1989 წ. 18 მარტის თავყრილობა, რომელსაც არამხოლოდ აჟიტირებული და ქართველთა სიძულვილით შეპყრობილი ასეულობით ადამიანი დაენსრო, არამედ რიგითი გაბრიყვებული ათასობით პატიოსანი მშრომელიც (გლეხობა და მუშები), რომელთაც წარმოდგენაც კი არ ჰქონდათ რა

ხდებოდა და არც სიძულვილით იყვნენ გამსჭვალული ქართველებისადმი. ყრილობას ესწრებოდნენ მეცნიერ მუშაკები, პედაგოგები, ხელოვნების სპეციალისტები, ყველა, ვისაც სოციალური თუ სხვა პრობლემები ანუხებდა, ისეთებიც კი, ვისაც ქართველებთან კეთილი დამოკიდებულება ჰქონდათ, მაგრამ საქმის ვითარება აინტერესებდათ, უბრალოდ სხვებისადმი ხატრი და მოვალეობა ეკისრებოდათ – ძალაუნებლიედ იყვნენ ჩათრეული აქციებში ქართველების წინააღმდეგ.

საქმე იქამდე იყო მისული, რომ ამ ბინძურ ორომტრიალში იყვნენ ჩაბმული აფხაზეთის პარტიული და საბჭოთა მუშაკები. ამისათვის მობილიზებული იყვნენ ისინიც კი, ვინც მოსკოვში ან რუსეთის სხვა ქალაქებში მსახურობდნენ. ლიხნის შეთქმულება იმდენად იყო ორგანიზებული, რომ ავტონომიის ქართველი თანამშრომლებისათვისაც კი (თვითონ პარტიული და საბჭოთა მუშაკებისათვის და პედაგოგებისათვისაც კი) მოულოდნელი იყო და მათ ვერაფერი ღონე ვერ იხმარეს.

ვფიქრობთ, არ იქნება გადაჭარბებული თუ ვიტყვით, რომ აღნიშნულ თავყრილობაზე გაავებულმა აფსუებმა ნილაბი მოიხსნეს და ღიად გამოუცხადეს ქართველებს ომი. ნათელი გახდა, რომ აგრესიული სეპარატიზმი უკვე საბოლოოდ ჩამოყალიბდა.

არაერთ ბინძურ და ცილისმწამებლურ კრიტიკასთან ერთად, ე. წ. ლიხნის წერილში ნათქვამია: „Собрание отмечает, что в марте 1921 года было провозглашена независимая Советская Социалистическая республика Абхазия, о чем было сообщено В. И. Ленину. Однако под нажимом Сталина и в результате принятых им практических мер статус ССР Абхазии последовательно сводился от высших форм национального – государственного устройства к низшим (ССР Абхазия – 1921 г. договорная ССР Абхазия – 1925, Абхазская АССР – 1931 гг.), в то время, как изменена форм государственного развития других народов страны шло по восходящей линии”⁹.

⁹ Газ. «Советская Абхазия», 1989, 24 марта.

ამ ცრუ წანამძღვრების შემდეგ ამავე წერილში კატეგორიულადაა ნათქვამი, რომ: „Просить ЦК КПСС, Верховный Совет СССР, совет министров СССР восстановить статус ССР Абхазии, каковой она была провозглашена в 1921 году при жизни В. И. Ленина. Пересмотреть многоступенчатую систему неоднородных государственных образований подрывающую ленинские принципы равноправия народов СССР“¹⁰.

შორს რომ არ წავიდეთ, მართალია ბათუმის პარტიულ და საბჭოთა მუშაკების თათბირზე აფხაზეთის წარმომადგენელს ს. ორჯონიკიძემ და მისმა თანამოაზრეებმა მართლაც განუცხადეს, რომ „ერთა თვითგამორკვევის“ პრინციპიდან გამომდინარე, თუ აფხაზებს სურდათ თვითგამორკვევა – მათ შეეძლოთ რესპუბლიკის შექმნა გამოეცხადებინათ, სანამ საბჭოების პირველი ყრილობა გადაწყვეტდა აფხაზეთის სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხს. მაგრამ საქმის ფაქტიური გადაწყვეტა ასე მარტივი არ იყო: 1. ჯერ ერთი, საკითხი დადგა იყვნენ თუ არა მართლაც აფსუები თავისთავად ერი ე. ი. გააჩნდა თუ არა მისი აუცილებელი ნიშნები, რაც ერის არსებობას განსაზღვრავს, მაგალითად, საკუთარი ტერიტორია, საერთო ენა (იგულისხმება კომუნიკაციის საშუალება, თავისთავად დამწერლობა და სათანადო ლიტერატურა); 2. ჰქონდათ თუ არა აფსუებს თავისი ეკონომიკური წყობა, ე. ი. სოციალური არსებობის საშუალება; 3. ჰქონდათ თუ არა აფსუებს საკუთარი ფსიქიკური წყობა, რომელშიც საკუთარი კულტურა, ხასიათის ერთობა და, საერთოდ, ყოველივე ის, რითაც ისინი სხვებისაგან განსხვავდებოდნენ, მაგალითად, საკუთარი ზნე-ჩვეულებები, ადათ-წესები, მუსიკალური კულტურა და სხვა. 4. დაბოლოს, აუცილებელი იყო ჰყოლოდა ინტელიგენცია, მუშათა და გლეხთა კლასები და მინიმუმი ადამიანთა რაოდენობა, რაც აუცილებელი იყო იმისათვის, რომ მათ რაღაც სახელმწიფოებრიობა ჰქონდა და ა. შ.

ამასთან, აფხაზეთში ხომ ძირძველი მკვიდრი ქართველები ცხოვრობდნენ და თანაც ისინი მოსახლეობის უმრავ-

¹⁰ Газ. «Советская Абхазия», 1989, 24 марта.

ლესობას შეადგენდნენ – ამ შემთხვევაში თუ აფსუები რესპუბლიკას მიიღებდნენ (17-18 პროცენტი), მაშინ რა უნდა ექნათ ქართველებს – მოსახლეობის 45 პროცენტს?! შეიძლებოდა, რომ ისინი აფსუების ნებას დაყოლოდნენ, როგორც მეორეხარისხოვანი ხალხი, თან აფხაზეთში ცხოვრობდნენ რუსები, სომხები, ბერძნები და სხვები, სად და როგორ უნდა გადანყვეტილიყო მათი ნება და უფლებები?! აფსუებს არა და არ სურდათ იმის გაგება და გაგონება, რომ მათით არ დაწყებულა აფხაზეთი და არც შეიძლება დამთავრებულიყო, მართლაც, როდესაც კონკრეტულად დადგა საქმე შეექმნათ რესპუბლიკა – რა გამოვიდა, რა გააჩნდათ ამისთვის?! როცა ყოველივე დადგინდა, გამოჩნდა რომ არავითარი რესპუბლიკის შექმნა მათ არ შეეძლოთ, რაც საერთოდ გააჩნდათ, ის მხოლოდ აფხაზეთის ქართველების მეშვეობით, თავისთავად საქართველოს წყალობით (ტყუილა როდი იყვნენ ისინი ატუზული საქართველოს მთავრობის, ფინანსთა სამინისტროს და სხვა სამინისტროების კარებთან).

ბოლოს და ბოლოს მიუხედავად მრავალი მცდელობისა, აფხაზეთის დამოუკიდებელი რესპუბლიკის შექმნა (თუნდაც ქართველი მოსახლეობის ჩათვლით) არ გამოვიდა, რის გამოც მას ე. წ. სახელმეკრულებო რესპუბლიკა ეწოდა – ფაქტობრივად ფიქტიური, ანუ ფორმალური რესპუბლიკა. ამიტომ იყო, რომ მას აფსუათა ერთ-ერთი ლიდერი ნ. ლაკობა აბრას და ფირნიშს უწოდებდა. ის ამიერკავკასიის, რუსეთის ფედერაციის და, მით უფრო, სსრკ სუბიექტს არასოდეს წარმოადგენდა და ფაქტიურად საქართველოს რესპუბლიკაში და მის მეშვეობით ამიერკავკასიის ფედერაციაში შედიოდა, ოღონდ სათანადო ადგილისა და რწმუნებულობის გარეშე. აფხაზეთს არასოდეს არ ჰყოლია თავისი წარმომადგენელი საბჭოთა კავშირში, მის უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმში, საერთოდ საკავშირო აპარატში.

შორს რომ არ წავიდეთ, აბსოლუტური სიცრუეა ლიხნის ნერილში გაცხადებული აზრი – თითქოს ლენინის სიცოცხლეში 1921 წ. აფხაზეთის რესპუბლიკის შექმნა გამოცხადდა.

მართალია, ბათუმის თათბირმა გამოაცხადა, რომ თუ სურდათ აფხაზებს რესპუბლიკის შექმნა - გამოეცხადებინათ, მაგრამ ყოველივე ეს აფხაზეთისა და საქართველოს საბჭოების ყრილობებს უნდა გადაეწყვიტათ. ამასთან, საქმე მხოლოდ გამოცხადებაში როდი იყო - ეს რესპუბლიკა არ შედგათ თვითონ ლენინის სიცოცხლეშიც და, კიდევ მეტი მისი შექმნა, ანუ არსებობა არ დაუშვა ლენინმა (ლენინი საერთოდ არ იცნობდა და არც ცნობდა აფხაზეთის რესპუბლიკის არსებობას, როგორც რეალურ სინამდვილეს). აფხაზეთის რესპუბლიკის რეალური არსებობა (სურვილებზე არ ვლაპარაკობთ) არ არის დაფიქსირებული არც საბჭოთა კავშირის შექმნის არცერთ აქტში, არც რესპუბლიკის საბჭოების ყრილობებზე და არც სხვა საკავშირო ხელშეკრულებებში. გამოდის, რომ თავიანთ წერილებში (თუნდაც ლიხნის წერილში) აფსუები ლაპარაკობენ იმაზე რისი სურვილიც აქვთ (როგორც იტყვიან „მელიას ის ელანდებოდა, რაც ესიზმრებოდაო“). თუ ეს არა, მაშინ აფხაზეთის რესპუბლიკის ნამდვილ არსებობაზე თუნდაც ლენინის სიცოცხლეში (1924 წლამდე) სათანადო დოკუმენტებიც უნდა დაასახელონ. ჩვენ კი ვაცხადებთ, რომ ვ. ლენინს არასოდეს უცენია აფხაზეთის რესპუბლიკის არსებობა, მაგალითად, იხ. ვ. ლენინის წერილი ამიერკავკასიის კომუნისტებს...

აქედან ისიც, რომ საბჭოთა იმპერიაში (რომელიც 100-ზე მეტ სხვადასხვა ხალხს და მათ წარმონაქმნებს აერთიანებდა) აფსუათა მსგავს (რაოდენობრივად და ტერიტორიულად) არცერთ ხალხს არ მისცემია რესპუბლიკის სტატუსი, ეს არ მიეცა ჩრდ. კავკასიის არცერთ ხალხს, მაგალითად: დაღესტანს, ადიღე-ჩერქეზეთს, ჩეჩნეთ-ინგუშეთს, ოსეთს, ყარაჩაი-ბალყარეთს და ა. შ. x

ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ თვითონ აფსუების „ლიხნის წერილის“ პათოსი ამბიციურია და მხოლოდ სურვილების რეალური წარმოსახვის ფანტაზიური გამოსახულებაა.

უეჭველია ისიც, რომ აფსუების ზურგში საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის მეტრძოლი ძალეებისადმი მოძულე და გაბოროტებული რუსეთის იმპერია, მისი თვალსაჩინო მეცნიერები და მოხელეები ედგნენ. ამაზე მეტყ-

ველებს ლიხნის თავყრილობის მიმართვის ადრესატები, რომლებთანაც აფსუების ლიდერებს წინდანინ ჰქონდათ თადარიგი დაჭერილი, მაგალითად: მ. გორბაჩოვი, ნ. რიჟკოვი, გ. მარჩუკი, გ. სმირონოვი, ვ. კუდრიავეცივი, ი. ბრომლეი და სხვ. რა თქმა უნდა, თუ არა წინასწარი შეთანხმება, მათ ხომ საერთოდ არ მიმართავდნენ და არ გაუგზავნიდნენ თავიანთ მოთხოვნას.

როგორც აფხაზეთისადმი მიძღვნილი გამოკვლევის ავტორთა კოლექტივი ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია და თ. ჭახრაკია წერენ: ლიხნის წერილში გაყალბებულია ქართველ-აფხაზთა ურთიერთობის ისტორია: საარქივო მასალების მანიპულირების კონტექსტიდან ამოგლეჯილი ციტატების მეშვეობით ნაჩვენებია ვითომ ქართველთა მიერ აფსუების შევიწროვება. კიდევ უარესი კომუნისტური საბჭოთა რეჟიმის მიერ განხორციელებული რეპრესიები (რომელიც ცხადია აფსუებსაც შეეხო) გადაბრალებულია ქართველებისადმი (რაკი სტალინი და ბერია ეროვნებით ქართველები იყვნენ). ქართველებსვე ბრალდება შრომითი რესურსებით დაგეგმილი და განხორციელებული ჩასახლება-გადასახლების პროცესის მიზანშეწონილობა, ვითომ ეს აფსუების წინააღმდეგ განხორციელებული დემოგრაფიული დივერსია იყო და სხვა ამგვარი¹¹.

ხსენებული ავტორები სამართლიანად მიუთითებენ, რომ არსებითად საქმე ეხებოდა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობას, ამიტომ ქართველები ფრთხილობდნენ აფსუებთან დამოკიდებულება არ გართულებულიყო. ამაზე მეტყველებდა 1989 წ. 25 მარტს სოხუმში ქართველთა მიერ ჩატარებული მრავალათასიანი მიტინგიც, რომელმაც ხსენებული ავტორების აზრით, სწორად შეაფასა სიტუაცია და მოერიდა აფსუებთან საქმის გამწვავებას¹².

ასეთივე პოზიცია დაიკავა იმავე დღეს გალში მოწყობილმა ქართველთა 15 ათასიანმა მიტინგმაც, რომელმაც პროტესტი განაცხადა აფსუათა ლიხნის თავგასული მიტინგი-

¹¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, თბ., 1999, გვ. 46.

¹² იქვე, გვ. 47.

სა და მის მიერ მიღებული ანტიქართულ დოკუმენტის მიმართ, რომელიც ცილისწამებებზე და ლანძღვა-გინებაზე არის აგებული.

აღსანიშნავია, რომ ლიხნის წერილი მყისვე გამოქვეყნდა აფხაზეთის პრესის საშუალებებში. ფაქტია ისიც, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ შესაფერისად ვერ შეაფასა ლიხნის მოვლენები და სათანადო ზომები ვერ მიიღო აფსუა-შეთქმულ სეპარატისტების მიმართ. თუმცა ისიც მართალია, რომ შეთქმულ აფსუათა ზურგში რუსეთის იმპერიის ხელისუფლება და უზარმაზარი სამხედრო მანქანა იდგა, რომელიც მთელ ევროპასა და აზიას ატერორებდა. უეჭველია, რომ მის შესაჩერებლად საქართველოს არავითარი რეალური ძალა და შესაძლებლობა არ გააჩნდა. სწორედ ამ სამხედრო ძლიერების იმედით ნავარდობდნენ აფსუა სეპარატისტები და მათი ლიდერები არძინბა, ა. გოგუა, შამბა, ო. დამენია, ვ. კვარჭია და სხვები, რომლებიც მ. გორბაჩოვს ტელეგრამას ტელეგრამაზე უგზავნიდნენ, რომ თუ სათანადო ზომები არ იქნებოდა მიღებული ქართველების ასალაგმავად, თვითონ გადადგამდნენ ასეთ ნაბიჯებს.

1989 წ. პირველ აპრილს დაახლოებით 500 ქართველი შეიკრიბა ლესელიძეში, რომლებიც ერთი მხრივ გამოდნენ აფსუების აღვირახსნილ მოქმედებას მათ წინააღმდეგ, ხოლო მეორე მხრივ, მზადყოფნას გამოთქვამდნენ აფსუებთან დიალოგზე და ნორმალურ თანამშრომლობაზე – თანასწორუფლებიან პრინციპზე. როდესაც აღნიშნული მომიტინგეები შინ ბრუნდებოდნენ სოფ. ბზიფთან მათ მოულოდნელად დაესხა თავს ეგზალტირებული აფსუების ბრბო, რომელმაც იფიქრა ხელში ჩაიგდებდა მიტინგის ორგანიზატორებს მ. კოსტავას, ზ. ჭავჭავაძეს, თ. ჩხეიძეს, ჯ. ლატარიას და სხვ. მართალია, მიტინგის მეთაურები არ აღმოჩნდნენ აქ, მაგრამ სამაგიეროდ ავტობუსებს ჩაუღუნეს მინები და რამდენიმე მომიტინგე მაინც დააზიანეს. ასეთივე თავდასხმა განმეორდა ქართველებზე გუდაუთაში და ახალ ათონში, სადაც აფსუა ავანტიურისტებმა იარაღიც გამოიყენეს და ზოგიერთი პირიც დაჭრეს.

ქართველებმა მსგავსი გამოსვლა მოაწყვეს სოხუმში 2 აპრილს, სადაც არაფორმალების ერთ-ერთმა ლიდერმა ზ. ჭავჭავაძემ აფსუებს მოუწოდა არ აყოლოდნენ მესამე ძალას და ნუ დაღვრიდნენ ქართველთა სისხლს, თორემ მსხვერპლი გარდაუვალი იყო და მოგებული არცერთი მხარე არ დარჩებოდა.

საქართველოს ხელისუფლება კარგად ხედავდა, რომ საქმე უფრო და უფრო მწვავედებოდა, მაგრამ იმპერიის ძალებისაგან წაქეზებული და გათამამებულ აფსუებს ვერაფერს აგონებდა, ისინი არაფერს ეპუებოდნენ – გინდა თუ არა მეტ და მეტ პრივილეგიებს მოითხოვდნენ – ვითომ დამოუკიდებლობა სურდათ, სინამდვილეში რსფსრ რესპუბლიკაში შესვლა უნდოდათ. თავის მხრივ საქართველოს კპ ცეკას პირველი მდივანი ჯ. პატიაშვილი ყველაფერს აკეთებდა კეთილგონიერული გზით დაეოკებინა აფსუა სეპარატისტები და მათი ამყოლი დაბრმავებული ქართველი ფორმალები, მაგრამ საქმე ისე იყო დაძაბული და აშლილი, რომ მისი შეჩერება შეუძლებელი აღმოჩნდა. როდესაც აფსუა ავანტურისტების საქმეს ეხებოდა და აფასებდა ჯ. პატიაშვილი – პირდაპირ აღნიშნავდა, რომ აფხაზეთი არ იყო მხოლოდ ერთი მუჭა (17%) აფსუების წილხვდომილი ქვეყანა, რომ მათ არც საფუძველი და არც უფლება გააჩნდათ ქართველთა მიწა-წყალი დაესაკუთრებინათ და ის მხოლოდ საკუთარი ავანტურული თვალსაწიერით ემართათ – საქართველოსაგან გამოეყოთ აფხაზეთი და ვისთანაც სურდათ იმასთან შეერთებულიყვნენ. ჯ. პატიაშვილი აფსუებს შეახსენებდა იმასაც, რომ მათ აბსოლუტურად მცდარი მოტივი ჰქონდათ – თითქოს მათ 1921 წელს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა ჰქონდათ და მას მხარს უჭერდა ლენინი და ვითომ, თუ არა სტალინი, მათ ეს რესპუბლიკა შემდეგაც ექნებოდათ. ამასთან დაკავშირებით, ჯ. პატიაშვილმა აღნიშნა: „აფხაზ ამხანაგებს მოჰყავთ მრავალი არგუმენტი ამ თავისი მიზნის დასასაბუთებლად, მაგრამ არ შეუძლიათ მოიყვანონ არცერთი სამართლებრივი არგუმენტი, რადგან სამართლებრივი ნორმა, რომელიც ადასტურებს ამგვარი გადაწყვეტილების მართებულობას, უბრალოდ არ არსებობს“. ამასთან,

ჯ. პატიაშვილი ცდილობდა საქმე მშვიდობიანი კალაპოტით წარემართა და ქებას და ქათინაურებსაც არ ზოგავდა მათ შესაჩერებლად, მაგალითად, 1989 წ. 28 მარტს საქართველოს უმაღლესი საბჭოს მეთერთმეტე მოწვევის რიგგარეშე სესიაზე მოხსენებაში თქვა: „არ შეიძლება აფხაზი ხალხი, რომელიც ქართველი ერის ცნობიერებაში ყოველთვის იყო კეთილშობილების, რაინდობის, გულადობისა და სამართლიანობის განსახიერება და რომელსაც ჩვენ მუდამ ვცემდით და ვცემთ დიდ პატივს, გავაიგივოთ აქციის ორგანიზატორებთან“¹³.

რაკი აფხაზეთში საპასუხო აქციების ჩატარებას უსათუოდ შეტაკება მოყვებოდა, ქართველებმა ამჯობინეს თბილისში გადმოეტანათ მისი მოწყობა. საკმარისი გახდა 1989 წ. აპრილის დასაწყისში თბილისში ჩატარებინათ აფსუების საინააღმდეგო აქცია, რათა სკკპ ცეკამ თბილისში გამოაგზავნა დელეგაცია ვ. ლაკობას, ვ. მიხაილოვის და ა. სელივანოვის შემადგენლობით. რომელთაც საქართველოს ცეკას პირველმა მდივანმა ჯ. პატიაშვილმა მოსთხოვა სასწრაფოდ ჩატარებინათ სოხუმში საკადრო ცვლილებები და პასუხი მოეთხოვათ პროვოკატორებისათვის. მალე ჯ. პატიაშვილი და სკკპ ცეკას პასუხისმგებელი მუშაკი ვ. მიხაილოვი სოხუმში ჩავიდნენ. მართლაც, შექმნილი ვითარების წაყრუების თუ ხელისშეწყობის მოტივით აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის მდივანი ბ. ადლეიბა გაათავისუფლეს თანამდებობიდან, მის ადგილზე ვ. ხიშბა დაინიშნა. თუმცა ამ მენახევრული ღონისძიებით საქმე ვერ მოგვარდა. პირიქით, როგორც მაშინდელი მოვლენების თვითმხილველი მონაწილეები ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია, თ. ჭახრაკია და სხვები წერენ, საოლქო კომიტეტის ხელმძღვანელობაში (ბ. ადლეიბას განთავისუფლებამ) საკადრო ცვლილებამ არაფერი სასიკეთო შედეგი არ მოიტანა, პირიქით, არც თუ გამოცდილმა ვ. ხიშბამ ვერ მოახერხა გააფთრებული სეპარატისტების აგრესიის შეჩერება, რუსეთის აგრესიულ წრეებთან კავშირში „აიდგილარას“ ორგანიზაციის ქსელმა 1989 წ. 15-16 ივლისს სისხლიანი ვაკხანალია მო-

¹³ Газ. «Зарья Востока», 1989, 30 марта.

ანყო ვ. არძინბას და მისი დამქაშების მეთაურობით. არძინბას, რომელიც მოსკოვში იყო განვრთნილი სუკის და სპეცსამსახურების მიერ ხანგრძლივი დროის მანძილზე (20 წელიწადზე მეტი ხნის განმავლობაში. ის ახლოს იცნობდა ე. პრიმაკოვს და მის წრეს), ამიტომ მას ვერაფერი შეაგნებინეს ისე იყო ცოფმორეული ქართველების სიძულვილით.

უსათუოდ სწორია ისიც, რომ თუ არა მკაცრი სახელმწიფოებრივი მიდგომა შეთქმულთა მიმართ, თავისთავად ნაყოფს ვერ მოიტანდა სოხუმში განხორციელებული საკადრო ცვლილება, რადგან ყოველივეს ფესვები და საფუძველი მოსკოვში მდებარეობდა და იქ საკითხი თბილისის მოვლენების ფონზე იგეგმებოდა და წყდებოდა.

რამდენადაც საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა – რუსეთისაგან გამოყოფა ფართოვდებოდა, იმდენად ძლიერდებოდა აფსუების ავანტურისტული ფესვები მოსკოვში, იმდენად ღვივდებოდა და ძლიერდებოდა კრემლის ზეწოლა აფხაზეთის საქართველოსაგან მონყვეტის ტენდენციები. ამით კრემლი ცდილობდა, რომ თუ გონს არ მოეგებოდნენ. ქართველი ნაციონალისტები და მაინც საბჭოთა იმპერიისაგან საქართველოს გამოყოფას არ შეეშვებოდნენ – მაშინ აფხაზეთს უნდა გამომშვიდობებოდნენ (არაფერი რომ არ ეთქვათ ცხინვალ-სამაჩაბლოზე, სადაც რუსეთს ჩასაფრებული და დაბუდებული ჰყავდა აგრეთვე ერთგული ოსი სეპარატისტები).

ისიც უნდა ითქვას, რომ ღრმად ცდებოდნენ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერები ზ. გამსახურდია, მ. კოსტავა, გ. ჭანტურია და სხვები, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებით ასე იოლად მოგვარდებოდა აფხაზეთის საქმე, რომელსაც ასე ღრმად ჰქონდა გამჯდარი ფესვები არა მხოლოდ კრემლში, არამედ მთელ რუსეთში (თავისთავად ახლო მდებარე ჩრდილო კავკასიაშიც). პირიქით, საქართველოს დამოუკიდებლობა უდიდეს საფრთხეს უქადდა რუსეთის მთელ კოლონიურ სისტემას არა მხოლოდ კავკასიაში, არამედ შუა აზიაში და კიდევ უფრო შორს, მის სოციალისტურ სისტემას

საერთოდ. რაც საქართველოს დამოუკიდებლობით პერმანენტულად გადაიზრდებოდა რუსეთის იმპერიის დაშლაში და დაცემაში.

ჩანს, ასეთი გარემოების გათვლა არ შეეძლოთ ქართველ არაფორმალეების, ანუ ე. წ. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამოუცდელ და გაუთვითცნობიერებელ ლიდერებს, ზ. გამსახურდიას, მ. კოსტავას, გ. ჭანტურიას, ი. წერეთელს და სხვებს, რომლებიც ფიქრობდნენ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა (თავისი აფხაზეთით, აჭარით და ე. წ. სამხრეთ ოსეთით) ერთი აქტით დამთავრდებოდა. მათ ეგონათ, რომ რუსეთის იმპერიას და მის ავ ზრახვებს ერთბაშად მოთოკავდა მთელი მსოფლიოს მშვიდობის ძალა და კეთილი ნება, სრულიადაც ვერ გრძნობდნენ იმას, რომ აფხაზეთის (თავისთავად სამაჩაბლოს) სახით მათ პირდაპირ ჰქონდათ საქმე რუსეთის იმპერიასთან, რომელიც ცოცხალი თავით არ დათმობდა იმპერიულ პოზიციებს, რადგან ეს მოასწავებდა მისი 200-300 წლიანი სისტემის დასასრულის დასაწყისს.

უნდა ითქვას, რომ ქართველი არაფორმალეები ხშირად ემოციებს იყვნენ აყოლილი და პირდაპირ ყველაფერ იმას გამოთქვამდნენ თავიანთ გამოსვლებში, რასაც ფიქრობდნენ. თავისთავად ეს ძვირფასი თვისებაა ადამიანის, მაგრამ არ შეიძლება უცხოვს და ისიც მოძულე იმპერიას ისე ელაპარაკო, როგორც შინაურს. ამ შემთხვევაში მოთმინება და წინდახედულებაა საჭირო, როგორც იტყვიან ვინც მოითმინა, იმან მოიგოო. დიახ, მართალი იყო ზ. გამსახურდია აფსუათა მიმართ – როცა თქვა, რომ ისინი მართლაც არ არსებული ერი არიან (იყო ცდები აფსუა ავტორებს დაემტკიცებინათ, რომ ე. წ. აფხაზები (აფსუები) სოციალისტურ ერს წარმოადგენდნენ საბჭოთა ხელისუფლების დასაწყისში), მართალია, ისინი ერთა თვითგამორკვევის საფუძველზე მოითხოვდნენ საბჭოთა რესპუბლიკის შექმნას, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ამისათვის მათ მხოლოდ სურვილი გააჩნდათ, რადგან ის, რაც ერისათვისაა აუცილებელი მათ ფაქტობრივად არ ჰქონდათ, მაგალითად: საკუთარი ტერიტორია (აფხაზეთში მათთან შედარებით 2-3-ჯერ მეტი ქართველი ცხოვრობდა, ასევე საკმაოდ ბევრი სო-

მეხი, რუსი, ბერძენი და სხვ.); არ ჰყავდათ საკუთარი ინტელიგენცია (ის თითებზე ჩამოითვლებოდა), მუშათა კლასი, არ გააჩნდათ საკუთარი დამწერლობა და ლიტერატურა, საკუთარი კულტურა – ასე ვთქვათ, საკუთარი, ჩამოყალიბებული სახე, ეკონომიკა და ა. შ.

ყველაფერი ეს სწორი და მართალი იყო, მაგრამ ამას რუსეთი და რუსული პრესა თავისი მიზნებისათვის იყენებდა, ჯერ ერთი ისედაც დაგეშილი და მოწამლული ჰყავდა აფსუები და ახლა ამასაც შუღლის გასაღვივებლად იყენებდა – შეხედეთ ქართველები თქვენ არარაობად გთვლიან, მათ თქვენი გადაყლაპვა ან გადასახლება სურთ, თუ ჩვენთან არ იქნებით, ისინი ერთბაშად გაგჟლეტენ.

გეგმიურად დანყებული და ტრაგიკულად დამთავრებული 1989 წ. 9 აპრილის მიტინგის პარალელურად სოხუმშიც იყო დაგეგმილი ცხრა აპრილის მიტინგი, მაგრამ საბჭოთა სუკმა და სპეცსამსახურებმა სოხუმში თადარიგი დაიკავეს – ტექნიკით აღჭურვილმა სამხედრო ნაწილებმა და შინაგანი სამინისტროს ჯარმა სოხუმის მთავარი ქუჩები გადაკეტეს, რომლის გამო ადვილად დაქსაქსეს მიტინგის მსურველი ადამიანთა ჯგუფები, ხოლო მიტინგის მსურველი ქართველი ლიდერებიც საქმის გართულებას მოერიდნენ და დაიშალნენ.

როგორც ჩანს, თბილისის მიტინგის სისხლიანი ტრაგედიის შემდეგ სახელმწიფოებრივმა საბჭოთა მთავრობამ იცოდა, რომ თბილისის მიტინგის დახვრეტას ქართველი ხალხი ასე მდუმარედ და ხელდაკრეფილი არ შეხვდებოდა, თანაც რუსეთის ჯარის და მისი ხელმძღვანელების (მაგალითად, გენერალი როდიონოვის და სხვ.) ჯალათურმა საქციელმა საერთაშორისო სკანდალის ხასიათი მიიღო, მას ცალსახად გამოდნენ საერთაშორისო მასმედია და კეთილი ნებისმოყვანილი ქვეყნები. ამიტომ იმპერიის ხელისუფლებამ განსაკუთრებული თადარიგი აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში (ე. წ. „სამხრეთ ოსეთში“) დაიკავა, სადაც საბჭოთა რუსეთის ხელისუფალთა ჩადებული ნელი მოქმედების ბომბები მზადყოფნაში მოიყვანა. საბჭოთა წითელი პრესა მთელ მსოფლიოში ავრცელებდა ცრუ ხმებს, რომ „საქართველოს იმპერია“ (სასაცილოა!)

ეროვნულ უმცირესობებს – აფსუებს, ოსებს და სხვებს ჩაგრავენ (ცრუ აგიტაციის – საბჭოთა პრესის ზემოქმედება იმდენად მძლავრი იყო, რომ ამან ცდუნებაში შეიყვანა ადამიანის უფლებათა დაცვის ისეთი უდრეკი და შეუპოვარი დამცველი, როგორიც იყო სახაროვი, როგორც ამბობენ, მას ქართველთა დადანაშაულებაში მხარში ამოუდგა თავისი მეუღლე ბონერიც).

სხვათა შორის „აიდგილარას“ მხარში ამოუდგნენ სომეხთა ორგანიზაცია „კრუნკი“ (ესეც ქართველების სიკეთის სამაგიეროდ), აგრეთვე ოსების (ჯაყოების სახის გამოხატულება) „ალან“ და თავისთავად რუსული ძალმომრეობითი ორგანიზაცია „სლავიანსკი დომ“. ყველანი ერთად, ერთ მუშტად შეიკრნენ იმ ხალხის წინააღმდეგ, ვის მადლსა და მიწა-წყალს ერთად წოვდნენ მომხდური თუ მოპატიჟებული „კეთილისმყოფელები“. საბედნიეროდ აფხაზეთში ცხოვრობდნენ ისეთი აფსუები (შესაძლებელია აბსოლუტური უმრავლესობა), სომხები, თავისთავად ბერძნები, რუსები და სხვ. ვინც გულში გმოვდა ძალადობას და თანაუგრძნობდა ქართველებს, მაგრამ როცა საქმე ეთნიკურ და ეროვნულ კუთვნილებას და მხარდაჭერას ეხებოდა, სხვა გზა არ ჰქონდათ – ძალაუწებურად თავისი თვისტომი ქორებისათვის უნდა დაეჭირათ მხარი (წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება თავისიანის მსხვერპლი გამხდარიყო). გინდა თუ არა ასე (მცირე გამონაკლისების გარდა) აღმოჩნდნენ აფხაზეთში აფსუები, სომხები და თავისთავად რუსები ქართველების წინააღმდეგ ერთიან ბანაკში. ამას ემატებოდა რუსული ხელისუფლების და მასმედიის მიერ გაჩაღებული კამპანიით თავბრუდახვეული, ზოგიერთიც ეთნიკური ნათესაობის გავლენით გაბრუებული ჩრდილო კავკასიელები: აბაზები (აფსუების თვისტომები), ადიღე-ჩერქეზები (აფხაზეთის აფსუებთან გათქვაფილი ჯგუფები), წარმოიდგინეთ ჩეჩნები (ამბიციებს და სარფიან გასამრჯელოს აყოლილი და, რაც მთავარია, აფხაზეთის მიწა-წყლის შეერთების სურვილით დაბრმავებული), თავისთავად რუსები, პირველ რიგში, კაზაკები, რომლებიც აგრეთვე ოცნებობდნენ,

ჩრდილო კავკასიასთან ერთად, მოდებოდნენ მთელი შავიზღვისპირეთის სამოთხისეულ მიწებს, ანუ აფხაზეთს. როგორც ითქვა, ყველა მათგანის მიზანი იყო და არის საქართველოს ისტორიული მიწა-წყლის აფხაზეთის დაპატრონება. როგორც ამბობენ, აფხაზეთის ომში ჩრდ. კავკასიის ზოგიერთი ხალხის (თურქულენოვანი ხალხები: ყარაჩაელები, ბალყარები, ნოღალები და სხვები, იშვიათი გამოწაკლისების გარდა, აფხაზეთის კონფლიქტში არ მონაწილეობდნენ) ჩაბმა სარფიანმა გასამრჯელომ განსაზღვრა, მაგრამ ეს მხოლოდ შედარებით მცირე ნაწილს ეხება, ძირითადად ეს მხარდაჭერა ქვეყანაში დამკვიდრების სურვილმა განაპირობა.

მაშ ასე, უეჭველია, რომ უშუალო შეიარაღებულ კონფლიქტამდე, ყველაფერი წინდანი იყო მომზადებული და გადანყვებილი. კონფლიქტი დააჩქარა სოხუმის უნივერსიტეტის ამბებმაც. საქმე საა, რომ აფხაზეთში უნივერსიტეტის გახსნა XX ს. 70-იან წლებში მოხდა თვითონ აფხაზეთის ინტელიგენციის (აფსუების და თავისთავად ქართველების) ინიციატივით, რა თქმა უნდა, საქართველოს მხარდაჭერით, მისი ბიუჯეტის ხარჯზე, ბუნებრივია, უნივერსიტეტი შედგებოდა ქართული და აფსუური სექტორებისაგან, მაგრამ ფაქტობრივად უპირატესობა რუსულ სექტორს ეკავა, როგორც პრივილეგირებულ სახელმწიფო ენიან სექტორს.

ბუნებრივია, საერთო სიტუაციამ სახელმწიფო უნივერსიტეტიც მოიცვა, მით უფრო სიტუაციის მგრძნობიარე სტუდენტი ახალგაზრდობა. თავიდან დაეა სექტორთა თანაფარდობის განსაზღვრამ გამოიწვია. როგორც ყველა სფეროში, აფსუებმა აქაც პირველობა მოითხოვეს, რადგან მიიჩნეოდნენ, რომ უნივერსიტეტი აფხაზეთის იყო და აფხაზობა ხომ თვითონ აფსუებმა დაისაკუთრეს (ბოლო დროს მართლაც – აფხაზის ცნებაში აფსუა იგულისხმება, აფსუა, რომელიც განსხვავებულ ენაზე მეტყველებს. ამის გამო აფხაზი, როგორც ქართველის სინონიმი საბჭოთა პერიოდში თანდათან გაქრა ე. ი. მისმა მნიშვნელობამ ტრანსფორმაცია განიცადა და დავიწროვდა).

დავა, რომელიც სექტორთა რაოდენობრივ სფეროს ეხება – თანდათან საერთო ეთნიკურ-ეროვნულ კონფლიქტში გადაიზარდა. როცა ამ დაპირისპირებამ მწვავე ხასიათი მიიღო 1989 წ. აპრილში ქართველი პროფესორ-მასაველები და სტუდენტები იძულებული გახდნენ უნივერსიტეტის შენობა დაეტოვებინათ და სხვაგან დაედოთ ბინა. ამიერიდან კიდევ უფრო გაცოფდნენ და გაანჩხლდნენ აფსუა ინტელიგენციის აგრესიული ლიდერები, რომლებიც „აიდგილარაში“ იყვნენ მოკალათებული. უკვე არა მხოლოდ უნივერსიტეტის ქართული განყოფილება გახდა აგრესიულად განწყობილი აფსუების თავდასხმის ობიექტი, არამედ სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტიც, მით უფრო, რომ ის თავიდან-ბოლომდე ქართულ სამეცნიერო დაწესებულებას წარმოადგენდა. ცხადია, ქართული უმაღლეს სასწავლებლების დამოუკიდებელმა არსებობამ მოსვენება დაუკარგა სტუდენტებს, რადგან როგორც ამას ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია და თ. ჭახრაკია წერენ, სრულიად უპერსპექტივო გახდა აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დარჩენილი ნაწილის არსებობა, რადგან სამეცნიერო კადრების მთავარი ბირთვი ქართველებისაგან შედგებოდა (მით უფრო უახლეს დეფიციტურ სპეციალობებზე) და ამდენად აფსუურენოვანი სპეციალობები ბედის ანაბარა დარჩნენ¹⁴. ამიტომაც არ უნდოდათ აფსუებს უნივერსიტეტის გახლეჩა. მეორე მხრივ იმიტომ არ სურდათ ქართული სექტორის ცალკე არსებობა, რომ ის საქართველოს სხვა მხარეებიდანაც (განსაკუთრებით სამეგრელოდან) მოიზიდავდა ქართველებს და ეს ვითომ უარყოფითად იმოქმედებდა აფხაზეთის დემოგრაფიულ სიტუაციაზე.

სოხუმის უნივერსიტეტის ქართულმა სექტორმა გაფიცვა გამოაცხადა ქართულ თეატრთან, ისინი კატეგორიულად მოითხოვდნენ ცალკე გამოყოფას და სათანადო შენობას, ამ მიზნით საგაფიცვო კომიტეტიც კი შექმნეს. გაფიცულ ქართველ სტუდენტებსა და პროფესორ-მასწავლებლებს მრავალმა ორგანიზაციამ გამოუცხადა სოლიდარობა, რომელთა შორის

¹⁴ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 52.

გამოირჩეოდნენ რკინიგზელები. გაფიცვა აფხაზეთის მთელ ქართველობას მოედო, განსაკუთრებით ქართული სკოლების პედაგოგებსა და მოსწავლე ახალგაზრდობას. აღნიშნულ მასშტაბურ გაფიცვას საქართველოს მრავალი ორგანიზაცია და წარმოება-დანესებულების მუშა-მოსამსახურეც შეუერთდა, რომლებიც თავის წარმომადგენლებს აგზავნიდნენ სოხუმში. აღნიშნულ ფართომასშტაბიან გაფიცვას ხელმძღვანელობდა მსახიობი უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი გ. ქავთარაძე (ეს გაფიცვა 1989 წ. 2 მაისს დაიწყო და მხოლოდ 13 მაისს შეწყდა). ბოლოს და ბოლოს 14 მაისს საქართველოს მინისტრთა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება (განკარგულება №343) გაყოფილიყო სოხუმის უნივერსიტეტი და მის განაყოფ ქართულ სექტორს დარქმეოდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილიალი. მართალია, აღნიშნული გადაწყვეტილება არ დაადასტურა მოსკოვმა (სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სპეციალურმა კომისიამ ასეთი დასკვნა გამოიტანა: აფხაზეთის საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატთა ჯგუფი მოითხოვს გაუქმდეს საქართველოს მინისტრთა საბჭოს განკარგულება და დაუყოვნებლივ აღდგეს აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), მაგრამ ამის მიუხედავად თბილისის უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალმა არსებობა განაგრძო. როგორც ვხედავთ, მოსკოვი არასოდეს არ იცავდა ქართველთა სამართლიან მოთხოვნებს, არ ეხმაურებოდა მათ მოთხოვნებს, არ იზიარებდა მათ ჭირ-ვარამს, ხოლო აფსუების უკანონო და პროვოკაციულ გამოხდომების მხარდასაჭერად მაშინვე ფეხზე დგებოდა, რა შეფასება შეიძლება მიეცეს კრემლის ასეთ მოქმედებას – თვითონ მკითხველმა განსაჯოს. ერთი კი გასაგებია – რატომ და რისთვის აითვალისწინა რუსეთის ხელისუფლებამ ასე უსინდისოდ ქართველი ხალხი გასაკვირია. რატომ თვლიდა საქართველოს და ქართველობას კრემლი ყოველთვის მტრად საკვირველია. რატომ მიაჩნდა და მიაჩნია რუსეთს, რომ ქართველები დაიცვა და გადაარჩინა ოსმალების გენოციდისაგან და ამიტომ ისინი სიცოცხლით არიან ვალდებული რუსებისადმი – ესეც გასაკვირია, რადგან, სხვათა შორის, არანაკლები დამსახურება მიუძღვით ქართველებს

მათ მიმართ თუნდაც ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რო-
დესაც ბოლშევიკურ რუსეთს კატასტროფა ემუქრებოდა, განა
ამ ომში ქართველებმა ცოტა მსხვერპლი გაიღეს – კერძოდ კი
რუსეთის დასაცავად?! ის მსხვერპლი (არანაკლებ 200 ათასი
მებრძოლი), რაც ქართველებმა ამ ომში გაიღეს უფრო დიდი
იყო, ვიდრე რუსეთმა ქართველებისათვის გაიღეს მთელი ის-
ტორიის მანძილზე – ეს ყველაფერი ავინყდებათ რუსებს და
მას ანგარიშში არ თვლიან, დიახ, მოკლე მახსოვრობა აქვთ,
სიკეთეს ივიწყებენ და მადლიერების გარძნობას მოკლებული
არიან – მარტო თავისი თავი და თავისი ინტერესები, სხვისი
არაფერი. ასეა სტალინზეც – სულ მის ეროვნებას აყვედრიან
ქართველებს, ხოლო სიკეთეს (თუნდაც ფაშიზმთან გამარჯ-
ვების საქმეში) არაფრად გვითვლიან.

ქართველების წინააღმდეგ „აიდგილარას“ ლიდერებმა
კვლავ აფსუათა საპროტესტო მანიფესტაცია მოაწყვეს, რო-
მელიც ქართველთა შეურაცხმყოფელ ლოზუნგებს გამოთქ-
ვამდა. 23 მაისიდან ეს გამოსვლები რაიონებსაც მოედო, სა-
დაც აგრეთვე ქართველთა გინება და მათი სახელმწიფოებრი-
ვი ატრიბუტიკის და დღესასწაულების დაგმობა მიმდინარე-
ობდა. ისინი ქართველების თვალწინ ხევდნენ ქართულ დრო-
შებს, ფხეკდნენ ქართულ ლოზუნგებს, მაგალითად, 14-15 ივ-
ლისს „აიდგილარას“ აქტივისტებმა დაანგრიეს და წაბლალეს
სოხუმის კ. მარქსის ქუჩაზე თბილისში 9 აპრილს დაღუპულთა
ხსოვნის სტენდი და სხვ.

აფსუა პროვოკატორები მარტო ადგილზე მოწყობილი
პროტესტებით და ვანდალური მოქმედებით არ კმაყოფილდე-
ბოდნენ, ისინი მუდმივ კონტაქტში იყვნენ მოსკოვთან და გა-
ნუწყვეტლივ აწვდიდნენ მას ინფორმაციას. ამასთან, მო-
ითხოვდნენ ცენტრის ჯარების დაბინავებას აფხაზეთში და
მის შეყვანას საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში – მოკავში-
რე რესპუბლიკის სტატუსით.

მოვლენების მსვლელობიდან ჩანს, რომ საქართველოს
რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა, განსაკუთრებით ჯ. პატიაშ-
ვილის გადადგომის შემდეგ, უძლური და პარალიზებული იყო
შეთქმული სეპარატისტების მოქმედებით, მით უფრო, რომ ის

ცენტრიდან იმართებოდა და სათანადო მხარდაჭერას იღებდა (თავისთავად გარანტიასაც). ამიტომ არავითარი ზეგავლენა და ავტორიტეტი არ ჰქონდა სოხუმში საქართველოს მარიონეტულ (გუმბარიძის) ხელისუფლებას. მისი ლაპარაკი და დირექტივები ცარიელ ფრაზებად რჩებოდა და ფარატიწა ქალაქში კრებოდა.

ამის მაგალითია 1989 წ. 15 ივლისს მომხდარი სოხუმის მრავალი მოვლენა: 5 საათზე სოხუმის რუსთაველის პარკში შეკრებილ ქართველებს თავს დაესხნენ რკინის ხელკეტებით და ცეცხლსასროლი იარაღით შეიარაღებული აფსუები, რის შედეგად ხელჩართულ ბრძოლაში დაიხოცა 11 ქართველი და 5 აფსუა, ათეულობით დაიჭრა. აქ დაიღუპა შესანიშნავი მოქალაქე და ეროვნული მოძრაობის ლიდერი ვოვა ვეკუა.

მოვლენების მონაწილე - თვითმხილველთა გადმოცემით, 16 მაისს სოხუმს აკონტროლებდნენ ადგილობრივი ქართველები, თუმცა მათ არ ხელყვეს აფსუათა არცერთი ადამიანის და მათი აგრესიული ჯგუფების სიცოცხლე. ამასთან, ჩადენილი დანაშაულით როდი შემოიფარგლნენ აფსუა შეთქმულები, მათ გალიდან სოხუმში მიმავალი მშობლების (რომელთაც თავიანთი სტუდენტი შეილების ბედი აღელვებდათ) ავტობუსი დაცხრილეს მდ. ლალიძგასთან, რომლის შედეგად გარდაიცვალა მძღოლი ნ. შამათავა და რამდენიმე დაიჭრა¹⁵. ამ და სხვა მრავალი ბარბაროსული საქციელით აღშფოთებული გალისა და ზუგდიდის მოსახლეობა სოხუმში მასობრივი ლაშქრობისათვის მოემზადა, მაგრამ ხელისუფლებისა და საზრიანი ადამიანების მეშვეობით აფსუებთან მასობრივი შეტაკება თავიდან იქნა აცილებული.

აფხაზეთში ქართველ მოღვაწეთა სარწმუნო ცნობებით, ივლისის მოვლენების დროს აფსუა შეთქმულებს („აიდგილარას“ მეთაურობით) დაგეგმილი ჰქონდათ ქართველებთან შეიარაღებული შეტაკება (ეჭვი არ არის რუსეთის სპეცსამსახურების მონაწილეობით), მაგრამ ქართველთა თავშეკავების გამო ამჟამად დაპირისპირების ესკალაცია ვერ მოახერხეს, თა-

¹⁵ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 55.

ნაც 18 ივლისს საქართველოს ხელისუფლების ინიციატივით სოხუმში და, საერთოდ აფხაზეთში შემოღებული იქნა გარკვეული რეჟიმი, რომლის დროს სპეცოპერგანოთა თვალყური იყო მიპყრობილი ადამიანთა ჯგუფების თავშეყრის ადგილებზე, საექვო შემთხვევაში მათი განეიტრალებაც ხდებოდა.

ფაქტია, რომ აფსუა შეთქმულთა მოთავე ორგანიზაციები მოსვენებას კარგავდნენ, ისინი ხან რა და ხან რა საბაბით ასმენდნენ და აბეზლებდნენ ქართველებს მოსკოვში. მაგალითად, 20 ივლისს „აიდგილარას“ ლიდერებმა ა. გოგუამ, ი. მარხოლიამ და ს. შამბამ სსრკ შინაგანი ჯარების სარდლალს გენერალ ი. შატალინს გაუგზავნეს მიმართვა, რომელშიც ნებართვას თხოვდნენ აფსუათა სპეცნაწილების ფორმირებისათვის რუსი ოფიცრების მეთაურობით¹⁶.

უდავოა, რომ აფსუა ლიდერებს მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ სსრ კავშირის ძალოვან ორგანიზაციათა ხელმძღვანელობასთანაც, რომელთა წაყრუვებით ისინი იარალს იძენდნენ რუსეთის სამხედრო უწყებებისა და კერძო პირებისაგან და არიგებდნენ საიმედო მოსახლეობაში. ამ საქმეში კიდევაც მხილებულ იქნენ ოჩამჩირის პროკურორი ვ. გურჯუა და შინსახკომის არასაუწყებო დაცვის უფროსი ნ. შლარბა, რომლებსაც მოჩვენებით ციხეც მიესაჯათ, მაგრამ ეს იყო წვეთი ზღვაში, ამ საქმეში მთავარ როლს გუდაუთელი შეთქმულები („აიდგილარას“ აქტივისტები) ასრულებდნენ, რომელთაც ოფიციალურად ევალათ ეს საქმე, მაგრამ მათ ხმას არავინ სცემდა. უცხადია, სეპარატიზმისათვის ქართველთა წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარი ორგანიზატორები და მოქმედი ისინი იყვნენ და ისინი მოიაზრებოდნენ აფხაზეთის ხელისუფლების სათავეში. საქმის მთელი არსიც, მიზეზიც და მიზანიც იყო ერთი მუჭა ნასწავლი ადამიანების გაუმადლარი სული კარიერისა და გამდიდრების მიზნით. ასეთი იყო მთელ აფხაზეთში რამდენიმე ასეული აფსუა, რომელთაც თავისი სინდის-ნამუსი და სული მიჰყიდეს იმპერიის ხელისუფლებს, რომლებიც იმპერიის მუდმივად შენარჩუნებას ლამობდნენ და ამიტომ არ იშუ-

¹⁶ Чумалов М. Ю. Абхазский узел, с. 67.

რეზონანსი არც ფულს, არც დაპყრობილი ხალხების ურთიერთ-დაპირისპირებას და არც ჩინს და არავითარ ბოროტებას, რათა ერთ ჭერქვეშ ჰყოლოდათ თავმოყრილი რაც შეიძლება უამრავი ენის, ჯიშისა და ჯილაგის სხვადასხვა ხალხები. რა თქმა უნდა, ასეთი იყო ახალი ეპოქის რუსული იმპერია, რომელსაც ცივილიზებული ხალხები სამართლიანად უწოდებენ „ხალხთა საპყრობილეს“, ანუ „ბოროტების იმპერიას“.

თავი რომ დავანებოთ აფხაზეთში XX საუკუნის პირველ ნახევრიდან მომხდარ მოვლენებს, კერძოდ 1918 წლიდან აფსუების პრეტენზიებს და უსაზღვრო ამბიციებს, 1940-იანი წლებიდან თუ ნაკლები არა, ყოველ ათ წელიწადში გამოსვლებიდანაც ჩანს, რომ მათ აგრესიულ სულში რაღაც სატანამ დაიბუდა, რაც მოსვენებას არ აძლევდა მათ - როგორმე აფხაზეთი და მისი ხელისუფლება მარტო ჩაეგდოთ ხელში, როგორმე გაეწმინდათ ის მკვიდრი ხალხი ქართველებისაგან.

ამ თვალსაზრისით ვისაც აფხაზეთის კონფლიქტის დაწყების დრო აინტერესებს, საკმარისია იგი მხოლოდ 1989 წლის მოვლენებს დააკვირდეს, რათა მიხვდეს, რომ აფსუებმა კონფლიქტი 1992 წელს, კი არ დაიწყეს, არამედ ბევრად ადრე - 1918 წელს, შემდეგ გასაბჭოებისთანავე, შემდეგ 1946 წელს, 1856-57 წლებში და ა. შ. რაც შეეხება 1989 წელს აფსუათა აგრესიული სეპარატიზმი უკვე ყოველმხრივ ჩამოყალიბებული იყო იდეურადაც და ორგანიზაციულადაც, როდესაც იმპერიის მესვეურების და სპეცსამსახურების წყალობით შეიარაღებული ბანდებიც შეიქმნა და სტრატეგიული ტაქტიკაც შემუშავებული ჰქონდათ, მოქმედებაც დაწყებული იყო, მაგრამ მომენტს ელოდნენ (დარაჯობდნენ), როდის დაენწყოთ და როდის მიიღებდნენ იმპერიის ნებართვას ფართომასშტაბიანი საომარი მოქმედების დაწყების შესახებ. ამიტომ ღრმად ცდება ყველა ის, ვინც ფიქრობს და აცხადებს, რომ ცხელი კონფლიქტი 1992 წ. აგვისტოში დაიწყო. არამც და არამც XX ს. 50-იანი წლების შემდეგ ეს მხოლოდ დროის მომენტი იყო, ყველაფერი მოფიქრებული და გადაწყვეტილი იყო, დღეს თუ ხვალ ომი შეიძლება დაწყებულიყო - ეს მოფიქრებული და გადაჭრილი იყო

მოსკოვში, რათა მწარედ დასჯილიყო საქართველო თავისი ურჩობისათვის - იმპერიისაგან გამოყოფის მცდელობის გამო.

კიდევ მეტი, 1989 წელს არა მხოლოდ აფსუური სეპარატიზმი იყო ყოველმხრივ მომზადებული, რათა შეტაკება დაენწყოთ, არამედ იმპერიის ხელისუფალთა და სპეციალისტთა ხელდასხმით მისი დამხმარე ჩრდილოეთ კავკასიელთა (ადილე-ჩერქეზთა, რომელშიც მაიკოპთან ერთად ცენტრის როლს ასრულებდა ნალჩიკი, ანუ ყაბარდოელები, აგრეთვე აფსუების თანამოძმე აბაზთა, ჩეჩენთა და ოსთა) ბოვეიკების ნაწილებიც, რომელთა ორგანიზაციას რუსეთის სუკი და მთიელ ხალხთა კონფედერაციის ლიდერები შანიბოვი და სოსლანბეკოვი აწარმოებდნენ. აქვე იყვნენ აგრეთვე გაურკვეველი პროფესიის და საქმიანობის კაზაკებიც, რომლებიც წუთისოფელს ლოთობასა და ნახევრად ველური ცხოვრების წესებით ატარებდნენ.

მაშ ასე, 1989 წ. ივლისის ამბების შემდეგ რუსეთის ხელისუფალთა წარმომადგენლები და სპეცსამსახურები ერთიმეორეს აკავშირებდა ჩრდილო კავკასიის მთიელ ხალხთა თავზეხელაღებულ წარმომადგენლებს და „აიდგილარას“ მეთაურებს.

როგორც ამას აფხაზეთში მსახური - მოვლენების თვითმხილველ ავტორთა ჯგუფი წერს - 1989 წ. 25-26 აგვისტოს სოხუმში შეიკრიბნენ ადილე-ჩერქეზების (წამყვანი ყაბარდოელები იყვნენ), აბაზების, ჩეჩნების და ნაწილობრივ დაღესტნელების წარმომადგენლები (ყველანი რუსეთის მოქალაქეები!), რომელთაც იმსჯელეს „ჩრდილო კავკასიის მთიელთა და აფხაზთა გაერთიანებაზე და სპეციალური ასამბლეის შექმნაზე“. ამ ორგანიზაციის საკორდინაციო საბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ყაბარდოელი მუსა შანიბოვი (ფილოსოფიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ყაბარდოს უნივერსიტეტის დოცენტი). თავყრილობის მონაწილეებმა გაიხსენეს წარსული დრო (1918-1921 წწ.), როდესაც ფორმალურად შეიქმნა „მთიელთა რესპუბლიკა“, რომელში შესვლა ასე სწადდათ აფსუებს, მაგრამ არ დასცალდათ. ყრილობაზე გამოსულმა ასევე ე. წ. „ასამბლეის“ აქტივისტმა ჩეჩენმა იუსუფ სოსლანბე-

კოვმა განაცხადა, რომ „ჩვენ მტკიცედ გვაქვს გადანყვებული მთიელ ხალხთა ფედერაციის აღდგენა, რომელიც საქართველოს რესპუბლიკაზე ადრე გამოცხადდა და საერთაშორისო აღიარებაც ჰპოვა (ტყუილია - გ. გ.), მაგრამ დასძინა, რომ ის ანექსირებული იყო რუსი და ქართველი გენერლების გარიგების შედეგადო (მეორე მტკნარი სიცრუე - გ. გ.). ამის გამო, განაგრძო სოსლანბეკოვმა, აფხაზეთი, კავკასიის ოდინდელი დედაქალაქი სოხუმითურთ საქართველომ მიიტაცა, დანარჩენი ტერიტორიები კი რუსებმა დაიპყრო...“¹⁷.

სხვათა შორის, ამ ე. წ. ასამბლეის III სესიაში, რომელიც ყაბარდოს დედაქალაქ ნალჩიკში ჩატარდა, 1990 წ. ნოემბრის პირველ რიცხვებში მიპატიჟებული იყო საქართველოც, თუმცა აფსუების და თვითონ შანიბოვ-სოსლანბეკოვის ბრმა მოსაზრებების გამო (აფსუების შეყვანა ცალკე სუბიექტად იყო გათვალისწინებული და დედაქალაქად სოხუმი) ეს არ შედგა. ამ სესიაზე (თუ ყრილობაზე) გადანყდა, რომ უნდა შექმნილიყო კავკასიის კონფედერაცია - 16 სუბიექტისაგან (ძირითა-

¹⁷ შინაარსი ნაჩვენებია კოლექტიური ნაშრომის - „აფხაზეთის ლაბირინთის“, აგრეთვე გაზ. „კავკაზის“, 1990, №1-ის მიხედვით, გვ. 58.

• აქ არ ღირს ავანტურისტ შანიბოვსა და სოსლანბეკოვზე, როგორც ისტორიაში უმეცრეებზე ყურადღების გამახვილება, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ კავკასიის მთიელთა და სტეპის ხალხების ფედერაციის თუ კონფედერაციის” შექმნა მართლაც გამოცხადდა საბჭოთა რუსეთის შექმნის პერიოდში - სამოქალაქო ომისა და პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, როცა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა იქმნებოდა, მაგრამ რეალურად არასოდეს უარსებებია და არც არავის უღიარებია, თუმცა აფსუათა ზოგიერთ ლიდერს სწადდა ამ რესპუბლიკაში შესვლაც (ხან ვის ეტმასნებოდნენ და ხან ვის), რადგან ჩრდ. კავკასიაში ეგულებოდათ თავისი წინაპარი - თვისტომი აბაზები და ნანილობრივ ადიღე-ჩერქეზებიც, მაგრამ ეს მხოლოდ მათი თეორიული ოცნება იყო. რაც შეეხება რუსი და ქართველი გენერლების შეთანხმებას - ეს კიდევ უფრო მტკნარი სიცრუეა, რადგან ქართველი გენერლები სისხლისმღვრელ ბრძოლას აწარმოებდნენ მოხალისე არმიის თეთრგვარდიელი გენერლების: ალექსევის, დენიკინის, კოლჩაკის და სხვათა წინააღმდეგ საქართველოსაგან აფხაზეთის მიტაცების მცდელობის გამო.

დად ჩრდ. კავკასიის მთიელთა შემადგენლობით). აქ პრეზიდენტად აირჩიეს მუსა შანიბოვი, ხოლო ვიცე პრეზიდენტებად კონფედერაციაში შემავალი სხვადასხვა ხალხების წარმომადგენლები, მათ შორის სიახით ცნობილი აფსუა კ. ოზგანი. შეიქმნა აგრეთვე კონფედერაციის მინისტრთა საბჭო, რომელშიც შედიოდა ეკონომიკის, თავდაცვის, საგარეო საქმის, ჯანდაცვის, სოცუზრუნველყოფის, კულტურისა და სხვა მონისტრები. ასევე დაისახა კონფედერაციის პარლამენტის შექმნა, რომლის თავმჯდომარედ აირჩიეს უკვე ცნობილი ი. სოსლანბეკოვი, ხოლო კონფედერაციის სასამართლოს თავმჯდომარედ აფსუა ზ. აჩბა¹⁸.

კავკასიის მთიელ ხალხთა კონფედერაციის ხელმძღვანელობა ითვალისწინებდა, რომ ის ჩამოყალიბდებოდა ცალკეულ მთიელ ხალხთა სახელმწიფოებრივი გაერთიანებებისაგან, რომელსაც როგორც სუვერენულ სახელმწიფოს, თავისი პოლიტიკა და დამოკიდებულება ექნებოდა საქართველოსთან, სომხეთთან, აზერბაიჯანთან, რუსეთთან და სხვა ქვეყნებთან.

ჩრდილო კავკასიის მთიელთა ნალჩიკის თავყრილობამაც ცხადად დაგვანახა, რომ აფხაზებთან (აფსუებთან) მიმართებაში მთავარ როლს ყაბარდოელები (ჩერქეზები), აბაზები და ჩეჩნები თამაშობდნენ, მათი ლიდერების გამოსვლებიდან პირდაპირაც და ირიბადაც ჩანდა, რომ ისინი მოკავშირე და საიმედო დასაყრდენი იქნებოდნენ აფსუების. კონფედერაციის ლიდერები პირდაპირ ამინებდნენ რუსეთს, რომ თუ ის ჩაერეოდა მათ წინააღმდეგ მეორე ავღანეთს აჩვენებდნენ, რითაც ჩვენც გვაშინებდნენ, რომ თუ აფხაზეთს არ შევეშვებოდით მწარედ გვანანებდნენ. როგორც ვხედავთ, გამგები გაიგებს, რომ აფხაზეთის ომი ჩრდილო კავკასიაშიც მომზადებული იყო, არამც თუ აფხაზეთში, რომ საჭირო იყო ნაპერწკალი და ყველაფერი მზად იყო დენტის კასრის ასაფეთქებლად. ეს გარემოება კარგად ჩანს, იქედანაც, რომ ნალჩიკის თავყრილობამ კონფედერაციის ცეტრალური შტაბის უფროსობა

¹⁸ იხ. Газ., "Независимая газета" 1992, 2 сентября.

ი. სოსლანბეკოვს დააკისრა, რომელიც მუქარას არ იშურებდა ვითომ რუსების წინააღმდეგ, სინამდვილეში ქართველებს აშინებდა (ისე გამოდიოდა „ლიტრავ შენ გეუბნები და კოკავ გაიგონო“).

თავის მხრივ, რუსეთის ხელისუფლებაც ვითომ სასტიკად ცხარობდა კონფედერატებზე - ჩანს მოჩვენებით კიდევაც დააპატიმრა და პასუხისგებაში მისცა მუსა შანიბოვი, მაგრამ ეტყობა რალაც გარიგება დაიდო და ყველასათვის მოულოდნელად ის ციხიდან „გაიქცა“. ეჭვი არ შეიძლება იყოს იმაში, რომ მან პირობა დადო ქართველების წინააღმდეგ ჩრდ. კავკასიის მთიელთა ბოევიკების მობილიზაციასა და მოქმედებაზე, რაც რუსეთის ხელისუფალთა სურვილი და მიზანიც იყო - ამიტომაც მოქმედების ინსტრუქციით შეიარაღებული შანიბოვი კიდევაც გააქციეს.

როგორც იმპერიული იარაღი, რუსეთის პოლიტიკოსები და მასმედია (სპეცსამსახურები თავისთავად) ცდილობდნენ საქართველოში შიგნითაც აემღვრიათ წყალი - ერთიმეორისათვის დაეპირისპირებინათ სხვადასხვა ეთნიკურ-ეროვნული ხალხები, მათ შორის ქართველებისადმი სომხები, აზერბაიჯანელები, ბერძნები, აფსუები და ოსები თავისთავად, ჩეჩნები, ლეკები და ა. შ. მართალია, ცალკეულ რეციდივებს ჰქონდა ადგილი დმანისში, ბოლნისში, ჯავახეთში, ყვარელში (სამაჩაბლოსა და აფხაზეთში ფართო მასშტაბით), მაგრამ საკითხი დარეგულირდა. ამ მიზანს, ხელისუფლებასთან ერთად, ახლად შექმნილი სახალხო ფრონტიც ემსახურებოდა, აგრეთვე ი. ჭავჭავაძის საზოგადოებაც (რომლის ლიდერები მ. კოსტავა და ზ. ჭავჭავაძე 1989 წ. ოქტომბერში ლიხის ქედზე მომხდარი საავტომობილო კატასტროფის გამო დაიღუპნენ).

საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება ცდილობდა საქმე დაერეგულირებინა - ხელში აელო ქვეყნის პოლიტიკური მართვის სადავეები, მაგრამ მას 1989 წ. აპრილის მოვლენების შედეგად იქამდელი საქართველოს ხელისუფლების მეორეხარისხოვანი როლის შესრულებაც არ ძალუძდა - გუმბარიძის ხელისუფლება აბსოლუტურად გაკოტრებული და ცენტრის მიერ ძალაუფლება აყრილი იყო. ამის პარალელუ-

რად მოსკოვი ხვენდა საქართველოს სრული ხელყოფის მეთოდებს, ქმნიდა სამოქალაქო გეგმებს, ამზადებდა თავის მიერ გაწერთნილ და დაგეშილ ბირთვს, რომლის მეთაურად მოიაზრა გუდაუთის რაიონის საკავშირო დეპუტატი ვ. არძინბა, რომელიც მრავალ წელს ცხოვრობდა მოსკოვში და როგორც საჭირო პირი დაახლოებული იყო სსრ კავშირის უმაღლესი ხელისუფლების მეთაურებთან, მათ შორის ლუკიანოვთან. არძინბას უკვე გარკვეული ნათლობა ჰქონდა მიღებული ბლოკ „სოიუზის“ ორგანიზაციაში და კრემლის საიმედო კაცად ითვლებოდა.

1989 წ. თბილისის მიტინგის დახვრეტის შემდეგ ძალაუფლებაშელახული საქართველოს მარიონეტული ხელისუფლება ცდილობდა კალაპოტში მოექცია ეროვნული მოძრაობა და თავისი შეხედულებისამებრ წარემართა მოვლენები. 1990 წ. 9 მარტს მოწვეული იქნა საქართველოს უზენაესი საბჭოს რიგგარეშე სესია, რომელმაც ვითომ ეროვნული მოძრაობის საამებლად (უფრო სწორად, დასაშოშმინებლად) მიიღო სპეციალური დადგენილება - „საქართველოს სახელმწიფოს სუვერენიტეტის დაცვის გარანტიების შესახებ“, რომელიც რა თქმა უნდა, მომაკვდავი გედის ცეკვას გავდა. საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება უკვე სულს ღაფავდა და უკანასკნელ დღეებს ითვლიდა, რომლის მობრუნება და გაცოცხლება შეუძლებელი იყო. ✕

მალე თბილისში ჩატარდა ეროვნულ-გამანთავისუფლებელი მოძრაობის პირველი კონფერენცია, რომელმაც 1990 წ. 13 მარტს მიიღო დადგენილება მრავალპარტიული სისტემის შექმნის შესახებ, გადაწყვეტილებაში ნათქვამია, რომ „საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქეებს უფლება აქვთ გაერთიანდნენ მათ მიერ არჩეულ პოლიტიკურ პარტიებად და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებად და მონაწილეობდნენ მასობრივ სასურველ მოძრაობაში. ჯონფერენციამ შექმნა ფორუმი, რომელშიც გაერთიანდნენ ჰელსინკის კავშირი, ეროვნული დამოუკიდებლობის, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიები და ქრისტიანულ-დემოკრატიული კავშირი.

თბილისის კონფერენციას მოჰყვა აფხაზეთის ქართული ეროვნული მოძრაობის კონსოლიდაცია, რომელმაც თავის ფორუმში აირჩია სამი წევრი, ამასთან დაფუძნდა ცხუმ-აფხაზეთის ეროვნული კომიტეტი (ცაეკი). მალე ქართველთა ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ფორუმის (ცაეკის) თაოსნობით აფხაზეთის სოფ. აჩადარაში გაიხსნა თბილისში 1989 წ. 9 აპრილს დაღუპულთა ხსოვნის მემორიალი, რომლისათვის მიწის გამოყოფის გამო სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე ოტირბა „აიდგილარას“ ლიდერებმა ისე შეავიწროვეს, რომ სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაამთავრებინეს.

საქართველოს ეროვნულ-გამათავისუფლებელ მოძრაობაში 1990 წ. განსაკუთრებული აქტივობის წელია, როდესაც გაზაფხულზე სოკოებივით აღმოცენდა და მომრავლდა მრავალი პარტია და საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, მაგრამ ქართველები რა ქართველები ვართ, თუ ერთად დავირაზმებით და რკინის მუშტად შევიკვრებით ერთი მიზნის მისაღწევად. არა, მიუხედავად საერთო მიზნისა, ზოგიერთმა ლიდერმა მაინც თავისეუბრი (საკუთარი) ჭირვეულობა და ხასიათი გამოავლინა - გინდა თუ არა მე ვარ ყველაფერში სწორი და მართალი და მე წამომყევით - მე წაგიყვანთ ტაძრისკენ სწორი გზით. აშკარად ჩანდა, რომ მისი ეს სწორი გზა, რაღაც მისტიკური, დაგრეხილი და ეკლიანი გზა იყო, ამას მალე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გახლეჩაც მოყვა. მოყვა ის, რაზეც რუსეთის სუკი და სპეცსამსახურები ოცნებოდნენ. ეროვნული მოძრაობის გახლეჩა ვერ შეაჩერა „მრგვალი მაგიდის“ შექმნამაც. მართალია, აფხაზეთის ეროვნულმა მოძრაობამ გეზი ზ. გამსახურდიას, მ. კოსტავას გზისკენ აიღო, მაგრამ როგორც იტყვიან „ჩვევა რჯულზე უმტკიცესიაო“ - აქაც დაირღვა ის ერთიანობა, რაც აუცილებელი იყო წარმატებისათვის. ამ გზას არ ღალატობდა ცაეკი, რომელიც მოხერხებულად და მტკიცედ განაგრძობდა აფხაზეთში საბჭოთა სისტემის კომპრომიტირების და გამოაშკარავების აგიტაციას, მაგრამ ზოგიერთს სახვანაირად უნდოდა მოქმედება, როდესაც აფხაზეთის ხელისუფლება ქართულ-ეროვნულ მოძრაობას თავიდან ბოლომდე გამოზდა და სისხლის სამართლის საქ-

მეს ღძრავდა მის ჩასახშობად, რაც შეეხება „აიდგილარას“, ის როგორც ცენტრის (კრემლის) ერთგული ორგანიზაცია იბრძოდა სსრ კავშირის შესანარჩუნებლად, ე. წ. ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ცხოვრებაში გასატარებლად და აფსუათა თვითგამოსარკვევად, ე. ი. „აფსუური რესპუბლიკის“ აღსადგენად - ყველაფერ ამას აფსუების წისქვილზე უნდა დაესხა წყალი. მართალია, შეუძლებელი იყო აფხაზეთის ქართულ ორგანიზაციას „აიდგილარასთან“ თანხმობისთვის მიეღნია, მაგრამ შესაძლებელი იყო მასთან რაღაც მოქნილი პოლიტიკის წარმოება, რათა ის ესკალაცია შენელებულიყო, რომელიც ყოველდღიურად იძაბებოდა და კატასტროფულად ვითარდებოდა.

ვითარება დაიძაბა და გაამწვავა ე. შ. „თურქი-მესხების“ საკითხმაც. როგორც ჩანს, საბჭოთა სუკმა და მისმა სპეცსამხურებმა საქართველოს წინააღმდეგ ახალი კოზირი გამოიხატეს, ეს იყო მესხეთელი თურქების რეაბილიტაცია და მათი საქართველოში გამოგზავნა, რაც უარლესად სარისკო და ამდენად რთული იყო ქართველებისათვის, რადგან ფერგანიდან გამოყრილი ათასობით თურქის შემოყვანა საქართველოში ერთბაშად საშიში და სარისკოც იყო, მითუფრო ისედაც გაბოროტებული და განვალებული ადამიანების დაკმაყოფილება მოკლე დროში შეუძლებელი იყო და დიდ პრობლემებს გამოიწვევდა, თანც მათი ადგილები უკვე ათვისებული იყო სხვა ქართველების მიერ და ეს შესაძლებელია ჩამოსულებთან შეიარაღებულ შეტაკებაში გადაზრდილიყო.

ეტყობა ამ სირთულეების შესახებ რუსეთის სპეცსამხურებს საქმის კურსში ჰყავდათ შეყვანილი აფსუა სეპარატისტების ლიდერები, რომლებმაც მხარი დაუჭირეს მათი აფხაზეთის გზით საქართველოში ძალით დაბრუნებას, რათა ამას საქართველოში შეტაკებები და კონფლიქტი გამოენვია, დიდი არევ-დარევა შეეტანა ხელისუფლებასა და მოსახლეობაში.

ქართველთა და აფსუათა ურთიერთდაპირისპირებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა მოსკოვის პოლიტიკამ - „დაყავი და იბატონე“, რომლის განხორციელებაში ერთ-ერთი მთა-

ვარი როლის შემსრულებელი გახდა „აიდგილარა“ და, საერთოდ, მოსკოვში აღზრდილი და დაგეშილი აფსუები, ანუ აფსუათა ზედა ფენა - ასე ვთქვათ ინტელიგენცია, რომელსაც კარგი თანამდებობა, უზრუნველყოფილი ცხოვრება და დიდება აინტერესებდა. მართალია, რიგითი მასა თავიდან ამ კონფლიქტში ძნელად ან იშვიათად ერეოდა, მაგრამ იმ ფართო და ისტორიული აგიტაციის გამო, რომ ყოველგვარი უბედურება და სილატაკე, რაც საერთოდ არსებობდა და ხდებოდა ქართველების ბრალი იყო, არცერთი აფსუა გულგრილი არ რჩებოდა დ ძალაუწებურად ეფლობოდა საერთო მორევის წუმპემი.

ამ ფონზე არც თუ მრავალრიცხოვანი (მოსახლეობის 18 პროცენტი) აფსუები იოლად აყვნენ და შეეკვრნენ არძინბას, შამბას, შაკრილს, შინკუბას, ოზგანს და მათთანებს. განსაკუთრებით საზიზღარ-პროვოკაციულად მოქმედებდნენ სულგაყიდული ყოფილი ქართველები გოგუა, კობახია, გვარამია, კაკალია, ქიშმარია და სხვები და მათი მსგავსები, რომლებიც სულ იმის ცდაში იყვნენ, რომ ქართველებისადმი აგრესიულობით დაემტკიცებინათ აფსუებისადმი თავისი ერთგულება და თავდადება, რათა კარიერა და დიდება მოეპოვებინათ. მსგავსი სულგაყიდული ქართველი სამწუხაროდ მრავალი აღმოჩნდა, ისეთებიც კი, რომელთაც კარიერა არ აინტერესებდათ, მაგრამ ნორმალური და მშვიდი ცხოვრება უნდოდათ, ეს კი შეუძლებელი აღმოჩნდა თუ აფსუების მხარეს არ დაიჭერდნენ (ე. ი. აფხაზეთში აფსუებმა ბევრი ქართველი გახადეს იძულებული მათ მიმხრობოდნენ, ასეთთა შორის იყვნენ სომხებიც და სხვებიც).

აფხაზეთში, განსაკუთრებით 1990 წ. აგვისტოს მეორე ნახევარში დიდ დაძაბულობას ჰქონდა ადგილი, როდესაც უმაღლესი საბჭოს სესიის მომზადება წარმოებდა. აფსუების მხარე ემზადებოდა ისეთი დადგენილებისა და დეკლარაციის მიღებისათვის, რომელიც კიდევ უფრო განამტკიცებდა მათ პრივილეგიებს ქართველებთან შედარებით. ქართველი დეპუტატები კი დაჟინებით უარყოფდნენ ასეთ დღისწესრიგს და მოითხოვდნენ აფხაზეთში მოსახლე ყველა ეთნიკური პირის ინტერესის თანამიმდევრული და თანასწორი პირობების მომ-

ზადებას და რეალიზაციას. მიუხედავად ასეთი წინაპირობისა, აფსუათა მხარემ ანგარიში არ გაუწია ქართველ დეპუტატთა სამართლიან მოთხოვნას და 1990 წ. 25 აგვისტოს აფსუათა მხარემ სესია მოინწვია და ქეორუმის გარეშე (138-დან მხოლოდ 68 დეპუტატი ესწრებოდა), ქართველთა მხარემ და მათდამი მხარდამჭერებმა კატეგორიული პროტესტი განაცხადეს. სარწმუნო ცნობის მიხედვით, რუსი ეროვნების დეპუტატი კ. ფიტინოვი ძალით მიიყვანეს სესიაზე, ასევე მძიმე ავადმყოფი ნ. კუზნეცოვაც)¹⁹.

მიუხედავად ქართველთა (უმარჯლესობის) პროტესტისა, სათანადო ქეორუმის გარეშე, უმაღლესმა საბჭომ მიიღო დადგენილება: „აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობის დაცვის სამართლებრივი გარანტიების შესახებ“, რაც ფაქტობრივად სწორედ სამართლიანობის უბეში უგულებელყოფისა და ფეხქვეშათელვის დადგენილება იყო. სესიამ ასევე მიიღო აგრეთვე „აფხაზეთის სახელმწიფო სუვერენიტეტის დეკლარაცია“, რაც ფაქტობრივად აფხაზეთის დამოუკიდებლობის გამოცხადებას ნიშნავდა. ამის შედეგად რა საფუძველზე და რა მიზეზზე არ უნდა ილაპარაკონ სეპარატისტებზე, რომ ვითომ მათ აღადგინეს აფხაზეთის 1921 წლის მდგომარეობა „რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ - ყველაფერი ეს იურიდიულად და სამართლებრივად უკანონო და უსაფუძვლოა იმიტომ, რომ ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობის - ქართველების (45%-ის), ასევე რუსების, სომხების და ბერძნების გარეშე 18 პროცენტის წარმომადგენლის მიერ მსგავსი და საერთოდ როგორიც გინდა დადგენილება თუ დეკლარაცია არ უნდა მიეღო - უპრეცედენტო და უკანონოა (რაც შეეხება ვითომ „1921 წ. მდგომარეობის აღდგენას“ - ესეც, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ - სიცრუეა, რადგან ფაქტობრივად აფხაზეთს ჯერ კიდევ არავითარი რესპუბლიკა არ ჰქონდა (არ ჰქონდა ის, რაც რესპუბლიკის ანუ სახელმწიფოს ქმნის, გამოცხადება კი, როგორც აღმოჩნდა, არაფერს ნიშნავს). აფხაზეთის ე. წ. უმაღლესი სესიის გადანყევტილების

¹⁹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 67-68.

უკანონობის და გაუქმების თაობაზე საქართველოს უმაღლესმა საბჭომ 1990 წ. 26 აგვისტოს (თავის სესიაზე) მიიღო გადაწყვეტილება გაუქმებულიყო აფხაზეთის ავტონომიის მიერ მიღებული ყველა გადაწყვეტილება და მდგომარეობის შესასწავლად შეიქმნა სპეციალური კომისია.

აფხაზეთის თვითმმართველობის უკანონო გადაწყვეტილებების საპროტესტოდ ქართველებმა მიტინგი გამართეს სოხუმში, მაგრამ შესაბამისი ზომების მიღებას მოერიდნენ ისედაც დაძაბული ვითარების გამო.

სამაგიეროდ 31 აგვისტოს აფხაზეთის ქართველმა დეპუტატებმა მოაწყვეს უმაღლესი საბჭოს საგანგებო შეკრება, რომელსაც მთელი 138 დეპუტატიდან 72 დეპუტატი დაესწრო (ფაქტობრივად კანონიერი სესია შედგა), სხვათა შორის, ქართველების გარდა მას ესწრებოდნენ სხვებიც (მაგალითად, ე. ქვარანძია, ა. მოსკალენკო, ვ. ზებელიანი, ე. იუგანსენი). შეკრების, ანუ ფაქტობრივ სესიას თავმჯდომარეობდა ლ. კვიტატიანი, მომხსენებელი იყო ვ. ყოლბაია.

მომხსენებელმა ვ. ყოლბაიამ გააანალიზა აფხაზეთის ფაქტობრივი პოლიტიკური სურათი. აღნიშნა, რომ 1989 წლის ტრაგედიის ორგანიზატორები და ინსპირატორები დაუსჯელი არიან, ისინი კიდევ უფრო ძაბავენ და ამწვავებენ ვითარებას, რასაც მდგომარეობის ესკალაციის და კიდევ უფრო გართულებისაკენ მივყავართ. მისი თქმით, აფსუების უმაღლესი საბჭოს 26 აგვისტოს სესიას ბოიკოტი გამოუცხადა დეპუტატების უმრავლესობამ. ამიტომ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ვ. კობახიას მოხსენება ე. წ. სესიაზე უკანონო იყო, რადგან მას უმცირესობა ესწრებოდა, რაც მთავარია მას ბოიკოტის გამო არ ესწრებოდა მკვიდრი მოსახლეობის - ქართველების წარმომადგენლობა, რის გარეშე შეუძლებელია სესიის და მისი გადაწყვეტილებების კანონიერებაზე ლაპარაკი. მისივე თქმით, სესიის უკანონო გადაწყვეტილებით აფხაზეთი საქართველოს მიღმა დადგა. აფსუა დეპუტატები და ისტორიკოსები ცდილობენ დაამტკიცონ - თითქოს აფხაზეთი საქართველოსაგან დამოუკიდებელი იყო, რისი დამტკიცება შეუძლებელია.

შემდეგ ვ. ყოლბაიამ სესიის მონაწილეებს შეახსენა, რომ აფხაზეთის მინა-წყალი კოლხეთში და ეგრისში, ანუ ქართველთა სამეფოში შედიოდა. ყოლბაიას თქმით, ეს მაშინ, როდესაც აფხაზთა წინაპრებად მიჩნეული ტომები ისტორიაში მხოლოდ I და II საუკუნეებიდან მოიხსენიებიან (სინამდვილეში ესეც შეცდომაა - გ. გ.), კოლხეთის ანუ ქართველთა სამეფო, რომელშიც აწინდელი მინა-წყალი შედიოდა ძვ. წ. VI საუკუნეშიც არსებობდა. რაც შეეხება აწინდელი აფხაზეთის კუთხეს, ის, აღნიშნავს ყოლბაია, საქართველოს დასავლეთ მინა-წყალში შედიოდა და გარკვეულ დროს ბიზანტიის უღელქვეშ იმყოფებოდა, შემდეგ კი VIII ს-ში თავი გაითავისუფლა და დაიწყო დასავლეთ საქართველოს აფხაზთა (და არა აფსუათა) სამეფოს შექმნა. მაგალითად, აფხაზეთში შეიქმნა ბედიის საერისთავო, რომელიც ე. წ. აბაზგიის (აფხაზეთის) სამხრეთ ნაწილს (ოჩამჩირისა და გალის რაიონების ტერიტორიებს აერთიანებდა, სადაც შემდეგ ცხუმის საერისთავოც შეიქმნა. რაც შეეხება VIII-X საუკუნეებს, ამ დროს აფხაზთა ქართული სახელმწიფო ჩამოყალიბდა, რომლის საზღვრები ნიკოფსიასა და ლიხის ქედს შორის იყო გადაჭიმული (მას ჩრდილოეთიდან კავკასიის ქედი და მდ. ყუბანი ესაზღვრებოდა, ხოლო სამხრეთ-დასავლეთიდან შავი ზღვა. მომხსენებელმა ვ. ყოლბაიამ ილაპარაკა იმაზეც, რომ აფხაზეთის სამეფო დედაქალაქი ქართველთა სამეფო იყო - თავისი ენით, კულტურით, განათლებით, პოლიტიკით და ა. შ. მომხსენებელმა ისიც აღნიშნა, რომ აფხაზთა სამეფომ დიდი როლი შეასრულა საქართველოს გაერთიანებაში, ანუ სრულიად საქართველოს მონარქიის შექმნასა და ჩამოყალიბებაში, რომელშიც საკუთრივ აფხაზეთის მინა-წყალიც შედიოდა (ახალ ათონსა და ბზიფს შორის). მომხსენებელმა ცხადია, ყველაფერი არ იცის, მაგრამ იმას კი დასძენს, რომ აფხაზთა სამთავრომ XVII-XVIII საუკუნეებში შეიერთა ოდიშის (სამეგრელოს) სამთავროს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილი - კოდორიდან ენგურამდე. ამასთან, მომხსენებელმა სწორად აღნიშნა, რომ აფხაზეთის სამთავრო XVI-XVIII საუკუნეებში თურქეთის სასულთნოს ექვემ-

დებარებოდა, დასავლეთ საქართველოს სამხრეთ ტერიტორიებთან ერთად.

ვ. ყოლბაია ხაზგასმით აღნიშნავს კობახიას მოხსენების უზუსტობას, იმასთან დაკავშირებით, რომ თითქოს აფხაზეთი 1810 წელს (შერვაშიძეთა მიერ) დამოუკიდებლად შეუერთდა რუსეთს. მისი თქმით, თუ საქმე ასეთნაირად განვსაჯეთ, მაშინ სამეგრელო, იმერეთი და სვანეთიც, ასევე ქართლ-კახეთი და იმერეთიც, ცალ-ცალკე შეიყვანა რუსეთმა თავის ქვეშევრდომობაში, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ისინი საქართველოს ნაწილებს არ წარმოადგენდნენ. ანდა საქართველო XV საუკუნიდან ცალცალკე სამეფო-სამთავროებად დაიშალა, მაგრამ განა ისინი საქართველოს არ წარმოადგენდნენ?! თუ ასე განვსჯით, როგორც ამას კობახია, მაშინ რუსეთის შემადგენლობაში წებელდა, სამურზაყანოც ხომ ცალცალკე შევიდნენ. მაგრამ ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი აფხაზეთში არ შედიოდნენ? ვ. ყოლბაიას განსჯით, როგორც ეს კობახიას მოხსენებაშია, მაშინ გამოდის, რომ რუსეთს არასოდეს დაუბრუნებია, არ დაუბოცია და არ გაუძევებია აფსუები, გამოდის რომ, მათ შორის სულ სიამტკბილობა ყოფილა.

ვ. ყოლბაიამ გააკრიტიკა ვ. კობახიას მოხსენების ის ნაწილიც, რომელშიც ლაპარაკია აფხაზეთში 1917 წ. შექმნილ (აფხაზეთის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მონაწილეობის გარეშე) „სახალხო საბჭოზე“ - თითქოს ის დამოუკიდებელი იყო, როგორც სრულუფლებიანი ორგანო და თითქოს მაშინ აფხაზეთი „მთიელთა გაერთიანებულ რესპუბლიკაში შედიოდა ორგანიზაციულად“ და სხვ. ვ. ყოლბაიამ სრულიად სწორად აღნიშნა, რომ თვითონ „კავკასიის მთიელთა, კაზაკთა და სტეპების თავისუფალ ხალხთა რესპუბლიკა“ არშემდგარი რესპუბლიკა იყო და სამურზაყანოელებს (ქართველებს) ის არც კი უღიარებიათ სიტყვიერადაც კი (არამც თუ შევიდნენ), ასევე „მთიელთა რესპუბლიკაში ფაქტობრივად არასოდეს შედიოდა აფხაზეთის დანარჩენი ნაწილიც. თავის მოხსენებაში ვ. ყოლბაია შეახსენებს აფსუებს, რომ 1918 თებერვალს აფხაზეთის სახალხო საბჭომ და საქართველოს ხელისუფლებამ დადეს შეთანხმება - ერთიანი აფხაზეთი საქართველოს რეს-

პუბლიკის შემადგენლობაში ყოფილიყო, თუ რა ფორმით ეს დამფუძნებელ კრებებს უნდა გადაეცემა. შემდეგ კი გადამწყდა, რომ აფხაზეთი ავტონომიური მმართველობით უნდა ყოფილიყო საქართველოს შემადგენლობაში, რაზეც სათანადო კონსტიტუციის პროექტებიც შედგა. სწორედ ეს დაადასტურა აფხაზეთის ახალმა - ლეგიტიმურმა სახალხო საბჭომ 1919 წ. მარტის გადამწყვეტილებით. მართალია, საქართველოსა და აფხაზეთის კონსტიტუციების მიღება 1921 წ. თებერვლამდე არ მოხერხდა, მაგრამ აფხაზეთი ფაქტობრივად ფართო ავტონომიით სარგებლობდა საქართველოში. ისიც მართალია, რომ აფხაზეთის სახალხო საბჭოში გარკვეული წევრები ენინაალმდეგობოდნენ საქართველოში ავტონომიად ყოფნას (ზოგი ე. წ. მთიელთა რესპუბლიკაში შესვლას ესწრაფვოდა, ზოგი ყუბანთან შეერთებას, ზოგი შავიზღვისპირეთის ოლქთან და ზოგიც დამოუკიდებლობას), მაგრამ ფაქტი ფაქტად რჩება, რომ აფხაზეთის ლიდერები საქართველოს ხელისუფლების კარებზე იყვნენ ატუზულები და წყალობას (სუფსიდიებს) და შიარალებულ დახმარებას თხოვდნენ - ხან მოხალისეთა არმიის გენერლების წინააღმდეგ, ხან ბოლშევიკების და ხან თურქეთის დესანტის წინააღმდეგ.

ამ და სხვა ამგვარი ფაქტების ჩამოთვლის შემდეგ ე. ყოლბაიას მოხსენებაში ლაპარაკი იყო საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში აფხაზეთის ე. წ. რესპუბლიკის და ე. წ. „სახელშეკრულებო რესპუბლიკების“ ასევე კონსტიტუციების ფორმალურ არსებობაზე და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის ამოებაზე, ის ფაქტობრივად საქართველოს შემადგენლობაში არსებობდა, რაც არაერთხელ აღნიშნეს აფხაზეთის (ე. ი. აფსუების) ლიდერებმა ნ. ლაკობამ და ე. ეშბამ.

ე. ყოლბაიამ ისიც აღნიშნა, რომ რაკი რეალურმა ვითარებამ აფხაზეთის ლიდერები და ხალხი დაარწმუნა, რომ სხვა გზა არ ჰქონდათ, ისინი დათანხმდნენ და შეეგუენ 1931 წელს საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიად შესვლას, რაც აფხაზეთის საბჭოების VI ყრილობამ და საქართველოს რესპუბლიკის ყრილობამაც დაადგინეს.

მომხსენებელმა მწუხარებით აღნიშნა ის უთანხმოება, რასაც ბოლო დროს ადგილი ჰქონდა აფხაზეთში, ისიც რომ აფსუების სესიაზე კობახიას კეთილი სიტყვა არ წასცდა ქართველების მიმართ, პირიქით, რაც კი საბჭოთა პერიოდში აფსუებს თავს დაატყდა ყველა უბედურება ქართველებს გადააბრალა.

მიუხედავად ამისა, ვ. ყოლბაიას მოხსენებაში (ფაქტობრივად სესიაზე) იგრძნობოდა მოვლენებისადმი ობიექტური და კანონზომიერი დამოკიდებულება, შემრიგებლური ტონი აფსუებისადმი, საქმისადმი დინჯი და განონასწორებული მიდგომა. ამასთან, პრინციპულობაც - თუ ვითარება კიდევ უფრო დაიძაბებოდა და ეს სახეზე იყო, ის მთელ პასუხისმგებლობას აფსუების მხარეს აკისრებდა - ხელისუფლებისა და „აიდგილარას“ სახით.

დაბოლოს, ვ. ყოლბაიამ ყურადღება გაამახვილა კობახიას მოხსენების საფუძველზე შედგენილი დეკლარაციის ერთ-ერთ პუნქტზე - აფხაზეთის ავტონომიის სუვერენიტეტის შესახებ „Верховный Совет Абхазской АССР обеспечивает институционное представительство нации, давшей название республике“. ეს კი იმას ნიშნავს, აღნიშნა ვ. ყოლბაიამ, რომ აფხაზი ხალხი, რომელიც 17 პროცენტზე ოდნავ მეტს უდრიდა მოსახლეობის გარეშე, თავისი შეხედულებისამებრ მოახდენს (განახორციელებს) რესპუბლიკის მომავალი პარლამენტის ფორმირებას. მოსახლეობის დანარჩენი 83 პროცენტი კი უკვე დაიკავებს ნახევარზე ნაკლებს მთელი ადგილების. ეს კი გაცხადებულია „დემოკრატიად და სიკეთედ თანასწორუფლებიანობის“ ესე კანონდება, თქვა ვ. ყოლბაიამ, რაც არის ერთი ხალხის დიქტატი მეორეზე, რაც სასტიკად ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს. ამდენად, 1989 წ. 25 აგვისტოს ორგანიზატორების მიზანია - არა იმდენად აფხაზეთის ავტონომიის სტატუსის უზრუნველყოფა, არამედ საკუთარი სავარძლების დაცვა. აფხაზებს აქვთ, რა თქმა უნდა, პრობლემები, დასძინა მომხსენებელმა, მაგრამ ეს უნდა დაიძლიოს არა სხვა ხალხის ხარჯზე, არამედ ჩვენი საერთო ძალისხმევით. ამას-

თან თქვა, რომ აფხაზებს (აფსუებს) ნუ ექნებათ ილუზია აფხაზეთის სტატუსის შეცვლაზე, ან მის გასვლაზე საქართველოს შემადგენლობიდან²⁰.

აფხაზეთში ქართველ დეპუტატთა თაოსნობით მოწყობილმა სესიამ, თუ საგანგებო შეკრებამ დაადგინა, რომ კრიზისიდან გამოსვლის მიზნით - შეექმნას ეროვნული თანხმობის კომიტეტი, რომელშიც უნდა შესულიყვნენ აფხაზეთის სხვადასხვა ეროვნების, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ორგანიზაციების წარმომადგენლები, რომლებიც ყველაფერს იღონებდნენ ვითარების ნორმალიზაციისათვის. დაისახა აგრეთვე ღონისძიება აფხაზეთის და საქართველოს რესპუბლიკების დეპუტატების ერთობლივი მუშაობის, რათა მიღებული ყოფილიყო კონსენსუსი - თანხმობა და ერთობა.

მიუხედავად საქართველოს ხელისუფლების და აფხაზეთის ქართველ ხელისუფალთა მცდელობისა, აფსუების ლიდერები და სეპარატისტული ჯგუფები ურჩობას და თვითნებობას აგრძელებდნენ. რამდენადაც თბილისში არ წყდებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მოძრაობა, იმდენად აფსუებიც აგრძელებდნენ და აძლიერებდნენ საქართველოს საწინააღმდეგო მოთხოვნებს - ეჭვი არ არის მოსკოვის ინსტრუქციით.

ამაზე მეტყველებს აფხაზეთში მომხდარი ამბები - საქართველოს არენიდან კომუნისტური პარტიის მთელი ქსელის განდევნის შემდგომი ამბებიც. მოსკოვი და მისი აგენტურა არცერთ შემთხვევაში არ ეგუებოდნენ აფხაზეთში ქართველთა გავლენის შენარჩუნებას და ავტორიტეტს. იმ მიზნით, რომ „აიდგილარას“ მეტი ძალა და გავლენა მოეპოვებინა, მისმა ლიდერებმაც თვალთმაქცურად დაიწყეს ე. წ. კომუნიზმის იდეის კრიტიკა, ვითომ ვ. არძინბა საბჭოთა და სოციალიზმის სასტემის დაუძინებელი მტერი იყო, რაც მალამოდ მოეცხო ბევრ გულუბრყვილო ადამიანებს გულზე. როგორც ჩანს, ეს ირწმუნა აფხაზეთში მოღვაწე ზოგიერთმა ადამიანმაც. შესაძ-

²⁰ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 69-80.

ლებელია ესეც იყო იმისი საფუძველი, რომ საქართველოს მოძრაობის ლიდერმა - გაპრეზიდენტებულმა ზ. გამსახურდიამ ირწმუნა, რომ ვ. არძინბა მას იმპერიის გავლენის წინააღმდეგ მოკავშირედ და თანამებრძოლად გამოადგებოდა. შესაძლებელია ასეთმა რწმენამ განაპირობა ის, რომ ზ. გამსახურდიამ ვ. არძინბას გარანტია მისცა, რომ აფხაზეთის უმაღლეს საბჭოში აფსუები მიიღებდნენ დეპუტატთა ადგილების მნიშვნელოვან რაოდენობას, იმაზე ბევრად მეტს, რაც რაოდენობრივი თანაფარდობით ეკუთვნოდათ. ჩანს, თავის მხრივ ზ. გამსახურდიამაც მიიღო სამაგიერო დაპირება, რომ აფხაზეთში გაუქმდებოდა კომუნისტური ქსელის არსებობა და გატარდებოდა დემოკრატიული რეფორმები, რაც თავისთავად განმუხტავდა აფსუათა და ქართველთა შორის დაძაბულობას და მშვიდობიანი თანამშრომლობა დამყარდებოდა. ყოველ შემთხვევაში, ახლა - ურმის გადატრიალების შემდეგ, ძნელი არ არის იმისი დანახვა, რომ ზ. გამსახურდია მწარედ მოტყუვდა ვ. არძინბას შეფასებაში და მისდამი მხარდაჭერის გამო, კონკრეტულად იმაშიც, რომ აფხაზეთში აპარტიდული კანონის მიღებას დათანხმდა, რაც შემდგომ აფსუების პრივილეგიების კოზირი გახდა ქართველთა უფლებების სრული იგნორირების ხარჯზე. ფაქტია, რომ 1990 წ. 4 დეკემბერს დ. გულიას სახ. ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორი ვ. არძინბა, რომელიც სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი და ბლოკი „სოიუზის“ ერთ-ერთი ლიდერი იყო, წინააღმდეგობის გარეშე გახდა აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე. მისი არჩევისთანავე გაუქმდა პრეზიდიუმი და მის ადგილზე დაინიშნა ორი მოადგილე - ერთი ქართველი და მეორე სხვა. შეთანხმების საფუძველზე აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ ქართველი უნდა დანიშნულიყო, მაგრამ ეს არ შესრულდა. არძინბამ არ შეასრულა აგრეთვე სხვა დაპირებაც და პირიქით, დაიწყო ქართველთა იგნორირება და უფლებების შეზღუდვა. ის ახლა შეუდგა აფხაზეთის „ინსტიტუციონალური წარმომადგენლობის გარანტიების“ შესრულებას, ე. ი. „აიდგილარაზე“ დაყრდნობით თავისი უმრავლესობის შექმნას პარლამენტში. დაიწყო არძინბას ერთპი-

როვნული მმართველობის უზრუნველყოფის მექანიზმების შექმნა. ამას დაემთხვა მოსკოვის ამბების - გკპ-ს პუტჩი, როდესაც არძინბამ უკანონო გადანაცვეტილებები განახორციელა - შექმნა აფხაზეთის საგარეო ურთიერთობათა ორგანო, პრივატიზაციის და საბაჟო კომიტეტები. ამას მოყვა აფხაზეთის მონო საჯარისო ნაწილების საზღვაო ფლოტის შექმნა, რომლებიც უშუალოდ მან დაიქვემდებარა ბოლოს კი პირდაპირ კონფრონტაციაზე გადავიდა საქართველოსთან.

ამაზე მეტყველებს რუსული სამხედრო ნაწილების შემოსვლაც გულრიფშში სამოქალაქო ფორმადი 1991 წ. თებერვლის 23 რიცხვში - ვითომ შინსახკომის სანატორიუმის გასარემონტებლად (დაახლოებით 250 კაცი). როდესაც გამჟღავნდა, რომ ისინი სრული საბრძოლო იარაღით იყვნენ აღჭურვილი, სკანდალი ატყდა - საქართველოს უზენაეს საბჭომ მოითხოვა მათი გაყვანა, მაგრამ უშედეგოდ.

როგორც აფხაზეთში მცხოვრები - საქმის კურსში გაცნობიერებული თვითმხილველი ადამიანები იტყობინებიან, იმპერიის ხელისუფლება და მისი სპეცსამსახურები ათასნაირ ხრიკებს და ფანდებს მიმართავდნენ აფხაზეთში საქმის დასადაბავად და ასარევად. ამის მაჩვენებელია 1991 წ. მარტში გამიზნული რეფერენდუმის ჩატარებაც - „სურდა თუ არა მოსახლეობას სსრ კავშირის შენარჩუნება“. ფაქტია, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე - აფხაზეთში ეს ტარდებოდა ქართველი მოსახლეობის სურვილის გასამჟღავნებლად. როდესაც ქართველები ამ რეფერენდუმზე პასუხისაგან თავს იკავებდნენ, ან უარყოფით პასუხობდნენ, მაშინ აფსუები ძალადობაზე გადადიოდნენ. დამტკიცებულია, რომ ამ მიზეზით ბევრი ქართველი დაზარალდა ფიზიკური შეურაცხყოფით და სახლში მივარდნით, მაგალითად, გუდაუთის რაიონის აბგარხუკის მოსახლე მ. და ო. ბაზიკაძეები ფიზიკურად სცემეს ამავე სოფლის მცხოვრებმა ა. ბაგბას და ზ. ზუხბას ჯგუფმა იმის გამო, რომ მათ უარი თქვეს დადებითი პასუხი მიეცათ სსრ კავშირის არსებობაზე. ასეთივე ფიზიკური შეურაცხყოფა მიიღო გუდაუთის მცხოვრებმა დ. კუხალაშვილმა - რ. არგუნისა და რ. გუმბასაგან, აგრეთვე ბიჭვინთაში მც. ნ. ბენიამ და დარც-

მელიამ - მეზობელი აფსუებისაგან. დადასტურებულია, რომ აღნიშნული რეფერენდუმისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების გამო გუდაუთის ოთხარისა და ახალსოფლის ქართველ მოსახლეობას არაერთხელ მიუვარდნენ სასოფლო საბჭოების თავმჯდომარეები სპეციალური ჯგუფებით, რათა აეძულებინათ ისინი ხმა მიეცათ საბჭოთა კავშირის სასარგებლოდ, რასაც არაერთი ჩხუბი და ჯგუფური შეტაკებაც მოყვა.

ხსენებული რეფერენდუმის მოწყობასა და დადებითად გადანყვეტაში განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა რუსული ორგანიზაციის ფლაგმანი აფხაზეთში „სოიუზი“, რომლისადმი დაქვემდებარებული „აიდგილარა“ წელზე ფეხს იდგამდა, რათა ქართველების ჯინაზე აფხაზეთის მოსახლეობას დადებითი პასუხი გაეცა რეფერენდუმისათვის, ამ მიზნით განსაკუთრებული მუშაობა მიმდინარეობდა არა მხოლოდ აფსუებში, არამედ რუსებში, სომხებში და ბერძნებში. აფხაზეთში ხელისუფლებაში მსახური ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუბაია და მათი კოლეგები წერენ, რომ მიუხედავად რეფერენდუმის შედეგების ტოტალური გაყალბებისა, საბოლოოდ გაკოტრებული და პირშერცხვენილი საბჭოთა კავშირის სასარგებლოდ ხმათა რაოდენობამ 50,3 პროცენტს მაინც ვერ გადააჭარბა. რაც იმისი მაჩვენებელი იყო, რომ მისი ატანა უკვე არ შეეძლო მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას. მეორე მხრივ, ეს იმისი მაჩვენებელიც იყო, რომ ღრმად ჩაფლავდა ე. წ. „პერესტროიკის“ მთელი პოლიტიკა და აუცილებელი იყო საბჭოთა კავშირი, როგორც სხვადასხვა ეროვნებისა და ერის ხალხთა საპყრობილის (იმპერია) უეჭველი გადაშენება და დაშლა.

ამდენად, 1991 წ. 31 მარტს საქართველოში ჩატარებულ რეფერენდუმზე ქართველმა ხალხმა დაადასტურა საქართველოს გამოსვლა საბჭოთა კავშირიდან და დამოუკიდებლობის აღდგენა, რაც 1991 წ. 9 აპრილს უზენაესმა საბჭომ საზეიმოდ გამოაცხადა. 14 აპრილს უზენაესმა საბჭომ საქართველოს პრეზიდენტად ზვიად გამსახურდია აირჩია. მალე შედგა (26 მაისს) საქართველოს საყოველთაო არჩევნები, რომელშიც საქართველოს ოფიციალურ პრეზიდენ-

ტად აირჩია ზ. გამსახურდია, რომელიც იყო საარჩევნო ბლოკის „მრგვალი მაგიდის“ - „თავისუფალი საქართველოს“ სპიკერი, საქართველოს ჰელსინკის კავშირის და წმინდა ილია მართლის საზოგადოების თავმჯდომარე.

როგორც აღმოჩნდა ე. არძინბას მოსვლა აფხაზეთის ავტონომიის სათავეში განპირობებული იყო მოსკოვის ანუ კრემლის რეკომენდაციით ანუ პოლიტიკით. მომაკედავი საბჭოთა ხელისუფლება არა მხოლოდ ე. წ. „პერესტროიკით“ - ე. ი. მშვიდობიანი გზით ცდილობდა სოციალისტური იმპერიის რღვევის შეჩერებას და შენარჩუნებას, არამედ რეზერვში ჰყავდა დივერსიული ძალებიც (სპეცსამსახურების სახით) და შეიარაღებული ძალებიც (სამხედროებისა და შინსახკომის ჯარების სახით), ამასთან, ჰყავდა დივერსანტთა და აგენტთა ფართო ქსელიც. ცხადია, ამათ რიცხვში შედიოდა მოსყიდული, თუ „დავერბოებული“ არძინბა. რომელიც დიდ ხანს მუშაობდა მოსკოვში, განვრთნილი იყო და ყოველნაირად გადაბირებული. მისი მცდელობით და საქართველოს ხელისუფლების - პირადად ზვიად გამსახურდიას დახმარებით, შესაძლებელია მიაღწიოს დასტურით, აფხაზეთის უმაღლესმა საბჭომ 1991 წ. 9 ივლისს მიიღო ახალი საარჩევნო კანონი, რომლის მიხედვით აფსუებმა (მოსახლეობის 17 პროცენტმა) მიიღო 28 დეპუტატის ადგილი, ხოლო მთელი მოსახლეობის 47-მა პროცენტმა ქართველებმა - 26 დეპუტატის ადგილი, სხვა დანარჩენმა (35%) 11 მანდატი.

ვფიქრობთ, არა სწორია იმისი თქმა, რომ ამ აპარტიდული კანონის მიღებამ გადანყვიტა და დაღუპა აფხაზეთში საქართველოს იურისდიქციის საკითხი, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ყოველნაირად ეწინააღმდეგებოდა საერთაშორისო - ცივილიზებული სამართლის ნორმებს და დემოკრატიას, ალბათ არა, რადგან იმპერიის ხელისუფლებას მაინც გათვლილი და გადანყვეტილი (დაგეგმილი) ჰქონდა აფხაზეთის საკითხი და ეს მაინც, რაც მოხდა, თავისთავად განხორციელდებოდა. ე. ი. აფხაზეთის პრობლემა მაინც სამხედრო კონფლიქტამდე მივიდოდა ბოლოს და ბოლოს - ცოტა ადრე, თუ გვიან. ისიც ითქმის, რომ ასეთი კანონის დაშვებით საქართველოს ხელი-

სუფალი ცდილობდა არძინბასა და და მისი დამქაშების აგრესია შეეჩერებინა, მაგრამ ეს მაინც ვერ შეძლო, ასე ვთქვათ, შეუძლებელის შეძლება მაინც ვერ მოხერხდა, მოსახლენი მოხდა, რადგან ეს დიდი ხანია მზადდებოდა და მყარად იყო მოსკოვის ანუ კრემლის მიერ დაგეგმილი და მომზადებული.

ასე, რომ ე. ნ. აპარტიდული საარჩევნო კანონის მიღებას, ქართველთა, მხრივ მშვიდობიანობის დამყარების გულუბრყვილო და უხერხული იმედის მიუხედავად, არსებითად არაფერი გადაუწყვეტია - აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტი არც დაუჩქარებია და არც შეუწელებია.

საქმეს ვერც ე. ნ. შემთანხმებლური კომისიის შექმნამ უშველა, რომელშიც აფსუათა მხრივ ს. ბაგაფში, ს. შამბა, კ. ოზგანი, დ. ფილია და ა. ჯერგენია შევიდნენ, ხოლო ქართველთა მხრიდან: ნ. მესხია, გ. ლომინაძე, ნ. მაგალობლიშვილი, თ. მჭავია და ვ. ყოლბაია. ამ კომისიას უნდა მოენესრიგებინა აფხაზეთის ავტონომიის კანონმდებლობის მთავარი საკითხების, მათ შორის სახელმწიფოებრივი სტატუსის და სხვა საკითხების შეთანხმება, მიღება და გაუქმება. საკითხის განხილვის დროს საქმე მთელი შემადგენლობის ორი მესამედის მხარდაჭერით უნდა გადაჭრილიყო. მიუხედავად ამ კომისიის ქართველ წევრთა (პატრიოტულ საწყისზე) მცდელობისა, ფაქტობრივად არძინბასა და მისი მოხელეების თავხედური მოქმედება გრძელდებოდა და ასეთ ვითარებაში ჩატარდა 1991 წ. 31 ოქტომბერს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს არჩევნები (რამდენიმე საარჩევნო ოლქში საჭირო გახდა განმეორებითი არჩევნების ჩატარება, რაც პირველ დეკემბერს შედგა).

არჩევნებში ორი ურთიერთდაპირისპირებული ბლოკი იბრძოდა - აფსუათა და ქართველთა. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, როგორც წესი, ქართველთა შორისაც არ იყო ერთიანობა, მათი ბლოკის უმრავლესობამ არჩევნებისადმი ბოიკოტისკენ მოუწოდა მოსახლეობას, ამისი ბრალი უნდა იყოს ის, რომ ქართველთა „ცხუმ-აფხაზეთის ეროვნულ კომიტეტმა“ არჩევნების პირველ ტურში მათთვის განსაზღვრული 26 დეპუტატის ადგილიდან მხოლოდ 7 ადგილი მიიღო (სოხუმის ერთ-ერთ ოლქში, რომელიც ფაქტობრივად ქართული უბანი

იყო, თავისი წილი ერთი ადგილიც ვერ მოიპოვა), ხოლო აფსუ-
ებმა პირველივე ტურში გაინაღდეს თავისთვის განკუთვნილი
დეპუტატების 28 ადგილი (ეს კი უკვე ყველაფერზე მეტყვე-
ლებდა).

საბოლოო ჯამში, აფხაზეთში უმაღლესი საბჭოს დეპუ-
ტატები გახდნენ, აფსუების მხრიდან: რ. ქარჩია, დ. ბარ-
განჯია, ნ. აკბა, ვ. ბგანბა, ლ. ლაქერბაია, ა. გვარამია, ე. კაპბა,
ე. კვარჭია, კ. ჯინჯოლია, ს. თარკილი, ს. ლაკობა, ვ. არძინბა,
ი. ლაკობა, ა. ანქვაბი, გ. ლომია, კ. ოზგანი, ს. შამბა, ვ. ზანთა-
რია, ს. ბაგაფში, დ. თარბა, ზ. აჩბა, ვ. ამხანავა, ე. ავიძბა და
სხვ. (მკითხველო დააკვირდით - ამათგან ცხრა წარმომავ-
ლობით ქართველია!)²¹.

ქართველთა მხრიდან დეპუტატობა მოიპოვეს: ე. გვაზა-
ვამ, თ. ლორთქიფანიძემ, თ. კალანდია, თ. მჭავიამ, ა. გასვი-
ანმა, თ. ნადარეიშვილმა, რ. უბილავამ, მ. ჯინჭარაძემ, დ. გვა-
ძაბიამ, კ. ჯაჭელიანმა, ვ. კაჭარავამ, ნ. მგალობლიშვილმა,
რ. ქარაიამ, თ. გოგოხიამ, მ. კვარაცხელიამ, შ. ხეცურიანმა,
ჯ. გამახარია, რ. დგებუაძემ, ო. ზუხბაიამ, ნ. მესხიამ, თ. ხუ-
ბუამ, ზ. ჯგუბურიამ, რ. ცატავამ, რ. შამუგიამ, ვ. ყოლბაიამ
და სხვ.²²

აფხაზეთის ავტონომიის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატე-
ბი გახდნენ აგრეთვე: ე. ასტემიროვა, ო. ნაგორნინა, ვ. ვასი-
ლევია, მ. ჯალალონია, ა. გომეცციანი, ა. ზუბელიანი (ქართველ-
თა მომხრე), ა. ტოპოლიანი, მ. დეპელიანი, ა. კაკუევი, ვ. ლო-
გინოვი, ი. ვორონოვი (აფსუების მომხრე)²³.

აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარედ
არჩეული იქნა ვ. არძინბა, ხოლო მოადგილეებად თ. ნადარე-
იშვილი და აფსუების მომხრე ა. ტოპოლიანი. მათთან ერთად,
უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში შევიდნენ: ს. შამბა, კ. ოზგა-
ნი, ი. ვორონოვი, ვ. ყოლბაია, ე. გვაზავა, ე. ასტემიროვა.

²¹ აფხაზეთის ლაბორინთი, გვ. 93.

²² იქვე.

²³ იქვე.

საბოლოო ჯამში, აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობაში იყო 28 აფსუა (ე. წ. აფხაზი) და მათი მომხრე 5 დეპუტატი (სხვადასხვაეროვნების წარმომადგენელთაგან); 25 ქართველი (ერთი ვერ აირჩა) და 6 დეპუტატი (სხვადასხვა ეროვნებათაგან).

ასე შეიქმნა და ჩამოყალიბდა ცივილიზებული და დემოკრატიული ქვეყნებისათვის ჯერ არ ნახული და უცნობი პარლამენტი აფხაზეთში - აფსუა სეპარატისტების თავგამოდებული მცდელობით და ავანტურისტული ბრძოლით, რუსეთის მხარდაჭერით და საქართველოს ზ. გამსახურდიას ხელისუფლების გაუაზრებელი თანხმობით.²⁴

აფხაზეთში შემოღებული საარჩევნო კანონის სიმახინჯეზე წერს ნიგნს - „აფხაზეთის ლაბირინთის“ ავტორთა ჯგუფი, რომლის მიხედვით 14 ათასი ამომრჩეველთაგან ტყვეარჩეულელებმა (ძირითადად რუსებმა) აირჩიეს 8 აფხაზი დეპუტატი, ხოლო გაგრის 22 ათასმა ქართველმა სულ - 3 ქართველი დეპუტატი, ასევე სოხუმის 42 ათას ქართველ ამომრჩეველს მხოლოდ ორი დეპუტატის არჩევა ხვდა წილად“²⁴.

თუ რა უხამსობასთან, დისკრიმინაციულ (აპარტიდული) საარჩევნო სისტემასთან გვაქვს საქმე ამას, ალბათ, კომენტარი არ სჭირდება. თვითონ ამ მახინჯ კანონს აფსუებში იმით ხსნიდნენ, რომ მათ (ე. ი. აფსუებს) ენოდებათ აფხაზები და რაკი საქმე აფხაზეთს ეხებოდა, ამიტომ უპირატესობა ეკუთვნოდათ (აფხაზები როგორ შეერქვათ ეს ხომ გასაგებია?!). მაშასადამე, აფხაზეთის ქვეყანასთან გვაქვს საქმე, ამიტომ სახელმწიფო მართვა-გამგეობაც (უფროსობა) მათ ეკუთვნით (გამოდის რომ ქართველებიც და სხვებიც სტუმრები იყვნენ და მათი დაპატიჟება მასპინძელზე იყო დამოკიდებული). რაკი სიტყვამ მოიტანა, უნდა ვთქვათ, რომ „აფხაზის“ ცნებამ საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში თანდათან სახე იცვალა - ანუ მეტამორფოზა განიცადა, თუ ძველად - ისტორიულ „აფხაზეთში“ VIII საუკუნიდან მაინც, აფხაზში ქართველი იგულისხმებოდა (ტერმინიც ქართულია და ნ. მარის მი-

²⁴ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 93.

ხედვით - მოსხ-მასხ-მესხისაგან მომდინარეობს, ასევე მაჰმადიანი ისტორიკოსები აფხაზს ქართულ ენაზე მოსაუბრე ხალხს უწოდებენ და, აქედან გამომდინარე, მთელ საქართველოსაც აფხაზეთს უწოდებენ XIII-XIV საუკუნეებამდე), ახლა საბჭოთა პერიოდში „აფხაზმა“ შინაარსი შეიცვალა და ქართულისაგან განსხვავებულ ენაზე მოსაუბრე აფსუების სახელი გახდა, აფსუების, რომელთაც საერთო არაფერი აქვთ აფხაზეთად წოდებული ქვეყნის უძველესი მოსახლე ჰენიოხებთან, სანიგებთან, კოლებთან, მესხებთან, კორაქს-მისიმია-ნებთან, აფშილებ-მეგრელებთან და სხვ. რომელთაგანაც აფხაზეთი შეიქმნა და წარმოიშვა. სადაც XVI საუკუნის შემდეგ ყუბანისპირეთიდან აფსუებიც ჩამოსახლდნენ და დამკვიდრდნენ (იხ. ჯაკომო გასტალდი, ტატიშჩევი, დაჩკოვ-ტარასოვი და სხვ. იხ. აგრეთვე უამრავი უცხოენოვანი რუკა და სხვ.).

აფხაზეთის ვ. არძინბას ხელისუფლებამ (ფაქტობრივად სეპარატისტულმა პარლამენტმა და პრეზიდენტმა, ახალმა ხელისუფლებამ) თანდათან შეაქცია ზურგი დემოკრატიასა და კანონიერებას და ისარგებლა რა საქართველოს ხელისუფლებაში შექმნილი ქაოსური ვითარებით, განსაკუთრებით კრემლის მხარდაჭერით, შეტევაზე გადავიდა. მან უარი თქვა არა მარტო საქართველოს ხელისუფლებისადმი მორჩილებასა და დაქვემდებარებაზე, აგრეთვე ავტონომიის სტატუსის ნორმების შესრულებაზე, ასევე უბრალოდ დემოკრატიულ მოქმედებაზეც. მან ფაქტობრივად გააუქმა საქართველოს კონსტიტუცია და ყველა არსებული ნორმატიული აქტი, რაც ავტონომიის სტატუსს ეხებოდა და დაიწყო დამოუკიდებელი კანონმდებლობითი მუშაობა - გააუქმა აფხაზეთში მოქმედი საქართველოს ყველა კანონი და ნორმატიული აქტი, რომელთა შესრულება სავალდებულო იყო ავტონომიაში. ამასთან, მომხრე დეპუტატების მხარდაჭერით (თუნდაც უმცირესობის შემთხვევაშიც კი) აფხაზეთში მოსახლე ქართველების მიმართ შემოიღო დისკრიმინაციული დადგენილებები, რაც ლახავდა მათ უფლებასა და თავისუფლებას. შეიზღუდა და დისკრიმინაციული პირობები დანესდა ქართველთა ჩანერაზე აფხაზეთში.

ან იქაურ მოქალაქეთა ადგილმონაცვლეობაზე ავტონომიის შიგნით, როდესაც თურქეთიდან, სირიიდან, ერაყიდან, იორდანიიდან და სხვა ქვეყნებიდან მსურველებს (მუჰაჯირების შთამომავალთა საბაბით) თავისუფლად შეეძლოთ აფხაზეთში ჩანერა. შემოიღო კანონი აფხაზეთის მონო სამხედრო ნაწილების და შინსახკომის ჯარის შექმნის შესახებ. ყველაფერი ეს უხეშად არღვევდა ადამიანის თავისუფალი გადაადგილების საერთაშორისო ნორმებს, მათ შორის „ვენის კონვენციას“ პარიზის 1990 წ. ქარტიას - „ახალი ევროპისათვის“ და სხვ.

მალე აფხაზეთში აღნიშნულს მოჰყვა კანონი „თანამდებობის პირთა არჩევისა და დანიშვნის“ შესახებ, რომელიც კიდევ უფრო დისკრიმინაციული იყო ქართველებისათვის. უმაღლესი საბჭო, რომელსაც ეს საქმე ეკისრა, ისე ნიშნავდა და ათავისუფლებდა თანამდებობის პირებს, როგორც მოესურვებოდა. აქედან გამომდინარე, მინისტრებად, რაიკომის მდივნებად და აღმასკომის თავმჯდომარეებად, ასევე სკოლების, საწარმოო-დანესებულებების დირექტორებად და სხვა თანამდებობებზე ქართველი თითქმის არ ინიშნებოდა, ყველა თანამდებობაზე აფსუა ინიშნებოდა. ამით კიდევ უფრო გაფართოვდა ვ. არძინბას ერთგულ აფსუათა კლანი.

ეს იმას ნიშნავდა, აღნიშნავს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი ვ. ყოლბაია, რომ აფხაზეთში ჩამოყალიბდა მმართველობის ავტორიტარული რეჟიმი. საბოლოოდ ყალიბდებოდა ერთი ადამიანის უზურპატორული რეჟიმი - ეს გახლდათ ვ. არძინბა, რომელიც არაფრად აგდებდა კანონსა და სამართალს²⁵.

ცხადია, ყოველივე ამას ეწინააღმდეგებოდნენ ჯერ კიდევ ხელისუფლებაში შერჩენილი ქართველები და უმაღლესი საბჭოს ქართველი დეპუტატები, მაგრამ მათი პროტესტი ყოველგვარი ყურადღების გარეშე რჩებოდა ჰაერში. მით უფრო, საქართველოს ხელისუფლების მითითებები, რომელსაც ყურს არავინ უგდებდა, რადგან თვითონ საქართველოც ქაოსის მორევში იყო ჩათრეული.

²⁵ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 96.

მართალია, არძინბას ამ უკანონო საქმიანობის შესასწავლად უმაღლესი საბჭოს კომისიაც შეიქმნა, რომელმაც შეისწავლა და კიდევაც დაადასტურა არძინბას ხელისუფლების მიერ მიღებული არაერთი კანონისა და ნორმატიული აქტის შეუსაბამობა საქართველოს რესპუბლიკის და აფხაზეთის ავტონომიების კონსტიტუციებთან, ე. ი. საერთო სისტემასა და ნორმებთან, მაგრამ ესეც ამაოდ და უშედეგოდ²⁶.

არძინბას კლანი და „აიდგილარას“ ქსელი მიღწეულით როდი კმაყოფილდებიან, როგორც კი თბილისში საქმე მწვავედებოდა (შინა აშლილობა ზ. გამსახურდიას ხელისუფლებას დამხობით ემოქრებოდა და სამოქალაქო ომის ნიშნები გამოჩნდა) ე. არძინბა და მისი დამქაშები მყისვე ქართულ სტრუქტურებს და ქართველებს უტყედა. ამისი მაგალითია თბილისში ოპოზიციის მიერ რადიოსა და ტელევიზიის ხელში ჩაგდების პარალელურად, არძინბას შეიარაღებული ამაღლის მიერ 1992 წ. 24 ივნისს შინაგან სამინისტროს დაკავება და მისი მინისტრის გივი ლომინაძისადმი ფიზიკური ძალადობის გამოჩენა - თანამდებობიდან ძალით გამოძევების მიზნით.

1992 წ. 24 ივნისს დილის 10 სათზე აფსუათა გვარდიელების 60 კაციანმა ჯგუფმა, პოლკოვნიკ ვ. კაკალიას მეთაურობით, იერიშით აიღო აფხაზეთის შსს-ს შენობა. შიგ შეჭრილმა გვარდიელთა ბანდის კონსულტანტმა ვ. ანციუპოვმა (უნივერსიტეტის ლექტორი), ავტომატის კონდახით მძიმე ტრამვა მიაყენა გ. ლომინაძეს, რომელიც იძულებული გახდა საავადმყოფოში დანოლილიყო (სხვათა შორის, გარენარი ანციუპოვი ამავე წლის 15 დეკემბერს გლეხების მიერ სანადირო თოფებით ჩამოგდებული შვეულმფრენში დაიღუპა სოფ. ლათასთან). შემდეგ გ. ლომინაძის ადგილზე მინისტრად ა. ანქვაბი დაინიშნა (რომელიც ზოგჯერ კანონიერების დაცვის სადარაჯოზე იდგა აფხაზეთში და ხელს უშლიდა აფსუა სეპარატისტებს „აიდგილარას“ და სხვა ექსტრემისტულ ორგანიზაციებს ბანდიტურ-სისხლიანი გამოხდომები ეწარმოათ ქართველი მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ). ლომინაძის

²⁶ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 96-97.

ძალადობრივი განთავისუფლება დიდი დანაკლისი იყო არა მხოლოდ ქართველებისათვის, არამედ ყველა კეთილი ნების აფხაზის და სხვების მიმართ. ამ ძალადობრივი აქტის პარალელურად ვ. არძინბამ „აიდგილარას“ უშუალო ინიციატივით დაიწყო ქართველების განიარაღება (კანონიერი სანადირო თოფების წართმევა) და აფსუების მასობრივი შეიარაღება. ამ მიზნით საბჭოთა იმპერიის ტერიტორიაზე დაშლილი საჯარო ნაწილების სამხედრო იარაღის შესაძენად გამონახული იქნა მნიშვნელოვანი თანხა, რომლითაც ხელისუფლების ნდობით აღჭურვილი პირები არა მხოლოდ მსუბუქ საბრძოლო იარაღს იძენდნენ, არამედ მძიმე ტექნიკასაც რუსეთის სხვადასხვა ტერიტორიაზე. მაგალითად, ცნობილი იქნა ფაქტი: „1992 წ. 20 მაისი ქ. სოხუმი (ანგარიში), მე, რამაზ გიორგის-ძე ტაბალუამ, აფხაზეთის სახალხო ფორუმ „აიდგილარასაგან“ მივიღე 400 ათასი მანეთი სამხედრო ფორმის შესაძენად. ამ მიზნით მე გავემგზავრე უკრაინაში - ლუგანსკის ოლქში, სადაც შევიძინე 497 კომპლექტი კომუფლაჟის ფორმა („აელანკა“) 388 ათას მანეთად. დანარჩენი 12 ათასი მანეთი დაიხარჯა ტრანსპორტირებაზე“ (ხელწერილი დაწერილია ომის დანყებამდე სამი თვით ადრე)²⁷.

ამავე დროს არძინბამ (1992 წ. 23 ივნისს), მიუხედავად ქართველი დეპუტატებისა და მათი მომხრე რამდენიმე სხვა დეპუტატის (ფრაქცია „დემოკრატიული აფხაზეთის“) გააფთრებული წინააღმდეგობისა, 65 დეპუტატიდან მხოლოდ 36-ის ხმით (უბრალო უმრავლესობით და არა დადგენილი ორი მესამედით) მიიღო პარლამენტის დადგენილება – გაეუქმებინა 1978 წ. აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუცია და ძალაში დაეტოვებინა მაშინაც ფიქტიური და უმოქმედო 1925 წლის კონსტიტუცია – შენიშვნით „მოყვანილ იქნას შესაბამისობაში ყრილობისადმი (იგულისხმება აფხაზეთის საბჭოების მესამე ყრილობა) წარდგენილი პროექტი საქართველოს სსრ და ამიერკავკასიის ფედერაციის კონსტიტუციებთან“ (ასეთი თავქარიანი გზით ხომ არძინბასა და აფხაზეთის პარლამენტს შეეძლო 60-70-

²⁷ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 99.

იანი წლების წინანდელი საქართველოსა და ამიერკავკასიის კონსტიტუციებიც და თვით რესპუბლიკებიც გაეუქმებინა, თანაც რანაირად შეიძლებოდა აფხაზეთის 1925 წ. კონსტიტუციის აღდგენა, როდესაც ის მაშინაც უარყოფილი იქნა (ნ. ლაკობას თქმით – კონსტიტუციური სისულელე), რომელიც არც გამოქვეყნებულა და არც ამოქმედებულა?! აი რა ავანტურისტულ და აბსურდულ „კანონშემოქმედებით“ მუშაობას ეწეოდა ვ. არძინბას პარლამენტი „აიდგილარას“ თანადგომით და შეიარაღებული მხარდაჭერით.

მოვლენების თვითმხილველი და მონაწილე ავტორები (უმაღლესი საბჭოს ერთერთი დეპუტატის თქმით) ვ. არძინბასა და მისი თანამოაზრეების ამ მოქმედებას, თამამად შეიძლება ითქვას ავაზაკობას და ავანტურას, ამბოხს, ანუ სახელმწიფო გადატრიალებას უწოდებენ²⁸. ამ შეფასების სინამდვილეს ადასტურებს ავტორთა ჯგუფის მიერ დამონმებული არძინბას ჩვეული გამოთქმა: „თავისუფლებას თეთრი ხელთათმანებით ვერ მოიპოვებ“, აგრეთვე „აიდგილარას“ ლიდერების დევიზი „ჩვენ ვაიძულებთ ქართველებს გვესროლონ“²⁹.

ამასთან, არძინბას მომხრეებმა, რუსეთის ხელისუფლების პირდაპირი და ფარული მხარდაჭერით სრულ იზოლაციაში მოაქციეს აფხაზეთში მომუშავე (შემთხვევით შემორჩენილი) თანამდებობის პირები და პარლამენტარები, ნოლამდე დაეცა ქართველთა გავლენა და უფლებები აფხაზეთში, სრულიად აღიგავნენ ისინი ხელშესახებ თანამდებობებზე, ყველა სფეროდან განიდევნა ქართული ენა, საკმარისი იყო რაიმე მცირე გადაცდომა ან დანაშაული ჩაედინა აფხაზეთში ქართველს, რომ აბსოლუტურად შეუსაბამო რეპრესია და სასჯელი მიეღო. საკითხავია, რა იყო ყოველივე ეს – თუ არა გამოუცხადებელი ომი ქართველების წინააღმდეგ, ომი რომელიც დიდი ხნის წინ დაიწყო და მიმდინარეობდა აფხაზეთში (და სხვათა შორის, რუსეთის იმპერიაში) ქართველების წინააღმდეგ. რა იყო ეს, თუ არა ქართვე-

²⁸ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 99.

²⁹ იქვე.

ლების და საერთოდ საქართველოს იურისდიქციის სრული იგნორირება და დაკარგვა აფხაზეთში. თუ ყოველივე იმას, რაც აფხაზეთში ხდებოდა და მოხდა 1992 წლის 14 აგვისტომდე (როდესაც ფართომასშტაბიანი ომი გაჩაღდა ფაქტობრივად რუსეთსა და საქართველოს შორის, რომელშიც აფხაზებიც და ჩრდილო კავკასიის ზოგიერთი ხალხების ბოევიკებიც – რუსეთის მოქალაქეები ჩაერთნენ) ხდებოდა, და თუ გონებით იტყვი იმას, რომ ომი საქართველოს სამხედრო რაზმების შეყვანამ, ვითომ აგრესიამ გამოიწვია აფხაზეთში, ასეთია აფხაზეთში 1992 წ. აგვისტომდელი მოვლენების ობიექტური ანალიზი და შეფასება, რომელიც ფაქტობრივ მონაცემებს და წყაროებს ასახავს და ეყრდნობა.

თავი მასაჲ საქართველო აზნაზეთის ომის წინაღღეაჲში

ჟეჭველია, რომ რუსეთის იმპერიულ-კოლონიური უღ-
ლისაგან საქართველოს თავდახსნამ ერთიორად გააბოროტა
რუსეთის იმპერიალისტური ძალები. ამაზე მიუთითებს რუსე-
თის ფედერაციის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარის რ. ხას-
ბულატოვის და ვიცე-პრეზიდენტის ა. რუცკოის 1992 წ. 21 ივ-
ნისის განცხადებები, რომლებშიც საქართველო დადანაშაუ-
ლებულია ოსების გენოციდში და რუსეთის სამხედრო ნაწი-
ლების წინააღმდეგ სისტემატურ პროვოკაციებში.³⁰ რუცკოი
არ მალავდა, რომ რუსეთის ფედერაციის მთავრობა ვალდე-
ბულია, გააფრთხილოს საქართველო, რომ არ დაუშვებს კონ-
ფლიქტებს და ამ მიზნით იღებს პირველად ზომებს, რათა სა-
თანადოდ იქნას დაცული რუსეთის უფლებები, დაიცვას ცხინ-
ვალის საქართველოს აგრესიისაგან. ისინი გამობენ თავიანთი
ქვეყნის (თავდაცვის მინისტრის მოადგილის გ. კონდრატიე-
ვის მიერ ცხინვალში განლაგებული შვეულმფრენი სამხედრო
პოლკის) წინააღმდეგ მოქმედებას – საქართველოსადმი აგრე-
სიის განსახორციელებლად მოსკოვიდან საქართველოს ტე-
რიტორიაზე დაბუდებული გენერალი აცხადებს, რომ ის და
მისი ქვეყანა დაიცავენ ადამიანის უფლებებს, სიცოცხლესა
და ღირსებას ცხინვალის რეგიონში – საქართველოს მინა-
წყალზე³⁰.

სულაც არ არის გასაკვირი რუსი სალდაფონის გ. კონდ-
რატიევის ეს ცინიზმით აღსავსე, შენიღბული აგრესიული გან-
ცხადება, რადგან მისი მთავრობა (ვინც არ უნდა იდგეს მის
სათავეში) შეჩვეულია მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის
ნაცრის შეყრას თვალელები და მაშინაც კი, როცა ტყვიებს
უშენდა თავისუფლებისათვის მებრძოლ ადამიანებს და
უმონყალოდ ხვრეტდა მათ, ასეთ მთავრობას თავისი თავი თავისუფლებისა და მშვიდობის დამცველად მოჰქონდა და მო-

³⁰ Дипломатический вестник, 1992, №13-14, с. 28-30.

აქვს. რა თქმა უნდა, რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლების მიერ ნაქეზებული ოსები (რომლებიც ხიზნებად, მოსამსახურეებად და ყმებად მოეწვლინენ საქართველოს მემამულე მაჩაბლებს, ჭოველიძეებს და სხვებს გვიან XVII-XIX საუკუნეებში) – ისტორიული ჯაყოს მსგავსად, ჩვენს დროში ნალექვით დაემუქრნენ ქართველებს და რაკი ახლა ისინი რუსეთის მონა-მორჩილი იყვნენ, მათი მთავრობა თავისი უფლებებისა და ღირსების დამცველ საქართველოს აგრესორად ხატავდა. ე. წ. საერთაშორისო „არბიტრი“ რუსეთი თავისი მინა-წყალის დამცველს ნალექვით დაემუქრა. ფაქტია, რომ რუსი გენერლის კონდრატიევის სამხედრო ავიაცია უშუალო საომარ აგრესიაში ჩაერთო საქართველოს წინააღმდეგ (არაფერი რომ არ ვთქვათ სახმელეთო ნაწილებზე, ინსტრუქტორებზე, რუსეთის მოქალაქეებზე და საომარ ტექნიკასა და ჩვეულებრივი იარაღით მომარაგებაზე მებრძოლი ოსებისა და მათი დამხმარე ბანდებზე). საერთოდ, ხომ საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ რუსეთი ათვალწუნებული ქვეყნისა და ხალხის წინააღმდეგ აქეზებს თავის ერთგულ მონა-მორჩილ ხალხს, აატეხინებს მას დავიდარებას და შემდეგ მამა აბრამის ბატკნის როლში გამოდის და არბიტრად, საქმის გამრჩევად აჩვენებს თავს, როცა ამდენს ახერხებს თავის დინგს ჰყოფს მონინააღმდეგის მთელი ცხოვრების სფეროში და როგორც სურვილი აქვს ისე თხრის და ჯიჯგნის მთელ საქმეს – ყვირის და აცხადებს, რომ იცავს სიმართლეს და თავისუფლებას. ასე იყო და არის, ერთი მხრივ, ოსების და აფსუების, ხოლო მეორე მხრივ, ქართველების საქმეში. ამის მაგალითია 1992 წ. 24 ივნისის „შეთანხმებაც“. ერთი მხრივ რუსეთი ავიაციისა და არტილერიის ჭურვებს და ბომბებს აყრიდა საქართველოს მხარეს – ცხინვალის რეგიონში, მეორე მხრივ საქმის გამრჩევის ფუნქცია აიღო დაგომისში, სადაც ელცინმა ხელი მოაწერინა შევარდნაძეს დაზავებაზე (ცეცხლის შეწყვეტაზე) და, კიდევ უარესზე – რუსეთის ე. წ. „სამშვიდობო ჯარის“ შეყვანაზე ცხინვალის რეგიონში. ✚

როცა საერთოდ რუსეთის მოქმედებას მეზობლების, და სახელდობრ, ქართველების მიმართ კარგად ჩაუფიქრდები,

ძნელი დასანახი არ არის ის, რომ თუ მისგან გაცლას და გაქცევას შეეცდები, იგი არასოდეს დაგინდობს და დაგზოგავს, თუ შეძლებს ნაცარტუტად გაქცევს, გაგთელავს და გაგსრესს. ზოგჯერ იმის გამოც კი თუ დააეჭვებ, ან უბრალოდ თუ მოუნდა (გავიხსენოთ ტოტლებენის მოქმედება, რომელმაც ყველაზე კრიტიკულ მომენტში მიატოვა ფრონტი და ქართველები სასიკვდილო საფრთხეში ჩააგდო). ამდენად, განცვიფრებას იწვევს ლამის „მსოფლიო დიპლომატიად“ მონათლული საქართველოს თავკაცის ე. შევარდნაძის საქციელი – თუნდაც რუსეთის მეთაურ ელცინთან დაგომისში, განსაკუთრებით აფხაზეთთან მიმართებაში, როდესაც ნახევრად ფხიზელმა ელცინმა შევარდნაძე წამდაუნუმ ატყუა და აბითურა. არ ვიცი, ნუთუ ისე გაუგებარი და გაუთვითცნობიერებელი შეიძლება ყოფილიყო შევარდნაძე, რომ არ ცოდნოდა, რომ ყოველივე ხრიკის მოქმედი საქართველოს წინააღმდეგ ცხინვალშიც და აფხაზეთშიც რუსეთი იყო და მაინც მასთან დებდა ხელშეკრულებას, მას ირჩევდა არბიტრად და ანდობდა ე. წ. მშვიდობის დაცვას ცხინვალშიც და აფხაზეთშიც. სად არის ლოგიკა და გონიერება. სხვა საკითხია ხელისუფლების შენარჩუნების საკითხი, რის გამოც, ჩანს ე. შევარდნაძე თავის იტყუებდა და სწირავდა ყველაფერს – თვითონ მთელ საქართველოსაც კი. სხვა შემთხვევაში დაუჯერებელია ე. შევარდნაძე ისეთი მიაბიტი ყოფილიყო, რომ რას აკეთებდა ის არ ცოდნოდა (არავინ დაიჯერებს ასეთი ჩიტი ყოფილიყო).

სხვათა შორის, 1992 წ. 24 ივნისს დაგომისში გადანყდა, რომ ცხინვალში შეიარაღებული სამშვიდობო მისიის წევრები რუსები (რა თქმა უნდა, თავი და თავი), ქართველები და ოსები ყოფილიყვნენ. გამოდის, რომ ორი-ერთია რუსების და ოსების სასარგებლოდ. აღსანიშნავია, რომ დაგომისში იდგა საკითხი აფსუათა ე. წ. „გვარდიის“ მონაწილეობაზე ცხინვალის „მშვიდობის“ დამცველთა რიგებში (მეოთხე მხარედ), მაგრამ არ ვიცი ვისი მიზეზით არ მოხდა ეს (არა მგონია შევარდნაძის).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ყველაზე ტრაგიკული მაინც ის იყო, რომ როცა აფხაზეთში უაღრესად კრიტიკული მომენტი დგებოდა მაინცდამაინც მაშინ ზვირთდებოდა ქართ-

ველთა შორის შინა აშლილობა და ყველა წარმატება ნულამდე ეცემოდა, ასე მოხდა ახლაც სოხუმში, როდესაც ზვიადის მომხრეებმა აფხაზეთში შეიტყვეს, რომ მათმა მომხრეებმა (1992 წ. 24 ივნისს) თბილისის რადიოსა და ტელევიზიის ცენტრი დაიკავეს და ფუნიკულიორის ანძაზე მიიტანეს იერიში, თვითონ სოხუმში მოიყარეს თავი და ნაცვლად შინსახკომის (სადაც აფსუები შეიჭრნენ) და გ. ლომინაძის დაცვისა, ფაქტობრივად სასიხარულო ორგანო გამართეს (ქართველ ხელისუფალთა დასაცავად კრინტიც კი არ დაძრეს, საუბედუროდ ეს მწარე სიმართლეა, რასაც ვერსად გაექცევი!).

ჩანს ამის შემყურე არძინბამ იმპერიის ხელისუფლების და მისი სპეცსამსახურების ზეწოლით და დავალებით ხელისუფლების უზურპაცია მოახდინა საბოლოოდ 1992 წ. 26 ივნისს, როდესაც თავი მოუყარა ძალოვანი სამართალდამცავი ორგანოების, თავის სანდო ბირთვის (დაახლოებით 150-მდე ხელმძღვანელ პირს). იმსჯელეს შექმნილ ვითარებაზე და მიიღეს შესაბამისი მიმართვა, რომელშიც აღნიშნულია, რომ: მოსალოდნელია მდგომარეობის კიდევ უფრო გამწვავება (როგორც იტყვიან – რასაც გეგმავდა ვ. არძინბა, ის ელანდებოდა) და ჩვენ ამას მომზადებული უნდა შევხედეთ, უნდა გაუქმდეს ავტონომიური რესპუბლიკის კომპრომეტირებული ხელისუფლების ყველა ის ანტიკონსტიტუციური აქტი და გადანეგეტილება, რაც მიღებულია უმაღლესი საბჭოს და მთავრობის მიერ, რაც აგრეთვე ლახავს ადამიანის უფლებას, ზღუდავს მის თავისუფლებას და ამცრობს ადამიანის ეროვნულ ღირსებას³¹.

ძალოვანი უწყებების ხელმძღვანელების ამ ყრილობაზე არძინბამ ოფიციალურად გააფორმა შინაგან საქმეთა მინისტრის გ. ლომინაძის ადგილზე ა. ანქვაბის დანიშვნა, აგრეთვე აფსუური - მონოეთნიკური სამხედრო ნაწილების ოფიციალური არსებობა. როგორც აფხაზეთის ამ მოვლენების თვითმხილველი ვ. ყოლბაია და მისი თანამოაზრეები აღნიშნავენ,

³¹ დოკუმენტის შინაარსი მოტანილია წიგნიდან „აფხაზეთის ლაბირინთი“, გვ. 111-112.

აფსუური სამხედრო ნაწილების (აფხაზეთის მთელი მოსახლეობის 17 პროცენტისაგან) შექმნა არძინბამ ჯერ კიდევ რამდენიმე თვით ადრე გადანაცვითა ერთპიროვნულად, მაგრამ „კანონიერების“ გზით ახლა გააფორმა. იგივე ავტორები აღნიშნავენ, რომ მინისტრი გ. ლომინაძე არ აძლევდა სეპარატისტებს საშუალებას უკანონო გადანაცვეტილებების მიღების და ძალოვანი უწყებების საკუთარი კარიერისტული და აფსუური ეთნიკური მიზნებისათვის გამოყენებისთვის და ამიტომ მოიშორეს თავიდან ავანტურისტული ძალადობის გზით³².

შეუძლებელია ისიც, რაც აფხაზეთში ხდებოდა და რასაც არძინბა სჩადიოდა არ შეენიშნა საღად მოაზროვნე ადამიანს არა მხოლოდ ადგილზე, არამედ შორსაც – საზღვარგარეთ. აი რას წერდა, მაგალითად, თურქეთის პრესა ვ. არძინბას ავანტურისტული ჯგუფის ნამოქმედარზე: „აფხაზეთა მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადება სასაცილო და კომიკურია. ავტონომიური რესპუბლიკის მოსახლეობის 17,8% მიერ დანარჩენი 80%-ის მართვის მონადინება, მხოლოდ ფაშისტურ ქვეყანაში არის შესაძლებელი. სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა ასეთი პრეტენზიების რეალიზაციის მცდელობის ბოლო მაგალითი იყო. მაგრამ იქაც ასეთ მისწრაფებებს მალე მოუღეს ბოლო და რასიზმი გააუქმეს. თუმცა იქ გაბატონებული უმცირესობის რაოდენობა 25%-ს შეადგენდა. აფხაზეთში ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, რომ მათ დამოუკიდებლობის შესახებ გადანაცვეტილება მიიღეს თვითნებურად, პარლამენტში წარმოდგენილი ქართველი, რუსი და სომეხი დეპუტატების აზრის გაუთვალისწინებლად“³³.

ვ. არძინბას სეპარატისტულმა ბირთვმა კიდევ უფრო შორსგამიზნული ნაბიჯი გადადგა, თავის მიერ შექმნილი სამხედრო და მილიციის ნაწილები მზადყოფნაში მოიყვანა და ავტონომიის საკვანძო ცენტრების საკონტროლო უბნებზე განა-

³² დოკუმენტის შინაარსი მოტანილია ნიგნიდან „აფხაზეთის ლაბირინთი“, გვ. 111-112.

³³ ჟურნ. „გურჩეი“, 1992, №10 (ციტირებულია ნიგნის „აფხაზეთის ლაბირინთი“ მიხედვით, გვ. 117.

გადა, რათა საჭირო შემთხვევაში სტრატეგიული პუნქტები დაეკავებინა. ანასთან, კონტროლი დაანესა ავტონომიის დე-ქალაქზე, სადაც თავმოყრილი იყო უმაღლესი საბჭო, მი-ნისტრთა საბჭო, ფოსტა-ტელეგრაფი და სხვა მნიშვნელოვანი დაწესებულებები, ასევე გზა-მაგისტრალები. რა თქმა უნდა, აფხაზეთში მომუშავე ქართველების ფხიზელ თვალს ეს არ უძლებდა გამოპარვოდა, მაგრამ რა შეეძლოთ ეულად დატო-ვებულ იქაურ მოსახლეობაში მსახურ ადამიანებს – საქარ-თველოს ხელისუფლებასა და მთელ საქართველოში ქაოსი სუ-ფილდა, თბილისში განუკითხაობა მეფობდა, შიდა ქართლში ოსტები (ჯაყოები) და მათ ზურგში მდგომი რუსული ნაწილები ზაფხულში აღებად, აფხაზეთსა და სამეგრელოში (არც სხვაგან აკ-რებდნენ) ზვიადისცემა ბობოქრობდნენ – არაფერი გარდა ამისა, რომ მაშველს ელოდნენ ამოდ, როდესაც რუსეთის ხე-ლისუფლების დასტურით და დავალებით ჩრდილოეთ კავკა-ში ადიღე-ჩერქეზები (მაიკოპისა და ნალჩიკის თაოსნო-ები), ჯიჩნები და კაზაკები (ნაწილობრივ დაღესტნელებიც, რომლებიც ქართლს უტევდნენ და აფსუებისათვის არ ეცა-ნენ) ბობოქრობდნენ და ემზადებოდნენ კონფედერალისტი მანიბოვისა და სოსდანი-შეკოვის ხელმძღვანელობით.

მიუხედავად მძიმე და უკიდურესად დაძაბული მდგომარეობისა, აფხაზეთის უმაღლეს საბჭოს ქართველი დეპუტა-ტი ირაქლია, „დემოკრატიულმა აფხაზეთმა“ ნათლად და-რჩა ყველაფერი და გააკეთა სწორი განცხადება: „დღეს აფხაზეთში მყარდება დიქტატურა, ტოტალიტარული რეჟი-მი. სტრატეგიული მნიშვნელობის ობიექტები ალყაშია. საბჭოთა საბჭოს სხდომები მიმდინარეობს შეიარაღებუ-ლი ჯგუფების ტერორიისა და ძალადობის ქვეშ. გამომდი-ნარე აქედან, ჩვენ მივყავით იმ დასკვნამდე, რომ დეპუტატ-ი ირაქლიას „დემოკრატიულ აფხაზეთს“ მხოლოდ ერთი გზა დარჩა – დატოვოს აფხაზეთის ასსრ უმაღლესის აბჭოს წინააღმდეგობა“.

რა იყო ქართველ დეპუტატთა ფრაქციის ეს განცხადება თუ არა იმის გამოხატვა, რომ აფსუებს ომი უკვე დანყებული ჰქონდათ საქართველოს წინააღმდეგ. ამ თვალსაზრისით სინამდვილის ნათელსაყოფად საკმარისია თუნდაც ის, რომ აფსუებმა შტურმით აიღეს აფხაზეთის შინსახკომი, ფიზიკურად დააზიანეს მისი ქართველი მინისტრი გ. ლომინაძე, შედგენილი ჰყავდათ მონოაფსურის სამხედრო გვარდია და მილიციის ნაწილები, ალყაში მოაქციეს სტრატეგიული დანესებულებები – სადაც კი ქართველი თანამშრომლები მუშაობდნენ, დაიკავეს საკომუნიკაციო ურთიერთობათა კვანძები, მიიღეს საქართველოს მიერ მიღებული კონსტიტუციის და ნორმატიული აქტების საწინააღმდეგო განწყვეტილებები და სხვა?! ამის შემდეგ რა დარჩა ცხელ ომამდე, გარდა იმისა, რომ ქვემეხების, ტყვიამფრქვევების, შაშხანების, ავტომატების ლულები აკაკანებულებო მასობრივად და თვითმფრინავებიდან გადმოყრილ ბომბებს ექუხათ.

სხვა საქმეა პარალმენტიდან ქართველთა ფრაქციის გამოსვლა (თუ გამოძევება), თავნება აფსუა სეპარატისტების და მათი ამყოლების მართო დარჩენა, რომელზეც ისინი ოცნებობდნენ. მაგრამ ეს ფრაქცია ხელჩართულ ბრძოლას ხომ ვერ გამართავდა, თუნდაც გაემართა რა გამოვიდოდა, როდესაც აფსუათა შეიარაღებული ნაწილების ალყაში იყვნენ რუსეთის სპეცსამსახურების მეთვალყურეობის ქვეშ. ომი ხომ ისედაც დანყებული იყო და რას გადანყევტდა ფრაქციის თუნდაც რამდენიმე კვირით დარჩენა აფსუებთან – ისედაც უხმო და უუფლებო მდგომარეობაში?! შესაძლებელია ეს კომენტარი სულაც ზედმეტია იმის დასასაბუთებლად, რომ აფხაზეთის ომი კარგა ხნის წინ დაიწყო (რაც გამგებმა ისედაც ნათლად იცოდა და ეს ჩანს ფრაქციის განცხადებებიდანაც), მაგრამ ამის განმარტება იმ ურწმუნო თომების გასაგონად და გასაგებად უნდა ითქვას, ვისაც დღესაც სჯერა, რომ ომი 14 აგვისტოს დაიწყო საქართველოს სამხედრო ნაწილების შეყვანით, განსაკუთრებით იმ ქართველი კარიერისტების მისამართით, ვინც რბილი სავარძლის შენარჩუნების ან ხელში ჩაგდების მიზნით – ნირს უფუჭებს მეტოქეს – საყვედურობს მას, რომ

ინიციატივას იჩენდა აფხაზეთის ომის მიმართებაში (რათა ლაგამი ამოედო აფსუებისათვის აგრესიის წინააღმდეგ). ვინც საქმეში იხედებოდა და არა კარიერის მოპოვების იდილიაში იყო ჩაფლული, მან ორჭოფულად კი არა, ბრწყინვალედ იცოდა, რომ რუსეთის აგრესიული წრე (განსაკუთრებით მილიონიანი სამხედროები - მათი გენერალიტეტი) ოცნებობდა საბაბი და მომენტი ეპოვნა, რათა საქართველო მიწასთან გაესწორებინა, ქვემეხების და ავიაციის მიერ გაჩენილ ღრმა ორმოებში ჩაემარხა ქართველები იმპერიის მიმართ ზურგის შექცევის გამო (ნუთუ ამის გაკვეთილი არ არის 1918-1921 წლები და უამრავი სხვა მაგალითი!).

აფხაზეთის პარლამენტის ქართული ფრაქციის მიერ გაკეთებული განცხადების დროს და შემდეგ მოვლენები ელვის სისწრაფით ვითარდებოდა. სეპარატისტები ჩქარობდნენ თავისი საქმე მალე დაესრულებინათ, ქართველები კი ცდილობდნენ საქართველოს რღვევა და ხელყოფა შეეჩერებინათ, მაგრამ მრავალ ფრონტზე (ცხინვალის, აფხაზეთის და სამოქალაქო ომის) მებრძოლი ძალა ვერ ყოფნიდა, მით უფრო რიგით მოსახლეობის გამოუცდელ სახალხო ლაშქარს, ისიც გახლეჩილს ერთიანი მყარი მეთაურობის გარეშე დარჩენილს, როგორც იტყვიან - ერთი ალთას მიდიოდა და მეორე - ბალთას, ჯოგი თბილ სავარძლებს ებლაუჭებოდა და ზოგიც ქვეყნის გადარჩენას ლამობდა, ორად და მეტად გახლეჩილი საქართველოს ახალგაზრდობის ნაწილი ოსი ჯაყოებს ებრძოდა, ნაწილიც აფსუა სეპარატისტებთან, ჩრდილოელი ბოევიკებთან და იმპერიულ ვეშაპთან ბრძოლისათვის ემზადებოდა. ზოგი დაბოლმილი კარიერისტი და ქვეყნის მოღალატე მანქურთი ლახვარს ლესავდა თავისი თანამოძმის ზურგში ჩასარტყმელად, ზოგიც ჩირგვებში და სოროებში იყო დამალული სეირის საყურებლად...✱

აფხაზეთის პარლამენტის ქართულმა ფრაქციამ - „დემოკრატიული აფხაზეთი“ 26 ივნისს სპეციალური სხდომა ჩაატარა და საქართველოს მთავრობას თხოვა შეიარაღებული ნაწილები შეეყვანა სოხუმში (მიიღო დაპირება, რომ აფხაზეთში 5 ბატალიონი იქნებოდა დისლოცირებული). ამასთან დაბეჯი-

თებით მოითხოვა, რომ არასაიმედო ზარანდია განთავისუფლებულიყო მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეობიდან: თ. ნადარეიშვილმა აღნიშნა, რომ ეს საკითხი შეთანხმებული იყო თბილისთან, რომელმაც იმ ადგილზე რ. სიჭინავას კანდიდატურა წამოაყენა, მაგრამ ფრაქცია მოითხოვდა ნ. მესხიას კანდიდატურას. მოადგილეებად გათვალისწინებული იყვნენ ს. ბაგაფში და ზ. ლაბაძე.

ფრაქციას მიაჩნდა, რომ აუცილებელი იყო ქართველები გაერთიანებულიყვნენ ეროვნული ერთიანობა - „მრგვალ მაგიდაში“, მაგრამ ზვიადის მომხრე დეპუტატების აზრით (ლოგიკით), ეროვნული ერთიანობის საბჭო საქართველოს ხუნტის ინტერესებს გამოხატავდა და ამიტომ, მისი წინააღმდეგი იყვნენ (მაგალითად რ. ქარჩია, რომელიც საყოველთაო გაფიცვის მოწყობის მომხრე იყო). თ. ნადარეიშვილი, ჯ. გამახარია, ა. გასვიანი და სხვ. მომხრე იყვნენ ცენტრალური ხელისუფლების (ზვიადისტების სიტყვებით, „ხუნტის“) საგარეო პოლიტიკის, რადგან სხვანაირად არც დაფინანსების საშუალება გააჩნდათ, თ. მყავია მოითხოვდა, რომ დაბეჯითებით დაესვათ აფხაზეთში უმაღლესი საბჭოს ახალი არჩევნების ჩატარების საკითხი. ამასთან თ. ნადარეიშვილის აზრით, არძინბასათვის ბოიკოტი უნდა გამოეცხადებინათ, ჯ. გამახარიას მიაჩნდა, რომ აფხაზურ (აფსუურ) მხარეს ზარანდია თვითონ გაეთავისუფლებინა, რადგან წინასწარი ხმებით, არძინბას მისი დატოვება სურდა თავმჯდომარის მოადგილედ, ან ეკონომიკის მინისტრად, რისი წინააღმდეგი იყვნენ ქართველი დეპუტატების აბსოლუტური უმრავლესობა. თ. ნადარეიშვილმა ერთხელ კიდევ დაბეჯითებით მოითხოვა მონაწილეობა არ მიეღოთ (ბოიკოტი გამოეცხადებინათ) აფსუების მიერ უზურპირებული პარლამენტის მუშაობაში და მტკიცედ გაერთიანებულიყვნენ ერთიანი დროშის ქვეშ. საბოლოო ჯამში, გადანყდა, რომ ბოიკოტის ტაქტიკაზე დამდგარიყვნენ და შეიქმნა საკოორდინაციო კომისიები: იდეოლოგიური, რომელსაც უხელმძღვანელებდნენ ჯ. გამახარია, ა. გასვიანი, ე. ასტემიროვა და თ. მყავია, სამხედრო: კ. ჯაჭვლიანი, რ. შამუგია და ვ. კაჭარავა; ეკო-

ნომიკური: რ. ცატავა, დ. გვაძაბია, მ. ჯინჭარაძე, რ. დგებუაძე და ზ. ჯგუბურია³⁵.

აფხაზეთის ორ ნაწილად გახლეჩილი პარლამენტის ქართველი და აფსუა დეპუტატების პიროვნული მოლაპარაკებები ბოიკოტის გამოცხადების შემდეგაც რამდენჯერმე შედგა. გარეგნულად აფსუა დეპუტატების მეთაურს ვ. არძინბას სურდა ქართველი დეპუტატების დაბრუნება პარლამენტში, მაგრამ პრაქტიკულად არაფერის თმობდა – თავი ისევ საქართველოსგან დამოუკიდებლად ეკავა და თანაც ქართველთა ზურგს უკან ყველაფერზე მოსკოვს ეთათბირებოდა და ეკითხებოდა, ამასთან მჭიდრო კონტაქტი ჰქონდა ჩრდილო ე. წ. კონფედერატების ლიდერებთან, რომელთა სამხედრო მებრძოლები უკვე გუდაუთაში შემოიყვანა და დააბანაკა. თამაშიდან გამოსული ქართული ფრაქციის წევრებს მხოლოდ ისლა რჩებოდათ, რომ აფხაზეთის წარმოება-დანესებულებებისათვის, სადაც ქართველები მუშაობდნენ, გაფიცვებისაკენ მოეწოდათ. ამ მოწოდებებს 1992 წ. ივნისის ბოლოს და ივლისის დასაწყისში მრავლი ადამიანი გამოეხმაურა სოხუმის, გაგრის, გულრიფშის, ოჩამჩირის და გალის რაიონებიდან.

არძინბას პროტესტი გამოუცხადა აფხაზეთის ქართველ სწავლულთა ჯგუფმაც, რომელიც ე. წ. „დარბაზში“ იყვნენ გაერთიანებული. შედგა ქართველ მეცნიერთა პეტიცია, რომელსაც ხელი მოაწერეს პროფესორებმა: თ. მიბჩუანმა, ზ. კვარაცხელიამ, აგრეთვე დოცენტებმა: დ. დოლბაძემ და ბ. მგალობლიშვილმა, რომელშიც მხილებულია სეპარატისტების ანტიქართული და ანტიკონსტიტუციური საქმიანობა³⁶.

რასაკვირველია, ამგვარ არეულ და უკონტროლო ვითარებაში მთელ აფხაზეთში კრიმინოგენული ქაოსი გამეფდა, სარცვა-ქურდობა და ბანდიტობა მომრავლდა, რომელსაც სროლა და მსხვერპლიც ახლდა. აფხაზეთში არავინ და არაფერი არ იყო დაზღვეული უბედურებისაგან. გარედან შემოყვანილი ბოევიკები და აფსუების მილიციის ნაწილები არავის და

³⁵ ფრაქციის წევრთა პირადი ჩანაწერები.

³⁶ გაზ. „აფხაზეთის ხმა“, 1992, 30 ივნისი.

არაფერს ზოგავდნენ, მათ თავხედობას საზღვარი არ ჰქონდა. ნესრიგის დამცველი კი არავინ ჩანდა. ამისათვის არც არძინბას ხელისუფლებს და არც რესპუბლიკის ხელმძღვანელობას ეცალა. ახლოვდებოდა ჟამი, როდესაც მოსალოდნელი იყო თავდაყირა დამდგარიყო ქვეყანა, რომელიც მოგიზგიზე ცეცხლის ალში გახვეულიყო. ყოველ წამს და საათში მოსალოდნელი იყო შეტაკების ნაპერწკლის გაჩენა, რომელიც ბობოქარ ცეცხლსა და რუსეთის ზარბაზნების ქუხილში გადაიზრდებოდა.

საქართველოს უბედურება ის იყო, რომ მას მტრის გარემოცვასთან ერთად, შინა აშლილობა ღრღნიდა. ამ დროს სამხედრო საბჭოს არც ავტორიტეტი ჰქონდა არც სათანადო ძალა გააჩნდა, ქვეყნის ცენტრები კი მხედრიონელებისა და ზვიადისტების ძმათამკვლელმა სამოქალაქო ომმა მოიცვა. ამასთან, რუსეთის იმპერიის ბრჭყალებში ხანგრძლივი ყოფნის გამო, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცდილებაც არ გააჩნდა და, რაც მთავარია, არც ჯარი ჰყავდა და არც სათანადო შეიარაღება ჰქონდა. მართალია, რუსეთის იმპერიის შეიარაღებულ ნაწილებში და თადარიგში არაერთი ქართველი ოფიცერი იყო, რომელთაც სამხედრო საბჭო უყრიდა თავს, მაგრამ სრულიად გაუნვრთნელი სახალხო ლაშქარი აბსოლუტურად მოუქნელი და გამოუცდელი იყო თანამედროვე ბრძოლის წარმოებაში.

ამასობაში, განსაკუთრებით სამეგრელოში, საქართველოდან გაძევებული ზ. გამსახურდიას მომხრე შეიარაღებული ჯგუფები მომრავლდნენ. ისინი არც ხელისუფლების მომხრეებს ინდობდნენ და არ არავის, ხშირად ესხმოდნენ თავს სახელმწიფო წარმოება-დანესებულებებს, მოძრავ მატარებლებსა და ტრანსპორტს, იტაცებდნენ სახელმწიფო ქონებას, ატყვევებდნენ და ხშირად აფხაზეთის ფარგლებში მალავდნენ ხელისუფლების მომხრე თანამდებობის პირებს, მაგალითად, დაატყვევეს ა. კავსაძე, რ. გვენეტაძე, დ. სალარიძე, ზ. ხაზალია, ვ. როგავა და სხვ.

ზვიადისტური შეიარაღებული ჯგუფების ბანდიტური თარეშის გამო შეწყდა რკინიგზის, საავტომობილო ტრანს-

პორტის და ნანილობრივ სატრანსპორტო ავიაციის მოძრაობა, რამაც შიმშილის საშიშროება შექმნა თბილისსა და რესპუბლიკის სხვა ცენტრებში. ყველაზე რთული და მძიმე კრიმინალური ვითარება შეიქმნა დასავლეთ საქართველოში, სადაც შესაბამისი ინსპექციის დაანგარიშებით, ლესელიძე-სამტრედიის ხაზზე 1992 წ. იანვრიდან - აგვისტომდე უამრავი დივერსია განხორციელდა, მაგალითად, აფხაზეთში 760-მდე, ასევე მრავალი თავდასხმა და აფეთქება განხორციელდა სამეგრელოს რკინიგზის ხაზზე³⁷.

აფხაზეთისა და სამეგრელოს რეგიონებში შეიარაღებული ბანდების მოქმედებით შეიქმნა ისეთი ვითარება, რომ თბილისის მომარაგება კატასტროფულად დაეცა. ფაქტობრივად რუსეთიდან მომავალი მატარებლები და საავტომობილო ტრანსპორტი, რომელთაც სარჩო-საბადებელი მოჰქონდათ, თბილისამდე ვერ აღწევდა, თუ ისინი მდ. ენგურის ხაზამდე აღწევდნენ, სამეგრელოში მაინც იძარცვებოდნენ. ხშირი იყო შემთხვევა, როდესაც დამშეული თბილისის მოსახლეობა მთელი დღე-ღამე პურის რიგებში ათენებდა, მაგრამ გარანტირებული მაინც არ იყო შეხვდებოდა თუ არა პური.

ასეთ ვითარებაში ბევრი არც ქვეყნის მმართველ სამხედრო საბჭოს შეეძლო, მით უფრო, რომ რუსეთის ხელში საქართველოს ეკონომიკა - როგორც ეს კოლონიურ სისტემისათვისაა დამახასიათებელი, მხოლოდ ცალმხრივად იყო განვითარებული, რაც დამოუკიდებლობის პირობებში აბსოლუტურად უვარგისი იყო და ქვეყანას ვერ არჩენდა. ამიტომ რუსეთის ეკონომიკაზე ჩამოკიდებული საქართველო ფაქტობრივად შიმშილობდა და ომის წარმოება კი არა, არამედ ფიზიკური არსებობის საფრთხის წინაშე იდგა.

აი ამ პირობების დილემაში 1992 წ. 25 ივლისს საქართველოს ხელისუფლებამ (სახელმწიფო საბჭომ) მიიღო გადაწყვეტილება „აფხაზეთის ასსრ-ში 1978 წ. კონსტიტუციის მოქმედების შეწყვეტის შესახებ“, რომელშიც ვკითხულობთ: „საქართველოს რესპუბლიკის სამხედრო საბჭოს მიერ 1992 წ. საქარ-

³⁷ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1998 წ. 14 ივლისი.

თველოს კონსტიტუციის აღდგენის გამოცხადებას არ შეუცვლია საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრები და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წყობა, ე. ი. აფხაზეთის ასსრ სტატუსი... აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს ხსენებული დადგენილება მიღებულია აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუციის 162-ე მუხლის უხეში დარღვევით, რადგან ის არ იქნა მიღებული ხმების კვალიფიციური უმრავლესობით³⁸.

ამასთან, აფხაზეთის სეპარატისტთა მიერ 1925 წ. კონსტიტუციის აღდგენასთან დაკავშირებით აფხაზეთის ეროვნული ერთიანობის საბჭომ თქვა, რომ: „აფხაზეთის, როგორც 1978 წლის, ისე ყველა ადრინდელი კონსტიტუცია არის საქართველოსათვის საბჭოთა რუსეთის მიერ ოკუპაციისა და ფაქტობრივი ანექსიის შედეგად თავსმოხვეული აქტი, რომლის საფუძველზე არსებული საქართველოს სახელმწიფო განიხილება, როგორც იმპერიის უკანასკნელი ადგილობრივი ინსტიტუტი საქართველოში. აფხაზეთის 1978 წ. კონსტიტუციის შეჩერებით ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს გამოეცალა თავისი არსებობის ყოველგვარი იურიდიული საფუძველი. რაც არსებითად მის მიერ თვითლიკვიდაციის გამოცხადებას და საბჭოთა საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული აფხაზეთის ავტონომიის ინსტიტუტის გაუქმებას ნიშნავს“³⁹.

ეს გადანყვეტილებები და, საერთოდ წესრიგის დამყარებაზე ლაპარაკი - ლაპარაკად რჩებოდა, სეპარატისტები თავისას აკეთებდნენ და ქვეყანას კატასტროფისკენ მიაქანებდნენ, რომლის მიღმა მხოლოდ სიკვდილი და ჯოჯოხეთი იწყებოდა.

საქმე საერთოდ და სახელდობრ აფხაზეთში იმდენად გართულდა და გაჭიანურდა, რომ სეპარატისტების თავკაცი არძინბა იძულებული გახდა 1992 წ. აგვისტოს დასაწყისში რესპუბლიკის ხელისუფლებისათვის მიემართა რკინიგზის ნორმალური მუშაობის უზრუნველსაყოფად.

³⁸ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1992, 28 იელისი.

³⁹ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1992, 25 ივნისი.

ომის დამთავრების შემდეგ იმის გამოსაკვეთად, თუ რა გახდა ომის უშუალო დაწყების საბაზი, საქართველოს გენერალ-ლეონა პროკურატურამ გამოიძია, რომ სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარემ ე. შვეარდნაძემ თავდაცვის სამინისტროს მთავარი შტაბის უფროსს ა. ციკტიშვილს დაავალა - შეემუშავებინა რკინიგზასა და შარა გზაზე ბანდიტური თავდასხმების აღსაკვეთი ღონისძიებების გეგმა, რომელიც უზრუნველყოფდა კომუნიკაციების საიმედო და ეფექტურ დაცვას. ა. ციკტიშვილის დასტურით, შედგა სპეციალური გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა ფსოუ-ლესელიძის ხაზზე (პირველი ბანაკის) ტვირთების გასაცვილებლად შექმნილიყო ერთი ბატალიონი, მეორე ბანაკზე - სამტრედიის საკვანძო ხაზი და აგრეთვე მესამე ბანაკი - თბილისი-სადახლო-ნითელი ხიდის - რომელთაც ასევე დაიცავდა სპეციალური შეიარაღებული ბატალიონები. ამ გეგმით აფხაზეთის ხაზის დაცვაში, ქართველებთან ერთად, უნდა ჩაბმულიყვნენ აფხაზებიც, ასევე სხვა ეროვნებათა წარმომადგენლებიც - თუ ამისი სურვილი ექნებოდათ. რაკი აფხაზეთში ვითარება ქაოსური და ფეთქებადი იყო და იქ არძინბას ძალის თავი იმალებოდა, ეს რომ არ გამჟღავნებულიყო, აფსუების აზრით, გეგმა ისე უნდა შემდგარიყო (აფხაზური მხარის დაუინებული მოთხოვნით), რომ წესრიგის დამცველი ქართული ნაწილი მხოლოდ რკინიგზის ხაზზე განლაგებულიყო და მხოლოდ რკინიგზის მეშვეობით გადაადგილებულიყო⁴⁰.

1992 წ. 10 აგვისტოს საქართველოს სახელმწიფო საბჭომ მიიღო სპეციალური დადგენილება „რკინიგზის ტრანსპორტზე საგანგებო წესების შემოღების შესახებ“. ამასთან დაკავშირებით საზოგადოებრიობა (გამოძიების მიხედვით) ისე იყო ინფორმირებული, რომ ე. შვეარდნაძემ თავდაცვის მინისტრს თ. კიტოვანს დაავალა ჩასულიყო სოხუმში და არძინბასთან შეთანხმებინა საქართველოს ხელისუფლების გეგმა - რკინიგზის ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით.

⁴⁰ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1998 წ. 14 ივლისი.

თვითონ თ. კიტოვანმა, გალის გამგებელმა და თანამდებობის ზოგიერთმა პირმა დაადესტურეს, რომ არძინბამ რამდენჯერმე თხოვა საქართველოს ხელისუფლებას არა მხოლოდ რკინიგზაზე ბანდიტური თავდასხმების, არამედ განსაკუთრებით გალის რაიონში ზვიადისტების გამუდმებული მიტინგების აღაგმვაში დახმარებაც. მიუხედავად იმისა, რომ შემდეგ ვ. არძინბამ ყველაფერი კატეგორიულად უარყო, ცნობილია, რომ ე. შევარდნაძე და ის მართლაც შეთანხმდნენ ნესრიგის დასამყარებლად აფხაზეთში ხელისუფლების შეიარაღებული სამხედრო რაზმის ჩასვლაზე. დადგენილია ისიც, რომ 1992 წ. 14 აგვისტოს ვ. არძინბას თხოვნის საფუძველზე აფხაზეთში შევიდა 300 კაციანი სამხედრო რაზმი, რომელიც ნესრიგის უზრუნველსაყოფად უნდა განლაგებულიყო სასიცოცხლო ობიექტებზე: რკინიგზის კვანძებზე, ავტოსადგურებზე, წყალმომარაგების ობიექტებზე და აეროპორტში.

გალის გამგებლის რ. ცაბაევას ჩვენებით, საქართველოს სამხედრო მინისტრს, რომელმაც არძინბასთან შეთანხმების საფუძველზე სამხედრო ნაწილი წაიყვანა აფხაზეთში, გალში უნდა დახვედროდა თვითონ გამგებელი, რომელსაც რაზმის 50 კაცი თვით გალში უნდა განეთავსებინა და კიტოვანის ამაღლა გაეცილებინა ოჩამჩირეში. რ. ცაბაევას მტკიცებით, 14 აგვისტოს დაახლოებით დილის 10 საათზე მას ტელეფონით დაუკავშირდა ვ. არძინბა და ჰკითხა იყო თუ არა სახეზე თბილისის სამხედრო ნაწილთან შესახვედრად ჟნგურის ხიდთან, როცა ამაზე მზადყოფნა განუცხადა, თან დააყოლა, რომ სამხედრო ამალიდან 50 ჯარისკაცს გალში დაიტოვებდა, რაც აღშფოთებული ხმით აუკრძალა და უბრძანა, რომ რაც შეიძლება სამხედროები მალე გაეცილებინა ოჩამჩირემდე, სადაც არძინბას თქმით, მათ ოჩამჩირის გამგებელი დახვდებოდა 'რ. ცაბაევას თქმით, ის არძინბასთან საუბარში საბოლოოდ ღარნმუნდა, რომ შევარდნაძე და არძინბა მართლაც შეთანხმებული იყვნენ)⁴¹.

⁴¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 120.

რ. ცატავა აღწერს, რომ დავალებისამებრ თვითონ გააცილა კიტოვანის ამაღა ოჩამჩირისაკენ - იჯდა თავიდან მეორე მანქანაში (მისივე თქმით, კოლონას წინ უძღოდა ერაზის ტიპის სასწრაფო მანქანა - თავისი ნიშნებით). შეთანხმებისამებრ ოჩამჩირის საზღვარ სოფ. ოხურეის ავტოინსპექციის საგუშაგოსთან უნდა დახვედროდა ოჩამჩირის გამგებელი ი. გურგულია (აფხაზი); რომელსაც კოლონა მომდევნო რაიონის საზღვრამდე უნდა გაეცილებინა, მაგრამ გამგებელი დანიშნულ ადგილზე არ აღმოჩნდა, როცა, ამბობს, რ. ცატავა, მეორე ინსპექტორს მივადექი, ამ დროს გზის ორივე მხრიდან ქართველთა კოლონიის მიმართულებით ატყდა მოულოდნელი სროლა. კოლონიის მანქანებიდან ჩამოცვივდნენ ჯარისკაცები და საგუშაგოს ტერიტორიას შემოარტყეს ალყა. დავინახეთ, ამბობს თვითმხილველი რ. ცატავა, რომ პირველი მანქანის მძღოლი და ექიმი დაჭრილი იყვნენ, რომლებიც დაუყოვნებლივ გალის საავადმყოფოში წაიყვანეს. სროლიდან დაახლოებით 15 წუთის შემდეგ კიტოვანის ჯარისკაცებმა დაატყვევეს ალყაში მოქცეული 18 აფხაზი ბოევიკი, რომლებიც აგრეთვე გალის შინაგან საქმეთა განყოფილებაში გადაიყვანეს, თვითონ კიტოვანის ამაღამ მთავარი გზის შემოვლით ოჩამჩირიდან სოხუმის მიმართულებით განაგრძო გზა.

ამასობაში, ამბობს რ. ცატავა (დაახლოებით 15 წუთის შემდეგ), ოჩამჩირის გამგებელიც გამოჩნდა ინსპექციის საგუშაგოსთან (სადაც სროლა მოხდა). რომელმაც ჩემს შეკითხვაზე სად იყო, ან რატომ მოეწყო თავდასხმა თბილისიდან გამოგზავნილ სამხედრო კოლონაზე, მან მიპასუხა, რომ დილას სოხუმში გამოიძახეს ვ. არძინბას დავალებით, მაგრამ ეს პროცესი ვერ დავარეგულირეთ⁴².

რ. ცატავას თქმით, ი. გურგულიაც იქვე დავაპატიმრეთ და გალში წავიყვანეთ, საიდანაც თბილისში ქვეყნის მეთაურ ე. შევარდნაძეს დავეუკავშირდი და ყველაფერი ვაცნობეო. ე. შევარდნაძე ძალიან აღშფოთდა და მითხრა, რომ მიუხედავად მრავალგზის ცდისა, არძინბა ვერ ვიპოვე და ვერ დავეღაპა-

⁴² აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 120-121.

რაკეო. ამის შემდეგ, აღნიშნავს რ. ცატავა, მეორე დღეს სახელმწიფო საბჭოს აპარატის დაეალებით, 18 აფხაზი ბოვეიკი და ოჩამჩირის გამგებელი ი. გურგულია თბილისში გავგზავნეთ შეუღლმფრენით, რადგან ზუგდიდელი და გალელი ზვიადისტების ჯგუფები გალის პოლიციისადმი თავდასხმას აპირებდნენ – აფხაზი ბოვეიკების და ი. გურგულის გატაცების მიზნით⁴³.

ამასთან, რ. ცატავამ განაცხადა, გავიგე, რომ აფხაზი ბოვეიკების ჯგუფი (18 კაცი) და ოჩამჩირის გამგებელი ი. გურგულია თბილისში გაუნთავისუფლებიათ. ისიც შევიტყვე, რომ იგივე გურგულია სოფ. კეიტოულში სათავეში ჩადგომა აფსუათა ბატალიონს და ამოუწყვეტია იქაური ქართველთა ოჯახები.

სპეციალური გამოძიებით და საერთო აზრითაც, ვ. არძინბა ყოველმხრივ მომზადებული იყო ომისათვის და აღნიშნულ შემთხვევაში წინასწარ ჰქონდა დაგეგმილი ქართველებისადმი სროლა – შეიარაღებული კონფლიქტის დანყება.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა აგრეთვე აფხაზეთის უშიშროების სახელმწიფო კომიტეტის ყოფილი თავმჯდომარის ა. იოსელიანის აზრიც: 1992 წ. 10 და 11 აგვისტოს მე, ლომინაძე და ნადარეიშვილი ვესწრებოდით ე. შევარდნაძესთან თათბირს სახელმწიფო საბჭოში, სადაც პირდაპირ მიემართე შევარდნაძეს - ეს ღონისძიება (ლაპარაკია, სამხედრო დაცვის შეყვანაზე აფხაზეთში) აუცილებლად შეეთანხმებინა აფხაზეთის ხელმძღვანელობასთან. შევარდნაძე მიუბრუნდა კიტოვანს და უთხრა, თქვენ, ან ცქიტიშვილი ჩადით წინასწარ და ყველაფერი შეათანხმეთ არძინბასთანო. 12 აგვისტოს გავედი სამსახურში, დამირეკა არძინბამ, სად იყავიო, მე მოუყუევი, რომ შედგენილია გეგმა და მას შეგითანხმებენ თქო... როცა მოისმინა, თქვა, მოვიფიქრებო. აღნიშნულზე იმავე დღეს შედგა ე. შევარდნაძესა და ვ. არძინბას სატელეფონო საუბარიც.

მიუხედავად წინასწარ შემუშავებული დეტალური გეგმისა, აღნიშნავს ა. იოსელიანი, აფხაზეთში შესვლა მოხდა

⁴³ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 121.

გეგმის დარღვევით და არაორგანიზებულად, ფაქტიურად არ შესრულდა სახელმწიფო საბჭოს მიერ დამტკიცებული გეგმა და მისი თავმჯდომარის მიერ მიცემული დავალება. თავდაცვის მინისტრმა თ. კიტოვანმა გამოძიებას აჩვენა: ჩვენზე წინ წავიდა პოლიცია მსუბუქი ავტომანქანებით, სამტრედიაში შემხვდა ზეიკიძე, რომელსაც ვუთხარი, რომ ეს არ გაეკეთებინათ, მაგრამ ისინი მაინც ჩვენზე წინ წავიდნენ... მე ცხინვალისგან გამოვიყვანე სოსო ახალაძის ბატალიონი და ჩვენს ჯარს ის ჩაუყენე სათავეში, შევარდნაძე რეკავდა თბილისიდან – ყველას აფრთხილებდა და აშინებდა, რომ თუ ჩვენ გავაგრძელებდით შეიარაღებულ მსვლელობას – მსოფლიო ფეხზე დადგებოდა⁴⁴.

შექმნილი რთული ვითარების გამო სახელმწიფომ შექმნა სპეციალური კომისია (რ. კუპრავეას, თ. ლომაიას, ლ. ცაავას, გ. ხაინდრავას და სხვათა შემადგენლობით), რომელთაგანაც თ. ლომაია, ი. ხაინდრავა, დ. ბერძენიშვილი, ლ. ცაავა და ი. მელაშვილი (სადაც აფხაზეთის ხელმძღვანელობა იმყოფებოდა). გამწესდნენ, სადაც ფართომასშტაბიანი სისხლისღერის ასაცილებლად მოლაპარაკება უნდა ეწარმოებინათ აფხაზეთის მხარესთან (ს. შამბას, ზ. აჩბას, ს. ბაგიფშის, ს. თარკილის და სხვათა შემადგენლობით). მაგრამ ამან აფხაზეთის მხარის პრეტენზიების გამო, რეალური შედეგი ვერ გამოიღო.

ხსენებული კომისია სოხუმში დაბრუნდა (ის ქართველთა ხელში იყო), სადაც თ. ლომაიას თქმით, 14 აგვისტოს ე. შევარდნაძემ დარეკა, მაგრამ თ. კიტოვანმა უარი თქვა მასთან დალაპარაკებაზე, სამაგიეროდ გ. ხაინდრავას დაავალა, რომ ჯარი წინ არ წასულიყო, კიტოვანს კი უარი უთქვამს ბრძანების შესრულებაზე.

საქართველოს იმჟამინდელ იუსტიციის მინისტრის მოგონებით ე. შევარდნაძე სასტიკი წინააღმდეგი იყო თ. კიტოვანს ჯარი შეეყვანა სოხუმში, რასაც ის დამლუპველ და გამოუსწორებელ შეცდომად მიიჩნევდაო⁴⁵.

⁴⁴ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1998, 14 ივლისი.

⁴⁵ იქვე.

ახლა რამოდენიმე წლის შემდეგ ძნელია იმის დადასტურება, ან უარყოფა, რომ ე. შევარდნაძე მართლა წინააღმდეგი იყო თუ არა აფხაზეთში და, სახელდობრ სოხუმში საქართველოს სამთავრობო შეიარაღებული ნაწილის, თუ ნაწილების შეყვანის (შესაძლებელია ამ საქმეში აბსოლუტური უდანაშაულობა შევარდნაძის გასამართლებლად იყო მოგონილი მისი ქვემდგომი – ერთგული თანამშრომლების მიერ), მაგრამ ლოგიკურად რომ ვიფიქროთ – რატომ იქნებოდა ამის წინააღმდეგი, როდესაც ბრძანება გასცა, რომ რკინიგზაზე და შარა გზაზე ბანდიტიზმი და რესპუბლიკის მომარაგების (ასევე მეზობელი სომხეთისათვის კუთვნილი საჭირო ტვირთის) დატაცება აღკვეთილიყო, მით უფრო აფხაზეთში, რომლის ძაღვანი უწყებები საერთოდ არ ემორჩილებოდნენ საქართველოს ხელისუფლებას და ქვეყანას ანგრევდნენ. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ რაკი შეთანხმება იყო და არძინბამ უკან წაიღო თავისი სიტყვა, ამდენად ე. შევარდნაძემაც საშიშროება დაინახა და ამიტომ უარყო ყოველივე, ეს უკვე დაგვიანებული იყო და მის შესრულებას პრაქტიკულად არავითარი დადებითი შედეგის მოტანა არ შეეძლო, რადგან საქართველოს ხელისუფლების იურისდიქცია ისედაც ლიკვიდირებული იყო აფხაზეთში და თუნდაც ამიერიდან, რომც ამოძრავებული სამხედრო მანქანა შეჩერებულიყო – ომი მაინც არ შეწყდებოდა. ომი არ შეწყდებოდა იმის გამო, რომ საქართველოს ხელისუფლება ვერცერთ შემთხვევაში ვერ შეეშვებოდა თავისი ქვეყნის ისტორიული მხარის დაკარგვას, სადაც ბედისანაბარა ათიათასობით თანამემამულე, უდანაშაულო ბავშვი და ხანდაზმული ქართველი ცხოვრობდა.

სხვა საკითხია, რამდენი დღით ან თვით შეიძლებოდა აფხაზეთის ომის გადადება, რომელიც დიდი ხნის მომზადებული და დაგეგმილი იყო რუსეთის იმპერიული ძალებისა და მისი ლაქია აფსუების, აგრეთვე მათი თანამგრძნობი ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკების მიერ. სხვა საკითხია, აგრეთვე რამდენად გონიერი ხელმძღვანელები იყვნენ თავმოყრილი საქართველოს ხელისუფლებაში (სახელდობრ ახლად გამოჩენილ სამხედრო ძალებში), ან რამდენად ემორჩილებოდნენ

მოსკოვიდან ახლადწამოსულ ე. შევარდნაძეს, რომელსაც ბრალდება საქართველოს კანონიერი პრეზიდენტის ზ. გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობა, რომელსაც აგრეთვე საკმაოდ მნიშვნელოვანი – მოუწესრიგებელი ძალები უჭერდნენ მხარს.

ვფიქრობთ, ნანილობრივ მაინც სწორია ავტორთა ჯგუფის (ვ. ყოლბაიას და მისი თანამოაზრეების) დასკვნა, რომელიც ეყრდნობა საქართველოს გენერალური პროკურატურის ძიების მასალას (აფხაზეთის ომიდან ან რამდენიმე წლის შემდგომ), რომელშიც ნათქვამია, რომ აფხაზეთის ავტონომიაში საქართველოს სამთავრობო შეზღუდული შეაიარაღებული კონტინგენტის შეყვანამ, თუნდაც კრიმინოგენური ვითარების ლიკვიდაციის მიზნით, სეპარატისტებს, რომლებიც ფაქტიურად ემზადებოდნენ ომისათვის, შესაძლებლობა მისცა საომარ კონფლიქტში ჩაეთრია საქართველო, საომარ მოქმედებაში, რომელსაც უაღრესად მძიმე და სავალალო შედეგები მოჰყვა⁴⁶. სწორია ისიც, რომ სეპარატისტების ზურგში იდგა აფხაზეთში დისლოცირებული იმპერიული რუსეთის საჯარო შენაერთების კორუმპირებული სარდლობა, რომელიც საბრძოლო იარაღს და ტექნიკას აწვდიდა (ჩალის ფასად, ან სრულიად უფასოდ) სეპარატისტებს, რომელთაც აქეზებდა და აიძულებდა საქართველოსთან ომის დასაწყებად. კიდევ მეტი, დამოუკიდებლობამოპოვეებული საქართველოს წინააღმდეგ შურისძიებით გახელებულმა და გაცოფებულმა რუსეთის იმპერიული ძალებმა, რომლებმაც არა მხოლოდ წაახალისეს აფხაზები და მათი მოკავშირე ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკები საქართველოს წინააღმდეგ, არამედ თვითონაც აქტიურად ჩაებნენ საომარ მოქმედებაში - რეგულარული არმიით, ინსტრუქტორებით, ავიაციით, საზღვაო ფლოტით, ტანკებით, თანამედროვე მოძრავი არტილერიით და ა. შ.

⁴⁶ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 123.

თავი მეოთხე ოჩის მსვლელობა და მისი შედეგები

აფხაზეთის ფართომასშტაბიანი - ცხელი ომი, რომელიც ქართველებისათვის მოულოდნელად დაიწყო რკინიგზისა და შარაგზის დასაცავად აფხაზეთში მივლინებული საქართველოს შინსახკომის ნაწილის წინააღმდეგ (ოჩამჩირის სოფელ ოხურეის საგზაო ინსპექციის საგუშაგოსთან) აფსუა გვარდიელების მიერ, თანდათან მოედო გულრიფშის რაიონს და შემდეგ ფაქტობრივად მთელ აფხაზეთს.

მართალია, თვითონ აფსუებმაც და რუსეთის საინფორმაციო სამუშაოებმაც სამხედრო კონფლიქტი საქართველოს დანყებულად გამოაცხადეს (მთელი მსოფლიოს მასშტაბით), მაგრამ ეს სიცრუე იყო, რადგან საეჭვო არ არის, რომ ამ ომს თვითონ რუსეთის ხელისუფლება და მისი სპეცსამსახურები დიდი ხნის მანძილზე ამზადებდნენ საქართველოს ჭკუაზე მოსახმობად, რადგან ის „თვითნებურად“ გამოვიდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობიდან და დამოუკიდებელ ცხოვრებას შეუდგა. ✕

საქმე ისაა, რომ აფხაზეთის ტერიტორიაზე იძარცვებოდა (და არა მხოლოდ აფხაზეთში) საქართველოსა და სამხრეთისათვის განკუთვნილი ქონება და ამის აღსაკვეთად გამწვანებული სამხედრო და პოლიციის ნაწილების განლაგება სათანადო პუნქტებზე, წინასწარ იყო შეთანხმებული აფხაზეთის ადგილობრივ ხელისუფლებასთან. მაგრამ როდესაც სათანადო ოპერაციის განხორციელება დაიწყო თბილისის პოლიციის სამმართველოს უფროსის დ. ზეიკიძის მეთაურობით, მის კოლონას მოულოდნელი ცეცხლი გაუხსნეს აფსუა „ბოევიკებმა“ ოჩამჩირეში. ამას მოჰყვა მეორე სროლა გულრიფშის სოფ. აგუძერაში, როდესაც აფსუების ე. წ. „გვარდიელებმა“ ააფეთქეს ქართველთა ჯავშანმანქანა. ასეთივე შეტაკება მოხდა იმავე რაიონის სოფ. მაჭარასთანაც, სადაც დაიჭრა ქართველი პოლიციელი და დაიღუპა აფსუა „ბოევიკი“, რომელიც საცხოვრებელი სახლის სახურავიდან ცეცხლს უშენდა სოხუმის მიმართულებით მიმავალ ქართულ კოლონას. ✕

ნიშანდობლივია, რომ ამ სროლების დასაწყისშივე მოქმედების ადგილზე აღმოჩნდნენ მოსკოვის ტელევიზიის ოპერატორები, რომელთაც გადაიღეს საქართველოსა და აფხაზეთის ნაწილების შეიარაღებული მებრძოლების მოქმედება, რაც არ შეიძლება შემთხვევით აიხსნას. ჩანს, ეს შეთანხმებული და წინასწარ საგანგებოდ იყო მომზადებული. სწორედ ამ გადაღების მეშვეობით გავრცელდა (მათივე ფოტო-კინო საშუალებებით) ქართველთა შეიარაღებული აგრესიის შესახებ აფხაზეთის წინააღმდეგ. ჯერა გვგონია აქ კვლავ საჭირო იყოს იმის გამოვლენა, რომ ბანდიტიზმის აღსაკვეთად თავისი ქვეყნის რომელიმე ნაწილში ხელისუფლების მიერ გაგზავნილი შეიარაღებული ნაწილის მოქმედება რაიმე აგრესიას წარმოადგენდეს, ან რაიმე კანონის დაღვევას ნიშნავდეს, მაშინაც კი როცა ეს სულაც არ ყოფილიყო შეთანხმებული ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, მით უფრო, წინასწარ შეთანხმების შემთხვევაში. სულ სხვა საკითხია სეპარატისტული განწყობილებით და სულისკვეთებით – უკანონოდ მოქმედი ვ. არძინბას ხელისუფლება, აგრეთვე მისი მასწავლებელი და მფარველი მოსკოვი თუ როგორ ნათლავდა და რა საჩუქრს უდებდა მას.

უდავო ფაქტია, რომ მიუხედავად სეპარატისტთა რაზმების გააფთრებული წინააღმდეგობისა, ყველა კუნჭულიდან სროლა რომ აუტეხა ქართულ შეიარაღებულ ნაწილებს, საქართველოს ხელისუფლება მაინც შეეცადა მშვიდობიანად მოეგვარებინა კონფლიქტი (ამ მიზნით სოხუმს ეწვივნენ სახელმწიფო საბჭოს წევრები: თ. სიგუა (პრემიერი) და ჯ. იოსელიანი, რომლებმაც ადგილობრივ ქართველ ხელისუფლებთან: თ. ნადარეიშვილთან (აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე), ვ. ყოლბაიასთან (აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი), ნ. მესხიასთან (ასევე დეპუტატი), ა. იოსელიანთან (აფხაზეთის უშიშროების სამსახურის უფროსი) ერთად მოლაპარაკება გამართეს აფსუა მხარის ხელისუფლებთან: ს. ბაგაფშთან (აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე), ზ. ლაბაზუასთან (ასევე მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე), ა. ანქვაბთან (უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი და აფხაზეთის შინაგან-

კომის მინისტრი). მ. აჩბასთან, ს. შამბასთან და დ. ფილიასთან (უმაღლესი საბჭოს დეპუტატები). შეხვედრის დასაწყისშივე ქართულმა მხარემ მოითხოვა, რომ მოლაპარაკება გამართულიყო ვ. არძინბას დასწრებით, რომელთანაც, თ. სიგუას განცხადებით, წინდანი იყო შეთანხმებული, რომ კომუნიკაციების დასაცავად, თბილისიდან აფხაზეთში იგზავნებოდა შეიარაღებული დაცვა, მაგრამ აფსუების მეთაურმა ქართველებთან შეხვედრაზე კატეგორიული უარი განაცხადა.

მიუხედავად ამისა, როგორც ამას მოლაპარაკების მონაწილე ქართველი მხარის პირები ამტკიცებდნენ, აფსუებთან მოლაპარაკებამ (ზ. ლაბაზუას წინადადების საფუძველზე) გადაწყვიტა, რომ აფხაზურ და ქართულ 200-200 სამხედრო კაციან შენაერთს ფსოუდან ენგურამდე მოეგვარებინა და დაეცა საკომუნიკაციო მაგისტრალები, თუმცა დოკუმენტს ხელი არ მოუწერა იმ მიზნით, თუ საბაბით, რომ აფხაზურ მხარეს ამისათვის გარკვეული დრო სჭირდებოდა (ს. ბაგაფშის თქმით)¹. როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, აფსუათა მხარე დროის გაყვანას ცდილობდა. საფიქრებელია, რომ არძინბას საქმე უნდა შეეთანხმებინა მოსკოვთან.

აღნიშნულის გარდა, რაკი ქართული შეიარაღებული ნაწილის წინსვლა დაბრკოლდა ფსოუსაკენ, 1992 წ. 15 აგვისტოს საქართველოს ხელისუფლებამ მცირე შეიარაღებული ნაწილი გადასხა ზღვიდან გაგრა-ლესელიძის მხარეში. თუმცა 16-ივე აგვისტოს გაიმართა მოლაპარაკება აფხაზ ხელმძღვანელებთან, რათა შეთანხმების შემთხვევაში თავის ნაწილს არ შეიყვანდა ქალაქ გაგრაში და დარჩებოდა განთიად-ლესელიძის მიდამოებში, რათა იქიდან გაეწია კონტროლი ფოსუდან მომავალი ტრანსპორტისათვის, როგორც აღვნიშნეთ, ვ. არძინბას დაჯგუფება იძულებული გახდა სოხუმიდან გუდაუთაში გადასულიყო, სადაც გადაიტანეს დედაქალაქის მთელი ავლადიდება, რისი წაღებაც შეძლეს.

შედარებით სუსტი წინააღმდეგობის გამო სოხუმიდან გაძევებული იქნენ აფსუათა შეიარაღებული რაზმები და ქარ-

¹ იხ. აფხაზეთის ლაბირინთი, თბილისი, 1999, გვ. 125.

თველთა რაზმებმა დაიკავეს გუმისთის მარცხენა და ნანი-
ლობრივ მარჯვენა მხარე, საიდანაც თავისუფლად შეეძლოთ
ეშერის ქედი დაეკავებინათ და იქიდან იოლად გასულიყვნენ
ახალი ათონი-გუდაუთის ხაზზე, თუმცა იმის იმედით, რომ მა-
ლე მოხდებოდა დაზავება და არძინბას ჯგუფთან შეთანხმება,
წინსვლას მოერიდნენ, რათა მას შესაბამისი მსხვერპლი არ
მოყოლოდა.

ჯბუნებრივია, აფსუების მიერ ქართული შეიარაღებული
ნაწილისადმი (რომელსაც რკინიგზა უნდა დაეცვა ძარცვა-
რბევისაგან) შეიარაღებული თავდასხმის ამბავი სწრაფად
გავრცელდა მთელი საქართველოს მოსახლეობაში, მითუმე-
ტეს ის ისედაც დაძაბული და შეცბუნებული იყო ქვეყნის შიგ-
ნით და გარეთ შექმნილი აშლილობით და რთული კრიმინოგე-
ნული ვითარებით.

ამასთან, განსაკუთრებულ შიშს იწვევდა რუსეთის იმპე-
რიული ძალების დამოკიდებულება და მუდმივად მუქარა სა-
ქართველოს მიმართ, რომელიც ის-ის იყო ფეხს იდგამდა, რო-
გორც იმპერიისაგან თავდალწეული ქვეყანა. ცხადია, საქარ-
თველო ელოდა, რომ რუსეთი ასე იოლად არ შეეღეოდა და მას
რალაც უბედულებაში ჩააბამდა, მითუმეტეს ძნელი არ იყო
იმისი პროგნოზი, რომ რუსეთს შეეძლო საქართველოს წინა-
აღმდეგ აფხაზეთის ამბები თავისი მზაკვრულ საბაბად და
მიზნებისათვის გამოეყენებინა. როგორც ჩანს, ამას ელოდა
საქართველოს ხელისუფალი (ამჟამად სახელმწიფო საბჭო),
რომელმაც თავისი სამხედრო ნაწილები საქმის კურსში შეიყ-
ვანა აფხაზეთში შექმნილი სიტუაციის თაობაზე. იმის შესახე-
ბაც, რომ ყველაზე დიდი საშიშროება იყო მოსალოდნელი
ფსოუს მხრიდან, სადაც რუსეთის სამხედრო ძალების და
ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკების კონფედერაცია მოჩანდა.
არ იყო გამორიცხული, რომ რუსეთი ფსოუს მხრიდან პირდა-
პირ ინტერვენციას დაიწყებდა, ყოველ შემთხვევაში, დივერ-
სიას მაინც განახორციელებდა. ამიტომ ეტყობა თბილისმა
თადარიგი დაიჭირა და შეეცადა ფსოუს საზღვარი გაემაგრე-
ბინა.

ვფიქრობთ, ამ თვალსაზრისით ურიგო არ იქნება მკითხველს მოვუთხროთ ერთი მოკლე ეპიზოდი - თუ რა გზით შეეცადა საქართველოს სამხედრო საბჭო ფოსტის საზღვარი გაეკონტროლებინა. აი რას ამბობს ამის თაობაზე ამ წიგნის ერთ-ერთი ავტორი თორნიკე გასვიაი (იმჟამად ექიმ-ქირურგი), რომელიც პატარა სამხედრო ექსპედიციის მონაწილე იყო აფხაზეთში და თვითონ თავისთვალთ იხილა და იგემა ლესელიძე-ფსოუ-გაგრის ამბები. თორნიკეს თქმით, 1992 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებში ჩემი უახლოესი მეგობრის კოკა კლდიაშვილის დაბადების დღეს, მე და ჩემი ბავშობის სხვა მეგობრები: ქუცო მიქელაძე, სანდრიკა ვაჩიშვილი, რამაზ მამლაძე, ოთარ ნიშნიანიძე, დიმა სამადაშვილი, ზურა ჩიქოვანი, ზვიად აბაშიძე და სხვები შევიკრიბეთ (სამაჩაბლოსთან დაკავშირებით ისედაც ბევრის მიმსწრე ვიყავით) და აკია ბარბაქაძის თხოვნით შავნაბადას ბატალიონის დისლოკაციის შტაბისაკენ წავედით. სადაც გადავწყვიტეთ, რომ შავნაბადას ბატალიონს წავეყოლოდით აფხაზეთში. გადანყდა, რომ ბატალიონი წასულიყო ფოთში, საიდანაც ზღვით (კატარლების მეშვეობით) დესანტის სახით გადავსულიყავით ლესელიძეში და ჩაგვეკეტა რუსეთ-საქართველოს ფსოუს საზღვარი. რაც ჩვენი აზრით, წარმოადგენდა საქართველოს ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას რუსეთის აგრესიის შესაჩერებლად და აფხაზეთში საქართველოს იურისდიქციის აღსადგენად (რომელიც ბოლო დროს ფაქტობრივად ლიკვიდირებული იყო).

1992 წ. 14 აგვისტოს ჩვენ უკვე ვიმყოფებოდით ფოთის ტერიტორიაზე (მშობლებს მოვატყუეთ, რომ ფოთში მივდიოდით პურის კომბინატის დასაცავად), სადაც შავნაბადას ბატალიონი და ჩვენ მოხალისეები მოვთავსდით ორ სადესანტო კატარლაზე (სადაც 1 „ბეტეერი“ და 1 „ბემპე“ მოვთავსეთ). რაკი კატარლები პატარა ზომის იყვნენ და ყველა ვერ დავეტიოდით დამატებით გადმოგვეცა კიდევ ორი ძველისძეული პატარა თევზსაჭერი გემი, რომლებზეც გაჭირვებით მოვთავსდით.

ჩვენი გეგმით, ექსპედიცია ფსოუს უნდა მიდგომოდა დილით 5-6 საათზე, მაგრამ იმის გამო, რომ ჩვენი ჯაბახანა ტექ-

ნიკა დანჯღრეული და დაძველებული იყო, გზაში ხან ერთი კატარლა („გემი“) გაგვიფუჭდა და ხან მეორე (ხან ერთი ვატირით ბუქსირით და ხან მეორე), ამის გამო დანიშნულ ადგილზე მხოლოდ 15 აგვისტოს - 13-14 საათზე მივაღწიეთ (თითქმის 10 საათის დაგვიანებით).

ჩემთვის, წერს თორნიკე, დღემდე გაუგებარია ის ვითარება, რომ ლესელიძის მაგივრად, რატომღაც განთიადის შესასვლელთან მიგვაყენეს, საიდანაც რუსეთის საზღვრამდე (ფსოუმდე) თითქმის 15-მდე კოლომეტრია (წარმოიდგინეთ, რომ ეს ჩვენი გაჭიანურებული სვლა ანუ ბოდიალი მიმდინარეობს 35-40 გრადუსიან სიცხეში - პირდაპირ თაკარა მზის ქვეშ ყოველგვარი თავშესაფარის გარეშე - შუა ზღვაში. ამ დროს ჩემი გონება მიიპყრო ორმა გარემოებამ: პირველი იმან, რომ ზღვაში გვერდიდან ამოგვიდგა რუსული სამხედრო გემი, რომელიც გვერდიდან არ გვშორდებოდა და ფაქტობრივად მიმართულებას გვაძლევდა (გარეგნულად საშიშროებას არ გვიქმნიდა); მეორეც, ჩვენ გვახლდა რუსი ინსტრუქტორი - პოლკოვნიკი საშა (გვარი არ მახსოვს), მაგრამ ამისი დადგენა შესაძლებელია, რადგან აფხაზეთის ომის შემდეგ ის წლების განმავლობაში ამიერკავკასიის რუსულ სამხედრო-სადაზვერვო სამსახურის „ГРУ“-ს უფროსი ჩინოსანი იყო). ახლაც მაკვირვებს და მოსვენებას არ მაძლევს ვინ იყო საშა, რატომ გვახლდა ჩვენ და რას (ვის) წარმოადგენდა....

რუსი საშა პოლკოვნიკის სურვილით განთიადის ნაპირზე, სადაც ჩვენს სატრანსპორტო - თევზსაჭერ კატარლებს ხმელეთთან მიახლოება არ შეეძლოთ, ჩვენ ერთ-ერთ სადესანტო კატერზე გადაგვსვეს და მალე იმავე რუსის ბრძანებით ნაპირზე, სადაც სანაპიროს ბეტონის კედელი გასდევდა და მრავალი ბოევიკი იყო ჩასაფრებული (კედელს ამოფარებული). იერიშზე დაახლოებით 30 კაცამდე პირველები მოხალისეები გაგვიშვეს. ამ მომენტში ჩასაფრებულებმა ძლიერი - ინტენსიური ცეცხლი დაგვაყარეს (როგორც შემდეგ დაუფიქრდით მოწინააღმდეგე გაფრთხილებული და სპეციალურად მომზადებული იყო).

როგორც ბევრისთვისაა ცნობილი, აფხაზეთის სანაპირო ზოლი მთელ პერიმეტრზე ერთმანეთს გავს: ჯერ ზღვა, შემდეგ პლიაჟი, შემდეგ ბეტონის მაღალი ჯებირი, შემდეგ რკინიგზის ლიანდაგი, საავტომობილო გზა და ბოლოს მთის ძირი და საცხოვრებელი სახლები.

მიუხედავად დიდი დაბრკოლებისა და ინტენსიური სროლისა, როგორც იქნა მივაღწიეთ ხმელეთის ნაპირს, მაგრამ სადესანტო კატარლას (რომელზეც ჩვენ ვისხედით) წინა ნაწილი, სადაც „ბტრი“ იდგა და რომელსაც ჩვენ უნდა გავყოლოდით, არ გაიხსნა. ამიტომ ჩვენ მოგვინია კედელზე ამოფარება, აბობლვა და იქიდან წყალში გადახტომა. ამ პროცესში რამდენიმე ადამიანი დავიჭერით და რამოდენიმე მათგანი წაიქცა (მე საბედნიეროდ ფეხში დავიჭერი, შედარებით მსუბუქად, მაგრამ შეხვევის წყალობით სისხლი გავიჩერე და ბრძოლის გაგრძელება შეუძელი), ზოგიც მძიმედ დაიჭრა, სავალალოდ ერთმანეთს ვერ მივაქციეთ ყურადღება და ერთმანეთის ვერც ვერაფერი დავაზუსტეთ, რადგან ჩასაფრებულები ინტენსიურად გვიშენდნენ ცეცხლს და ამის საშუალება არ გვქონდა, სანამ გონზე მოსვლა არ დაგვცალდა.

როგორც იქნა თავდადებული ცდით სროლა-სროლით პლიაჟი გადავლახეთ და ბეტონის ჯებირამდე მივაღწიეთ, სადაც ხელჩართული ბრძოლა არ დაგვჭირდა, რადგან აფსუებმა და მათმა მომხრე ბოევიკებმა ინებეს აყრილიყვნენ და ფერდობის და სახლების მიმართულებით გაქცეულიყვნენ. ამასობაში სადესანტო კატარლებში მყოფ ჩვენს მებრძოლებს საშუალება მიეცათ ნაპირზე გადმომსხდარიყვნენ უსაფრთხოდ თავიანთი ორი ჯავშანიანი მანქანით.

როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენს ამოცანას შეადგენდა რუსეთის საზღვრის ჩაკეტვა, ჩვენ კი ჩვენს მინა-წყალზე მოკალათებული აფსუა და ჩრდ. კავკასიის ბოევიკები შეგვეგებენ ცეცხლითა და მახვილით. ამიტომ ძალა-უნებურად მათთან ბრძოლა მოგვიხდა. ამ ბრძოლაში მე გამოვყოფ კოკა კლდიაშვილს და სანდრიკა ვაჩიშვილს, რომელბიც პირველივე შეეგებნენ ჩასაფრებული „მტრის“ გამანადგურებელ ცეცხლს და ჩემთვის შეუცნობელი გმირული ძალით იგერიებდნენ ჩვენს

წინააღმდეგ გააფთრებული ბოევიკების უწყვეტ ცეცხლს. ვფიქრობ, მათი საქციელი იმსახურებს სამაგალითო ქება-დიდებას, რათა მომავალმა თაობებმა შეიგნონ და გაიგონ, რომ ისინი შეენივნენ თავის საყვარელ სამშობლოს და მათი გმირული საქციელის მაგალითზე გაიზარდონ და იარონ ამაყად სამშობლოს საკეთილდღეოდ. ვფიქრობ, მათი მსგავსი ახალგაზრდები არც თუ ცოტანი იყვნენ აფხაზეთში, სადაც უთანასწორო ბრძოლებში ღირსეულად შეეგებნენ სამშობლოსათვის თავდადებულ სიკვდილს. ვფიქრობ, სამარადისოდ დაუვინყარი იქნება მათი ხსენება.

ბევრი რომ არ გავაგრძელო, ჩვენმა არც თუ მრავალრიცხოვანმა ნაწილებმა ბრძოლით გადალახა ბეტონის ჯებირები, რკინიგზა და შოსე გზები, სხვადასხვა სახლები, ფერდობები და ბუჩქნარები და მივაღებეთ მდინარე ფსოუს ხიდის მიდამოს (მარცხენა მხრიდან, ანუ საზღვარს. ამ ოპერაციაში ემონაწილეობდით დაახლოებით 30 მოხალისე და 90-მდე „შენაბადას“ მებრძოლი-ჯარისკაცი - აკია ბარბაქაძის მეთაურობით).

ამის შემდეგ ჩვენ ფსოუს მისადგომთან დავტოვეთ რამდენიმე მებრძოლი და უკან დავბრუნდით, რათა გაგრის მიმართულებით წავსულიყავით (აქ შევიტყვეთ ჩვენი უბედურება - კოკა კლდიაშვილისა და სანდრიკა ვაჩიეშვილის დაღუპვის შესახებ. მართალია, სიკვდილს თვალებში შევხედეთ, მაგრამ გაცეცხლებულებმა და გამწარებულებმა მათ ცხედრებს ფიცი მივეცით, რომ ცოცხალი თავით ამას არ შევარჩენდით ვერაგ მტერს და შურს ვიძიებდით მათთვის). გარკვეული მწუხარების და შეყოვნების შემდეგ, ჩვენ გამწარებულებმა გზა განვაგრძეთ გაგრის მიმართულებით, გზა და გზა არ დავინდეთ, ვინც ჩვენი გზის გადაღობვა მოინადინა, გავანადგურეთ რამდენიმე დაჯგუფება... ამასობაში დაღლილ-დაქანცულები უკვე არც თუ დიდი წინააღმდეგობის შედეგად ზოგი სად გაგვექცა და ზოგი სად) გაგრაში შევედით და იქიდან მდ. ბზიფისაკენ გავსწიეთ (უკვე ტრანსპორტით).

უნდა ვთქვა, რომ აფსუა სეპარატისტების მხრივ უკვე სერიოზული წინააღმდეგობა არ იგრძნობოდა, არ ვიცი გვემა-

ლებოდნენ და ამიტომ გვეჩვენებოდა, თუ საერთოდ მოულოდნელი იყო მათთვის ასე მალე ჩვენი გაგრაში გამოჩენა და ამიტომ ცოტა ძალა იყო იქ (კაცმა რომ თქვას, აფსუები ხომ ისედაც ძალიან ცოტანი არიან და საკუთრად რა ძალა შეიძლება ჰყოლოდათ მათ ჩვენს წინააღმდეგ). პირდაპირ რომ ვთქვა, ისე ჩანდა, რომ აფსუები ყველაფერზე თანახმა იყვნენ გაგრაში - ცოტა ძალაც და მზად იყვნენ დაზავებაზე და ჩვენდამი ჩაბარებაზე. მაგრამ ყველაზე მოულოდნელი და საკვირველება, რაც ოდესმე შემხვედრია და გამიგია ის იყო, რომ ჩვენ ბზიფში დავგიხვდა - იქ ჩვენთან შეერთებულმა ქართველთა ნაწილის უფროსმა გამოგვიცხადა, რომ ამას იქით - გუდაუთის მიმართულებით უკვე აღარ ნავიდოდით, რადგან ეს მთავარსარდლის ბრძანებააო. ჩვენ ელდა გვეცა, რას ნიშნავდა ეს, ვერაფერი გავიგეთ - რა მთავარი სარდალი - რისი მთავარი სარდალი - თუ ომი იყო - ომი უნდა ყოფილიყო და არა თამაში, ჩვენ ხომ უკვე ჩვენი დავგემართა - დავკარგეთ ყველაზე საუკეთესო მეგობრები. მეტი რა შეიძლებოდა დავგემართნოდა - გვეჩჩია ჩვენც არ დავრჩენილიყავით ცოცხალი, ვის და რას უნდა მოვრიდებოდით ამის შემდეგ? მაგრამ თავს ზევით ძალა არ იყო, ჩვენ ჯარისკაცები ბრძანებას უნდა დავმორჩილებულიყავით, რადგან ასეთია ულმობელი ომის კანონი!

სიმართლე ვთქვა, რომ არა მთავარსარდლის (ვინ იგულისხმებოდა მასში ვერც კი გავერკვეით) ბრძანება, მიუხედავად იმისა, რომ გუდაუთაში იყო რუსეთის სამხედრო ბაზა, მის აღებას 4-5 საათი თუ დასჭირდებოდა. ამის თქმის საფუძველს მაძლევს ის, რომ აფსუები სრულიად დემორალიზებული იყვნენ და მოულოდნელი შეტევისა და მარცხის გამო, ფიზიკურ განადგურების შიშით ყველაფერზე თანახმანი იყვნენ. ეს ჩანდა ჩვენი სტიქიური მოლაპარაკებებიდანაც - მათ გამოგვიცხადეს, რომ ყოველგვარი წინააღმდეგობის გარეშე ჩაგვაბარებდნენ გუდაუთის მისადგომებს, ოღონდ ჩვენ უნდა მიგვეცა პირობა, რომ ხელს არ ვახლებდით ფიზიკურად (ჩვენ მაშინ გვითხრეს, რომ ამ მოლაპარაკების დროს აფსუებს ახლდათ გუდაუთის ბაზის წარმომადგენელიც). ჩემი ღრმა რწმენით, რომ არა ჩვენი ბზიფის ხეობასთან შეჩერება, დღეს შემ-

ზარავი მარცხი - ათი ათასი დაღუპული და 300 ათასი იძულებით გადაადგილებული (ლტოლვილი) არ იარსებებდა. როგორც შევითქვე აფსუებს (რუსეთის იმპერიული ძალების გარდა) რიცა-ავათხარა-თებერდის გზით უწყვეტად მომწველნენ ჩრდილო კავკასიის ბოევიკები (რუსეთის მოქალაქეები), მათ შორის კაზაკები. როგორც ამბობენ, ჩრდილო კავკასიის სამხედრო შენაერთებიდან რუსებს გუდაუთაში გადმოქონდათ ჯავშანტექნიკაც ბომბორის ბაზაში სამხედრო-ტრანსპორტის მეშვეობით. აქვე მიიწვია ვთქვა ისიც, რომ მაშინ გაგრიდან და ასევე სოხუმიდან გუდაუთისათვის რომ შეგვეტია - აფსუებს არაფერი რჩებოდათ ხელების აწევისა და იარაღის დაყრის მეტი. ეს რომ სინამდვილეა კარგად ჩანს იქიდანაც, რომ ამას აშკარად ხედავდა რუსეთიც, რომელმაც სექტემბერში თავზე მოგვახვია აფსუებთან დაზავებაზე მოლაპარაკება და შეტევის შეწყვეტაც (ჩანს შევარდნაძისადმი ზეწოლით). ვფიქრობ, მაშინ შეტევა რომ გაგვეგრძელებინა სოხუმის და გაგრის მხრიდან მოკლე დროში დამთავრდებოდა გუდაუთის კაპიტულაცია. ამ შემთხვევაში მარტო რუსეთთან გვექნებოდა საქმე და თუ ის აღარ შეჩერდებოდა, მაშინ მთელი მსოფლიო მიხვდებოდა, რომ ჩვენს წინააღმდეგ რუსეთი აწარმოებდა ღია და დაუფარავ აგრესიას. მაგრამ რუსეთმა შევარდნაძე მოატყუა თუ შეაშინა და ყველაფერი მოაგვარა - ჩვენთან ნახევრად მალული ბრძოლის შესაძლებლობის შირმა უზრუნველჰყო აფსუების ნილბით, რითაც ჩვენი საბოლოო დამარცხების საშუალებაც გაინაღდა.

ყოველივე ამას უნდა დავამატო ისიც, რომ ქვეყანაში, სადაც ჩვენსავით მდგომარეობაა, თუ არ ჰყავთ გმირები - იგონებენ მათ და აღმერთებენ, რათა მათ მაგალითზე ნაახალისონ და აღაფრთოვანონ ახალგაზრდები, გააღვიონ პატრიოტიზმი და ნამდვილი გმირები შვან. ჩვენ გვყავს სამშობლოს სიყვარულით დამუხტული და გადარეული ახალგაზრდობა, რომლებმაც სამშობლოსათვის გასწირეს თავი ან მზად არიან გასწირონ. მართალია, ჩვენდასამწუხაროდ რუსეთთან ომში აფხაზეთში დავმარცხდით, მაგრამ სამშობლოს დაცვისათვის თავგანწირვა აფხაზეთის ბრძოლაში ყველაზე დიდი საჩუქარი

იყო, რაც ღმერთმა იქ ბრძოლაში დაცემულ ახალგაზრდებს უბოძა... ამისდამიუხედავად - ჩვენდასამნუხაროდ შეიქმნა ისეთი წარმოდგენა (იმიჯი), რომ ვინც აფსუების (სინამდვილეში რუსეთის) წინააღმდეგ იბრძოდა იყო: „ყაჩაღი“, „ნარკომანი“, „გახრწნილი“, „ქურდი“, „მარადიორი“, „ლოთი“ და ა. შ. ამაზე საშინელ და უარეს ეპითეტებს ხომ მტერი მტერსაც ვერ გამოუგონებს. ისმის კითხვა - თუ ეს, მე ვიტყვოდი უდიდესი ცოდვა არ მოვინანიეთ და არ გამოვასწორეთ, მაშინ ვინ დადებს თავის სიცოცხლეს სამშობლოსათვის მომავალში, რა მაგალითზე შეაკლავს თავს მტერს?! ყოველივე ამისი განსჯა ფართო მკითხველისათვის მიმინდვია...

როგორც ჩანს, საომარი ვითარების პირობებში სოხუმში გამწვავდა კრიმინოგენური სიტუაცია, რომლის შეჩერებისა და ლიკვიდაციის მიზნით საქართველოს თავდაცვის სამინისტრომ გამოსცა სპეციალური ბრძანება – განსაკუთრებული რეჟიმის დანესების შესახებ (სოხუმის კომენდატად დაინიშნა გენერალ-მაიორი გ. გულუა). რაკი შეთანხმება არ მოხდა, 19 აგვისტოს ქართულმა ნაწილებმა მყარად დაიკავეს ქ. გაგრა, სადაც მის კომენდატად დაინიშნა „მხედრიონის“ ნეერი ბ. ფირცხელიანი, მოადგილედ ი. ჭავჭავაძის სახ. საზოგადოების ნეერი ჯ. ლატარია. შესაბამისად გაგრაშიც კომენდატის საათი იქნა შემოღებული, რადგან მას უკვე დაემუქრა მდ. ბზიფის ხაზზე განლაგებული აფსუების შეიარაღებული ფორმირებები.

მალე ჯერ ჩეჩნები იღებენ გროზნოში გადანყვეტილებას მოხალისეების შეკრებაზე და აფხაზეთში გამოგზავნაზე, ხოლო 20 აგვისტოს არმავირში ჩატარდა როსტოვის ოლქის, სტავროპოლისა და კრასნოდარის რუს ხელისუფალთა შეკრება, რომელთაც თავისი შემფოთება გამოთქვეს აფხაზეთის ამბებზე და ელცინისადმი მიმართვაში რსფს რესპუბლიკას მონოედეს საქართველოს წინააღმდეგ სასტიკი ზომების მიღება.

ჩანს, ჯერ კიდევ აქამდე აფხაზეთში ჩრდილო კავკასიიდან – ადიღე-ჩერქეზეთიდან, მაიკოპიდან, ნალჩიკიდან, აგ-

რეთვე ჩეჩნეთიდან და კაზაკების მხრიდან ზოგიერთმა მოხალისემ თავი მოიყარა არძინბას ირგვლივ, ხოლო ომის დაწყებიდან დაახლოებით ერთი კვირის შემდეგ მათ მნიშვნელოვანი დაჯგუფება შექმნეს გუდაუთაში, საიდანაც 22 აგვისტოს (კონფედერაციის დროშით) შეტევა დაიწყო გუმისთის მარჯვენა მხარეზე, მაგრამ საქართველოს გვარდიელებმა მათი წინსვლა შეაჩერეს და საკმაოდ დარტყმაც აგემეს, რასაც სათანადოდ გამოეხმაურა საქართველოს შეიარაღებული ძალების სარდალი გ. ყარყარაშვილი. მან მკვეთრი შეფასება მისცა აფსუა სეპარატისტების და მათ მხარეზე მებრძოლ ჩრდილო კავკასიელ ბოევიკთა და, პრინციპში, რუს მოქალაქეთა ავანტიურას საქართველოს წინააღმდეგ. ამასთან, ქართველმა სარდალმა სეპარატისტების მხარე გააფრთხილა, რომ სასტიკად დაისჯებოდა ყველა არამკითხე ბოევიკი, ვინც საქართველოს წინააღმდეგ აღმართავდა ხელს.

როგორც გამოირკვა, შეიარაღებული კონფლიქტის დაწყებისთანავე რუსეთის 643-ე საზენიტო-სარაკეტო პოლკმა აფსუებს გადასცა 984 ავტომატი, 267 პისტოლეტი, 18 ხელის ტყვიამფრქვევი, 600 სასიგნალო რაკეტა, 500-ზე მეტი ხელყუმბარა, ნახევარ მილიონზე მეტი სხვადასხვა იარაღის ტყვია, სამხედრო-სატვირთო მანქანები, სურსათ-სანოვაგე, სამხედრო-საინჟინრო ტექნიკა და სხვ.²

საქართველოს წინააღმდეგ ჩრდ. კავკასიაში სახელდახელოდ შექმნილმა მთიელ ხალხთა კონფედერაციის პრეზიდენტმა მუსა შანიბოვმა და პარლამენტის თავმჯდომარე იუსუფ სოსლანბეკოვმა მიიღეს ბრძანებულება: „1. კონფედერაციის ყველა შტაბმა განახორციელოს მოხალისეთა გადასროლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე აგრესორისათვის შეიარაღებული წინააღმდეგობის გასაწევად; 2. იმ შემთხვევაში თუ ისინი შეხვდებიან რომელიმე ძალის წინააღმდეგობას, კონფედერაციის ყველა შეიარაღებული ფორმირება ჩაერთოს ბრძოლაში და ნებისმიერი მეთოდებით გავიდეს აფხაზეთის ტერიტორიაზე; 3. ქ. თბილისი გამოცხადდეს უბედურების ზო-

² აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 208.

ნად; 4. კონფედერაციის ტერიტორიაზე მყოფი ყველა ქართველი ეროვნების ადამიანი გამოცხადდეს მძევლად; 5. დაკავებულ იქნას საქართველოსადმი კუთვნილი ყველა ტვირთი და აღიკვეთოს მისი ადგილზე გადაზიდვა. აღნიშნულის მზადყოფნის შესახებ ეცნობოს კონფედერაციის შტაბს 1992 წ. 22 აგვისტოს”.

როგორც აქედანაც ჩანს, აფხაზეთის კონფლიქტი უკვე რუსეთ-საქართველოს ომში გადაიზარდა ოფიციალურად. თუ არა ეს – რატომ დაანებებდა (უფრო სწორად, რატომ დარაზმავდა) მოსკოვი თავის მოქალაქეებს (ავტონომიებს) საქართველოსადმი ომის გამოსაცხადებლად. მაშინ, როდესაც კრემლმა თავის მიერ საქართველოში შემორეკილი ჩეჩნების გამო საქართველო ლამის ჯვარს აცეა, როდესაც საქართველო აბსოლუტურად არ ერეოდა ჩეჩნეთის კონფლიქტში - მაინც მას ემარებოდა რუსეთი – როგორ თუ ყაჩაღური გზით შემოდიან პანკისიდან-ჩეჩნეთშიო (რა თქმა უნდა, თვითნებურად), თვითონ რუსეთი კი თავს იყრუებდა არა მხოლოდ ჩეჩნების, არამედ ადიღე-ჩერქეზების და სხვების (თავისი ავტონომიების) მიერ ოფიციალური ომის შესახებ საქართველოს წინააღმდეგ. აი ასეთი მორალით და სამართლით გვებრძოდა რუსეთი, რას იზამ უზარმაზარი იმპერია ვარ, ძალა მაქვსო და რაც მიინდა იმას ვიზამო!

1992 წ. აგვისტოს ბოლოს ქვემო ეშერის მხრიდან რუსეთის რეგულარული არმიის სამხედრო ნაწილმა დასავლეთის მხრიდან შეუტია სოხუმის ქართველთა პოზიციას და ხელში ჩაიგდო სოხუმის ნავთობის ბაზა, აგრეთვე ნისქვილკომბინატი, რათა ძალა გამოეცალა ქართველი ნაწილებისა და სოხუმის ქართველი მოსახლეობის პოზიციებისათვის. იმისათვის, რომ ქალაქში შიმშილი არ დაწყებულიყო და პანიკა აო დათესილიყო, საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლობამ შექმნა სპეციალური კომისისა გ. ლომინაძის (თავმჯდომარე), გ. ნაჭყებუას და ე. ასტემიროვას შემადგენლობით, რომელმაც არაერთი ღონისძიება დასახა და გაატარა ქალაქის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის. ამასთან, მოსახლეობის ინფორმა-

ციით უზრუნველყოფის მიზნით - აღდგენილი იქნა სოხუმის შეწყვეტილი ტელევიზიის მუშაობა.

მართალია, მშვიდობიანი ცხოვრების უზრუნველყოფის მიზნით საქართველოს ხელისუფლებამ არაერთხელ მიმართა სეპარატისტულ მხარეს, მაგრამ ამან არავითარი შედეგი არ გამოიღო. ამ მისიის შესასრულებლად, მიუხედავად საექვო ვითარებისა, უარი არ თქვა საქართველოს მთავრობამ 3 სექტემბერს მიეღო მოსკოვის ინიციატივა, რუსეთის გარანტიით, ცეცხლის შეწყვეტის და მეზობელ ძალთა დაშორიშორების თაობაზე (ხელშეკრულებას ელცინთან ერთად, ხელი მოაწერეს ე. შევარდნაძემ, თ. ნადარეიშვილმა, ვ. არძინბამ და ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკების ხელმძღვანელებმა). თუმცა საზავო ხელშეკრულების ხელმოწერი ქართული მხარე, რომელმაც არსებული პოზიციებიდან უკან დახია თავისი ძალა, მწარედ მოტყუვდა, რადგან სამხედრო ძალის უკანდახევის ნაცვლად აფსუათა მხარემ უფრო გაამაგრა ეშერის სტრატეგიულად ხელსაყრელი პოზიცია და თან სოფლის მშვიდობიან ქართველ მოსახლეობას დაერია. მათ უგზო-უკვლოდ გააქრეს თ. და ო. ბერულავები, დახოცეს ე. უგრეხელიძე, დ. მინაძე, გაძარცვეს ბ. ლომთათიძის, დ. დემეტრაძის, რ. კურდღელის სახლები და სხვ. ამასთან დახოცეს გუდაუთის სოფ. ახალ-სოფლის მოსახლე ცოლ-ქმარი ნ. და რ. ლობჯანიძეები და სხვ.

აფსუათა მხარის დაჟინებული მოთხოვნის - ქართველებს დაეტოვებინათ მთელი აფხაზეთი - შეუსრულებლობის გამო, სექტემბრის შუა რიცხვებში მათმა შეიარაღებულმა ნაწილმა შეტევა დაიწყო გაგრის ზონაში, სადაც ბრძოლაში დაიღუპა რამდენიმე ქართველი მეზობელი, მათ შორის შტაბის მეთაური მ. კამკაძე, ასევე რა თქმა უნდა, მსხვერპლი იყო აფსუათა მხარეზეც.

ამასთან, გუდაუთაში მოკალათებულმა აფსუა სეპარატისტებმა მიიღეს დადგენილებები: „აფხაზეთის წინააღმდეგ საქართველოს სახელმწიფო საბჭოს შეიარაღებული აგრესიის შესახებ“, აგრეთვე „აფხაზი ხალხის გენოციდის შესახებ“. ამასთან, არ ცხრებოდნენ ჩრდილო კავკასიის კონფედერატები, რომლებიც მრავლაგვარი პროვოკაციული გამოსვლების

გარდა, საორგანიზაციო მუშაობას განაგრძობდნენ აფხაზეთში მოხალისე ბოევიკების გამოსაგზავნად.

✦ თავის მხრივ რუსეთის ხელისუფლებაც განაგრძობდა მოჩვენებით ზრუნვას აფხაზეთში საომარი მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. ვითომ ამ მიზნით კიდევაც „დააპატიმრა“ მთიელ ხალხთა კონფედერაციის ასამბლეის პრეზიდენტი მ. შანიბოვი, რასაც არაერთი პროტესტი მოყვა კონფედერაციაში გაერთიანებული მთიელების. მალე რუსეთის უმაღლესი საბჭოს ზოგიერთი დეპუტატის მაგ., ბაბუნიჩის და სხვათა (საქართველოსადმი მუხანათური დამოკიდებულების გამო ბაბუნიჩი ახლაც გამოირჩევა და რასაკვირველია კიდევაც საჩუქრდება ანგარების შესაბამისად) ინიციატივით მოსკოვში შედგა უმაღლესი საბჭოს დახურული სხდომა, რომელმაც დაგმო არა სეპარატისტების და მათი ამყოლი ჩრდ. კავკასიელების ავანტურისტული და აგრესიული მოქმედება საქართველოს წინააღმდეგ, არამედ სხდომამ პირუკუ, საქართველო დაადანაშაულა და არაერთი აუგი აზრი გამოქვია ქართველი ხალხის მიმართ.

როგორც მოსალოდნელი იყო, რუსეთის ხელისუფლებამ ვითომ დაპატიმრებული შანიბოვი კი არ დასაჯა, არამედ საიდუმლო მოლაპარაკების შემდეგ გაათავისუფლა, ეჭვი არ არის გამიზნული დავალებით...

საქართველოს მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობის ღრმა შეშფოთებას იწვევდა ქვეყნის დასავლეთ რაიონებში – სამეგრელოში განვითარებული მოვლენები, მაშინ, როდესაც საქართველოს წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, ერთი მხრივ, რუსეთის რეაქციული წრეები, მათ შორის ხელისუფლება, აგრეთვე ჩრდილო კავკასიის ე. წ. კონფედერატები (განსაკუთრებით ჩეჩნები, ადიღე-ჩერქეზები და აბაზები), მეორე მხრივ ქვეყნის შიგნით, სამეგრელოს ზოგიერთ რაიონში სამოქალაქო შეტაკებები მიმდინარეობდა, ზვიადისტებმა დაიკავეს ხობის ცენტრი, სამაგიეროდ ისინი განდევნილი იქნენ სენაკიდან. ✧

✧ 1992 წ. დიპლომატიური და საიდუმლო მოლაპარაკების შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ 1992 წ. 3 სექტემბრის საზავო

პირობით რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებულ ძალებს, რომლებიც დროებით იმყოფებოდნენ საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, მათ შორის აფხაზეთში, დაიცავდნენ მკაცრ ნეიტრალიტეტს და მონაწილეობას არ მიიღებდნენ შიდა კონფლიქტში, თანაც რუსეთმა იკისრა ვალდებულება, რომ მის ფედერაციაში შემავალ ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკათა და მხარეთა მიმართ მიიღებდა ეფექტურ ზომებს, რათა არ დაეშვა და აღეკვეთა ყოველგვარი ქმედება საქართველოს წინააღმდეგ. რუსეთის სამხედრო ძალებმა მაინც ვერ დამალეს საქართველოს წინააღმდეგ თავისი შეიარაღებული მოქმედება, უახლესი სამხედრო ტექნიკის: თვითმფრინავების, ტანკების, ბეტეერების, არტილერიის და სამხედრო საზღვაო ხომალდების "САП Безукоризненный", "КИЛ-25", "ВТН - 38", "ВМ- 66", "ТФ Головин", ასევე სადესანტო ბატალიონის, 529-ე საავიაციო СУ-25- ის, СУ-27- ის, МИ-8- ის, 643-ე საჰენიგო სარაკეტო პოლკის (რუსეთის თავდაცვის მინისტრის პირველი მოადგილის გენერალ-პოლკოვნიკ გ. კონდრატიევის სარდლობით) მეშვეობით განადგურებული იქნა ქართველთა პოზიციები გაგრის ზონაში, ოკუპირებული იქნა ქალაქი გაგრა და მასობრივად იქნა დახოცილი მშვიდობიანი მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. რუსეთის სამხედრო-სახმელეთო ძალების ამ ოპერაციებს საბრძოლო იარაღით და სანჯავით, თავისთავად სურსათ-სანოვაგით ამარაგებდნენ გუდაუთის ცნობილი სამხედრო ბაზა და ზღვიდან ტანკერი ბენზინმზიდი, აგრეთვე სხვა ხომალდები. აი ამის შესახებ ერთ-ერთი გემის მეთაურის-პირველი რანგის კაპიტნის ვ. ფომინის პატაკიდან: „2 октября (1992 г.) по приказу КП ЧФ СКР «Безукоризненный» прибыл на рейд м. Соуксу в 16.00. В 17.00 2 октября первый заместитель Министра Обороны России генерал-полковник Кондратьев Г. Г. поставил боевую задачу СКР» Безукоризненный: 1. Не допустить высадки морского десанта грузинской стороны в районе Пицунда (Гагры) вплоть до применения оружия; 2. Осуществлять ПВО АЭ Гудаута; 3. Установить факт подпитки Гагрской группировки грузинской стороны войсками и

оружием путем переброски их морем из Туапсе, Сочи в Гагры в прибрежном полосе...”³.

როგორც აქაა მკაფიოდ ნათქვამი, გენერალმა გ. კონდრატიევმა ოფიციალურად შეასრულა თავისი ქვეყნის უმაღლეს ხელისუფალთა ნება – შავი ზღის სამხედრო ფლოტი ჩამოულიყო საქართველოს წინააღმდეგ საომარ მოქმედებაში, თანაც ეს მოქმედება ჯერ კიდევ შენიღბული იყო იმდენად, რომ გემები ღამით ჩამქრალი შუქნიშნებით და უჩუმრად დარაჯობდნენ საქართველოს საზღვაო აკვატორიაში თავის მსხვერპლს, რომელსაც ელოდებოდნენ საქართველოს მხრიდან.

ჯაი რას წერს აფხაზეთის ომის ხასიათზე, თუნდაც დასაწყისი ეტაპის შეფასებაზე ბევრის მცოდნე და თვითმხილველი მოღვაწე თ. ნადარეიშვილი: „არასწორია ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტად შეფასდეს ის, რაც მოხდა აფხაზეთში. იქ იყო მისი, ნამდვილი სამამულო ომი რუსეთთან. სადაც ქართველები ვიცავდით ჩვენს სამშობლოს, ქართულ ქალაქებსა და სოფლებს, ჩვენს მიწა-წყალს. ჩვენს წინააღმდეგ იბრძოდნენ კარგად შეიარაღებული და განვრთნილი რუსული სამხედრო შენაერთები. ოკუპანტთა უმრავლესობა რუსეთის მოქალაქეები იყვნენ: ჩეჩნები, ადიღე-ჩერქეზები, კაზაკები, რუსები, არაბები და სხვ. საომარ მოქმედებაში მონაწილეობდნენ „ბოევიკები“ სირიიდან, იორდანიიდან, თურქეთიდან, დნესტრისპირეთიდან, ყარაბახიდან. ჩვენს წინააღმდეგ იბრძოდა ბაგრატიანის სახ. სომხური ბატალიონი... ჩვენ გვებრძოდნენ რუსეთის არმიის რეგულარული სამხედრო შენაერთები, მათ შორის 345-ე სადესანტო პოლკი, გუდაუთაში დისლოცირებული სამხედრო-საჰაერო ძალების ესკადრილია, ოჩამჩირესა და გუმისთაში დისლოცირებული რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს ბატალიონები. რომელთაც ბრძოლის დროს ეხმარებოდა საზღვაო ძალები, რომლებიც ზღვიდან ბომბავდნენ ქართველთა პოზი-

³ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 218.

ციებს, ქალაქებსა და სოფლებს. ყველაფერი ეს მუშავდებოდა და მტკიცდებოდა გენერალურ შტაბში – მოსკოვში“⁴.

3 და 4 ოქტომბერს საქართველოს ეროვნული გვარდიის მესამე ბრიგადამ. უკუაგდო და გაანადგურა აფსუათა და კონფედერატთა შეტევაზე გადმოსული შერეული ნაწილები გუმისტის ფრონტზე – სოფლების კამანისა და შრომის მიმართულებით (სხვათა შორის, რუსეთის ანტისაჰაერო სარაკეტო ნაწილმა ჩამოაგდო საქართველოს შვეულმფრენი მი-8. მალე 13 ოქტომბერს რუსეთის ძალებმა ასევე ჩამოაგდეს ჩვენი სუ-25 მოიერიშე-გამანადგურებელი თვითმფრინავი).

1992 წ. ოქტომბრის მეორე ნახევარში გუდაუთაში ჩამოდის კონფედერაციის პრეზიდენტი მ. შანიბოვი (ვითომ დევნილი) და იქ აყალიბებს თავის შტაბს.

ოქტომბრის ბოლოსა და ნოემბრის პირველ რიცხვებში სამეგრელოს ტერიტორიაზე და გალში კვლავ გამოცოცხლდა ზვიადისტთა შეიარაღებული ფორმირების მეთაური (როგორც ე. წ. სარდალი) ლ. ქობალია, რომელიც ფარულ მოლაპარაკებას აწარმოებდა სეპარატისტთა მხარესთან (თითქოს გუდაუთაშიც ჩადის) და დუდაევის სანქციით ცდილობს ჩეჩნებისა და აფსუების ძალების ერთობლივ მიზამიმართულ კოორდინაციას ექსპრეზიდენტის სასარგებლოდ⁵.

ნოემბრის ბოლო დეკადაში საქართველოს პარლამენტმა ცნობად მიიღო აფხაზეთის მინისტრთა კაბინეტის შექმნათ. ნადარეიშვილის თავმჯდომარეობით და გაგრის მოვლენების გამომკვლევ კომისიის შექმნა აკადემიკოს ნიკო ჭავჭავაძის (ფილოსოფიის ინსტიტუტის დირექტორის) თავმჯდომარეობით.

ამავე თვის ბოლოს აფსუების და მათი მოკავშირე კონფედერატების გაერთიანებულმა რაზმებმა (რომელთა შორის იყო გაგრის მოვლენებში ერთ-ერთი მთავარი დამნაშავე შამილ ბასაევი) აიღეს ოჩამჩირის რაიონის ყველაზე ხალხმრავ-

⁴ თ. ნადარეიშვილი, შეთქმულება საქართველოს წინააღმდეგ, თბ., 2000, გვ. 110.

⁵ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 133.

ვალი ქართველთა სოფელი კოჩარა, რომელიც მინასთან გაასწორეს და მისი მშვიდობიანი მოსახლეობა განყვიტეს. ამ საქმეში შავად გამოიჩინა თავი აგრეთვე ს. ქიშარიამ – ვ. არძინბას ნათესავმა და მარჯვენა ხელმა. ისიც უნდა ითქვას, რომ რუსეთის და მისი ჩრდილოკავკასიელი მოქალაქეების („ბოევნიკების“) კოლოსალური დახმარებით და უშუალო მონაწილეობით სული მოითქვეს და წელში გასწორდნენ აფსუები, რომელთაც ფეხოსანი კონტინგენტის უშუალო მონაწილეობის გარდა, ჯავშანტექნიკით, ქვემეხებით, ტყვია-წამლით, სურსათ-სანოვაგით, სამხედრო ფორმებით და სხვა საჭირო მასალით ამარაგებდა რუსეთი. ამასთან, რუსი სამხედრო ინსტრუქტორების მეშვეობით სეპარატისტებმა გაშალეს თავისი მოსახლეობის და მომხრეების მასობრივი სამხედრო წვრთნა.

რაკი აფსუები თანდათან მეტ და მეტ დახმარებას იღებდნენ რუსეთის სახელმწიფო-სამხედრო და სამოქალაქო უწყებებიდან თანდათან ფეხზე დადგნენ და საკანონმდებლო აქტების თავისებურ გადაკეთებასა და შექმნაზეც გადავიდნენ. დეკემბრის დასაწყისში მათ გუდაუთაში ჩაატარეს უმაღლესი საბჭოს სესია და იმ მოტივით, რომ თ. ნადარეიშვილი, ვ. ყოლბაია, ო. ზუხბაია და გ. გვაზავა ოფიციალურად მონაწილეობდნენ საქართველოს ცენტრალური პარლამენტში, მათ შეუწყვიტეს აფხაზეთის პარლამენტარობის სტატუსი. აქვე მიღებული იქნა დადგენილება სოხუმს წოდებოდა „სუხუმ“, ხოლო ტყვარჩელს – „ტყვარჩალ“⁶.

ისიც ფაქტია, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობის – გაეროს, უშიშროებისა და სხვა ორგანოების დუმილის პირობებში რუსეთმა თანდათან აიშვა თავი და თუ ის თავდაპირველად ზოგჯერ მაინც მალულად მოქმედებდა, უკვე თითქმის არაფერს ერიდებოდა. მან დეკემბრის დასაწყისში თვითმფრინავებით დაბომბა სოხუმი, აგრეთვე ქართველთა პოზიციები გუმისტაში. 6 დეკემბერს რუსეთის შვეულმფრენს სამხედრო იარაღი მიჰქონდა და მეომრები გადაჰყავდა ტყვარჩელში, მაგრამ კატასტროფა განიცადა ტყვარჩელის მიდამოებში და

⁶ გაზ. „დრონი“, 1992, №49.

ყველაფერი გამომჟღავნდა - მოსახლეობამ თავისი თვალთი იხილა რუსეთის შავი საქმეები. 9 დეკემბერს რუსეთისავე ავიაციამ დაბომბა სოხუმის საცხოვრებელი სახლები და ხალხმრავალი ბაზარი, რასაც 13 ადამიანის (აქედან ერთი რუსის) სიკვდილი და ათეულობით ადამიანის დაჭრა მოყვა. ამის შემდეგ კიდევ უფრო გააქტიურდა რუსეთის სამხედრო ავიაციის მოქმედება მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ - იქაც კი, სადაც საომარი ოპერაციები არ მომდინარეობდა, მაგალითად, 11 დეკემბერს ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ახალდაბაში რუსეთის ავიაციის თავდასხმის გამო დაიღუპა 11 მშვიდობიანი მოქალაქე და დაიჭრა ამაზე ხუთჯერ მეტი.

1992 წ. 15 დეკემბერს გულრიფშის რაიონის სოფ. ლათასთან გლეხების მიერ სანადირო თოფებით იქნა ჩამოგდებული რუსეთის სატრანსპორტო შვეულმფრენი, რომელსაც იარაღი და საომარი ტყვია-წამალი გადაჰქონდა გუდაუთიდან ტყვარჩელში.

როგორც ჩანს, რუსეთის ჯარების სარდლობა არაფრით ელოდა საქართველოს მხრივ ასეთ მედგარ წინააღმდეგობას, მით უმეტეს, რომ მისი მეზობლთა აბსოლუტურ უმრავლესობას სამხედრო წერთნა არ ჰქონდა გავლილი და ფაქტიურად სამოქალაქო ლაშქარს წარმოადგენდა. ქართველთა სახალხო ლაშქრის გმირულმა წინააღმდეგობამ რუსეთის ხელისუფლება და სამხედრო მეთაურობა საგონებელში ჩააგდო და მათ 1993 წლიდან კიდევ უფრო გაზარდეს საქართველოს წინააღმდეგ ზეწოლა. 2 იანვარს რუსებისა და აფსუების მხარემ გუმისთის პოზიციიდან „გრადის“ ტიპის სარაკეტო დანადგარებიდან მასირებული ცეცხლი დააყარეს სოხუმის საცხოვრებელ უბნებს, რათა პანიკა და შიში დაეთესათ მშვიდობიან მოსახლეობაში⁷.

4 და 5 იანვარს დასახელებული მხრიდან შეტევა წამოიწყეს აფსუათა და ჩრდილო კავკასიელთა გაერთიანებულმა ნაწილებმა ქართველთა წინააღმდეგ, რომელიც რუსეთის ჯავშანტექნიკის თანხლებით მიმდინარეობდა. ამ ბრძოლებში

⁷ გაზ. „აფხაზეთის ხმა“, 1993, 14 იანვარი.

დაიღუპა ოთხი ქართველი და დაიჭრა ათამდე, მაგრამ მოიერიშეებმა დაკარგეს დახოცილთა და დაჭრილთა სახით 90-მდე მებრძოლი და ოთხი ჯავშან-საბრძოლო საშუალება⁸. მალე აფსუათა მხარემ განაახლა სოხუმის დაბომბვა, აგრეთვე ოჩამჩირის რაიონში განახორციელა დივერსიული მოქმედება მაღალი ძაბვის ელექტროდენის გადამცემი ხაზის საყრდენი ბოძის აფეთქებით, რის გამოც ელექტროენერგია შეუწყდა სოხუმსა და გულრიფშის რაიონებს. 11 იანვარს ქართველთა მხარემ ეს დივერსიული ჯგუფი ტყვედ აიყვანა ოჩამჩირე-გალის საზღვარზე⁹.

იანვრის შუა რიცხვებში შეტაკებები და დივერსიები გახშირდა ოჩამჩირის რაიონში, სადაც აფსუებმა მნიშვნელოვანი ზარალი განიცადეს¹⁰.

1993 წ. 10 თებერვალს თბილისში გაიმართა სახელმწიფო თათბირი, რომელზეც განხილულ იქნა სეპარატისტების მხარის შეიარაღებული მოქმედების ესკალაციის საკითხი. საქართველოს დაზვერვამ შეიტყო, რომ აფსუების მხარეზე თავი მოიყარა რუსებისა და ჩრდილოელი ბოევიკების მრავალრიცხოვანმა ნაკადმა, რომელსაც მიზნად ჰქონდა დასახული სოხუმსა და საქართველოს სხვა მხარეში დივერსიული და საბრძოლო მოქმედების გაძლიერება და პანიკის დანერგვა მშვიდობიან მოსახლეობაში. შემუშავებულ იქნა სპეციალური ღონისძიებები და სახელმწიფო მეთაურის განკარგულება გართულებისა და ქაოსის ასაცილებლად და სიფხიზლის გასამახვილებლად¹¹.

საქართველოს სამხუხაროდ და სავალალოდ, აფხაზეთის ფრონტზე შექმნილ გარემოებას ერთიორად ართულებდა და ამძიმებდა ზურგში კვლავ გაშლილი არეულობა. აფხაზეთში ერთი მხრივ ჩვენს წინააღმდეგ ზღვავდებოდა რუსეთის სპეცნაზილების კონცენტრაცია (თავისი ჯავშანტექნიკით),

⁸ გაზ. „აფხაზეთის ხმა“, 1993, 14 იანვარი.

⁹ იქვე.

¹⁰ გაზ. „აფხაზეთის ხმა“, 1993, გვ. 17 იანვარი.

¹¹ იხ. სახელმწიფო მეთაურის ბრძანებულებისა და განკარგულებების კრებული, 1993, 2, გვ. 32-35.

არტილერიით, სამხედრო თვითმფრინავებით და ხომალდებით, აგრეთვე ჩრდილო კავკასიელი და კაზაკი ბოევიკებით; მეორე მხრივ, არა და არ შეწყდა ზუგდიდსა და სენაკში ზვიადისტიების წინააღმდეგობა, რაც ისედაც მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას კიდევ უფრო ართულებდა. 1993 წ. 25 თებერვალს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო განცხადება, რომელშიც დაგმობილია კონფლიქტის ზონაში განლაგებული რუსეთის შეიარაღებული ძალების აგრესიულ საქმიანობა საქართველოსადმი. პარლამენტმა მოითხოვა კონფლიქტის ზონიდან რუსეთის შეიარაღებული ძალის დაუყოვნებლივ გაყვანა¹².

ამასთან, გულრიფშის, ოჩამჩირისა და გალის რაიონებში მდგომარეობის გართულების გამო გამოცხადდა სამხედრო მდგომარეობა, დაიწყო საგანგებო ღონისძიებების გატარება.

მდგომარეობა კიდევ უფრო რთულდებოდა სოხუმშიც. შეიმჩნეოდა აფსუათა მხარის ფაცა-ფუცი სოხუმისადმი შეტევის გაძლიერების მიზნით. მარტის დასაწყისში სოხუმში ჩადის სახელმწიფო მეთაური და მთავარსარდალი ე. შევარდნაძე. თან მოლაპარაკება გრძელდებოდა, თუმცა რუსეთი ამას სერიოზულ ყურადღებას არ აქცევდა. ერთ ყურში ისმენდა და მეორედან უშვებდა, რადგან განზრახული ჰქონდა სეპარატისტებისადმი გადამწყვეტი ზომებით დახმარება.

რუსეთმა 12 მარტს განახორციელა სუ-25 თვითმფრინავით ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ცაგერის ნურსის ტიპის რაკეტებით დაბომბვა, როდესაც დაიღუპა რამდენიმე მშვიდობიანი მოსახლე და ათამდე დაიჭრა. ამავე ტიპის რუსების თვითმფრინავით დაიბომბა ქართველთა პოზიციები გუმისთის ფრონტზე.

13 და 14 მარტს რუსეთის სუ-25 ტიპის თვითმფრინავებმა ბომბები დააყარეს ქართველთა პოზიციებს სოფ. შრომას და დაზვერვითი ფრენა განახორციელეს სოხუმის თავზე.

საქმე ის იყო, რომ მონინააღმდეგის თვითმფრინავებს არავითარი წინააღმდეგობა არ ხვდებოდათ არც ხმელეთიდან

¹² საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, 1992-1993, № 1-4, გვ. 364-365.

(სათანადო სარაკეტო საშუალებები ქართველთა მხარეს არ გააჩნდა) და არც ჰაერში (მართალია, საქართველოს თბილისში გააჩნდა სუ-25 თვითმფრინავის ასაწყობი ქარხანა, მაგრამ ახლა ამ ნაწილებს, რა თქმა უნდა, რუსეთი არ გვანვდიდა, თანაც ჩვენს განკარგულებაში არსებული რამდენიმე თვითმფრინავი რუსეთის სარაკეტო საშუალებებმა აფხაზეთში გაგვიანდგურა).

16 მარტს ღამის 2 საათზე სოხუმის თავზე რუსეთის თვითმფრინავებმა ჯერ მანათობელი რაკეტები გადმოყარეს, ხოლო შემდეგ ამას გამანადგურებელი ბომბები მოაყოლეს. ეს დაბომბვა თითქმის მთელი ღამე გაგრძელდა, ხოლო ალიონზე ამას მოყვა მოწინააღმდეგე ძალების შეტევაზე გადმოსვლა მთელ ფრონტზე, როგორც საქმის მცოდნე და თვითმხილველი ადამიანები წერენ, - რუსეთის სპეცდანიშნულების შენაერთები ქართველთა პოზიციებს წმენდნენ და ანგრევდნენ დაბრკოლებებს და გზას უკაფავდნენ სეპარატისტთა დაქირავებულ ძალებს, რათა გუმისთის ხაზიდან დაბრკოლების გარეშე თავისუფლად შეეტიათ სოხუმის მიმართულებით და უშუალოდ დაერტყათ სოხუმისათვის. ♣

მტრის გაძლიერებულმა ნაწილებმა გათენებისას გადმოლახეს პირველი ხაზი და ზოგიერთ უბანზე მოადგნენ აჩადარის ქართველთა პოზიციებს. სადაც ქართველთა მცირერიცხოვანი ჯგუფების მედგარი წინააღმდეგობის შედეგად მტერმა საგრძნობი დანაკლისი განიცადა, ის იძულებული გახდა შეჩერებულიყო და თავდაცვაზე გადასულიყო. ამავდღის ბოლოს ქართველებმა შეძლეს ნაწილობრივ მაინც დაებრუნებინათ პოზიციები. თუმცა რუსების მოიერიშე და ბომბდამშენი თვითმფრინავები მოსვენებას არ აძლევდნენ არც მებრძოლებსა და არც სოხუმის მშვიდობიან მოსახლეობას, რომელთაც მთელი ღამის განმავლობაში აყრიდნენ ბომბებს, რასაც ნგრევასთან ერთად მსხვერპლიც მოყვა.

გარკვეული შესვენების შემდეგ სეპარატისტთა ძალებმა კვლავ სცადეს მდ. გუმისთის გადმოლახვა და სოხუმისადმი შეტევა, მაგრამ კვლავ უშედეგოდ. როგორც ამის თვითმხილველი - სოხუმში მოღვაწე პირთა ჯგუფი წერს - ეს იყო ყვე-

ლაზე მასშტაბური შემოტევა გუმისთის ხაზზე, რომელსაც დაახლოებით 500-მდე დაქირავებული ოკუპანტის და სეპარატისტის სიცოცხლე შეენირა (ქართველთა მხრიდან ასზე მეტი მებრძოლი)¹³.

სხვათა შორის, 17 მარტს 13 საათზე სოხუმის შუქურას მხრიდან გამოჩნდა მტრის ხომალდიც, რომელიც უეჭველია რუსეთის სამხედროების კუთვნილება იყო, მაგრამ საბედნიეროდ ის ისე იქნა ჩაძირული, რომ ქართველებისადმი ვნების მოყენება ვერ მოასწრო. 17 მარტს გუმისთის მხრიდან კვლავ იყო მცდელობა აფსუათა მხარეს ფრონტის ხაზი გაერღვია და სოხუმის მიმართულებით შეეტია, მაგრამ ქართველთა მხარემ კვლავ მოიგერია იერიში.

16 მარტის ამბებმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ საქართველოს წინააღმდეგ აფხაზეთში მთავარ ძალას წარმოადგენდნენ რუსეთის სამხედროები, რომლებიც აფსუების ნიღაბს იყვანენ ამოფარებული, მაგრამ მთელი ავბედითი სახე გაშიშვლებული ჰქონდათ – თუნდაც ჰაერიდან ბომბარდირების და სარაკეტო – საარტილერიო დარტყმების განხორციელების მეოხებით, რაც მიუღწეველი და უცხო იყო აფსუებისათვის.

ამიტომ საქართველოს ხელისუფლებამ დაუმაღლავად და ღიად ამხილა რუსეთის აგრესია გაეროში, ევროპარლამენტში და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში, საქართველომ თვითონ რუსეთის უმაღლეს საბჭოსაც გაუგზავნა საპროტესტო ნოტა – ბოლოს და ბოლოს დაუფარავი აგრესიის შეწყვეტის შესახებ¹⁴.

✚ 1993 წლის 19 მარტს სოხუმის რაიონის სოფ. ოდიშთან ჩამოგდებულ იქნა რუსეთის სუ-27-ის ტიპის სამხედრო თვითმფრინავი, რომლის პილოტი მაიორი ვ. შიპკო დაიღუპა.

საქართველოს სახელმწიფო მეთაურის ე. შევარდნაძის განკარგულებით 22 მარტს დამტკიცდა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს პრეზიდიუმის შექმ-

¹³ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 142.

¹⁴ საქართველოს პრეზიდენტის უწყებანი, 1993, №5-8, გვ. 103-104.

ნა: თ. ნადარეიშვილის (თავმჯდომარე), ლ. მარშანიას, რ. სიჭინავას, ვ. ბერულავას, ა. გასვიანის, გ. ადამიას, გ. გაბესკირიას, ჯ. ბეთაშვილის, დ. გულუას, პ. დათუაშვილის და ი. კეშელავას შემადგენლობით.

მიუხედავად ქართველთა მხარის არაერთი მცდელობისა - შეწყვეტილიყო აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტი და აფსუ-ათა მხარეს შეეწყვიტა საომარი, ასევე დივერსიული მოქმედება და დაენყოთ მოლაპარაკება, არაფერი გამოვიდა¹⁵.

ამათან, რუსეთი კვლავ აძლიერებდა სეპარატისტთა მხარეს, როგორც ცოცხალი ძალის მხრივ, ასევე სამხედრო შეიარაღების მონოდებით. 31 მარტს სოხუმში აგენტურული დივერსიის განხორციელების დროს დაკავებული იქნა მოსკოვში დაბანაკებული სამხედრო ნაწილის №48427-ის ლეიტენანტი ა. ნ. სიტნიკოვი. მალე - 1 აპრილს ასეთივე ბედი ეწია რუსეთის სამხედრო ნაწილის №2011 რადისტ-სერჟანტ ა. ო. ლუნიჩს, რომელსაც აგრეთვე სოხუმში წაასწრეს ფაქტზე¹⁶. რაკი ამ ვერაგობას მრავალი მსხვერპლი მოსდევდა მშვიდობიან მოსახლეობაში, იწვევდა სოფლების მასობრივ განადგურებას და აყრას - აპრილის დასაწყისში საქართველოს პრალამენტმა კვლავ საქვეყნოდ განაცხადა პირდაპირ რუსეთის მზაკერული მონაწილეობა აფხაზეთის ქართველთა გენოციდსა და ეთნონმენდაში, რაზეც დადგენილება გაეგზავნა გაეროსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებს. დადგენილებაში პირდაპირ აღინიშნა რუსეთის აგრესიული როლი საქართველოსადმი¹⁷.

ამასთან დაკავშირებით, 6-9 აპრილს ქ. სოჭში შედგა საქართველოსა (თ. კიტოვანი, ჯ. იოსელიანი) და რუსეთის წარმომადგენელთა (პ. გრაჩოვი, ბ. პარტუხოვი) მოლაპარაკება, რათა რუსეთს თავისი შეიარაღებული ძალები გაეყვანა აფხაზეთიდან, მაგრამ ამაოდ. რუსეთის მხარე პირიქით ადანაშაუ-

¹⁵ გაზ. „აფხაზეთი“, 1993, 16 ივნისი; საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, 1993, №5-8, გვ. 105.

¹⁶ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 209.

¹⁷ საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, 1993, №5-8, გვ. 105-106.

ლებდა საქართველოს და თავის თავს მშვიდობის დამცველად წარმოადგენდა.

აფსუთათა მხარის მიერ საომარი მოქმედების გაძლიერებისა და გაფართოების პარალელურად საქართველომ შექმნა მე-2 საარმიო კორპუსის 24-ე მექანიზებული ბრიგადის სამხედრო საბჭო¹⁸.

1993 წ. აპრილის ბოლო დეკადაში საქართველოს პარლამენტმა კვლავ მოუხმო რუსეთს სამშვიდობო მოქმედებაზე უჩვენა აფხაზეთის ომში მონაწილეობის უტყუარი ცნობები, ამიტომ მან კვლავ გაანალიზა რუსეთის მტრული დამოკიდებულება საქართველოს წინააღმდეგ როგორც თვითონ უზენაეს უწყებებში და საინფორმაციო საშუალებების მეშვეობით, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით, რაც მთავარია, შეიარაღებული ძალების მეშვეობით აფხაზეთში. ამასთან, პარლამენტმა კვლავ შეახსენა რუსეთის ხელისუფლებას, რომ ისინი განუწყვეტილად არღვევდნენ საქართველოს სუვერენულ უფლებას, ლახავდნენ ქართველი მოსახლეობის მშვიდობიან ცხოვრებას და უფლებებს, აწარმოებდნენ აფხაზეთის ქართველი მოსახლეობის გენოციდისა და ეთნოწმენდის პოლიტიკას. საქართველოს პარლამენტმა დაადგინა, რომ საქართველოს სახელმწიფოს მეთაურმა მიმართოს რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტს - აფხაზეთიდან რუსეთის ჯარის გაყვანის თაობაზე... „ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობის შემთხვევაში, აფხაზეთის კონფლიქტის ზონა მდ. გუმისთის ჩრდილო-დასავლეთით - რუსეთ-საქართველოს საზღვრამდე, ჩაითვალოს რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიად და საქართველოს სახელმწიფო მეთაურმა, საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრომ, საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენელმა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში შესაბამისი საკითხი დასვან - გაეროს უშიშროების საბჭოსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში - საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული მექანიზმების ამოქმედებისათვის¹⁹.

¹⁸ გაზ. „სამშობლო“, 1993, 11 მაისი.

¹⁹ საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, 1993, №5-8, გვ. 135-136.

რუსეთის ხელისუფლება, მიუხედავად ხშირი პროტესტისა, თავისას არ იშლიდა, 30 აპრილს რუსეთის შვეულმფრენმა მი-8-ამ ტყვარჩელში ჩამოიტანა მართვადი ყუმბარების დიდი პარტია, რომლებიც ვითომ ტყვარჩელის რუსული მოსახლეობის და მუშა-მოსამსახურეების დასაცავად იყო გამიზნული. გარდა იმისა, რომ რუსების სამხედრო ბაზა ბომბორაში დისლოცირებულ სამხედროებს თავის შეიარაღებაში ჰქონოდათ რაკეტები „ზემლია-ზემლია“ სისტემის, ისინი შეზიდეს ტყვარჩელშიც. სწორედ, როდესაც (პირველ მაისს) საქართველოს 2 თვითმფრინავი სუ-25 ცდილობდა მონინააღმდეგის არტილერიის ჩახშობას, რომლებიც ცეცხლს უშენდნენ სოხუმის მშვიდობიანი მოსახლეობის საცხოვრებელ კვარტლებს, ერთ-ერთი მათგანი ჩამოგდებული იქნა რუსების მიერ, საბედნიეროდ მისმა მმართველმა კაპიტანმა რ. ნარუშვილმა კატაულტირება მოასწრო და გადარჩა. მეორე თვითმფრინავიც ასევე გადარჩა, რომლის „პილოტმა შეამჩნია, რომ მათდამი რეკეტების დამშენი თვითმფრინავები გუდაუთის რუსული სამხედრო ბაზიდან აფრინდნენ²⁰.

საქართველოს მზვერავთა მონაცემებით, აფსუათა მხარე, რა თქმა უნდა, რუსეთის მეშვეობით და ძალით, 1993 წ. მაისის პირველ ნახევარში მკვეთრად გაზარდა და გააძლიერა თავისი სამხედრო ძალა რუსი და ჩრდილო კავკასიელი „მოხალისე-ბოევიკების“ და რეგულარული სამხედრო ნაწილების ხარჯზე. ამ მიზნით სისტემატური ხასიათი მიიღო ჩრდილო კავკასიიდან (თებერდის მხრიდან – დალი-ტყვარჩელის ხაზზე, აგრეთვე გუდაუთიდან – ტყვარჩელისაკენ (კავკასიის მთავარი ქედის სამხრეთი კალთების ხაზზე) სატრანსპორტო თვითმფრინავებისა და შვეულმფრენების რეისებმა, რომლის შედეგად დაზვერვის მონაცემებით, აფხაზეთის აღმოსავლეთის ფრონტზე აფსუების მხარის დაჯგუფებამ შეადგინა 3000-3300 მებრძოლი, მათ შორის: აფსუურ ათარაში 120-150 ქვეითი, კუტოლში – 150-160, ჯგერდაში – 200, ლაბრაში – 80, ღვადაში 150-170, ჭლოუში 110, მოქეში – 460, მერკულაში 300,

²⁰ გაზ. „სამშობლო“, 1993, 11 მაისი.

ბესლახუბაში 200-230, ფოქვეშში 130-150, რეკაში 180, ბედი-
ში 250-300, ტყვარჩელში 500, რომელთა შეიარაღებაში შედი-
ოდა ავტომატები, ტყვიამფრქვევები, ყუმბარმტყორცნები,
ნალმსატყორცნები, მსხვილკალიბრიანი საზენიტო არტილე-
რია, ჰაერსანიანალმდეგო რაკეტები („სტრელა), რეაქტიული
ნურსიის ტიპის რაკეტები, საზენიტო „გრადის“ ტიპის ქვემე-
ხები, ავტომატური ყუმბარმტყორცნები, 4 ტანკი, 4 „ბმპ“ ტი-
პის ჯავშნიანი მანქანა, 5 მართვადი რეაქტიული რაკეტადა-
ნადგარი და სხვ. მტერს ჰქონდა საკუთარი კავშირგაბმულო-
ბის ქსელი და ერთი სარადარო დანადგარი²¹.

თავი რომ დავანებოთ ცოცხალ სამხედრო ძალას (რაც
აფსტუმებს უმნიშვნელო რაოდენობით ჰყავდათ), ჩამოთე-
ლილს ხომ კოლოსალური სახსრები სჭირდებოდა, საიდან
გააჩნდათ ეს აფსტუმებს, თუ არა რუსეთი? ეს ხომ გონიერი
ადამიანისათვის ისედაც (დაზვერვის გარეშეც) გასაგებია.
ასეთი ოდენობით ჩრდილო კავკასიელი მოკავშირეების
მხრივ დახმარებაც კი გამორიცხებულია, რომლებიც აგრეთ-
ვე ხომ რუსეთის სამხედრო ძალებზე იყვნენ დამოკიდებუ-
ლი. მაშ, რა გამოდის? გამოდის ის რაც არის - ყველაფერი
რუსულ იმპერიულ სულსა და გულზე, ჩვევასა და ვერაგო-
ბაზე იყო დამოკიდებული. ფაქტია, რომ ომიც რუსეთმა და-
გეგმა და ატეხა, ომსაც მისი ცოცხალი ძალა და ტექნიკა
ანარმოვბდა და, ცხადია, ომის შედეგებიც მისი სინდისის
და ნამუსის სანიკავია.

საქართველო თვალნათლივ ხედავდა, რომ მის წინ
ალიმართა უზარმაზარი იმპერიის – რუსეთის სამხედრო
მანქანა, რომელიც თავისი არსენალით აღემატებოდა ნე-
ბისმიერი გრანდიოზული სახელმწიფოს შეიარაღებას და
შეიარაღებულ ძალებს, ევროპაში ის აზანზარებდა მთელ
ცივილიზებულ სამყაროს, ოღონდ ყველაფერი ეს საბედნი-
ეროდ ჩამპალ-ჩამყაყებული იყო და არამც თუ მონინავე
ქვეყნების დონეს ვერ უტოლდებოდა, არამედ პატარა და

²¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 147-148.

შეუიარაღებელ-გაუნვრთნელ საქართველოსთან ბრძოლაც კი ეძნელებოდა.

ისიც უნდა ითქვას, რომ რა დაუშავა საქართველომ რუსეთს – გარდა იმისა, რომ მან საუკუნოვანი ტყვეობისაგან თავის დახსნა მოინადინა, თავისუფალი ცხოვრების მოწყობა მოისურვა. ალბათ მთელი მსოფლიოს კოლონიურ სისტემას არ ახსოვს, მისგან თავდაღწეული ხალხის მიმართ ისეთი ბარბაროსული მეთოდი – გენოციდი გამოყენებინა რომელიმე იმპერიას, როგორიც ეს რუსეთის იმპერიამ საქართველოს მიმართ, თუნდაც აფხაზეთში და შიგ შუაგულ საქართველოში – სამაჩაბლოში (ე. წ. „სამხრეთ ოსეთში“). ✱

სამაჩაბლოსა და აფხაზეთის საქმეების პირისპირ შემხედვარი საქართველოს ხელისუფლება ყველაფერს გრძნობდა და გამოსავალს ეძებდა, კაცმა რომ თქვას, ღობე-ყორეს ედებოდა, ამისთვის არც მსოფლიო კეთილი ნების სახელმწიფოები იცხელებდნენ შუბლს, რადგან იცოდნენ ვისთანაც ჰქონდათ საქმე, ამიტომ შორიდან უცქერდნენ და უმზერდნენ ქართველთა გენოციდს – ბოროტების იმპერიას, არავის უნდოდა მასთან პირისპირ შეხმა.

1993 წ. მაისის პირველ ნახევარში საქართველოს ხელისუფლებამ გარკვეული გადაადგილება განახორციელა სამხედრო სფეროში: გენერალ-მაიორი ვ. ქვარაია დანიშნა თავდაცვის სამინისტროს სარაკეტო-საარტილერიო ჯარის უფროსად. გენერალ-მაიორი ზ. უჩაძე მეორე საარმიო კორპუსის მეთაურად.

✱ არ გვესმის რა იმედით, მაგრამ 1993 წ. 14 მაისს ე. შევარდნაძემ მოსკოვში ხელი მოაწერა ელცინთან კომუნიკეს – აფხაზეთში ვითარების დარეგულირების შესახებ. ვითომ შეთანხმდნენ დაეჩქარებინათ დოკუმენტების მომზადება (1992 წ. 3 სექტემბრის შემდეგ) 20 მაისიდან აფხაზეთში ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ. არ შეიძლება ამ შემთხვევაშიც გაკვირვება დამალოს კაცმა ე. შევარდნაძის საქციელზე, რომელმაც ალბათ გადაჭრით იცოდა ბ. ელცინის ქვენამიზნები და მაინც ცდილობდა მასთან მოლაპარაკებას აფხაზთა და ქართველთა

დაზავების შესახებ, როდესაც საქმე უშუალოდ რუსეთის აგრესიას ეხებოდა და აფსუები მხოლოდ შირმა და ნილაბი იყვნენ (ეს ხომ ყველაზე უკეთესად უნყოდა თვითონ შევარდნაძემ!). ან რანაირად შეიძლებოდა ამ მოლაპარაკებაში ერთერთ პირწავარდნილ შოვინისტთან ბ. პასტუხოვთან ლაპარაკი, როდესაც მისი შედეგები წინდანი ჩანდა.

მაისში გარკვეულად გააქტიურდა გაეროც, რომლის გენერალური მდივნის წარმომადგენელი ე. ბრუნერი ეწვია აფხაზეთსაც.

✱ მიუხედავად საქართველოს პარლამენტის მხრივ არაერთი პირდაპირი - ფაქტებით დადანაშაულებისა, რუსეთმა კი არ შეწყვიტა თავისი მზაკვრული მოქმედება აფხაზეთში საქართველოს წინააღმდეგ, არამედ უფრო გააძლიერა საომარ მოქმედებაში პირდაპირი და დაუფარავი ჩარევა-მაისის მეორე ნახევრიდან, მან კიდევ უფრო გააინტენსიურა სამხედრო-სატრანსპორტო შეეულმფრენების რეისები (მოიერიშე თვითმფრინავების თანხლებით) ტყვარჩელში, რომლებიც თებერდა-ქლუხორის მხრიდან შემოდისდნენ და, ეჭვი არ არის, საომარი ძალით და იარაღით ამარაგებდნენ აფხაზეთის ფრონტს ოჩამჩირის მხრიდან. ფაქტია, რომ 26 მაისს აფხაზეთის სვანეთში (სოფ. საკენტან) ჩამოგდებული იქნა რუსეთის მე-6 სატრანსპორტო შეეულმფრენი, რომლის ეკიპაჟი: ლ. ჩუბროვი, ე. კასიმოვი, ა. საველევი, ვ. ცარიოვი და ე. ფიოდოროვი დაიღუპნენ. ამასთან, ცნობილი გახდა, რომ ე. წ. აფხაზმა ლ. ზარანდიამ რუსეთიდან ტყვარჩელში, გადმოაფრინა 120 მებრძოლი (ბოევიკი), რომლებიც განაწილებულ იქნენ ტყვარჩელში, ტამიშში და ჭლოუში. ამას მოყვა 200-მდე სხვა მებრძოლის გადმოყვანა აგრეთვე ტყვარჩელში. ამასთან, რუსეთის შეეულმფრენებმა ოჩამჩირის სოფ. თხინაში ჩამოიყვანეს „ბოევიკები“ თავიანთი შეიარაღებით. რუსეთის სატრანსპორტო შეეულმფრენების რეისები კიდევ უფრო გახშირდა ივნისში, ახლა ისინი ჯდებოდნენ მოქვის, რეკის, ბედიას და თხინას სოფლების მოედნებზეც, სადაც დამკვირვებლის ვარაუდით,

საბრძოლო მასალის გარდა ჩამოყვანილ იქნა 250-მდე რუსი და ჩერქეზი (ყაბარდოელი) „ბოევიკი“²².

რუსეთის დაჟინებული მოთხოვნით საქართველოს ხელისუფლებამ 1993 წ. 16 ივნისს ტყვარჩელის მოსახლეობისათვის „ჰუმანიტარული ტვირთი“ (30 „კამაზის“ სატრანსპორტო მანქანით) გაატარა ტყვარჩელში. აღმოჩნდა, რომ ჰუმანიტარულ ტვირთთან ერთად, მან საბრძოლო მასალაც თან მოიტანა.

როგორც ჩანს, 1993 წ. მარტის შუა რიცხვებში, სოხუმზე შეტევის მარცხის შემდეგ, რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს შტაბმა შეიმუშავა სოხუმის აღების სპეციალური გეგმა, რომელიც ვ. ყოლბაიას ჯგუფის განსჯით, ითვალისწინებდა: 1) ტყვარჩელის სამხედრო დაჯგუფების მიერ ოჩამჩირის რაიონის ტრასის ხელში ჩაგდებას; 2) ამავდროულად ოჩამჩირეში საზღვაო დესანტის გადასხმას ტამიშთან და მის შეერთებას ტყვარჩელის ძალებთან; 3) ამის პარალელურად გუმისთიდან შეტევას და სოხუმის ირგვლივ სტრატეგიული სიმაღლეების ხელში ჩაგდებას და 5) საბოლოო ჯამში სოხუმის რკალში მოქცევას და აღებას²³.

ამ გეგმის რეალიზაციის მიზნით – 2 ივლისს ოჩამჩირის სოფ. ტამიშთან რუსული გემიდან გადმოსხმულმა დესანტმა – 300 მეზღოლის შემადგენლობით, 1 ტანკით, 1 ჯავშანტრასპორტიორით და 1 „გრადით“ შეუტია ქართველთა ნაწილს სოხუმის მიმართულებით, ამის პარალელურად დილაადრიანად აფსუათა და მათ მიერ დაქირავებულთა ნაწილებმა (მთავარმა ძალებმა) შეტევა დაიწყეს სოხუმისაკენ – ტრასის მიმართულებით და დაიკავეს რკინიგზა და საავტომობილო მაგისტრალი სოფ. ლაბრასა და ტამიშთან, სადაც შეერკინენ „ქაქუცა ჩოლოყაშვილის“ სახელობის რაზმს, „ავაზას“, „დუშეთის“, „ახალციხის“ და „კოჩარის“ სამხედრო ნაწილებს. ოჩამჩირის რაიონში ერთკვირიანი გააფთრებული ბრძოლების შედეგად, ქართველმა მეზღოლებმა, რომელთა რიცხვში მრავალი მამა-

²² აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 149.

²³ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 150.

ცი „მხედრიონელი“ შედიოდა, შეძლეს მომხდური მტრის განადგურება (მათ შორის ზღვიდან გადმოსხმული დესანტისაც). 1993 წ. 5-9 ივლისის რუსეთის სპეციალური რაზმების დახმარებით აფსუებმა და მათმა დაქირავებულმა რმაველ-რიცხოვანმა რაზმებმა კვლავ განაახლეს შეტევა სოხუმის მიმართულებით, მათ რუსეთის ჯავშანტექნიკისა და არტილერიის ძალით აიღეს სოფლები: ახალშენი, შრომა, გუმა და კამანი. განსაკუთრებით დაუწდობელი ბრძოლა გაჩაღდა კამანის მისადგომებთან, სადაც მიტერს არა მხოლოდ ჯარის ნაწილები იგერიებდნენ, არამედ სოფლის მოსახლეობაც (ძირითადად გლეხი მამაკაცები და ქალები). სანამ მტრის არტილერიამ და ნალმსატყორცნებმა მთლიანად არ გადაბუგეს და მოსპეს სოფელი მტერმა ის ვერა და ვერ ჩაიგდო ხელში. მტერმა ვერ აიღო ცუგუროვკა, მაგრამ სოხუმის ირგვლივ სტრატეგიული ადგილები მაინც ჩაიგდო ხელში. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ სოხუმი მტრის ალყაში მოექცა და დღე-დღეზე განადგურება ელოდა.

სამაგიეროდ აღმოსალვეთის ფრონტზე ქართულმა ნაწილებმა (აქაც თავი გამოიჩინა „მხედრიონის“ ნაწილმა, ბატალიონმა „თბილისმა“, ასევე სოფელ ცაგერას ბატალიონმა, 243-ე ბატალიონის ჯავშანტექნიკის ნაწილმა, 247-ე საარტილერიო დივიზიონმა, 24-ე ბრიგადის სადაზვერვო ასეულმა, გენერალ ზ. უჩაძის ოპერატიულმა ჯგუფმა და სხვ.²⁴ როგორც ჩანს, აქ ოჩამჩირის ფრონტზე ქართული ნაწილების წარმატებაში თავისი წვლილი შეიტანეს ხელისუფლების წარმომადგენლებმა: ჯ. იოსელიანმა, ი. ბათიაშვილმა, კ. გაბაშვილმა და სხვ.

✓ 1993 წ. ივლისის პირველ ნახევარში გაეროს უშიშროებამაც გააქტიურა თავისი ყურადღება აფხაზეთში შექმნილი მდგომარეობის გამო და კონფლიქტის გარემოების შესწავლის მიზნით გაამწესა 50 სამხედრო დამკვირვებლის გამოგზავნა ადგილზე. ჩანს, ეს არაფრით აწყობდა სეპარატისტთა ლიდერს ვ. არძინბას, რადგან გაერო აფხაზეთის კონფლიქტზე

²⁴ გაზ. „სამშობლო“, 1993, 15 ივლისი.

ცალმხრივ იყო ტენდენციურად ინფორმირებული და სინამდვილის შეცნობა არც მას და არც რუსეთის ხელისუფლებას არ აძლევდა ხელს.

მალე აფხაზეთში (სოხუმში) ჩადიან საქართველოში აკრედიტებული უცხო ქვეყნების: აშშ-ს, რუსეთის, გერმანიის, თურქეთის ირანის, ჩინეთის, სომხეთის და ისრაელის მისიის წარმომადგენლები, რომლებიც შეხვდნენ თ. ნადარეიშვილს და, ასე თუ ისე გაეცნენ აფხაზეთში შექმნილ ვითარებას.

რუსეთის ხელისუფლება გრძნობდა, რომ რეალური საქმის გამოაშკარავების შემდეგ აფხაზეთის საკითხი შეიძლება გართულებულიყო საერთაშორისო მასშტაბით, ამიტომ ჩქარობდა აფხაზეთის საქმის დამთავრებას, ამაში წარმატების მოსაპოვებლად ახლა (14 ივლისს) დესანტი გადმოსხა გალის მთაზე, რომელიც პირდაპირ დაჰყურებდა ტყვარჩელს, სადაც მას გარკვეული ძალა ჰყავდა და დიდძალი საომარი იარაღის მარაგი ჰქონდა. ამ მაღლობისათვის ბრძოლაში აქ კასპის რაიონის ბატალიონის 50-მდე მეზრძოლი დაიღუპა. მართალია, რუსეთის ხელისუფლება მაინც მალავდა თავის აგრესიას აფხაზეთში, მაგრამ ეს სწორედ მამლის ქურდზე იმ ანდაზას მოგვაგონებს, როდესაც ქურდს კუდი ეწვოდა, როცა მაინც-დამაინც ფაქტებზე მიდგებოდა საქმე, რუსეთი თავს იმართლებდა, ვითომ ტყვარჩელის რუსულ მოსახლეობას იცავდა. ამის მიუხედავად, მან კარგად იცოდა, რომ დღისით-მზისით ნათლად ჩანდა რუსეთის შეიარაღებული ძალების ნამოქმედარი აფხაზეთის ყველა კუთხე-კუნჭულში, მაგრამ არავისი ერიდებოდა, თანაც საერთაშორისო არენაზე თვალში ნაცარს აყრიდა საზოგადოებრიობას. ოღონდ რუსეთს არ შეიძლება არ სცოდნოდა, რომ მას კეთილი ნების ადამიანები ყველგან ჯალათად და აგრესორად ცნობდნენ. ეს გამოჩნდა 24 ივლისსაც, როდესაც მისმა ავიაციამ და საარტილერიო დანადგარებმა კვლავ დაუნდობლად დაბომბეს სოხუმის საცხოვრებელი უბნები.

აფხაზეთში ვითარების გართულებამ და ხანგრძლივმა დაძაბულობამ მძიმე გავლენა მოახდინა მისი თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარის თ. ნადარეიშვილის ფიზიკურ ჯანმრთე-

ლობაზე და ავად ყოფნის გამო თანამდებობიდან გადადგა, რომლის ადგილზე დაინიშნა რუსკუბლიკის პარლამენტის წევრი ჟიული შარტავა.

რა თქმა უნდა, რუსეთი არ შეეშვა აფხაზეთს, ჩანს, ის გზადაგზა აგულიანებდა და აქეზებდა აფსუებს, განუწყვეტელ ნაკადად აგზავნიდა აფხაზეთში საზარბაზნე ხორცს - ბოევიკებს, სპეცსამსახურებს, განვრთნილ ნაწილებს, რომელთაც ასევე ამარაგებდა უახლესი საომარი ტექნიკით და ტყვია-ნაშთით. ამავდროულად, არა და არ წყდებოდა ზვიადისტთა შეიარაღებული გამოხდომები, რომელთაც სათავეში კვლავ ლ. ქობალია ედგა.

მიუხედავად იმისა, რომ 27 ივლისს სოჭში მოენერა ხელი აფხაზეთში ცეცხლის შეწყვეტას (უკვე მერამდენედ), რუსეთი სულაც არ აპირებდა თავის მიზანზე ხელის აღებას. ახლა მისმა ფლოტმა ცეცხლი დააყარა სოხუმის (დრანდის) აეროპორტს. ამასთან, აფსუების მხარემ შეტევა განახორციელა ტამიშის მიდამოებთან, აგრეთვე სოხუმის რაიონში სოფ. ცუგუროვკასთან - შრომა-ახალშენის უბნებთან.

1993 წ. ივლისის ბოლოს „დაზავების ხელშეკრულების“ საფუძველზე მუშაობას შეუდგა „დამკვირვებელი“ კომისია, რომლის წევრებმა თვალყური მიადევნეს გაგრის, გუდაუთის, ახალი ათონის, სოხუმის, ოჩამჩირის, ტყვარჩელის და გალის პუნქტების ვითარებას.

სოჩის შეთანხმების საფუძველზე საქართველოს მხარემ აფხაზეთის ფრონტზე განახორციელა მთელირიგი სავალალო ღონისძიებები: გუმისთის მხარეში დაშალა თავისი შეიარაღებული ბატალიონები და მხოლოდ ორი სამეთვალყურეო პუნქტი დატოვა საქართველოს ხელისუფლებამ რუსეთის სამხედრო-სატრანსპორტო საზღვაო ფლოტით (ქირის გადახდით) ფოთის ნავსადგურში გადაიტანა მძიმე საბრძოლო ტექნიკა (ტანკები, ჯავშანმანქანები, არტილერია და სხვ.). ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების მიზნით შეიქმნა სპეციალური კომისია ჟ. შარტავას თავმჯდომარეობით.

თავიდანაც კარგად ჩანდა, რომ რუსეთი არც ამჯერად (უკვე მერამდენედ!) შეასრულებდა ნაკისრ ვალდებუ-

ლებას (საერთოდ, ხომ უბრალო ადამიანისთვისაც ცხადი იყო, რომ ერთ მხარეზე საქართველო იყო, ხოლო მეორე მხარეზე რუსეთი და ამ უკანასკნელს ჩაფიქრებული ჰქონდა მთელი აფხაზეთის ხელში ჩაგდება. როგორც ითქვა, ამ საქმეში აფსუები და მათდამი მიტმასნილი „ბოვეიკები“ მხოლოდ პაიკის როლს თუ ასრულებდნენ, რაც როგორ შეიძლება მლიქვნელებისა და ფარისევლების მიერ „მსოფლიო პოლიტიკოსად“ წოდებულ ე. შევარდნაძეს არ სცოდნოდა, როცა ბრმა ადამიანებისთვისაც კი ყველაფერი ნათელი იყო. მალე არა თუ სამხედრო პირები, არამედ მთელი საზოგადოებრიობა დარწმუნდა, რომ რუსეთის გაბრუებულმა მეთაურმა ელცინმა თავის მახეში გააბა საქართველოს მეთაური (უკვე მერამდენედ!). ეს კარგად გამოჩნდა თუნდაც აგვისტოს პირველ დეკადაშივე, როდესაც არძინბამ გაეროს გენერალურ მდივანს ბ. გალის და რუსეთის მეთაურს ელცინს (რომელიც ვითომ საქმის კურსში არ იყო) საპროტესტო შეტყობინება გაუგზავნა - თითქოს საქართველოს მხარე არღვევდა შეთანხმებას დაზავების შესახებ. თანაც არძინბა ჩადის მოსკოვში ელცინთან მოსალაპარაკებლად (საეჭვო არ არის, რომ, მომავალი მოქმედების გეგმის შესამუშავებლად). არძინბა რომ სპეციალურად ცრუობდა საქართველოს მიერ სამშვიდობო ხელშეკრულების დარღვევაზე ეს კარგად ჩანს საქართველოს მხარისთვის ხაფანგის დაგებაში - ერთ-ერთი აქტივისტი რუსი ხელისუფლის ბ. ბასტუხოვის ბრიფინგიდანაც, რომელიც 1993 წ. 24 სექტემბერს ჩატარდა: მისი თქმით, 16 სექტემბერს აფხაზურმა სამხედრო ფორმირებებებმა დილაადრიანად დაიწყეს ჯავშანტექნიკისა და არტილერიის გამოყენებით აქტიური შეტევითი მოქმედება ოჩამჩირის რაიონში, საიდანაც მალე გადაერთნენ სოხუმისაკენ და შევიდნენ მის შემოგარენში. მისივე აღიარებით, ამის შესახებ ეცნობა გაეროსა და ეუთოსო (თუმცა არავის არაფერი აცნობეს). შემდეგ ქართული მხარის მოქმედებაზე ამბობს, რომ მართალია, საქართველოს მხარე ვერ ჩაეტია დროში (ლაპარაკია ხელშეკრულების პირობაზე მძიმე ტექნიკის გაყვანის ვადაზე), მაგრამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ქართულმა მხარემ ამ 50 დღის განმავლობაში სოხუმის რაიონიდან გა-

იყვანა მძიმე ტექნიკა - დაახლოებით 400 ერთეული, მათ შორის - 200 ერთეული საარტილერიო და ჯავშანსატანკო ტექნიკა. ამის თაობაზე, განაგრძობს პასტუხოვი, არსებობს აფხაზური მხარის ხელმონერილი შესაბამისი დოკუმენტები. არ შეიძლება იმის უარყოფა, აღიარა პასტუხოვმა, რომ ქართული მხარე სოხუმთან ჩაყენებული იქნა რთულ მდგომარეობაში²⁵.

რა თქმა უნდა, რუსეთმა საქართველოს მოტყუებით - რაც შეიძლება უმცირესი მსხვერპლის გაღებით, გაინაღდა სოხუმის აღება და ამით მთელი აფხაზეთის ანექსია და ამის ფონზე რუსეთის ვერაგული მისიის ერთ-ერთი თავკაცის ბ. პასტუხოვის ზემოაღნიშნული „სიმართლის აღიარება“ რუსეთის და თვითონ თავისი მზაკვრული როლის შენიღბვა, ანუ დიპლომატიური (ვირეშმაკური) თამაში იყო და სხვა არაფერი. მაგრამ რა ენაღვლებოდა - ყველაფერი დამთავრდა რუსეთის გამარჯვებით და საქართველოს კატასტროფით. ამიერიდან აფხაზეთის დასაუფლებლად „კეთილ რუსეთს“ ფიზიკური მსხვერპლის გაღება უკვე აღარ დასჭირდებოდა, უბრალოდ შენიღბული „მშვიდობისმყოფლობის“ როლის შესრულებლა დარჩენოდა გაეროსთან შეთანხმების ეგიდით, რაც აგრეთვე იოლად გაინაღდა საქართველოს მეთაურის ე. შევარდნაძის დოცლაპიობით თუ შეგნებული მოქმედებით. დარწმუნებული ვართ, ყველაფერი ეს, მას სჭირდებოდა თავისი ბოჰემური კარიერის გასაგრძელებლად გამოშიგნულ, დამარცხებულ და დამცირებულ საქართველოში.

ობიექტურად განწყობილი ადამიანებისათვის არც ის არის საეჭვო, რომ რუსეთის ხელისუფლების და სეპარატისტების მეთაურის ჩანაფიქრის საქმის კურსში იყო ზვიადისტთა ფორმირების მეთაური ლ. ქობალია, რომელმაც 28 აგვისტოს მოულოდნელად ჩაიგდო ხელში სენაკი და აბაშა, შეეცადა ასევე ჩაეგდო ხელში გალის რაიონიც. ამასთან, 31 აგვისტოს ზუგდიდში ჩატარდა ზ. გამსახურდიას დროის უზენაესი საბჭოს 62 დეპუტატის შეკრება, რომელმაც განიხილა საქართველოში შექმნილი მდგომარეობა, რუსეთთან ურთიერთობის სა-

²⁵ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 222.

კითხვები, მათ შორის რუსეთის სამხედრო ბაზების საკითხი საქართველოში და მიმდინარე საკითხები. როგორც ჩანს, ისინი კვლავ ფიქრობდნენ ხელისუფლების დაბრუნებაზე - რბილ და თბილ სავარძლებზე, და ისე იქცეოდნენ ვითომ რაიმე ეკითხებოდათ. ყოველივე ეს, ხელს აძლევდა სეპარატისტებს რომლებიც თავის მხრივ არც თვითონ არ ეგუებოდნენ, დამარცხებას.

საქართველოს დაბრმავებული მეთაური კი სამშვიდობო პროცესის შეუქცევადობაზე და სოხუმის ალების შეუძლებლობაზე ლაპარაკობდა, ამიტომ სოხუმიდან გარიდებულ მოსახლეობას მოუხმო თავის საცხოვრებელ ადგილზე დაბრუნებულიყო. რა თქმა უნდა, საქართველოს ხელისუფლების და პარლამენტის ნევრთა ნაწილი გრძნობდა მოსალოდნელ სამშროებას და უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ე. შევარდნაძის პოლიტიკაზე, რომელსაც დალუპვისაკენ მიჰყავდა ქვეყანა. ამ ურთიერთობის ატმოსფეროში გუნდრუკის კმევას შერჩეული, პირმოთნეობისა და მლიქვნელობის მორევში ჩაძირულმა ე. შევარდნაძემ გადადგომის სპექტაკლი გაითამაშა და მლიქვნელთა და პირმოთნეთა მრავალათასიანი მიტინგით, ქებათაქების შესხმით, ვითომ ერისა და ქვეყნის უდიდესმა მოჭირნახულემ, მდგომარეობა გაიმაგრა.

თავის მხრივ არ ეძინა ლ. ქობალიასაც, რომელიც, როგორც „ქვეყნისათვის თავდადებული სარდალი“ თავის ირგვლივ თავს უყრის ცდუნებულ ასობით ადამიანს და ახლა მორიგ ვოიაჟს აწყობს გურიაში, სადაც - ვინ ეგულებოდა, რომელი მტერი, და დალაშქრა - არავინ იცის.

როგორც მიჩვეულმა, მოჩვენება ე. შევარდნაძემ ახლაც (სოჩის „მონაპოვრის“ შემდეგ) გამოსცა აბსოლუტურად ყალბი განკარუგლება „აფხაზეთის კონფლიქტის მონესრიგების შესახებ“ - ვითომ „სამშვიდობო პროცესის შეუქცევადი ხასიათის“ გასამყარებლად, რომელიც ქართველთა მორიგი ტრაგედიის მიზეზედ, ანუ ხაფანგად და ტრაგედიად იქცა - განსაკუთრებით სოხუმის მშვიდობიანი მოსახლეობისათვის, რომელმაც კვლავ ირწმუნა რა თავისი ქვეყნის მეთაურის „სიბრძნე“ - უკან მიაშურა თავის სახლ-კარს, ბავშვებმა, საერთოდ,

ახალგაზრდობამ კი სასწავლო კერებს, მაგრამ ყველაზე დიდი ტრაგედია კიდეც წინ ელოდათ...

ცხადია, საქართველოს მთვლემარე ხელისუფლებასა-
ვით არ ეძინა მტერს, მით უფრო რუსეთის იმპერიის ვერაგ ხე-
ლისუფლებას, განსაკუთრებით სამხედრო ჯალათს, რომე-
ლიც მორიგი მსხვერპლისათვის სასაკლავო მოედანს ამზადებ-
და, 16 სექტემბერს აფხაზეთის აღმოსავლეთ ფრონტზე აფსუ-
ათა მხარემ შეტევა დაიწყო (შესაძლებელია ეს უფრო მოჩვენ-
ებითი იყო ჩრდილო-დასავლეთისკენ ყურადღების მოსაღუ-
ნებლად). რაც მთავარია, 17 სექტემბერს რუსეთის სპეცნაწი-
ლებმა და კონფედერატთა დაქირავებულმა რაზმებმა დაგეგ-
მილი იერიში დაიწყეს გუმისთიდან, მათ შედარებით იოლად
აიღეს ორივე ხიდი და დიდძალი მძიმე საბრძოლო ტექნიკის
წყალობით შემოიჭრნენ განიარაღებული საქართველოს ნაწი-
ლების პოზიციაზე, კერძოდ ავიაციისა და არტილერიის მხარ-
დაჭერით შეუტყეს სოხუმის თავზე მდებარე სოფლებს: თავი-
სუფლებას, ბირცხას და ოდიშს. განზილებული და გაბითურე-
ბული საქართველოს მეთაური ადლერში ხვდება რუსეთის
სარდალს პ. გრაჩოვს, მაგრამ რა?!...

მძიმე განსაცდელში ჩავარდნილმა საქართველოს მეთა-
ურმა იკადრა ხმა ამოელო (სხვა რა გზა ჰქონდა ამდენჯერ
პირში ჩალაგამოვლებულს და მოტყუებულს) და ვრცელი აღ-
სარებით სასოწარკვეთილმა მიმართა „საქართველოს ყველა
მეგობარ ქვეყანას": „მოგმართავთ თქვენ ალყაში მოქცეული
სოხუმიდან და აღარც კი ვიცი, მოაღწევს თუ არა ჩემი სიტყ-
ვები თქვენამდე, ბრძოლები ახლა რამდენიმე უბანში მიმდინა-
რეობს იმ შენობიდან, რომელშიც ჩემს მეგობრებთან ერთად
ვიმყოფები. რაც უნდა მოხდეს... არ მივატოვებ სოხუმელებს,
ტანჯვა და უუფლებობა რომ არგუნა ბედმა საკუთარ ქალაქ-
ში, რომელიც უხეში, არაადამიანური ძალის წინაშე ბედის ანა-
ბარა არის დატოვებული (ნეტა ვისი ბედოვლათობით? - თ. გ.).
ეს ძალა პირდაპირ საცხოვრებელ უბნებს ბომბავს...

განაგრძობს შევარდნაძე: გუდაუთის ლიდერები ამბო-
ბენ, რომ იბრძვიან თავისუფლებისათვის, მშობლიურ მიწაზე
ცხოვრების უფლების მოსაპოვებლად, მაგრამ ასეთივე თავი-

სუფლება სწყურია და ასეთივე უფლების მოპოვებას ცდილობს 250 ათასი ქართველი, რომელთაც საუკუნეთა მანძილზე გაუდგამთ ფესვები აქაურ მიწაზე. ეს მიწა საერთოდ აკვანია ქართველებისათვის და აფხაზებისათვის. ჩვენ აქედან არავის გაძევებას არ ვაპირებთ მაშინ, როცა გუდაუთის დაჯგუფების მფარველთა დანაშაულებრივმა ნებამ განდევნა და გააძევა 250 ათასი ქართველი, რომლებიც ახლა ავადმყოფობითა და შიმშილით იხოცებიან რუსეთისა და საქართველოს ქალაქებში. მათთან ერთად, ათასობით აფხაზი, რუსი, სომეხი აღმოჩნდა აყრილი საკუთარი კერიდან. ჩვენ არც არავის დაპყრობა განგვიზრახავს, განა შეიძლება საკუთარ მოქალაქეთა დაპყრობა და ოკუპაცია საკუთარი მიწისა, რომელიც ჩვენი უძველესი კულტურისა და სახელმწიფოებრიობის კერაა? ჩვენ მხოლოდ რესპუბლიკის სუვერენიტეტისა და მისთვის სასიცოცხლო არტერიების დაცვას ვცდილობთ, გვსურდა ბოლო მოღებოდა დივერსიებსა და ტერორს, და ეს გაგვეკეთებინა ჩვენს აფხაზ თანამოქალაქეებთან ერთად და მათი თანხმობით. აფხაზთა ბანდების ბელადებმა ყველაფერი იცოდნენ, მათ კარგად უწყოდნენ ყოველივე, რომ ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიას ბანდიტები, ტერორისტები იყენებდნენ საქართველოს რესპუბლიკისათვის ძირგამომთხრელ მოქმედებათა ჩასადენად. მაგრამ ითმენდნენ ყოველივეს და განზრახული ჰქონდათ ეს კოზირი თავისი ინტერესებისათვის გაეთამაშებინათ. ეს მათ კვლავაც შეძლეს და მოახერხეს რუსეთისა და ჩვენი ქვეყნის იმ ძალების უშუალო მხარდაჭერითა და თანამონაწილეობით, რომლებსაც საქართველოს დანაწევრება ჰქონდათ განზრახული. ახლა, როცა ანტიხალხური ძალების მოქმედება თვით საქართველოშიც ერთ ნაკადად შეიკრა, სოჭის ხელშეკრულების, როგორც გუდაუთაში ამბობენ - „სპონტანური“ ძირის გამოთხრა, რუსეთის ზოგიერთი უმაღლესი ჩინის სამხედროთა მოქმედება და რუსეთის პარლამენტის პოლიტიკა ჩვენ გვაძლევს უფლებას ვამტკიცოთ, რომ კარგად კორდინირებულ და სინქრონულ-ერთობლივ შემოტევასთან გვაქვს საქმე. მე მინდა მსოფლიომ შეიგნოს, - განაგრძობს ის, აფხაზეთი იმპერიის სისხლიანი რევან-

შის საბრძოლო ველია. „მეორე აგვისტოა“. ის დენტის კასრია, რომლის მეშვეობითაც არა მარტო შევარდნაძის საქართველო სურთ ააფეთქონ, არამედ ელცინის რუსეთიც... შემდეგ ე. შევარდნაძე იხსენებს 1992 წლის 3 სექტემბრის ხელმოწერასაც და აღნიშნავს, რომ ქალაქს ჯერ მელანი არ შემოიჭრა, რომ ეს დოკუმენტი დაქირავებულთა ჩექმებით გათელეს, უიარაღო გაგრა შტურმით აიღეს. ასევე 1993 წ. 14 მაისს დადებული შეთანხმება – ცეცხლის შეწყვეტაზე დაირღვა – სოხუმი კვლავ შეტევის ობიექტი გახდა, როგორც ხმელეთიდან, ისე ზღვიდან... უკვე მერამდენედ, ვენდეთ რუსეთის სამშვიდობო მისიას, მის, როგორც გარანტიის და შუამავლის როლს, დავდევით 1993 წ. 27 ივლისს შეთანხმება და პასუხად კვლავ ლალატი მივიღეთ (ასეთია „ბრძენი წინასწარმეტყველი პოლიტიკოსის „დროული“ გოდება“)²⁶. ✕

ერთი სიტყვით, ამ ვრცელ მიმართებაში (აქ დამოწმებული და დანარჩენ ტექსტშიც) ლაპარაკია საქმის ფაქტობრივ – ზოგად მხარეზე და არაფერია ნათქვამი კონკრეტულად რუსეთის ხელისუფლებაზე, მის ვერაგულ მოქმედებაზე – საქართველოს წინააღმდეგ აგრესიაზე (რაც არაერთხელ აისახა პარლამენტის დადგენილებაშიც). საქმე ისეა, წარმოდგენილი, ვითომ რუსეთის ხელისუფლება და სახელმწიფო კი არ იყო ყოველივეს შემოქმედი და ჩამდენი, არამედ ვიღაც უჩინარი ძალები. ვითომ ეს ძალები რუსეთის მოქალაქეები კი არ იყვნენ, არამედ ვიღაც ზეციური არსებები. ვითომ რუსეთი გარანტი და პასუხისმგებელი კი არ იყო ყოველივესი, არამედ უბრალოდ მონაწილე და მონმე ხელშეკრულებათა დადების. ერთი სიტყვით, საქართველოს მეთაური სირაქლემის როლში გამოდის, ის კვლავ თვალებს ხუჭავს საქმის არსზე და მოსთქვამს, როგორც უდაბნოში მღალადებელი ღვთის მსახური. საკვირველი ისაა – ვის უნდა ეყვირა რუსეთის დანაშაულებრივ-აგრესიულ ქმედებაზე, თუ არა უშუალოდ ე. შევარდნაძეს. გამოდის, რომ ყველაფერი რუსეთის ხელისუფლების და მისი

²⁶ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1993 წ. 21 სექტემბერი.

სამხედრო მანქანის აგრესიის შედეგი კი არ იყო, არამედ ვილაცის... (თავის რბილ და თბილ სავარძელს საფრთხე რომ არ შექმნოდა).

სხვა საკითხია იმისი გოდება, რომ გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებს რეალურად არავითარი შედეგი არ მოჰქონდა, მაგრამ რანაირად შეიძლებოდა მიმართვის ტექსტში ე. შევარდნაძის მხრივ იმისი თქმა, „რომ რუსეთის პრეზიდენტს გულწრფელად სურდა ხელი შეეწყო. კონფლიქტის მონესრიგებისათვის, მაგრამ მას ამაში ხელს უშლიდა რაღაც ძალა“ (?), როცა თავი და ყოვლის მეთაური და ჩამდენი, თვითონ ელცინი იყო, რომელსაც ჩვენი საბოლოო გასრესა სურდა, და მაინც „მე კვლავ მივმართავ ბორის ნიკოლოზის ძე ელცინს, გაეროს უშიშროების საბჭოს და ბატონ ბუტროს გალის, მთელ პროგრესულ დემოკრატიულ რუსეთსო (? – თ. გ.), მთელ მოსფლიო გაერთიანებას მოწოდებით – ნუ დაუშვებთ საზარელ დანაშაულს, შეაჩერეთ პატარა ქვეყნის დასჯა, იხსენით ჩემი სამშობლო და ჩემი ხალხი იმპერიული რეაქციის კოცონზე დანვისაგან... პატივცემულო ბორის ნიკოლოზის ძე, თქვენ ბევრი რამ გააკეთეთ საქართველოსათვის (ვაი საოცრებავ! – თ. გ.), მისთვის უმძიმესი განსაცდელის ჟამს. იქნებ დადგადრო, აშკარად თქვათ მის დასაცავად ვაჟკაცური სიტყვა თქვენი რუსეთის დასაცავად (რა ურცხვი მლიქვნელობაა, საზღვარი არ აქვს).

✦ რა კომენტარი შეიძლება ამ მლიქვნელურ, მარიონეტულ და განწირულ სულისკვეთებაზე, როცა აგრესორი კეთილ ძიად, საქართველოს მფარველ ანგელოზადაა მონათლული?! საინტერესოა ისიც, თუ არა ელცინს, ე. შევარდნაძე ვის გულისხმობს იმპერიულ ძალაში, ვინც კოცონზე დანვით ექადნებოდა საქართველოს?! ვისი ბრალი იყო ნეტავი – თუ არა ელცინის საუფლო ქვეყნის? ე. შევარდნაძის განწირული სულისკვეთებით დანერილი მიმართვის ბოლო ნაწილში აღწერილია ტრაგედია: „ქალაქს (ე. ი. სოხუმს) თავს ატყდება ჭურვები, დანგრეულია 1500 საცხოვრებელი სახლი, არ არის წყალი, პური, შუქი და იფერფლება იმედი. სროლა გრძელდება. ეს-ეს არის რამდენიმე ჭურვი დაეცა

სამშობიარო სახლს, სადაც ძუძუმწოვარა ბავშვები და დედები იმყოფებიან...“²⁷ – ნუთუ ესეც ბრძნული დიპლომატია იყო?! ჯ

როგორც ავტორთა ჯგუფი წერს, ე. შევარდნაძის მიმართვის დღესვე (თითქოს მის პასუხად) რუსეთის თავდაცვის მინისტრი პ. გრაჩოვი მოსკოვში იწვევს პრესკონფერენციას და აკეთებს თავის შესაფერის ცინიკურ განცხადებას: „არც ქართველთა და არც აფხაზთა მხარეს არ სურს მშვიდობა. ერთი ღრმადაა ჩაფლული სისხლში, მეორეს კი ვერ გაუკონტროლებია სიტუაცია. საქართველოში მიმდინარეობს ნამდვილი სამოქალაქო ომი და არა მხოლოდ აფხაზეთში“²⁸.

აი რით სულდგმულობდნენ და როგორ განცხადებებს აკეთებდნენ საქართველოში მოქმედი, მართალია სისხლში გასვრილი მთავარი ოკუპანტი – რუსი სამხედრო სალდაფონები, ვითომ არამც თუ ელცინი, გრაჩოვიც არაფერშუაში იყო და მტრედებად ევლინებოდნენ ქვეყანას. ვითომ ისინი ნეიტრალური პირები იყვნენ და შორიდან ადევნებდნენ თვალყურს საქართველოში განვითარებულ ტრაგედიას. ან რა გასაკვირია მათი ასეთი განცხადებები, როდესაც საქართველოს მეთაური ე. შევარდნაძე ელცინსა და მის ამაღლას ქართველთა მფარველად და მოწყალე ანგელოზად ნათლავდა (სადამდე შეიძლება მივიდეს მლიქვნელობა და თვალთმაქცობა!).

თითქოს რუსეთის ხელისუფლებამ ყურად იღო ე. შევარდნაძის მოწოდება და თავისი მთავრობის მეთაურის ვ. ჩერნომირდინის ხელმოწერით დაინერა განკარგულება (1993 წ. 27 ივლისს) - სოჩის შეთანხმების შესაბამისად, აფსუებს ცეცხლი უნდა შეენწყვიტათ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ვითომ შეუნწყდებოდა ენერგომომარაგება რუსეთისაგან²⁹.

როგორც ცხადად გამოჩნდა, რუსეთის ყველა განცხადება აფხაზეთში ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ ყალბი აღმოჩნდა და მხოლოდ მოჩვენებით ხასიათს ატარებდა. ქართველების

²⁷ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1993, 21 სექტემბერი.

²⁸ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 159.

²⁹ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1993, 22 სექტემბერი.

ზურგსუკან და თვალწინაც რუსეთის შეიარაღებული ძალები თავის საქმეს განაგრძობდნენ. მათი უშუალო მონაწილეობით (მძიმე სახმელეთო ტექნიკით და ავიაციის დახმარებით) აფსუები და მათი ჩრდილოელი მოკავშირეები 21-23 სექტემბერს სოხუმის შემოგარენში შემოიჭრნენ – კერძოდ სოფ. შრომის მხრიდან, საიდანაც ფუნიკულიორი, შემდეგ აჩადარა დაიკავეს და ლეჩქოფის სასაფლაოდან რკინიგზის ცენტრალური ვაგზალი გადაკეეტეს და ზღვამდე გავიდნენ. ამით შუქურას მიდამოებში მებრძოლი ქართველთა ნაწილებსაც საფრთხე შეუქმნეს. 19 სექტემბერს რუსეთის თავდაცვის მინისტრის პირველმა მოადგილემ, გენშტაბის უფროსმა გენერალ-პოლკოვნიკმა გ. კოლესნიკოვმა რუსეთის უმაღლეს საბჭოს მოახსენა (ანგარიში ჩააბარა), რომ სოხუმი 2-3 დღეში დაეცემოდა.

რუსეთის ღია აგრესია საქართველოს წინააღმდეგ არც აქამდე იყო საეჭვო, მაგრამ რუსეთის სამხედრო ჩინოსანის ამ ოფიციალური განცხადების შემდეგ სახელმწიფოს მთავარ საკანონმდებლო ორგანოში რუსეთის აგრესია ყოველგვარი დაფარვისა და საიდუმლოებისაგან გათავისუფლდა. გამჟღავნდა, რომ აფხაზეთის დაპყრობა, მისი მკვიდრი მოსახლეობის – ქართველების გენოციდი და აფხაზეთის ეთნონმენდა ქართველი მოსახლეობისაგან რუსეთის იმპერიის მთავარი მიმართულება იყო. თუ ადრე რუსეთის სპეცსამსახურების და რუსეთის რეაქციული წრეების მალულ ჩარევაზე იყო ლაპარაკი (ზოგიერთ გაუთვითცნობიერებელს ესეც აეჭვებდა), ახლა გენერალ კოლესნიკოვის დაუფარავმა განცხადებამ ფარდა ახადა ყოველივეს, ცხადი გახდა, რომ საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთის აგრესია სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა იყო, იყო და ასეთად დარჩა ბოლომდე. აქედან გამომდინარე, ისიც გამჟღავნდა, რომ რუსეთი ხელოვნურად და ძალით აწერინებდა ხელს საქართველოს ე. წ. ცეცხლის შეწყვეტაზე, ანუ დაზავებაზე (სამჯერ) და შემდეგ აფსუების ნილბით რუსეთი თვითონ არღვევდა ამ დაზავებას თავისთვის ხელსაყრელ პირობებში, რათა ნაკლები დანაკარგებით დაემარცხებინა

საქართველო და მოეხდინა აფხაზეთის საბოლოო ოკუპაცია. ამ თვალსაზრისით უალრესი ცინიზმი და მსოფლიო მშვიდობისმოყვარე ძალებისადმი დაცინვა იყო რუსეთის მიერ მითვისებული (დაჩემებული) არბიტრობა, ანუ მშვიდობისმყოფლობა აფსუათა და ქართველთა კონფლიქტში, როდესაც ის იყო ამ ომის მთავარი მოქმედი (ომის ინსპირატორი, მწარმოებელი და დამაგვირგვინებელი). საკითხავია – ნუთუ, ახლა მაინც ვერ მიხვდა ე. შევარდნაძე ელცინის და მისი საუფლო რუსეთის იმპერიის მშვიდობისმყოფლობას, საქართველოსადმი ღვთიური მფარველობის მისიას? ნუთუ ბრძენი დიპლომატობა ისაა, რომ სამშობლოს დამაქცევარსა და განმანადგურებელს კვლავ და კვლავ ეფერო და გუნდრუკი უკმომ.

1993 წ. 24 სექტემბერს სახელმწიფოს მეთაურმა რადიოთი მიმართა ქ. სოხუმის მოსახლეობას იმის თაობაზე, რომ აფსუებსა და მათ დამქაშებს სურთ ქართველებმა არ იცხოვრონ ქალაქ სოხუმში, რომ მათ სურთ ის ბარბაროსობა და ვანდალური საქმეები გაიმეორონ სოხუმშიც, რაც გაგრაში ჩაიდინეს, შემდეგ კი მოუნოდა ქალაქის ადგილზე დარჩენილ მოსახლეობას, ჯარისკაცებს, ოფიცრებსა და გენერლებს მტკიცედ დამდგარიყვნენ ვერაგი მტრისაგან სოხუმის დაცვის სადარაჯოზე...³⁰ მაგრამ ეს მოწოდება უკვე დაგვიანებული იყო, რა შეეძლო უკვე უაიარალოდ დარჩენილ მებრძოლებს და ქალაქის მშვიდობიან მოსახლეობას კბილებამდე შეიარაღებული მტრის ურდოების წინააღმდეგ, რომლებიც ჯავშნიანი ტანკებით, ტყვიამფრქვევებით, ნალმსატყორცნებით, არტილერიით და სხვა უახლესი იარაღით გვებრძოდნენ თვითმფრინავისა და არტილერიის დახმარებით.

ყველაზე მძიმე და მომაკვდავებელი ის იყო, რომ საქართველო ფაქტობრივად გახლეჩილი იყო, როდესაც სოხუმი ალყაში იყო მოქცეული და ქართველი მებრძოლები მძიმე ტექნიკისაგან განიარაღებული, ჩეჩენეთიდან (გროზნოდან) სენაკში ჩამოფრინდა ზ. გამსახურდია, რომლის მომხრეები

³⁰ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1993 წ. 25 სექტემბერი.

კვლავაც მიტინგებს და შეკრებებს აწყობდნენ: სენაკში, ჩხოროწყუში, ზუგდიდში და გალში. ამასთან, თვითონ ზ. გამსახურდია ხვდება თავის მომხრეებს (დაახლოებით 18-27 სექტემბერს), მათ შორის ლ. ქობალიასა და სხვა შეიარაღებული რაზმების მეთაურებს, რომელთაც თავ-თავის მითითებებს და საქართველოს სამთავრობო ნაწილების წინააღმდეგ საბრძოლო დავალებას აძლევს.

ცნობილია, რომ ყველაზე გაჭირვების დროს (დაახლოებით 1993 წ. 20-24 სექტემბერს) ჟ. შარტავა სოხუმიდან ესაუბრა ტელეფონით კოდორის ხიდთან დაბანაკებულ ლ. ქობალიას, რომლის განკარგულებაში იმყოფებოდა 80-მდე ჯავშანმანქანა (ტანკი, ბმპ-ე და ბეტერი), აგრეთვე დაახლოებით 3 ათასამდე მებრძოლი და მუდარით თხოვა მიშველებოდა სოხუმის დაცვაში, რაზეც კატეგორიული და სასტიკი უარი მიიღო, მიუხედავად სამშობლოს უაღრესად კრიტიკული, სამკედრო-სასიცოცხლო - გაჭირვებული ვითარებისა³¹. ცნობილია, აგრეთვე, რომ ქობალიას კოდორთან ეახლა სამხედრო სარდალი გ. ყარყარაშვილის პატარა ჯგუფი, რომელიც აგრეთვე მოატყუა მტერთან ერთობლივი ბრძოლის თაობაზე - სოხუმის დასაცავად. ამ ამბების თვითმხილველი ოფიცერის რ. გუჯეჯიანის ნაამბობის მიხედვით. ლ. ქობალია ელოდებოდა თავისი უფროსის ბრძანებას (როგორც ჩანს, გროზნოდან დაბრუნებული ზვიად გამსახურდიას, რაც იმ დროს სხვებისათვის ჯერ კიდევ არ იყო ცნობილი).

აქვე გვინდა ლ. ქობალიას საქციელის თაობაზე მოვყვეთ ერთი ეპიზოდი, რასაც მოყვა სევანეთის ბატალიონის თვითმხილველი წევრი (პიროვნებას არ ვასახელებთ): გუდაუთის დაჯგუფებასთან ერთად, საქართველოს საფრთხეს უქმნიდა ოჩამჩირის დაჯგუფება, სადაც განსაკუთრებულ სამიშროებას გვიქმნიდა რუსების ბუდე ტყვარჩელი. საქართველოს ხელმძღვანელობის აზრით, ის უნდა განეიტრალებულიყო. ამ მიზნით გენერალმა კამკამიძემ შეადგინა და შეაიარაღა სევანეთის ბატალიონი, რომელსაც დაავალა, რომ დანიშნულ დროს

³¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 162.

ხაიში-იდლიანის (მთების) გავლით ზურგიდან შესულიყო ტყვარჩელში და ქვემოდან ასულ სამხედრო ნაწილებთან ერთად იქ წესრიგი დაემყარებინა. ანონიმი ავტორის თქმით, ეს რატომღაც არ შედგა. მისივე თქმით, დავალების შესრულებამდე ერთი დღით ადრე კამკამიძემ გალში გამოგვიძახა და ჩემს ბატალიონს (100-მდე კაცით) მისცა სამხედრო დავალება, რომ გალის მთიანი სოფლების (ჩხორთოლის და სხვ.) გავლით (თქვენ ყველანი ალპინისტები ხართო და სიარული არსად გიჭირთო) ტყვარჩელის შესასვლელთან უნდა გავერთიანებულყავით შარა გზით მოსულ ნაწილებთან და ასე უნდა შევსულიყავით ქალაქში. ჩვენ იოლად გადავლახეთ დასახული მარშრუტი (აფსუებმა კანტი-კუნტად გვესროლეს) და დანიშნულამდე ორი საათით ადრე მივედით ადგილზე, სადაც, აგრეთვე, სუსტი წინააღმდეგობა შეგვხვდა. ჩემი მეზობელები არ შეჩერდნენ და გზა გააგრძელეს სიღრმისკენ, როგორც კი ძირითადი ნაწილების ხელმძღვანელობა შემოგვიერთდა გამოგვიცხადა, რომ მეტ სიღრმეში არ შევიდოდით (გაჭერდებოდით), რადგან მთავარსარდლის ბრძანება მივიღეთო. ჩემებმა მაინც სროლა-სროლით განაგრძეს წინსვლა – მოსული ნაწილების მეთაურმა მეგაფონით გვიბრძანა, რომ თუ არ შეეჩერდებოდით არტილერიას დაგვიშენდა ზურგში. ამ ბრძანების შემდეგ ჩემები გაოცებულნი შეჩერდნენ – თუ ტყვარჩელში არ შევდიოდით, აბა რისთვის გვანვალეს ამდენიო?!

ამ შემთხვევაში ჩვენც გვინდა ჩვენი აღშფოთება და გაკვირება გამოვთქვათ, რა იყო ეს, გაგრისა და გუდაუთის შეტევის შეჩერების არ იყოს, ეს რა თამაში იყო, ასეთი ომი ვინ ნახა, როცა მტერი მარცხდება, შენ შეტევა გეკრძალება. ან ვინ მთავარსარდლის ბრძანება იყო ასეთი „ბრძნული“. ამის შემდეგ, ანონიმი რესპოდენტი ყვება, რომ ბატალიონის გამწარებული და გაოგნებული მეზობელები 5-10 წუთის განმავლობაში ისე შემოგვეფანტნენ და აორთქლდნენ თავიანთი შეიარაღებით, რომ ასავალ-დასავალი ვერ გავიგეთ. მე თვითონ იძულებული გავხდი 17 მეზობლით (83 გავგიქრა) ბრძანებას დავმორჩილებოდი და კოდორის ხიდისაკენ ჩავსულიყავი, სადაც ლ. ქობალიას ბანაკი იყო. სწორედ ამ ბანაკში ამოვყავით

თავი, სადაც ქობალიას დაჯგუფება (დაახლოებით 3 ათასამდე მეგრძოლი და 80-ამდე ჯავშანმანქანა), აქ გავიცანი ლ. ქობალიაც. აქ ვითარება ძალიან გამწვავებული და მძიმე იყო, ეტყობა სოხუმის მდგომარეობა კატასტროფული იყო და ჟიუ-ლი შარტავას უკვე მოლაპარაკება ჰქონდა ქობალიასთან – დახმარების თაობაზე. რა თქმა უნდა, ქობალიას ირგვლივ იყვნენ ადამიანები, ამბობს ანონიმი, რომლებიც გრძნობდნენ საქართველოს უკიდურეს გაჭირვებას – სოხუმის და აქედან გამომდინარე, აფხაზეთის დაცემის საშიშროებას, ამიტომ შეცბუნებულები ემუდარებოდნენ ქობალიას – დახმარებოდნენ სოხუმს, მაგრამ მისი პასუხი იყო, რომ ვითომ „ხიდი, რკინიგზა და შარა გზა დანალმული იყო“ - „ჩემი ადამიანები და ტექნიკა ნაფლეთებად გაიფანტებიან მიწაზე და ჰაერში“.

ამასობაში, ამბობს ანონიმი, ჩვენს ბანაკში გამოჩნდა გენერალი ყარყარაშვილი რამდენიმე ტანკით, რომელმაც ჩემს თვალწინ ქობალიას სთხოვა სოხუმის დასაცავად დახმარება, თუმცა პასუხი ისევ ძველებური იყო, რომ სოხუმში შესასვლელი გზა დანალმულია და ეს უშლის ხელს. თავის მხრივ ყარყარაშვილმა უპასუხა, რომ მე თვითონ რა გზითაც მოვედი, ამავე გზით გაგიკეთებ დერეფანს და უსაფრთხოდ გამომყევით. მალე ყარყარაშვილი დაბრუნდა, მაგრამ ქობალია არ გაყვა – უკან წაიღო თავისი დაპირება. ამის შემდეგ, ამბობს ანონიმი, კვლავ მივცვივდით ქობალიას და ჩვენც შევეხვეწეთ სოხუმის განიარაღებული დამცველებისადმი მიშველება. ახლა კი ქობალიამ გვიპასუხა: „რასაა თქვენ რომ მეუბნებით – მე ჩემი „კამანდოვანია“ მყავს და ჩემი სურვილით შეტევაზე რომ გადავიდე ხომ დამხვრეტენო“. უკვე ჩემთვის ყველაფერი გასაგები იყო, ამბობს რესპოდენტი, ეტყობა ლ. ქობალია თავის „კომანდოვანიაში“ უკვე წალენჯიხაში გროზოდან დაბრუნებულ ზ. გამსახურდიას გულისხმობდა.

ჩვენი, ამბობს ანონიმი, ქობალიას ბანაკში რამდენიმე დღის ყოფნის დროს სოხუმიდან სულ ორად-ორი დაპანიკებული (თავზარდაცემული) ჯგუფი გამოიქცა და გალი-ზუგდიდის მიმართულებით, რომელთაც ქობალიამ იარაღი და სამხედრო ფორმა წაართვა და ისე გაუშვა. იმის მიუხედავად რომ ჩვენს

მცირერიცხოვან ჯგუფს სხვების ბედი არ სწევოდა – დილა-ადრინად (ალიონზე) გავერიდეთ ქობალიას ბანაკს. ამის შემდეგ მალე სოხუმის დემორალიზებული (ლტოლვილი) მოსახლეობა კოდორის ხეობის გზას მიანყდა თავის საშველად, ხოლო სოხუმი დაეცა. მეტს ვერაფერს მოგახსენებთ, ამბობს ანონიმი რესპოდენტი, არ ვიცი ქობალიას და მის ბანაკს რა ბედი ეწია, სად წავიდნენ, მჯერა, რომ საერთო შეთანხმების და დამსახურების გამო მათ აფსუები და შესაბამისად რუსი მფარველები და ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკები არ ერჩოდნენ და არაფერი დაუშავეს.

წინამდებარე წიგნის ავტორებს აქაც გვსურს კვლავ გაკვირვება გამოვთქვათ (გუდაუთაზე შეტევის შეჩერების მსგავსად) ტყვარჩელის იერიშზე ხელისაღების გამო – რა იყო ეს, ტყვარჩელი ხომ რუსეთის ერთ-ერთი დასაყრდენი – ყველაზე ულმობელი ბუდე იყო საქართველოს წინააღმდეგ მოქმედი სეპარატისტების ყოველმხრივ მოსამარაგებლად და ნასაქეზებლად – ცოცხალი ძალით და იარაღით. გულწრფელად გვაკვირვებს და გვაოცებს ბოლოსდაბოლოს რით იყო გამოწვეული ყოველივე ასეთი ბრძანებები - მტერზე იერიშის შეჩერების, როდესაც ომი მიმდინარეობდა და თითოეულ სწორად გათვლილ ოპერაციაზე იყო დამოკიდებული ომში გამარჯვების მოპოვება?!

არ ვიცი, ვინ როგორ სჯის ლ. ქობალიას და მისი უფროსის იმჟამინდელ მოქმედებას. ამბობენ, რომ ყველას თავისი სამართალი გააჩნდა. მაგრამ, ჩვენი თვალსაზრისით, ნამდვილი სამართალი ერთი არსებობდა, და ეს იყო სამშობლოს ინტერესი, ანუ სოხუმის და მისი მოსახლეობის – ქართველების, ანუ საქართველოს დაცვა, თავისი ჯიშისა და ჯილაგის დაცვა მტარვლების შემოტევისა და ოკუპაციისაგან (თუ არა ეს, აბა რა სამართალი შეიძლება მოთხოვო ყველა გადაგვარებულსა და კარიერისტს, მით უფრო გაუნათლებელ უნიგნურს, რომელიც თავის მიღმა ვერაფერს ხედავს და ვერც წარმოიდგენს, რომ სამშობლო წინ უნდა დააყენო საკუთარ კარიერასა და ინტერესებზე). დიახ, როგორ შეიძლება შეაფასო ლ. ქობალიას მოქმედება – თუ არა სამშობლოს საზარელი ღალატი სოხუმის

დაცემისა და აფხაზეთის დაკარგვის დღეებში, აფხაზეთის ქართველების ყოფნა-არყოფნის ყველაზე კრიტიკულ მომენტში?! საქმე ხომ უნდა განისაჯოს იმის მიხედვით - რა არგე შენ შენს ქვეყანას, როგორ გამოადექი მას? ამ თვალსაზრისით ქობალიას და მისთანების მოქმედება მთლიანად პირადი კეთილდღეობისათვის იყო მომართული და მაშასადამე ობიექტურად ქვეყნისადმი ღალატს წარმოადგენდა. სხვა საკითხია ზ. გასახურდიას ხელისუფლების ძალით დამხობა, რასაც ის იმსახურებდა, თუ არა - ყოვლად მიუღებელი და უსამართლო იყო (რა მოტივი და მიზანიც არ უნდა მოვუძებნოთ მის გამართლებას). თუმცა, ამის მიუხედავად, ზვიადისტთა (კონკრეტულად ლ. ქობალიას) მოქმედებას - ახლა ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის დროს, ვერაფერი ვერ გაამართლებს. თუნდაც ის მიზეზი და მოიტივი, რომ მოღალატე „ხუნტის“ მებრძოლებთან მას არაფერი ესაქმებოდა, მაგრამ საქმე ხომ ათასობით უდანაშაულო, ათასობით მშვიდობიანი ქართველი ბაშვის, ქალისა და მოხუცის სიცოცხლეს ეხებოდა და არა იმდენად ე. შევარდნაძის ამაღლას (ე. წ. ხუნტის ერთგულ ჯგუფებს). მეორე მხრივ ძნელი სათქმელია - ქობალიას და მისთანებს რამდენად ჰქონდათ წარმოდგენილი და შეგნებული ის უბედურება, რაც თავს დაატყდა სოხუმის ქართველ მოსახლეობას, განსაკუთრებით ბავშვებს, ქალებსა და მოხუცებს, რომლებიც სტიქიურად მიანყდნენ ბომბარდირების შედეგად ცეცხლმოკიდებულ ქალაქიდან გამოსასვლელებს და ღია ქუჩებს, რათა თავისთვის ეშველათ. ამ უბედურების ერთი მაგალითია მდ. კოდორის სათავეებისკენ ასეულობით გაქცეული ქალისა და ბავშვის, ასევე უმწეო მოხუცის გადასვლა ჭუბერის უღელტეხილზე თოვასა და ქარაშოტში, სადაც მრავალი ბავშვი და უმწეო ავადმყოფი დაიღუპა.

სოხუმში შექმნილი მშვიდობიანი მოსახლეობის პანიკას დაემთხვა რამდენიმე სატრანსპორტო თვითმფრინავის ჩამოგდება საზღვაო ხომალდების მეშვეობით სოხუმის აეროპორტის მიდამოებში, რომლებშიც მშვიდობიანი მოსახლეობა იჯდა.

აფსუათა მხარის კელავ ავანტურის (დაზვავების ხელ-შეკრულების რამდენიმეჯერ მუხანათური დარღვევის შემდეგ) რუსეთის მიერ მოტყუებით განიარაღებული ქართველი მეომრების საშველად აფხაზეთს მრავალი გულანთებული ქართველი მიაწყდა, მაგრამ ჯავშნიანი და, საერთოდ, მძლავრი საბრძოლო იარაღის უქონლობის პირობებში, მათ სასწაულების მოხდენა არ შეეძლოთ, ძალა რუსეთის მიერ კბილებამდე შეიარაღებული აფსუათა და რუსეთის მეგრძოლთა მხარეზე იყო (ამ დროს მოხდა სოხუმის აეროდრომის მიდამოებში მოხალისე ქართველი მეგრძოლებით სავსე თვითმფრინავის ჩამოგდებაც – ეჭვი არ არის რუსი სამხედრო სპეცნაილის მიერ).

რუსეთის ვერაგი ხელისუფლების მიერ მუხანათურად მოტყუებული და გაბითურებული საქართველოს ხელისუფლება და უიარაღო ჯარის ნაწილები 25-28 სექტემბერს იძულებული გახდნენ თანდათან დაეტოვებინათ აფხაზეთი – ერთი ნაწილის ევაკუაცია ხორციელდებოდა ზღვიდან (უფრო გულრიფშის ზონიდან), ხოლო მეორე – კოდორის ხეობით: მერხეული-წებელდა-ლათა-აჯარა-გენჭვიშ-ჩხალთა-საკენის-მთის ქედით („გოლგოთის გზად“ ნოდებული მიმართულებით). რომელსაც მიუყვებოდა ათასობით ქალი, ბავშვი, უმწეო მოხუცებული და უიარაღო-მშვიდობიანი მოქალაქე, რომელთა ნაწილი – განსაკუთრებით ჭუბერის უღელტეხილზე თოვასა და ქარაშოტში ილუპებოდა სიცივით და დაღლილობით გათანგული. ამ გზაზე მარტო 400-მდე ბავშვი დაიღუპა. სხვათა შორის, ამ გზით ხალხის ევაკუაციის დროს საქართველოს შვეულმფრენით დაეხმარნენ უკრაინა და სომხეთი, რომელთაც დიდი სიკეთე გაიღეს უმწეო მოსახლეობის ნაწილის გადარჩენისთვის. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით დიდი წვლილი გაიღო დალისა და სვანეთის ადგილობრივმა მოსახლეობამ, რომლებიც ლტოლვილებს ეხმარებოდნენ სურსათით, ბინით და ფიზიკურად. გზაზე მცხოვრებმა მოსახლეობამ უბედურებაში ჩავარდნილი ლტოლვილებისათვის გაიღო ყველაფერი, რაც კი შეეძლო – საკუთარი ლუკმა-პურიც კი. სამწუხაროდ, ამ გოლგოთის გზაზე ხალხის ევაკუაციას ახლდა ყაჩაღო-

ბაც. ნაძირალა ადამიანების შავბნელი და ბოროტი მოქმედება, ბანდიტური საქმიანობა. ისედაც ილაჯგანყვეტილ და განამებულ ადამიანებს ქურდბაცაცა ბანდიტები ართმევდნენ ყველაფერს, რაც კი გააჩნდათ, შეურაცხყოფდნენ და ღირსებას ულახავდნენ, ზოგჯერ სასიკვდილოდაც იმეტებდნენ. საერთოდ, გაოცებული იყო ადგილობრივი მოსახლეობა - საიდან მოიყარა თავი ამ არნახული გაჭირვების დროს ამდენმა გარენარმა და ნაძირალამ, რომელთაც ადამიანობის ნიშანწყალიც არ ჰქონდათ შერჩენილი.

ჯამბოზენ, რომ ომის დროს მოწინააღმდეგის მებრძოლების ხოცვა-ჟლეტას შეიძლება გამართლებაც მოეძებნოს - თუ შენ არ მოკლავ, ის თვითონ მოგკლავს, მაგრამ ამასაც რაღაც გარკვეული ჩარჩო და საზღვარი აქვს. უმწეო და უძლურ მდგომარეობაში (მით უფრო ტყვეობაში) ჩავარდნილი მოწინააღმდეგე მებრძოლის მოკვლას, როცა ის უკვე საშიში არაა - გამართლება არ აქვს. მით უფრო - მშვიდობიანი მოსახლეობისადმი ძალადობას, თავისთავად, ბავშვების, ქალების და, საერთოდ უმწეო ადამიანების მიმართ. აქ აფხაზეთში კი არავითარი ნორმა არ არსებობდა, საზღვარი არ გააჩნდა აფსუების და მისი მოკავეშირეების მხეცობას მშვიდობიანი ქართული მოსახლეობის მიმართ, აფსუებმა და მათმა დაქირავებულმა ბოევიკებმა, სადაც კი მოიხელთეს ქართველები ყველგან მოურიდებლად და დაუმალავად გააველეს მათ მუსრი. განსაკუთრებით იმათ, ვინც თავის საშველად გამორბოდა აფხაზეთიდან ფეხით, მანქანით, თვითმფრინავით თუ საზღვაო ტრანსპორტით. ასეთ ვითარებაში დაეცა სოხუმი 1993 წ. 27 სექტემბერს, 28-30 სექტემბერს გულრიფში, ოჩამჩირე და გალი - მდ. ენგურამდე.

უნდა ითქვას, რომ სეპარატისტების ძალებმა (მათ შორის ბაგრამიანის სახ. სამხედრო ნაწილებმა) არაერთი იერიში მიიტანეს მდ. კოდორის სათავეებისაკენ - დალის (სვანეთ-აფხაზეთის) მიმართულებით, სადაც გააფთრებული ბრძოლის შედეგად რამდენიმე სოფელიც აანოკეს და გადაწვეს, მაგრამ

სამხედრო მეომრებისა და ადგილობრივი სახალხო ლაშქარის (დიდის და პატარის) თავდადებული წინააღმდეგობის შედეგად, აფხაზეთის სვანეთი (დალი) გადარჩა მტრის დარბევისა და ანოკებისაგან (ჯერ კიდევ არაა ბოლომდე გამუქებული და შეფასებული დაღელთა გმირული მოქმედება, როდესაც ადგილობრივი მოსახლეობიდან ქუდზე კაცი გამოდიოდა ვერაგი მტრის წინააღმდეგ და ნამდვილ გმრობას იჩენდა). ამ საქმის ორგანიზაციაში ომის დაწყებამდე და შემდეგ უდიდესი როლი შეასრულა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ორგანიზაცია „ლემმა“ („ლომმა“), რომელსაც სათავეში ედგნენ გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწეები (მეცნიერები) აკაკი გასვიანი, თეიმურაზ მიბჩუანი, გელა ქალდანი და სხვები. სამწუხაროდ, ზოგიერთი „ლომელი“ დაიღუპა ვერაგ მტერთან გმირულ ბრძოლაში, მათ შორის სოხუმის უნივერსიტეტის უცხო ენათა კათედრის გამგე გელა ქალდანი. აგრეთვე მისი თანამებრძოლი 37 „ლემელი“ (ძირითადად დალიდან და სვანეთიდან), რომლებმაც 1993 წ. 15-16 მარტს, მე-2 ბატალიონთან ერთად, გაუგონარი გმირული ბრძოლა გაუმართეს რუსეთისა და აფსუათა კბილებამდე შეიარაღებულ რეგულარულ ნაწილებს გუმისთასთან (სოხუმის მისადგომებთან). მართალია, ამ ბრძოლაში ქართველთა მებრძოლებმა სერიოზული დანაკლისი განიცადეს, მაგრამ ეს ძვირი დაუჯდა მტარვალ მტერს – მან სასტიკი დამარცხება იწვნია, იმდენად მასშტაბური, რომ გუმისთის ფრონტზე თითქმის არავინ დარჩა და სამხედრო გამჭრიახობა, რომ გამოეჩინა საქართველოს მთავარსარდალს თავისუფლად შეიძლებოდა გუდაუთის მიმართულებით (ეშერა – ახალი ათონის ხაზზე) შეტევის განვითარება, რაც უეჭველია კატასტროფულად დამთავრდებოდა აფსუებისათვის (ეჭვი არ გვაქვს ამ შემთხვევაშიც დოცლაპიობა და ჩვეული სიბეცე-ვიტომ თავშეკავება გამოავლინა ჩვენმა მთავარსარდალმა).

აქვე უნდა შევნიშნოთ ორგანიზაცია „ლემის“ ავტორიტეტული საქმიანობაც აკაკი გასვიანის მარჯვე და თავდადებული თავმჯდომარეობით. ამ ორგანიზაციამ არაერთი საზრიანი ნაბიჯი გადადგა ჯერ კიდევ ომის წინაპერიოდში, როდესაც გაავეებული სეპარატისტები ღია ნადირობას აწარმოებ-

დნენ ქართველების წინააღმდეგ. ა. გასვიანი დღესაც კმაყოფილებით იგონებს თავის მოქმედებას პროვოკატორი და მკვლელი ბოევნიკებისაგან ქართველი მოსახლეობის დაცვის ღონისძიებებს. ამ შემთხვევაში ის ხაზს უსვამს აფსუა თავ-კაცთაგან ა. ანქვაბისა და ს. ბაგაფშის ერთგვარ გონიერებას და ზოგჯერ ჰუმანურობასაც. მისი თქმით, ის არაერთხელ შეხვდა პირისპირ ამ ორ ადამიანს და მათგან კეთილი მოქმედება ნახა. აი რას იგონებს „ლემის“ თავკაცი ა. გასვიანი: 1992 წ. 30 მარტს აფხაზეთში მდგომარეობის დაძაბვის გამო ქართული საჯარისო ნაწილი მდ. ენგურს მიაღვა, კონფლიქტის საშიშროების გამო სერგეი ბაგაფში და ალექსანდრე ანქვაბი გააქტიურდნენ, ჩვენი მხრიდან აფხაზეთის დეპუტატებმა: მე, ნაპო ზაქარაიამ, კიმ ჯაჭვლიანმა და სხვამ მდგომარეობის განმუხტვა ვცადეთ – ქართულ მხარეს ვთხოვეთ, რომ მიუხედავად საშინელი კრიმინოგენური ვითარებისა, თავი შეგვეკავებინა სამხედრო ნაწილის შეყვანაზე აფხაზეთის სახელმწიფო ობიექტების დასაცავად. საქართველოს ხელისუფლებამ გაითვალისწინა ჩვენი თხოვნა და უარი თქვა თავის განზრახვაზე. ამის წყალობით დროებით მაინც შენარჩუნებული იქნა მშვიდობა.

ასეთივე და უფრო მძიმე ვითარება შეიქმნა 1991 წ. 12 აგვისტოს, - იგონებს ა. გასვიანი, ლამის 2 საათზე ჩემთან ბინაში მოვიდა აფხაზეთის შ.ს. მინისტრის მოადგილე ბათო სალინაძე და მითხრა, რომ ხვალ ან ზეგ სამხედრო რაზმი შემოვა აფხაზეთში რკინიგზის დასაცავად, მაქვს მყარი ინფორმაცია, რომ ეს იქნება ომის პროვოცირების საბაბი (როგორც ჩანს, კარგად იცოდა აფსუების განზრახვა), ამიტომ დაუშვებელია ამ რაზმის შემოსვლაო. მე პირადად, ამბობს ა. გასვიანი, იმ ღამესვე ვეახელი აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე – ცხონებულ თამაზ ნადარეიშვილს, რომელსაც ავუხსენი ვითარება და ინფორმაციის სანდოობა, ვთხოვე სასწრაფოდ (დაუყოვნებლივ) დაკავშირებულია საქართველოს სახელმწიფო მეთაურს ე. შევარდნაძეს (რადგან იგი, როგორც ზვიად გამსახურდიას მომხრეს და ოპოზიციონერს, ე. შევარდნაძე არაფერს დამიჯერებდა). არ ვიცი, თ. ნადარეიშვილმა

დაურეკა თუ არა ე. შევარდნაძეს, მაგრამ ფაქტია, 14 აგვისტოს ჩვენს რაზმსა და აფსუებს შორის შეიარაღებული კონფლიქტი დაიწყო.

ა. გასვიანმა მოიგონა „ლემელების“ არაერთი გმირული თავდადება დედა-სამშობლოსადმი, მათ შორის, 1989 წლის 16 ივლისს სოხუმის „დეპოელთა“ გაფიცვა და აფსუა-ქართველთა შორის მდგომარეობის უკიდურესი დაძაბვა, ამ შემთხვევაშიც ს. ბაგაფშმა კეთილი საქციელი გამოავლინა. საქმე ისაა, რომ ავანტურისტულად განწყობილმა აფსუა ბოევიკებმა საშინელი პროვოკაცია აუტეხეს სოხუმში მომიტინგე ქართველებს (რკინის და ლურსმნებიანი ხელკეტებით დაერივნენ შევიწროებულ ქართველ მშვიდობიან მომიტინგეებს მოედანზე), რომელშიც „ლემელებიც“ ლებულობდნენ მონაწილეობას. როდესაც მომიტინგეები საზარელი ხოცვა-ჟლეტის საფრთხეში აღმოჩნდნენ, ასეულობით „ლემელმა“ ვაჟკაცმა ტანსხევით გაიხადა და შიშის ზარი დასცა აფსუა პროვოკატორებს, რომლებმაც გაქცევით უშველეს თავს (აქ თავი გამოიჩინა ქალბატონმა ვენერა ჩოფლიანმა, რომელიც ღია მანქანით – ტყვიამფრქვევით ხელში – გარს უვლიდა სოხუმის ცენტრალურ ქუჩებს და სიმაძაცეს და თავდადებას უჩვენებდა პროვოკატორ სეპარატისტებს). სხვათა შორის, რამდენიმე დღეში მოხდა ქართველთა და აფსუათა შერიგება, რომელშიც გამოჩნდა აგრეთვე ს. ბაგაფშის კეთილგონიერულობა.

მართალია, „ლემმა“ ყველაფერი იღონა აფხაზეთში მშვიდობის შესანარჩუნებლად, მაგრამ როცა ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა და ომი დაიწყო, ის იძულებული გახდა მთელ საქართველოსთან ერთად დახვედროდა აფსუა ავანტურისტებს, ჩრდილო კავკასიის ბოევიკ მკვლელებს და, რაც მთავარია, რუს იმპერიალისტებს, რომლებთან უთანასწორო ბრძოლაში მრავალი „ლემელი“ დაეცა ბრძოლის ველზე და პირნათლად მოიხადა თავისი ვალი სამშობლოს წინაშე.

ამ მხრივ საარაკოა სოფ. კამანის მოსახლეობის არნახული გმირობა, რომლის მთელი მოსახლეობა 1993 წ. 5 ივლისს ერთიანად შეწყდა მტარვალ მტერს.

ლემელებმა განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი კოდორის ხეობაში დალის (სვანეთ-აფხაზეთის) დასაცავად. უნდა ითქვას, რომ დალელები თვითონ არასოდეს დასხმიან თავს აფსუებს (ე. ნ. აფხაზებს), მაგრამ თავისი მშობლიური კუთხე არაერხელ დაიცვეს გადამთიელების უღმრთელი შეტევისაგან, მაგალითად, 1993 წ. 2 ოქტომბერს, 4 ოქტომბერს, 23 ნოემბერს, განსაკუთრებით 27 ნოემბერს, როდესაც 2 ათასზე მეტი კბილებამდე შეიარაღებული ბოევიკი (მათ შორის სომხების ბაგრამიანის სახ. ბატალიონი) უტევედა დალს, მაგრამ სიკვდილი და მარცხი იწვნის. ეს შეტევა დალზე შემდეგაც რამდენიმეჯერ განმეორდა, მაგალითად, 1994 წ. მარტში, როდესაც მტერმა სამნუხაროდ ვერაგულად აიღო სოფ. ლათა და გადაბუგა კიდევაც. ბოლოს აფსუა ბოევიკებმა და მათმა მოკავშირეებმა დალს შეუტიეს 1994 წ. 26 მაისს, მაგრამ ამჯერადაც ივაჟკაცა დალის სახალხო ლაშქარმა და მტერს ჩვეული გმირობა უჩვენა.

ისიც სათქმელია, რომ რუსეთის სამხედრო სარდლობამ (ვითომ მშვიდობის დასამყარებლად) არაერთი დესანტი გადასხა ომის დამთავრების შემდეგაც დალში (აჯარა - გენწვიშში), მაგრამ ხელი მოეცარათ, როდესაც დარწმუნდნენ, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა არ შეეპუებოდა მათ დიქტატს და ამოწყვეტა დაემუქრათ, კეთილი ინებეს და გაეცალნენ იქაურობას. ასე რომ, ადგილობრივი დალელებისათვის რუსებთან ომი შემდეგშიც რამდენიმე წელიწადს გაგრძელდა და დღემდე ვაჟკაცურად უძლებენ ამას. სწორედ, მათი დამსახურებაა, რომ აფხაზეთის ამ სტრატეგიულ ნაწილში საქართველოს იურისდიქცია დღემდე მოქმედებს (ამ გმირული საქცმელისათვის დალელები მთელი საქართველოს უდიდეს პატივისცემას და მადლობას იმსახურებენ, მით უფრო, რომ მშვიდობიანი მოსახლეობა არავითარ შემთხვევაში არ დათანხმდა დალში რუსეთის საოკუპაციო ჯარის სპეციალური საკონტროლო პუნქტის გახსნას).

ასეთ ვითარებაში, მიუხედავად ერთგვარი ყურადღებისა (ეპიზოდურად სურსათ-სანოვაგით დახმარებისა), საქართველოს ხელისუფლებას და საერთოდ ქართველობას დღემდე

ვერ აქვს გაცნობიერებული ის უდიდესი გმირობა და დედა-სამშობლოსადმი სიყვარული და თავდადება, რაც დალის მთელმა მოსახლეობამ (დიდმა და პატარამ) აფხაზეთის ომის დროს და შემდეგაც გამოიჩინა რუსეთის საოკუპაციო ჯარის (ე. წ. მშვიდობისმყოფელების) წინააღმდეგ – თუნდაც რამდენიმეჯერ დესანტის გადასხმის გამო.

მიუხედავად ამისა, დალელები უპატივცემოდ და უპატრონოდ არიან მიტოვებული დალის მიუვალ ვიწრობებში უგზო-უკვლოდ. უბრალოდ, ხელისუფლებამ - მათი ელემენტარული კავშირ-ურთიერთობის უზრუნველსაყოფად დედა-სამშობლოსთან, ერთი შვეულმფრენიც კი ვერ გაიმეტა. ჯერჯერობით ასე უკვალოდ ჩაიარა დალელების განწირულმა-გმირულმა სულისკვეთებამ...

თავი მესამე აფხაზეთის ეთნიკური წმენდა და ქართველთა გენოციდი

...ომი ომია, მაგრამ არავის ეჯერა (რასაც გულუბრყვილობას ვერ დაარქმევ) თუ რა უბედურება ელოდებოდა აფსუებისა და მისი მფარველი მოკავშირეებისაგან ოკუპირებულ აფხაზეთში დარჩენილ ქართველებს. ფაქტია, ვინც ხელი არ აიღო ქართველობაზე და ახლაც არ ცნო თავისი აფხაზობა (აფსუას გაგებით), ყველა მათგანს სიკვდილი, ან თავის სახლ-კარიდან ძალით აყრა და ბანდიტური მოპყრობა ელოდებოდა. ცხადია, თავისი მამა-პაპის ნაშრომ-ნაღვანის, სახლ-კარის, ბაღნარის, საგვარო-სასაფლაოს, უბნის, თუ სოფლის, უბრალოდ სამშობლო-კუთხის დატოვება, სადაც საუკუნეების მანძილზე იყო გენეტიკურად შეჩვეული და შეგუებული ცხოვრებას - სიკვდილს უდრიდა. საუკუნეების მანძილზე უამრავ ჭირ-ვარამ გამოვლილ საქართველოს - ყველაზე ბარბაროსული მტრისაგან (მაგალითად, XIII-XVII საუკუნეებში ჯალალედინისაგან, თემურლენგისაგან, შაჰ აბასისაგან და სხვებისაგან) თუ განუცდია ისეთი ბარბაროსული გენოციდი, როგორც ახლა აფსუების და ჩრდილო კავკასიის დაქირავებულებისაგან განიცადა ქართველმა ხალხმა - რუსი იმპერიალისტების ხელმძღვანელობით. ამ გენოციდსა და ეთნონმენდას 10 ათასზე მეტი მშვიდობიანი ქართველი შეენირა აფხაზეთში დაბოცილთა და დასახიჩრებულთა სახით. ასევე ასეულობით ადამიანი გაქრა და დაიკარგა უგზო-უკვლოდ. დაახლოებით 240 ათასზე მეტი ქართველი იქნა გაძევებული თავისი ნაშრომ-ნაჯაფი სახლკარიდან და ლტოლვილად იქცა თავის ქვეყანაში (ვარაუდობდნენ, რომ აფხაზეთიდან მთლიანად 300 ათასი ქართველი, რუსი, სომეხი, ბერძენი, ებრაელი და სხვა იქცა ლტოლვილად. სხვათა შორის, თვითონ მრავალი აფსუაც გაეცალა ქართველების ხოცვა-ჟლეტას და რუსეთში, ან სხვაგან გაიქცა).

როგორც ავტორთა ჯგუფი წერს: აფხაზეთში საომარი მოქმედების შემდეგ სხვადასხვა ქვეყნების ხელისუფლებმა,

საერთაშორისო საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა ომის დროს და შემდეგ მომხდარი დანაშაულების - გენოციდის და ეთნოწმენდის ფაქტების მოსაძიებლად, აგრეთვე ადგილობრივ წარმომადგენელთა მიერ მინოდებული ფაქტების შესასწავლად, საქართველოს მოაშურა მრავალმა იფიციალურმა პირმა, რის შედეგად საერთო წარმოდგენა შეიქმნა სეპარატისტთა, მათ მფარველთა და მოკავშირეთა ავი საქმიანობის (საერთაშორისო მასშტაბის დანაშაულობათა) შესახებ, რასაც კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული, ანუ ქართველთა გენოციდი და აფხაზეთის ეთნოწმენდა ეწოდება¹.

ამასთან, არ შეიძლება არ აღინიშნოს საქართველოს მეთაურის ე. შევარდნაძის ინერტული - ნებიითი თუ უნებლიე - შეუწყნარებელი პასიურობა საქართველოს პარლამენტის და პროკურატურის მეშვეობით ნამდვილი გენოციდის საქმეების აღუძვრელობა ომის შემდგომი წლების მანძილზე აფხაზეთში სეპარატისტების მიერ ჩადენილი მძიმე დანაშაულობათა საერთაშორისო გასამართლების თაობაზე. ძნელი გასაგებია ამას თავისი ხელისუფლების გახანგრძლივების მიზნით და რუსეთის გალიზიანების (რომელზეც აგრეთვე კაცობრიობის წინააღმდეგ აფხაზეთში ჩადენილი დანაშაულის ხელისშეწყობა, თუ უშუალო ჩადენის მნიშვნელოვანი წილი მოდის) შიში: და რიდით ჩადიოდა, თუ სხვა რამის გამო - ჩვენთვის უცნობი და გაუგებარია. მაგრამ ფაქტია, რომ ამ მხრივ ე. შევარდნაძის საქციელი დიდ ეჭვს იწვევს და დიდ გაკიცხვას იმსახურებს.

ფაქტია ისიც, რომ აფსუა სეპარატისტების და მისი მფარველ-მოკავშირეთა ხროვის დანაშაულობებს დიდი ხანია იძიებს საქართველოს ცენტრალური და აფხაზეთის ლტოლვილთა ხელისუფლების მიერ შექნილი სპეციალური კომისია, რომელმაც თითქმის ერთი წელიწადია ჰააგის საერთაშორისო ტრიბუნალს წარუდგინა თავის მიერ მოძიებული გენოციდის შემზარავი ფაქტები და მასალები (მრავალ ტომად), რომელიც თავის განაჩენს ელოდება. მით უფრო, რომ დიდი ხანია არსებობს ადამიანის უფლებათა ხელყოფის წინააღმდეგ მიმართუ-

¹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 165.

ლი საერთაშორისო დოკუმენტი (1948 წ. დეკლარაცია), ანუ კონვენცია გენოციდის დანაშაულზე და მისი ჩამდენის პასუხისმგებლობის შესახებ. აგრეთვე ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლების დაცვის შესახებ (1950 წ.). ასევე კონვენცია ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ (1967 წ. ოქმი). აგრეთვე კონვენცია აპარტიდის შესახებ (1954 წ.); კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის გამოვლინებათა შესახებ (1965 წ.); სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებობის შესახებ (1966 წ.); საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული უფლებობის შესახებ (1966 წ.); სასტიკი, არაადამიანური და ღირსების დამამცირებელი ქმედებებისა და უსამართლო დასჯის წინააღმდეგ (1984 წ.) და სხვ.

ყველა ზემოაღნიშნული საერთაშორისო კონვენციის, დეკლარაციის და, საერთოდ დოკუმენტის და დადგენილების საფუძველზე აფხაზეთის ლეგიტიმური ხელისუფლების სპეციალურმა კომისიამ შეისწავლა აფხაზეთში ქართველთა წინააღმდეგ განხორციელებული გენოციდი და ეთნოწმენდა, რომლის მასალებზე დაყრდნობით ავტორთა ჯგუფმა (ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია და თ. ჭახრაკია) აფხაზეთში ქართველთა წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულობანი, ანუ აფხაზეთში ქართველთა გენოციდი და მშობლიური კერებიდან განდევნა - დაყო ხუთ ეტაპად:

„1. 1991 წ. 17 მარტიდან - 1992 წ. 14 აგვისტომდე გუდაუთის სოფლებიდან (ოთხარა, ახალი სოფელი, აბგარხუკი) საკავშირო რეფერენდუმის ჩატარების (სურდა თუ არა აფხაზეთს სსრ კავშირის შემადგენლობაში დარჩენილიყო) მოწინააღმდეგეთა გაყრა აფხაზეთიდან; ასევე სოხუმის ფიზიკა-ტექნიკური ინსტიტუტიდან ქართველი სპეციალისტების გაძევება; აგრეთვე სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტის სასწავლო მეურნეობის ტერიტორიიდან ქართველთა გასახლება და მათ ადგილზე აფსუური (მონოეთნიკური) გვარდიის თავმოყრა (დისლოკაცია);

2. 1992 წ. 14 აგვისტოდან - 2 ოქტომბრამდე გუდაუთის რაიონიდან გასახლება;

3. 1992 წ. 2 ოქტომბრიდან - 1993 წ. 16 სექტემბრამდე - გაგრის ზონიდან გაძევება;

4. 1993 წ. 16 სექტემბრიდან - 30 სექტემბრამდე. ქ. სოხუმის და ოჩამჩირის რაიონებიდან გაყრა და

5. 1993 წ. სექტემბრიდან დღემდე აფხაზეთიდან გაძევება².

ამავე ავტორთა კოლექტივის დაკვირვებით და ანგარიშით, აფხაზეთში განხორციელებული მშვიდობიანი მოსახლეობის გენოციდი ქ. სოხუმსა და მთელ აფხაზეთში მარტო 1992-1996 წწ. უდრის:

1. გაგრის რაიონში - 442 სულს.

2. გუდაუთის რაიონში - 134 სულს.

3. სოხუმში (ქალაქსა და რაიონში) - 1287 სულს.

4. გულრიფშის რაიონში - 643 სულს.

5. ოჩამჩირის რაიონში - 909 სულს.

6. ქ. ტყვარჩელში - 25 სულს.

7. გალის რაიონში - 1025 სულს³.

იგივე ავტორთა კოლექტივი აფხაზეთში დატრიალებული გენოციდის ტიპურ (დამახასიათებელ) მაგალითებსაც ასახელებს, მათ შორის: გაგრის სტადიონზე განხორციელებულ ბარბაროსობას, სადაც 1992 წ. 2 ოქტომბერს სეპარატისტების შეიარაღებულმა ბანდებმა ასობით ქართველი დახვრიტეს და მათი თავებით ფეხბურთი ითამაშეს. გაგრაში მოკლეს ადგილობრივი ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის მოადგილე მ. ჯინჭარაძე, აქ მოკლულ და დასახიჩრებულ ადამიანთა გვამები სანაგვეზე დაყარეს. აქ დაქირავებულმა ჩეჩნებმა, ადიღეელებმა, კაზაკებმა და სხვებმა განურჩევლად დახოცეს და ამონყვიტეს ბარამიძეების, ჩხეტიების, ბარამიძეების, გვაზავეების, ძიძიგურების, აბსნაძეების, შონიების, კუციების და სხვა გვარების ოჯახები. აქვე ახლოს ლესელიძეში ჩამოახრჩვეს 50-ზე მეტი ქართველი⁴.

² აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 166.

³ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 167.

⁴ იქვე.

ომის დაწყებისთანავე სეპარატისტებმა ბიჭვინთაში ბინებიდან გაიყვანეს და სადღაც დახოცეს ათეულობით ქართველი, მათ შორის სამი ძმა გასვნიანები... გუდაუთის ახალსოფლიდან, ოთხარიდან და ლიხნიდან ომის დასაწყისშივე გააძევეს 5 ათასი სული, ახალსოფელში მოკლეს 70 წლის ი. გრძელიძე და გული ამოჭრეს, უმიზეზოდ მოკლეს და შემდეგ აკუნეს ე. მაისურაძე, მოკლეს და შემდეგ დანვეს ბ. თოფურია. სანოლში დახოცეს ცოლქმარი ნადარეიშვილები, ნ. კვაბზირიძე ტრაქტორს მიაბეს და წამებით მოკლეს. ამავე სოფელში 1993 წ. 28 ივლისს სეპარატისტებმა ჯერ 7 კაცი დახოცეს, შემდეგ 40-მდე ადამიანიც მიაყოლეს, მათ შორის: თეშელი, ხარებავები, პაკელიანები, ხვისტანები, კიკვაძეები, მარგიანები, ქოჩიანები, ქალდანები, ხარძიანები, ხვიბლიანები და სხვ. ახალსოფელში, ოთხარაში, ლიხნსა და სხვაგან გადანვეს 2.500 საცხოვრებელი სახლი და ა. შ.⁵

1993 წ. სექტემბერ-ოქტომბერში გამხეცებულმა სეპარატისტებმა და მათმა დამქაშებმა დახვრიტეს აფხაზეთის თავდაცვის თავმჯდომარე ყიული შარტავა, კანცელარიის მმართველი ჯ. ბეთაშვილი, რიგითი მუშაკები ვ. გეგელაშვილი, ა. შენგელია, აგრეთვე მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ყოფილი მოადგილე ს. სააკიანი. სოხუმის ერთ-ერთ პარკში მასობრივად დახვრიტეს 400-მდე მშვიდობიანი მოქალაქე, მათ შორის: შ. ჯღამაძე, ზ. დანელია, ცოლ-ქმარი ყოლბაიები, კვარაცხელიები, სიჭინავები, დგებუაძეები, სიგუები, ურიდიები (ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია)⁶.

გენოციდის და ეთნონშენდის ასეთივე დანაშაულობები ჩაიდინეს აფსუა სეპარატისტებმა და მათმა დამქაშებმა გულრიფშის რაიონში, სადაც აგრეთვე უარმავი უდანაშაულო ადამიანი დახვრიტეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ქართველები იყვნენ, მათ შორის ცოლ-ქმარი ბენდელიანები, მ. წონერია, მ. აფხაზავა, დავითაიები, დარსანიები, წონონავები, ვ. ქვეთე-

⁵ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 167-168.

⁶ იქვე, გვ. 168-169.

ლაძე, ი. გაბელია, ფ. შავდია, ა. თოდუა, ე. ბალაშვილი, ა. გობეჯიშვილი, მ. ცაავა, მესხიები, რ. ქოლარიძე და სხვ.

სეპარატისტებმა მრავალი უდანაშაულო ქართველი დახვრიტეს ასევე ოჩამჩირეში, მაგალითად, მის სტადიონზე შერეკეს 400-მდე კაცი, სადაც ჯერ მამაკაცები დახოცეს, გვა-მები აკუნეს და დაანანევრეს, ქალების ნაწილიც დახოცეს, სხვები გადაარჩიეს და 25 დღის მანძილზე აუპატიურებდნენ. სოფ. ტამიშში 44 ტყვე ქართველს ტანკებით გადაუარეს და თავები გაუჭყლიტეს. აქვე სოფ. კოჩარაში 240 ადამიანი დახვრიტეს, 1000-ზე მეტი სახლი გადაწვეს და სხვ. მსგავსი ბარბაროსული საქციელი ჩაიდინეს გამხეცებულმა აფსუებმა და მათმა მოკავშირე ჯალათებმა აფხაზეთის თითქმის ყველა დაბასა და სოფელში, სადაც კი ქართველი ეგულებოდათ. ამასთან, ისინი მასობრივად აუპატიურებდნენ გოგონებსა და ქალებს, ბევრ შემთხვევაში ცოცხლად წვავდნენ სახლებში ჩამწყვდეულ ადამიანებს, აწამებდნენ და სადისტურად ასახიჩრებდნენ დატყვევებულებს და ა. შ.⁷

ერთი სიტყვით არ არსებობს გენოციდის ისეთი სახეობა და ადამიანის ღირსების შებღალვის ისეთი რეციდივი, რომელსაც გააუებული და გაცოფებული აფსუები და მათი ამფსონები არ მიმართავდნენ მშვიდობიანი ქართველი მოსახლეობის წინააღმდეგ.

ნორმალური ადამიანის განსაკუთრებულ გაოცებასა და გაკვირვებას იწვევს აფსუებისა და მათი დამქაში ბოევიკების საქციელი ომის დამთავრების შემდეგ, როდესაც გამარჯვების ეიფორიით შეპყრობის შემდეგ, ისინი კიდევ უფრო გულმოდგინე ჯალათური მისწრაფებით სპობდნენ ქართველებს და ანადგურებდნენ ყოველივე იმას, რის მოხელთებასაც კი შეძლებდნენ. ამ თვალსაზრისით ზემოაღნიშნულ ავტორთა ჯგუფი ასახელებს 1993 წ. სექტემბრის თვის ბოლო დროის შემზარავ ფაქტებს ოჩამჩირის სოფ. კინდლის მოსახლეობის მიმართ. აქ ყოველგვარი ძიებისა და დანაშაულის დადგენის გარეშე დახვრიტეს გ. მიქავა (ქალი), ცოლ-ქმარი კოხიები,

⁷ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 170.

ს. და ნ. ხარბედიები, ა. კაკაჩია და სხვ. ამავე დროს გუმისთის ერთ-ერთ უბანში დახვრიტეს 62 ადამიანი, აგრეთვე თბილისის გზატკეცილზე მცხოვრები: დიხამინჯია, გოგუა, ნორაკიძე და სხვ.⁸

1994 წლის იანვარ-თებერვალში სეპარატისტებმა სოფ. ზემო ფშავში გადაწვეს ქართველთა 75 სახლი, დახვრიტეს ჯ. და ხ. სამუშიები, მ. წურნუშია, შ. ქარდავა, კ. და ტ. დარსალიები, ვ. სამუშია, გ. ჩხეტიანი, გ. და ა. წურნუშიები, ა. ბებია, ცოლ-ქმარი შ. და დ. წურნუშიები, ცოლ-ქმარი სამუშიები, ცოლ-ქმარი ყვანიები – ქალიშვილით (სულ 53 ადამიანი). ამასთან, იანვარ-თებერვალში გულრიფშის რაიონში დამსჯელი ოპერაციების შედეგად (ვინმე ოსი სიუჟაევის მეთაურობით) დახვრიტეს 9 ადამიანი. ასევე სადამსჯელო ოპერაციის დროს 19 და 20 თებერვალს გადაწვეს სოფ. ნაა. მარტში ამავე სადამსჯელო ოპერაციის შედეგად ოჩამჩირის ცენტრში და სოფ. მერხულში დახვრიტეს ბიგვავეები, ბერულავეები და ჯომიდავეები. 3 აპრილს სოფ. მაჭარაში სეპარატისტებმა საკუთარ სახლში დაწვეს ცეკვავეები, ასევე სოფ. მერხულში სახლებში ამოწვეს სორდიები და ნაროშვილები⁹.

ეს დახვრეტები, ცეცხლმოკიდებულ სახლებში ჩანვა და ქართველი მოსახლეობის ღირსების და თავისუფლების აყრა აფხაზეთის ყველა რაიონში უსაშველოდ გაგრძელდა უკანასკნელ დრომდე, რომლის შედეგად ბევრი სოფელი გაუკაცრიელდა და ათეულობით უდანაშაულო ადამიანი დაიღუპა (იმდენად დიდია ამისი მასშტაბები, რომ მის სრულ ასახვას დიდი ადგილი უნდა).

ცალკე მსჯელობის საგანია გალის რაიონი (ყოფილი სამურზაყანო), რომელსაც, მართალია, აფხაზეთის საომარი ოპერაციები არ შეეხო, სამწუხაროდ, საქართველოს გახლეჩის გამო ის ხელისუფლება წართმეული ზ. გამსახურდიას მხარე-

⁸ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 170.

⁹ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 171-176.

ზე აღმოჩნდა და აფსუა სეპარატისტების წინააღმდეგ ბრძოლაშიც თავი არაფრით გამოუჩენია, პირიქით, ის დამხობილი ხელისუფლების შეიარაღებული ნაწილების ერთ-ერთი დასაყრდენი ბუდე გახდა. ამხელა უზარმაზარ მოსახლეობას აფსუა სეპარატისტების მხარისათვის წინააღმდეგობა – სოხუმის დაცემის შემდეგაც – არ გაუწევია, რაც იქიდანაც ჩანს, რომ აფსუათა ბანდებმა მათი ტერიტორია რამდენიმე საათში გადმოლახეს მდ. ენგურამდე.

სამაგიეროდ, შეიძლება ითქვას, რომ ომის შემდეგ აფხაზეთში ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანმა ქართულმა რაიონმა გალმა ყველაზე მეტად განიცადა აფსუა შეთქმულთა ყაჩაღური ბანდების ამანიოკებელი თარეში, რასაც უტყუარად მოწმობს აქაური მოსახლეობის რეპრესიების მონაცემები. მიუხედავად იმისა, რომ დსთ-ს და გაეროს ეგიდით რუსეთის სამშვიდობო ძალები ჩადგა უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, გალში ეთნოწმენდა და გენოციდი გაგრძელდა, რომელსაც მარტო 1993-1997 წლებში 1246 მშვიდობიანი მცხოვრები ქართველი შეენირა, მათ შორის 205 ქალი, 23 არასრულწლოვანი, 771 მოხუცი, საკუთარ სახლში ჩაიწვა 183 ადამიანი, მთლიანად ამოწყდა 15 ოჯახი, უგზოუკვლოდ გაქრა 194, კიდურებამპუტირებულია 72 ადამიანი. საერთო ჯამში გადაიწვა 5 ათასი სახლი, განადგურდა რაიონის სამედიცინო და კულტურის კერები, დაიწვა და განადგურდა სახელმწიფო (საერთო) საკუთრების 43 შენობა, 21 სკოლა, 18 ბაღი, რამდენიმე ბიბლიოთეკა და სხვ.¹⁰

აფხაზეთიდან ათიათასობით დევნილის საკითხის მოუგვარებლობამ (რუსეთმა, რომლის მიზანი იყო აფხაზეთში დემოგრაფიული სურათი ძირფესვიანი შეცვლა, რასაკვირველია არაფერი გააკეთა ომის დამთავრების შემდეგ ლტოლვილთა თავ-თავიანთ სახლკარში დასაბრუნებლად, ეს ვერ ილონა ვერც საქართველოს ხელისუფლების ძალისხმევამ და ვერც კეთილი ნების მსოფლიო – საერთაშორისო თანამეგობრობამ. კაცმა რომ თქვას, ქალაქებზე დარჩა გაეროს, ეუთოს და სხვა

¹⁰ აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 176-177.

საერთაშორისო ორგანიზაციების და ფორუმების დადგენილებები ლტოლვილთა შინ დაბრუნებაზე). ამიტომ უძნელესი საყოფაცხოვრებო პრობლემები წამოიჭრა მათ წინაშე, ზოგიერთი მათგანი იძულებული გახდა სტიქიურად (ყოველგვარი გარანტიის გარეშე) დაბრუნებულიყვნენ უკან – შედარებით ახლომდებარე გალის რაიონში, სადაც 95-ზე მეტი პროცენტი ქართველი ცხოვრობდა ყოველ შემთხვევაში. უბედურება ის იყო, რომ მათი უშიშროების უზრუნველსაყოფად ე. წ. „მშვიდობისმყოფელმა“ - რუსეთის სამხედრო ძალამ აბსოლუტურად არ იზრუნა (თუ მართალს ვიტყვით – რუსეთის ეს ძალები მხოლოდ სასაზღვრო, ანუ საოკუპაციო როლს ასრულებდნენ და გულგრილად უყურებდნენ ქართველთა ხოცვა-ჟლეტას).

ამას 1998 წ. მაისში მოჰყვა ომის პროვოცირება, რომელმაც ბუნებრივია, ახალი მსხვერპლი მოიტანა. მთავარი კი ისაა, რომ გალში დაბრუნებული ასობით ადამიანი დახოცეს აფხუებმა. 40 ათასამდე მოსახლე იძულებული გახდა მეორედ აყრილიყო და კიდევ უფრო მძიმე პირობებში მოხვედრილიყო. მიუხედავად ხელისუფლების ზრუნვისა, ვერ მოხერხდა მათი დაკმაყოფილება ბინით და სურსათ-სანოვაგით, რის გამო ბევრი მათგანი დაუძლურდა და გაჭირვებული ყოფა-ცხოვრებისაგან უდროოდ გარდაიცვალა¹¹.

მართალია, მთლიანობაში საქართველოს ხელისუფლებამ, თავის შესაძლებლობის ფარგლებში, ბევრი რამ გააკეთა აფხაზეთიდან დევნილთა სოციალურ-ეკონომიკური და ფიზიკურ-ფსიქოლოგიური პირობების უზრუნველსაყოფად, მაგრამ ეს ვერაფრით ანაზღაურებდა მათ დანაკლისს. მართალია, ისიც, რომ ყოველწლიურად იზრდებოდა დევნილებისათვის განკუთვნილი ბიუჯეტი, აგრეთვე უცხო ქვეყნების მხრივ ჰუმანიტარული დახმარება, მაგრამ ეს ოდნავაც კი ვერ აკმაყოფილებდა მათ საჭიროებას (1995 წლის ბიუჯეტში დევნილთათვის გამოიყო 12 მილიონი ლარი, 1996 წ. 35 მილიონი, 1997 წ. – 50,5 მილიონი, ხოლო 1998 წ. – 72 მილიონი).

¹¹ აფხაზეთის იძულებით გადაადგილებული მოსახლეობა. სტატისტიკური კრებული, თბ., 1998.

აფხაზეთიდან ლტოლვილთაგან 124 ათასამდე კაცი ჩასახლებულ იქნა კომპაქტურად 1500-მდე სხვადასხვა ობიექტში, ნაწილი კი კერძო სექტორში, მაგალითად, ნათესავებთან და მეგობარ-ახლობლებთან და ა. შ. დევნილთა ნაწილისათვის დანესდა სხვადასხვა შეღავათი: ელექტრო ენერგიის და ბუნებრივი აირის მიწოდების, მკურნალობის, საზოგადოებრივი ტრანსპორტის, სწავლის ქირის გადასახადისა და სხვა სფეროებში.

სხვათა შორის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიისა და სოციალური კვლევის ინსტიტუტის გამოკვლევით, დევნილ მოსახლეობაში მოქცევადობის კოეფიციენტი დაახლოებით 20%-ით მეტი აღმოჩნდა დანარჩენ მოსახლეობასთან შედარებით. ამასთან, ეს კატეგორია დანარჩენს ჩამორჩა შობადობის საქმეშიც. სამწუხაროდ 1995-1996 წლებიდან შემცირება იწყო საერთაშორისო ჰუმანიტარულმა დახმარებამაც, რაც ძალიან დააკლდა დევნილი კატეგორიის ოჯახების სოციალურ უზრუნველყოფას. ლტოლვილობის სავალალო შედეგი იყო ისიც, რომ მათ შორის ძალიან გავრცელდა ზოგიერთი სახის ავადმყოფობა (მაგ. ტუბერკულოზი და სხვ.).

აფხაზეთიდან დევნილთა თაობაზე საინტერესო მონაცემები აქვს გამოქვეყნებული ავტორთა კოლექტივს წიგნში „აფხაზეთის ლაბირინთი“, რომელშიც ნათქვამია: „საქართველოს ტერიტორიაზე აღრიცხულია 9 ათასი დევნილი პედაგოგი და 43 ათასი მოსწავლე. 1997-1998 სასწავლო წელს მოქმედებდა დევნილთა 18 დანყოფითი, არასრული და საშუალო სკოლა, რომლებშიც სწავლობდა 26 ათასზე მეტი მოსწავლე და მუშაობდა 335 მასწავლებელი; 3 საბავშვო ბაღი მრავალი აღმზრდელით. თბილისში მე-18 სკოლის ბაზაზე ფუნქციონირებს აფხაზეთის განათლების სამინისტროს სალამო-საშუალო სკოლა თავისი ფილიალებით, სადაც 200-ზე მეტი მოსწავლე სწავლობს.

საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში ფუნქციონირებს დევნილთა 9 უმაღლესი და საშუალო-სპეციალური სახელმწიფო და კომერციული სასწავლებელი, სადაც 1998 წლის მონა-

ცემებით, თითქმის 8 ათასი სტუდენტი სწავლობს. მათ შორის აღსანიშნავია თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალისა და საქართველოს სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტის მოღვაწეობა, რომლებიც საქართველოში კარგი ავტორიტეტით სარგებლობენ¹².

სამწუხაროდ, რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების მთელი ქსელი (სტრუქტურები), რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა აგრესიული სეპარატიზმის გამარჯვებაში, აფხაზეთიდან დევნილთა საკითხის მოგვარებაში ისეთივე ცბიერ და დამლუპველ როლს ასრულებს საქართველოს მიმართ, როგორც მთელი ომის პერიოდში, ის საქართველოზე მზრუნველის მოჩვენებით პოლიტიკას აგრძელებს საერთაშორისო მასშტაბითაც (გაეროში, მის უშიშროების საბჭოში, ეუთოში, ევროპარლამენტში, ასევე საერთაშორისო ფორუმებზე), რაც მთავარია, დესეტეში. შეიძლება პირდაპირ ვთქვათ, რომ როდესაც საბჭოური რუსეთის იმპერია დაიშალა და საქართველომ დაახლოებით 100 წლის შემდეგ თავი დააღწია რუსეთის კოლონიურ ჩაგვრას, რუსეთმა მაშინათვე განიზრახა საქართველოსათვის ჩამოეჭრა და თვითონ დაეტაცა მისი ჩრდილოდასავლეთი ნაწილი აფხაზეთი (აგრეთვე მისი შუაგული – სამაჩაბლო, ანუ შიდა ქართლის გული). ეს კარგად გამოჩნდა აფხაზეთის და ცხინვალის ომებშიც, მაგრამ ეს უფრო მკაფიოდ და ნათლად დადასტურდა ომის შემდეგ, როდესაც რუსეთმა ხელში ჩაიგდო ქართველებსა და აფსუა სეპარატისტებს შორის შუამავლის, ანუ არბიტრის როლი, რომლის დროსაც რუსეთის ე. წ. „მშვიდობისმყოფელობის“ მისია გადაიქცა რუსეთის სამხედრო-საოკუპაციო რეჟიმის საშუალებად, ეს პირდაპირ გამოჩნდა არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც აფსუა სეპარატისტები ე. წ. მშვიდობისმყოფელების თვალწინ, დღისით და მზისით ანიოკებდნენ და ხვრეტდნენ ქართველ მოსახლეობას გალში, არამედ, საერთოდ, საერთაშორისო ორგანიზაციებშიც - გაეროს უშიშროების საბჭოში, გაეროს სხდომებზე,

¹² აფხაზეთის ლაბირინთი, გვ. 207.

ეუთოში, საერთაშორისო სიმპოზიუმებში და ა. შ. როდესაც აფხაზეთის ომის საკითხები და შედეგები იხილებოდა, მით უფრო, როდესაც ამ შედეგების შესრულება უნდა განხორციელებულიყო, რუსეთის მხარე ყოველთვის აბრკოლებდა და ბლოკავდა აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის შედეგების სამართლიან გადანაწევტილებას, აგრეთვე იმაშიც, რომ აბუჩად იგდებენ სტამბოლის გადანაწევტილებას საქართველოდან სამხედრო ბაზების გაყვანის შესახებ, აგრეთვე იმაშიც, რომ განახორციელა აფხაზეთის და ე. წ. სამხრეთ ოსეთის მოსახლეობის რუსული პასპორტიზაცია, ყველაფერი რაც ამ მოსახლეობის და ტერიტორიების დაპყრობა-დატაცების შენიღბული - შემოვლითი გზა და საშუალებაა.

ესეც იმას ამტკიცებს და იმაზე მეტყველებს, რომ აფხაზეთ-სამაჩაბლოს კონფლიქტები, ფაქტობრივად, რუსეთ-საქართველოს ომი იყო, რაც რუსეთის მხრიდან დღესაც გრძელდება საქართველოს წინააღმდეგ, რომლის უტყუარი და პირდაპირი დადასტურება და გამოხატულებაა რუსეთის ფედერაციის საგარეო საქმეთა მინისტრის ლავროვის 2005 წლის 17-18 თებერვლის ვიზიტი საქართველოში (თბილისში), სადაც მან უარყო საერთაშორისოდ აღიარებული და მიღებული დიპლომატიური ნორმის შესრულება – პატივი ეცა აფხაზეთში სამშობლოსათვის დაღუპულ ქართველ მებრძოლთა მემორიალისათვის (პატივისცემის ნიშნად გვირგვინით შეემკო ის), რითაც მან ოფიციალურად მოხსნა ნილაბი რუსეთს და ფაქტობრივად – მდუმარედ (უტყვად) დაადასტურა, რომ აფხაზეთში ქართველებს რუსეთი ებრძოდა – როგორ თუ, მე რუსეთის ოფიციალურმა წარმომადგენელმა, ჩემი ქვეყნის წინააღმდეგ მებრძოლ ქართველების ხსოვნას მივაგო პატივიო. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ გამოხატავს და ადასტურებს რუსეთის საგარეო პოლიტიკის გენერალურ კურსს დღევანდელი საქართველოსადმი. ამის შემდეგ რა ფასი შეიძლება ჰქონდეს რუსეთის ხელისუფლების სიტყვიერ განცხადებებს – თითქოს ის იცავს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და უფლებებს აფხაზეთსა და ე. წ. „სამხრეთ ოსეთზე“. ბევრად აჯობებდა ეს რუსეთის ხელისუფლებას საქმით დაემტკიცებინა და

არა ცარიელი დაპირებით და ცბიერი პოლიტიკით. აქვე რუსეთის სახელმწიფო მოხელეს ლავროვს გვინდა შევახსენოთ გამოჩენილი თურქი სახელმწიფო მოღვაწის - ათა თურქის სიტყვები პირველ მსოფლიო ომში თურქებთან მეზრდოლ ანტანტის ჯარისკაცების საფლავზე თურქეთში: „ჩემო შვილებო! თქვენ თქვენი ნებით და სურვილით არ მოსულხართ ჩვენთან საბრძოლველად, ჩვენთან ბრძოლაში დაიღუპეთ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თქვენ საფლავებსაც ისევე მოვუვლით და შევინახავთ, როგორც საკუთარი შვილების - გთხოვთ გვაპატიოთ!"

ასეთია თავისი სისასტიკით ცნობილი თურქეთის სახელმწიფო მოღვაწის დიპლომატის ელემენტარული წესი და რიგი, თქვენი კი ჩვეული, როგორც ახლა მოგვეჩეცით...

წინამდებარე წიგნში „აფხაზეთის ომი“ – გაშუქებულია ომის ისტორიოგრაფია, მისი წარმოშობის მიზეზები, მსვლელობა და შედეგები, აგრეთვე აფხაზეთის ეთნონმენდა და ქართველთა გენოციდი. აქ ხაზგასმულია, რომ აფხაზეთის ომმა, რომელიც დაგეგმა და განახორციელა რუსეთმა, უდიდესი ტანჯვა-წამება მოუტანა არა მხოლოდ ქართველებს, არამედ აფსუებს (ე. წ. „აფხაზებს“), თვითონ რუსებს, ჩრდილო კავკასიელებს და ომის სხვა ყველა მონაწილეს.

მიგვაჩნია, რომ აფხაზეთის ომის მიზეზები და შედეგები, ისტორიკოსის თვალსაზრისით, დღემდე არაა ბოლომდე გაშუქებული. მიუხედავად ამისა, გარკვეულია – თუ ვინ იყო მისი ორგანიზატორი და შემოქმედი. თუ აფხაზეთის მოვლენებს, მათ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებს, ასევე ომის მსვლელობას და შემდგომ პერიოდს დავაკვირდებით, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აფხაზეთის ომის მთავარი გამწალებელი და მწარმოებელი რუსეთის ხელისუფლება იყო, რომელიც ვერ შეეგუა იმპერიის დაშლას, ვერ შეეღიწა და შეურიგდა საქართველოს - როგორც საკუთარი კოლონიის დაკარგვას.

მართალია, ამის პირდაპირი დამამტკიცებელი ბევრი საბუთი არ მოგვეპოვება, მაგრამ თუ ომს და მის შემდგომ გაგრძელებას დავაკვირდებით, ნათლად დავინახავთ, რომ ყოველივეს მოქმედი რუსეთი იყო. აი, რა გვაქვს მხედველობაში: რუსეთმა ჯერ კიდევ 1956 წ. მარტში დაარბია დამოუკიდებლობისათვის მეგრძოლი ქართველების მიტინგის თბილისში (ათეულობით ადამიანი დახვრიტა რუსთაველის გამზირზე და სტალინის მონუმენტთან). შემდეგ 1989 წ. რუსთაველისავე გამზირზე (კინო რუსთაველისა და მთავრობის სასახლის წინ) დახვრიტა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ათეულობით მომიტინგე (გენერალი როდიონოვის მეთაურობით).

ცნობილია ისიც, რომ ე. წ. „პერესტროიკის“ დროს, საბჭოთა მთავრობამ (გორბაჩოვის მეთაურობით), გარკვეული ნაბიჯები გადადგა საბჭოთა დიქტატურისა და კოლონიური რეჟიმის შესამსუბუქებლად, მაგრამ კოსმეტიკური შეკეთე-

ბით შეუძლებელი გახდა სისასტიკით სავსე რეჟიმის შერბილება და ღრმა პოლიტიკურ-ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლა. XX ს. 90-იანი წლების დასაწყისში საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და, საერთოდ, საბჭოთა კოლონიური სისტემის დაშლა, კვლავ გაგრძელდა. მალე საქართველომ დემონსტრაციულად დატოვა საბჭოთა კავშირი, რის გამო რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ განიზრახა საქართველოს სასტიკი დასჯა. მის შიგნით ე. წ. „სამხრეთ ოსეთში“, აფხაზეთსა და სხვაგან სამხედრო და ნაციონალური კონფლიქტები გააჩაღა.

რუსეთი რომ აფხაზეთის ომის ნამდვილი შემოქმედი იყო, ეს სხვა მრავალი ფაქტითა და გარემოებით დასტურდება, მათ შორის შემდეგით: აფხაზეთის სეპარატიზმის თავეცა ე. არძინბა მრავალი წლის მანძილზე მუშაობდა მოსკოვში, სადაც მან სუკისა და ხელისუფლების მეშვეობით სათანადო წვრთნა და ყველანაირი მომზადება მიიღო. ასევე რუსეთის ხელისუფლებასთან დაახლოებული პირები იყვნენ აფხაზეთის სეპარატისტული ომის აქტიური მხარდამჭერები ჩრდილო კავკასიელი კონფედერატი სოსლანბეკოვი და შანიბოვი, რომლებიც, როგორც რუსეთის მოქალაქეები, შეიარაღებული იყვნენ სათანადო ინსტრუქციებით. მათი მეთაურობით ჩრდილო კავკასიის ხალხები: ადიღე-ჩერქეზები, აბაზები, ჩეჩნები, კაზაკები და სხვები თავიდანვე ჩაებნენ ქართველებთან ომში, რომელთა ბოევიკებმა (რუსეთის მოქალაქეებმა) თავი მოიყარეს არძინბასთან გუდაუთაში. ამასთან, სახელდახელოდ შეკონინებულმა ჩრდილო კავკასიის მთიელთა და სტეპების ხალხთა კონფედერაციამ - 20 აგვისტოს, სპეციალური სამხედრო ბრძანებულებით, ომი გამოუცხადა საქართველოს, რომელშიც ნათქვამია: „1. კონფედერაციის ყველა შტაბმა განახორციელოს მოხალისეთა გადასროლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე საქართველოსადმი შეიარაღებული წინააღმდეგობის გასაწევად; 2. იმ შემთხვევაში, თუ ისინი წინააღმდეგობას შეხვდებიან, კონფედერაციის ყველა შეიარაღებული ფორმირება ჩაერთოს ბრძოლაში და ნებისმიერი მეთოდით გადავიდეს აფხაზეთის ტერიტორიაზე; 3. ქ. თბილისი გამოცხადდეს

უბედურების ზონად; 4. კონფედერაციის ტერიტორიაზე მყოფი ქართველი ეროვნების ყველა ადამიანი გამოცხადდეს მძევლად; 5. დაკავებული იქნას საქართველოსთვის განკუთვნილი ყველა ტვირთი და ალიკვეთოს მისი ადგილზე გადაზიდვა. აღნიშნულზე მზადყოფნა 1992 წ. 22 აგვისტოს ეცნობოს კონფედერაციის მთელ საზოგადოებას". ✖

როგორც ვხედავთ, რუსეთის ფედერაციის სუბიექტი ოფიციალურად ჩაება საქართველოსთან ომში, რომლის გამოთითქოს რსფსრ-ს შინსახკომმა დაიჭირა შანიბოვი, მაგრამ ის მალე გააქცია ციხიდან და არცერთ ბოევიკს (ვინც აფხაზეთში ბარბაროსულ საქციელს ჩადიოდა) პასუხი არ მოთხოვა.

აფხაზეთის ომში რუსეთის უშუალო ჩარევის ფაქტია როსტოვის, სტავროპოლის, კრასნოდარის, ყაბარდოს, ჩეჩნების, კაზაკების და სხვა ბოევიკების იარაღით უზრუნველყოფა გუდაუთაში, რომლებიც აგვისტოს მეორე ნახევარში შეტევაზე გადავიდნენ გუმისტის ფრონტის ხაზზე და გაგრამი. ამ ბოევიკებს რსფსრ-ს 643-ე საზენიტო-სარაკეტო პოლკმა გადასცა: 984 ავტომატი, 267 პისტოლეტი, 18 ხელის ტყვიამფრქვევი, 600 სასიგნალო რაკეტა, 500-ზე მეტი ხელის ყუმბარა, რამდენიმე სატვირთო ავტომანქანა, სხვადასხვა საინჟინრო ტექნიკა, დიდძალი ტყვია-ნამალი, სურსათ-სანოვარე, ჩაცმულობა და სხვ.

ამასთან, მალე რუსეთის არმიის რეგულარულმა ნაწილებმა შეტევა განახორციელეს ეშერის სამხედრო ლაბორატორიის მხრიდან (საითაც რუსების გარდა ჩიტიც ვერ გაფრინდებოდა) და ხელთ იგდეს სოხუმის ნავთობის ბაზა და ნისქვილკომბინატი.

მალე რსფსრ-ს უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი ბაბური-ნის და მისი თანამოაზრეების ინიციატივით შედგა რსფსრ-ს უმაღლესი საბჭოს დახურული სხდომა, რომელმაც სეპარატისტებისა და მათი მხარდამჭერი ჩრდილო კავკასიელი ბოევიკების უმსგავსო-აგრესიული საქციელის დაგმობის ნაცვლად, დაგმო საქართველოს პოლიტიკა, რომელსაც აფხაზეთში – უნდა აელაგმა ბანდიტიზმი და უკანონო მოქმედება. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ (განსაკუთრებით დამოუ-

კიდებლობის მოპოვების შემდეგ) კარგად იცოდა რუსეთის სამხედრო ძალების მტრული დამოკიდებულება მისდამი (მით უფრო აფხაზეთის ომის დაწყების შემდეგ, რაზეც საქართველოს ხელისუფლებამ არაერთი პროტესტი განაცხადა პარლამენტის მეშვეობით), რუსეთმა არამც თუ ნეიტრალიტეტი დაიცვა, არამედ ხშირად - დაუფარავად და მოურიდებლად ებრძოდა საქართველოს რეგულარული არმიის ძალებით. ამას მოწმობს 1992 წ. ოქტომბრის დასაწყისში რუსეთის თავდაცვის მინისტრის პირველი მოადგილის გენერალ-პოლკოვნიკ გ. კონდრატიევის ბრძანებები: საზღვაო ფლოტის - „საპ ბე-ზუკარიზნენის“, „კილ 25-ის“, „ეტნ 38-ის“ „ემ 66-ის“, „ტფ გოლოვინის“, აგრეთვე საავიაციო ესკადრილიის: „სუ 25-ის“, „სუ 27-ის“, „მი 8-ის“, აგრეთვე საჰენიტო სარაკეტო და სადესანტო პოლკებისადმი - საჭიროების მიხედვით საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციებში ჩაბმის შესახებ. რა გამოდის, რა ესაქმებოდა რუსეთის შეიარაღებულ ძალებს აფხაზეთში - თუ არა საქართველოს წინააღმდეგ ომი?! ფაქტია, რომ რუსეთის სამხედრო ძალების ოპერაციები აფხაზეთში მტკიცდებოდა მოსკოვში - გენერალურ შტაბში.

აღსანიშნავია, რომ რუსეთის სამხედრო ძალები ბევრჯერ იყვნენ გამოჭერილი საქართველოს ფრონტზე მოქმედების დროს, მაგალითად, რუსეთის სამხედრო შვეულმფრენმა, რომელსაც სამხედრო მებრძოლეები მიჰყავდა და იარაღი მიჰქონდა ტყვარჩელში, კატასტროფა განიცადა ქართველებით დასახლებულ სოფელში და ყველაფერი მოსახლეობამ ნახა თავისი თვალით. ასევე 1992 წ. 15 თებერვალს რუსეთის შვეულმფრენი ქართველმა გლეხებმა ჩამოაგდეს სოფ. ლათასთან, რომელსაც სამხედრო იარაღი გადაჰქონდა სისტემატურად გუდაუთიდან - ტყვარჩელში.

1993 წ. 2 იანვარს რუსებმა „გრადის“ სარაკეტო დანადგარებიდან (გუმისთის პოზიციებიდან) მასირებული ბომბები დააყარეს სოხუმის საცხოვრებელ უბნებს. ამავე ფრონტზე რუსების ნაწილმა, სპეციალური ჯავშანტექნიკით, რამდენიმე იერიში მიიტანა ქართველების წინააღმდეგ. 1993 წ. 12 მარტს რუსეთის სამხედრო სუ 25-მა ნურსის ტიპის ყუმბარები დაა-

ყარა ქართულ სოფელ ცაგერას მშვიდობიან მოსახლეობას. ასევე 13 და 14 მარტს რუსეთის სუ 25-მა თვითმფრინავებმა ბომბები დააყარეს სოფ. შრომაში ქართველ მებრძოლთა პოზიციებს. 16 მარტს რუსეთის ავიაციამ ღამით ჯერ მანათობელი რაკეტები ჩამოყარა სოხუმის საცხოვრებელ უბნებში და შემდეგ გამანადგურებელი ბომბები. რუსეთის მძიმე ბომბ-დამშენები მთელი ღამე ბომბავდნენ სოხუმის საცხოვრებელ სახლებს. 30 აპრილს რუსეთის შვეულმფრენმა „მი 8“-ამ ტყვარჩელში ჩაიტანა მართვადი ყუმბარების დიდი პარტია, რომელიც თუ არა ქართველების დასაბომბად, რაში სჭირდებოდათ აქაური მემალაროელ რუს მუშებს.

1993 წ. 17 მარტს 13 საათზე რუსეთის სამხედრო საზღვაო ხომალდმა სოხუმის შუქურას მხრიდან არტილერიის ცეცხლი დაუშინა საცხოვრებელ სახლებს (საბედნიეროდ, ის ჩაძირული იქნა). 19 მარტს სოხუმის მისადგომებთან (სოფ. ოდიშში) ქართველი მებრძოლების მიერ, იერიშის დროს, ჩამოგდებული იქნა რუსეთის სუ-27 ტიპის ავიაგამანადგურებელი, რომლის მფრინავი მაიორი შიპკო თავის ავ საქმეს შეენირა.

რუსეთის სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო ძალები და რიგითი ბოევიკების პერმანენტული ბრძოლა ქართველების წინააღმდეგ აფხაზეთის ომში დამტკიცებულია (წიგნში მოტანილი ფაქტები მხოლოდ ზღვაში წვეთია ამ მიმართულებით). ასევე ცნობილია რუსეთის სახელმწიფო სპეცსამსახურების ბინძური საქმიანობა, მაგალითად, დივერსიის განხორციელების დროს სოხუმში 1993 წელს ფაქტზე იქნა გამოჭერილი მოსკოვის სამხედრო ნაწილის (№48427) ლეიტენანტი ა. ნ. სიტნიკოვი, ასევე (№2011) ნაწილის რადისტი დ. ო. ლუნინი, რომელსაც აგრეთვე დივერსიის ფაქტზე წაასწრეს (მან ყველაფერი აღიარა და ჩამოკაკლა).

ისიც ფაქტია, რომ საქართველოს წინააღმდეგ აფხაზეთის ფრონტებზე მოქმედებდა ისეთი უახლესი სამხედრო ჯავშან-ტექნიკა (რაკეტების, თვითმფრინავების, ტანკების, ხომალდების, თვითმავალი არტილერიის სახით და სხვა), რომელთა კოლოსალურ თანხებზე აფსუებს ოცნებაც არ შეეძლოთ (ასევე მათ გამოყენებაზეც).

რუსეთი აფხაზეთის ფრონტზე უშუალო საომარ მოქმედებასთან ერთად, იყო აფხაზეთის ომის უცვლელი დირიჟორი და ორგანიზატორი. ამაზე მეტყველებს ისიც, რომ, როცა აფსუებს და მათ დაქირავებულ ბოევიკებს კატასტროფა ელოდებოდათ, ის ძალდატანებით აწერინებდა ხელს ე. შევარდნაძეს დაზავებაზე, ხოლო როცა ის სეპარატისტებს მებრძოლებით და იარაღით მოამარაგებდა, მას შემდეგ უკან მიჰქონდა თავისი დაპირება და გარანტიები. ამის უტყუარი და ვერაგი მაგალითია ბოლო დაზავება, როდესაც რუსეთის გაბრუებული მეთაურის ელცინის ზენოლით და დიქტატით ე. შევარდნაძემ ხელი მოაწერა სოჩაში ქართველი ჯარის განიარაღებაზე, ხოლო როდესაც საქართველოს მძიმე სამხედრო ტექნიკა ფოთში გადმოატანინა, რუსეთის სამხედრო სარდლობამ ქართველების უკანასკნელ ბასტიონს – სოხუმს შეუტია და ნაცარტუტად ქცეული აიღო. ყოველივე ეს, რუსეთის სარდლობას გათვლილი და გათვალისწინებული რომ ჰქონდა, ეს ნათლად და უეჭველად ჩანს რუსეთის თავდაცვის მინისტრის პირველი მოადგილის (გენშტაბის უფროსის) გ. კოლესნიკოვის განცხადებიდან და მის მიერ რსფსრ-ს უმაღლესი საბჭოსადმი მიცემული პირობიდან – 1993 წ. 19 სექტემბერს, როდესაც დახურულ სხდომაზე მოახსენა, რომ სოხუმი 2-3 დღეში დაეცემოდა. მეტი მტკიცება რა უნდა იმას, რომ რუსეთი იყო აფხაზეთის ომის მთავარი ძალა, მისი შემოქმედი და დირიჟორი. მალე, სოხუმის უკანასკნელ დღეებში რამდენიმეჯერ გაბრიყვებულ და გაბითურებულ შევარდნაძეს ისლა დარჩა, რომ სასონარკვეთილი ხმით მიემართა მსოფლიოსათვის – დახმარებისა და შევლის შესახებ. თუმცა 27 სექტემბრის სოხუმის დაცემით ყველაფერი ისე დამთავრდა, როგორც რუსეთის გენერალურმა შტაბმა დაიანგარიშა და უმაღლეს საბჭოს მოახსენა.

ამასთან, რუსეთმა იმდენი ქნა, რომ მოტყუებულ და გაბითურებულ („მსოფლიო ბრძენ პოლიტიკოსს“ ე. შევარდნაძეს თავი ააჩვენა აფხაზეთისა და საქართველოს არბიტრად (შუაქაცად), რომლის საფუძველზე საოკუპაციო ჯარიც (ე. წ. „მშვიდობისმყოფელური“ ძალები) უმაღ შეიყვანა აფხა-

ზეთში, რომლის შემდეგ აფხაზეთის ეთნონმენდა და გენოციდიც რუსეთმა საბოლოოდ დაასრულა.

აღსანიშნავია, ისიც, რომ რუსეთის მთელ აგრესიულ საქმიანობას აფხაზეთში საბოლოოდ ახადა ფარდა და ბეჭედი დაუსვა საგარეო საქმეთა მინისტრის ს. ლავროვის 2005 წ. თებერვლის ვიზიტმა საქართველოში, როდესაც მან კატეგორიული უარი განაცხადა აფხაზეთში სამშობლოსათვის დაცემული მეომრების მემორიალისათვის პატივის მიგებაზე, რითაც მან ყველაფერი გამოხატა და ცხადჰყო.

რუსეთი რომ აფხაზეთის ომის მთავარი შემოქმედი და დირიჟორი იყო, ამას მოწმობს ის ფაქტიც, რომ იგი დღემდე ბლოკავს (250 ათასი ქართველი ლტოლვილის დაბრუნებას მშობლიურ კერაზე) საერთაშორისო ორგანიზაციების გადწყვეტილებებს საქართველოს შესახებ, რათა მას უკვე განხორციელებული ეთნონმენდის და გენოციდის შემდეგ, მოდავე არ გამოუჩნდეს აფხაზეთის მიწა-წყლის დაპატრონებაში.

ყველაფრიდან ჩანს, რომ აფხაზეთის ომი, ფაქტობრივად, რუსეთ-საქართველოს ომი იყო.

РЕЗЮМЕ

В предлагаемой книге "Абхазская война" освещены вопросы историографии и причины возникновения войны в Абхазии, а также - проанализированы характерные особенности военных операций и последствия войны, включая проведенную на территории Абхазии этническую чистку и геноцид грузинского населения. В книге особо подчеркивается, что упомянутая война, запланированная и воплощенная Россией, обрекла на огромные, мучительные страдания не только грузин, но и этнических абаза (т. е. "абхазцев"), россиян, северокавказцев и всех остальных ее участников,

По мнению автора, причины и следствия абхазской войны, с точки зрения профессиональных историков, по сей день недостаточно освещены, хотя уже давно установлены ее конкретные организаторы. Если внимательно проследить за причиной и следствием всех событий в ходе войны, а также - за последующим ее периодом, можно смело заявить, что главным разжигателем войны в Абхазии безусловно является Россия, не примирившаяся с распадом Империи и с потерей своих колоний, в том числе - Грузии. Тем не менее, мы не отрицаем, что на данном этапе не располагаем обилием прямых доказательств или документальных материалов, но при внимательном изучении военного процесса и последующего периода, вполне очевидно, что организатором всех этих событий является Россия. В этом легко убедиться, принимая во внимание нижеследующие обстоятельства: еще в марте 1956 г. по приказу российских властей, в Тбилиси был разгромлен мирный митинг населения, выступающего за свободу и независимость Грузии (десятки участников митинга были расстреляны на проспекте Руставели и около Сталинского памятника). В апреле 1989 г., на том же проспекте Руставели, перед зданием Дворца Правительства, были также расстреляны безоружные участники мирного митинга, организованного активистами национально-освободительного движения (руководил расстрелом ген.

Родионов). Общеизвестно, что в процессе т.н. "перестройки" под управлением М. С. Горбачева были проведены мероприятия с целью смягчения советской диктатуры и ее колониального режима, но указанные мероприятия, носившие лишь косметический характер, не могли способствовать ни смягчению жестокого имперского режима, ни выходу из сложившегося глубокого политического и экономического кризиса. В начале 90-ых гг. XX в. в Грузии продолжалось национально-освободительное движение, не прекращался и процесс распада советской колониальной системы. Вскоре Грузия демонстративно вышла из состава Советского Союза, тем самым подтолкнув Россию к ответной реакции в виде примерного наказания за непослушание: в частности, именно вслед за этим разгорелись военно-национальные конфликты в разных регионах Грузии, в том числе - в Абхазии и т.н. "Южной Осетии".

О том, что Россия являлась непосредственным инициатором войны в Абхазии, свидетельствуют разные обстоятельства, к примеру: лидер абхазских сепаратистов В. Ардзинба долгие годы жил и работал в Москве, заодно получив соответствующую подготовку в структурах госбезопасности. Особами, приближенными к имперской власти, являлись и активные сторонники абхазских сепаратистов - северокавказские "конфедераты" - Сосланбеков и Шанибов, которые, будучи гражданами России, были также соответствующим образом проинструктированы. Именно под их непосредственным руководством включились в войну против Грузии представители народов Северного Кавказа - адыгейцы, черкесы, чеченцы, казаки и др., боевики которых (российские граждане!) собрались в Гудауте и объединились вокруг Ардзинба. При этом, 20 августа, склеенный на скорую руку союз северокавказских горцев и степных народов - т.н. "Конфедерация" объявила Грузии войну, согласно специально изданному военному указу, гласившему: 1. Все штабы Конфедерации обязаны обеспечить переброску добровольцев на территорию Абхазии с целью оказания вооруженного сопротивления Грузии 2. В случае проти-

действия, каждое вооруженное формирование из состава Конфедерации обязано вступить в борьбу и любым способом перемещаться внутри территории Абхазии. 3. Объявить Тбилиси зоной бедствия. 4. Объявить заложником каждого этнического грузина, проживающего на территории Конфедерации. 5. Все грузы, принадлежащие грузинской стороне, задержать и в дальнейшем пресечь их перевозку к месту назначения. О готовности к исполнению вышеупомянутых мер сообщить общественности стран Конфедерации 22 августа 1992 г."

Из этих пунктов очевидно, что субъект Российской Федерации (т.н. "Конфедерация") официально включился в войну против Грузии. Якобы в связи с этими событиями комитет госбезопасности России задержал Шанибова, однако вскоре ему устроили побег из тюрьмы и впоследствии ни один из боевиков, принимавших участие в варварских погромах и зверских убийствах в Абхазии, так и не был наказан. О непосредственном участии России в войне в Абхазии свидетельствуют материалы по поводу обеспечения оружием находившихся в Гудауте ставропольских, краснодарских, кабардинских и чеченских боевиков, а также – казаков, которые уже со второй половины августа перешли в наступление по направлению Гумисты и Гагры. Именно этим боевикам от командования 643-го ракетно-зенитного полка были переданы следующие военные снаряжения: 984 автомата, 267 пистолетов, 18 ручных пулеметов, 600 сигнальных ракет, свыше 500 ручных гранат, несколько грузовиков, разная инженерная техника, боевые патроны, а также - военное обмундирование и провиант.

Вскоре после этого регулярные части российской армии, которые размещались в Эшерской военной лаборатории и полностью ее контролировали, перешли в наступление и завладели сухумской нефтебазой и мельничным комбинатом. Вслед за этим, по инициативе депутата Верховного Совета Бабурина и его единомышленников, состоялось закрытое заседание Верховного Совета РСФСР, на котором вместо осуждения агрессивных дей-

ствий сепаратистов и их сторонников (в лице северокавказских боевиков), была осуждена политика Грузии, которой следовало своевременно пресечь бандитизм и незаконные действия боевиков в Абхазии. Несмотря на то, что в Грузии (особенно после провозглашения независимости) прекрасно ощущали враждебное отношение со стороны российских военных сил (тем сильнее это чувствовалось с началом войны в Абхазии, о чем грузинское руководство неоднократно заявляло на парламентских заседаниях), Россия не стала соблюдать нейтралитет, более того, в нередких случаях, с применением своих регулярных войск, 'открыто и беззастенчиво воевала против Грузии. Об этом свидетельствуют приказы первого заместителя министра обороны РСФСР, ген.-полковника Г. Кондратьева, оглашенные в начале октября 1992 года: в случае надобности, к военным операциям против Грузии приказано было присоединиться военным подразделениям - из морского флота ("Сап Безукоризненный", "КИЛЬ-25", "ВТН-38", "ВМ-66", "ТФ-Головин"), из авиационной эскадрилий ("СУ-25", "СУ-27", "МИ-8"), а также - ракетно-зенитным и десантным полкам.

Возникает вопрос, - в чем же заключалась цель пребывания в Абхазии российских военных сил, если не в ведении войны против Грузии? Не следует забывать и о том, что планы военных операций, предпринятых российскими вооруженными силами на территории Абхазии, утверждались в Москве, в Генштабе.

Следует отметить, что российские регулярные войска неоднократно изобличались в военных действиях против грузинской стороны, в частности, российский военный вертолет, перевозивший в г. Ткварчели военных и разное боевое снаряжение, потерпел катастрофу поблизости от грузинского села, жители которого стали очевидцами этого факта. 15 декабря 1992 года недалеко от с. Лата грузинскими крестьянами был сбит российский военный вертолет, занимавшийся перевозкой аналогичных грузов. 2 января 1993 г. русские военные (с гумистских позиций), применив ракетные установки типа "Град", массированно бомбили жилые районы г.Сухуми. На этом же участке фронта во-

оруженные специальной бронетехникой российские войска несколько раз атаковали грузинские позиции. 12 марта 1993 г. русский военный самолет СУ-25 разбомбил мирных жителей грузинского с. Цагера, 13-14 марта того же года российские самолеты (СУ-25) забросали бомбами позиции грузин в с. Шрома. 16 марта российская авиация сбросила на жилые районы г. Сухуми сначала - светящиеся, а затем истребляющие снаряды. Тяжелые российские бомбардировщики всю ночь бомбили жилые дома в Сухуми. 30 апреля российский вертолет МИ-8 доставил в г. Ткварчели большую партию самоуправляемых босвых снарядов, которые предназначались для уничтожения грузинского населения, в противном случае - не совсем понятно, для чего они были нужны местным русским рабочим-шахтерам?

17 марта 1993 г., в 13 часов дня, российский военно-морской корабль со стороны сухумского маяка открыл артиллерийский огонь по направлению жилых районов, к счастью, этот корабль удалось утопить. 19 марта в предместьях Сухуми (в с. Одиши), при наступлении грузинских подразделений, был сбит российский авиаистребитель СУ-27, пилот которого - майор Шипко, погиб при исполнении своего зловещего задания.

В книге приведены неопровержимые доказательства о ведении перманентной войны против Грузии со стороны российских наземных, морских и воздушных войск, а также - боевиков всех мастей (приведенные в монографии факты - лишь малая часть, так сказать, капля в море в этом отношении). К тому же безызвестны и нечистоплотные действия государственных спецслужб России, в частности, в 1993 г. в ходе диверсионной операции в г. Сухуми, были пойманы на факте и обличены в участии лейтенант А. Н. Сытников из №8427 московской военной части и радист О. Лунин (часть №2011), который признал факт своего участия в диверсии и дословно пересказал все детали военной операции.

Неопровержимо доказано, что на фронтах Абхазии против Грузии была задействована новейшая военная техника (ракеты, самолеты, танки, корабли и т. д.), об оплате колоссальной сто-

имости которой абхазцы не могли даже мечтать, не говоря о технической стороне их применения в бою.

Наряду с непосредственными военными действиями на линии фронта, Россия в то же время была неизменным дирижером и организатором абхазской войны. Об этом свидетельствует и то, как представители российского руководства неоднократно прибегали к испытанному методу: в тот момент, когда абхазским сепаратистам или наемным боевикам угрожала неминуемая катастрофа, они насильственно принуждали Шеварднадзе подписывать документы о перемирии, вслед за этим, как только им удавалось вновь снабдить сепаратистов новыми партиями боевых снаряжений, российская сторона вмиг забирала обратно свои обещания и гарантии. Самым достоверным и коварным примером подобного обращения служит и последнее перемирие, когда под нажимом и диктатом одурманенного российского президента Ельцина, Шеварднадзе подписал в Сочи документ о разоружении грузинской армии. Результат не запоздал: как только грузинская тяжелая техника была переброшена в Сочи, российским военным командованием был оглашен приказ о штурме Сухуми- последнего бастиона грузинских войск, и русские завладели городом, почти полностью разрушив его.

Совершенно очевидно, что все это было заранее рассчитано и запланировано российским командованием, свидетельством тому служит заявление первого заместителя министра обороны РСФСР (начальника генштаба) Г. Колесникова, а также - это явствует из данного им обещания Верховному Совету России 19 сентября 1993 г., когда на закрытом заседании он докладывал, что Сухуми падет через 2-3 дня.

Из всего вышесказанного следует простой, но неопровержимый вывод - Россия является главной движущей силой, дирижером и организатором абхазской войны. Вскоре после падения Сухуми, неоднократно обманутому русскими военными Шеварднадзе осталось прибегнуть к не совсем эффективному и несколько запоздалому средству - отчаянным голосом обратиться ко всему

миру и просить о помощи. Тем не менее, с падением Сухуми 27 сентября, события развивались по запланированной схеме, т. е. так, как рассчитал генштаб России и как в свое время его представители докладывали об этом Верховному Совету.

Между тем Россия, не остановившись на достигнутом, пошла дальше: одураченному грузинскому президенту было предложено, выставить свою кандидатуру в качестве арбитра (посредника) в грузино-абхазском конфликте, на основании чего на территорию Абхазии были незамедлительно введены оккупационные войска (т.н. "миротворцы"), после чего России удалось окончательно завершить этническую чистку и геноцид грузинского населения в Абхазии.

И наконец, особо ярким примером агрессивной деятельности российских политиков можно считать эпизод визита в Грузию С. Лаврова - министра иностранных дел России в феврале 2005 г., когда он категорически отказался почтить память павших в Абхазии и навестить мемориал героям войны, чем окончательно прояснил позицию официальной России.

О том, что Россия на самом деле является организатором и главным виновником в деле развязания войны в Абхазии, свидетельствует и то, что по сей день она продолжает блокировать решения международных организаций насчет возвращения беженцев (250 тысяч грузин) на территорию Абхазии. Безусловно, поступая подобным образом после проведенной ее войсками этнической чистки в Абхазии, Россия умышленно стремится воспрепятствовать появлению законных конкурентов с правом на владение абхазской землей.

Из всего вышесказанного явствует, что война в Абхазии фактически велась между Россией и Грузией.

RESUME

"The War of Abkhazeti" is a historiographical research discussing the reasons, course, consequences of the war, ethnic cleansing in Abkhazeti planned and executed by Russia, caused sufferings not only of Georgians but Abkhazians (so called "Abkhazians"), Russians, peoples living in the North Caucasus and other participants of the war.

To our opinion the reasons and results of the war from the viewpoint of historian is not studied at full length. But we know who was the creator and organizer of the war. If we observe and examine the events of Abkhazeti, their cause and effects, the course of the war and the period after the war, we can say boldly that the main war-monger, who carried out in Abkhazeti war, was the Russian government. Russia could not get accustomed to the disintegration of the empire and the loss of Georgia as its own colony.

We have not many documents straightly accusing Russian government, but if we observe the course of the war and post-war period, it would have been obvious that the main conductor of the events was Russia. Even in March of 1956 Russia disrupted Georgian's meeting fighting for independence in Tbilisi. Tens of people were shot on Rustaveli avenue and at Stalin's monument. In 1989 on the same Rustaveli avenue (in front of the Rustaveli cinema and the palace of the state) tens of mass meeting members of national liberation movement were shot under general Rodionov's command.

It is also well known that in the times of so called "Perestroika" Soviet government headed by Gorbachov took some steps to weaken Soviet dictatorship and colonial regime. But it was impossible to weaken the regime full of violence and to overcome political and economic crisis with cosmetic repairs. At the beginning of the 90s of XXc. Georgian national liberation movement and generally the downfall of the Soviet colonial system continued again. Soon Georgia left Soviet Union demonstratively. The authorities of Russian empire decided to punish Georgia. In so called "South Osetia", Abkhazeti and in other places within the country Russia inflamed war and national conflicts.

The fact that Russia was the real creator of Abkhazeti war can be proved with many other facts. For example: the head of Abkhasian separatism, V. Ardzinba for many years was working in Moscow where was well trained by KGB and Russian government. In active supporters of separative war of Abkhazeti, such as confederates from the North Caucasus, Soslanbekov and Shanibov were also in closer contact with Russian Government. As the citizens of Russian Federation they were armed with appropriate instructions. By their leadership the peoples of the North Caucasus.: Adigeans, Cherkeziens, Abazians, Chechenians, Kazaks etc from the very beginning were participants of the war against Georgians. "Boeviks" of confederates (the citizens of Russia) were united in Gudauta with Ardzinba. Besides newly formed the Confederation of the North Caucasian Highlanders and Steppes in August 20 with a special military declaration announced war with Georgia. In the declaration we read: "1. All staffs of the Confederation should guarantee the swift transference of volunteers on Abkhazeti territory for military resistance against Georgia; 2. If they meet resistance, all military units of the Confederation should at any price cross the frontiers of Abkhazeti and join the battle; 3. Tbilisi should be announced as the zone of disaster; 4. Each Georgian who is on the territory of the Confederation should be announced as a hostage; 5. The delivery of all Georgian cargo and its haulage to destination should be hold up. Preparedness to execute the above mentioned should be reported to the whole Confederation in August 22 in 1992".

As we can see the subject of Russian Federation officially meddled in the war with Georgia. KGB of Soviet Russian Federation as if arrested Shanibov, but soon promoted his escape from the prison and punished not a single "boevik" who acted in Abkhazeti violently and barbarically.

The participation of Russia in Abkhazeti war can be proved by providing Chechenian, Kabardian, Kazak boeviks, boeviks from Stavropol, Krasnodar etc in Gudauta with weapons who in the second half of August passed the offensive battles on combative line of Gumista

and in Gagra. Anti-aircraft and rocket regiment of Soviet Republic of Russian Soviet Federation №643 delivered to these boeviks 984 submachine-guns, 267 pistols, 18 hand machine-guns, 6000 signal rockets, more than 500 hand-grenade, several trucks, different kinds of engineering equipments, all kinds of ammunition in big amount etc.

Soon the troops of Russian regular army delivered the attack from the side of Eshera laboratory which was fully controlled by Russians only and captured Sokhumi oil base and mill combine.

Soon by the initiative of the deputy of the Soviet Republic of Russian Soviet Federation Supreme Council Baburin and his colleagues having the same views held the closed session of the Supreme Council of Soviet Russian Federation.

Instead of blaming aggressive, violent actions of The North Caucasian boeviks, the session blamed the policy of Georgia, which was putting an end to the banditry and illegal actions in Abkhazeti. Georgia knew well, especially after gaining independence, that Russian military forces were aggressive towards country. It was obvious after inflaming the Abkhazeti war. Georgian parliament more than once took a protest against Russia. Despite the protest very often instead of keeping neutrality very often Russia openly and shamelessly fight against Georgia with regular army. The decrees of colonel general G. Kondratiev, first deputy minister of defense of Russia issued at the beginning of October in 1992 is an evidence of mentioned. According to these decrees navy "SAP-Besukorisneni", "KIL-25", "VTN-38", "VM-66", "TF—Golovin", aviation squadrons: "SU-25", "SU-27", "MI-8", anti-aircraft rocket and landing regiments must have been ready to come to military operation against Georgia in case of need. What Russian military forces needed in Abkhazeti if not a war against Georgia?! It is a fact that the decisions for military operations of Russian military forces were taken in Moscow in general staff.

It is worth to be mentioned that Russian military forces were often disclosed during military operations at front in Georgia. For example Russian combat helicopter flying to Tkvarcheli with weapons and soldiers on the board underwent a crash in Georgian village where

Georgians witnessed the event themselves. Also, in December 15 in 1992 Russian helicopter, systematically providing Tkvarcheli with weapons from Gudauta, was shooted down by Georgian peasants near village Lata.

In January 2 in 1993 from Gumista positions residential areas of Sokhumi underwent mass bombing from Russian "Grad". At the same time Russians attack Georgians from special armored equipments for several times. In March 25 in 1993 Russian military SU-25 bombed peaceful population of Georgian village Tsagera with "NURS" type bombs. Russian SU-25 bombed Georgian positions at village Shroma in March 13 and 14. At night in March 16 Russian aviation dropped at first shining rockets on residential areas of Sokhumi and than bombs. In April 30 Russian helicopter MI-8 brought in Tkvarcheli a big amount of bombs with remote control absolutely useless for Russian minors living and working in Tkvarcheli. What for they were brought to Tkvarcheli if not for bombing Georgians?!

In March 17 in 1993 Russian navy ship at one o'clock p.m. opened artillery fire at block of houses from the side of Sokhumi lighthouse. Fortunately ship was sinked. In March 19 near Sokhumi, in the village Odishi during the attack Georgian solders shooted down SU-27 type Russian aircraft with its pilot major Shipko.

Permanent military activity carried on by Russian infantry, air, navy forces and boeviks against Georgians in Abkhazeti is proved and shown in the book. The facts given in the book are only drops in the ocean.

The wicked deeds of Russian intelligent service is well known also. For example A.N. Sitnikov, lieutenant of Moscow military unit № 48427, D. O. Lunin, a radio operator of the unit №2011 were caught on the act of diversion. The later confessed his guilt and deeds.

It is a fact as well that at the fronts of Abkhazeti modern military armored equipment's were used against Georgia, such as: missiles, aircrafts, tanks, warships, self-propelled infantry etc. Apsuas never could dreamed to buy or use such an expensive armament.

Russia was not only participant at Abkhazeti fronts in military operations but main conductor and organizer. Everything points to the

fact. When Apsuas and their hired boeviks were facing catastrophe Russia immediately was forcing E. Shevardnadze to make peace. But when Russia was arming separatist warriors and boeviks was forgetting promises and guarantees. The mere example of this is the last peace when under the dictate of Russian leader Eltsin E. Shevardnadze signed disarmament of Georgian army in Sot and when Eltsin made Shevardnadze to move heavy military equipments to Poti, the Russian military leaders attack the last bastion – Sokhumi and captured it ruined. Obviously all above mentioned was planned by Russian military leaders a mere example of which is a declaration and a promise of G. Kolesnikov, first deputy minister of defense and the head of general staff he gave to the Supreme Council of Soviet Republic of Russian Soviet Federation in September 19 in 1993 at the closed session. He said that Sokhumi will be captured in 2-3 days. Soon, some days before Sokhumi downfall deceived Shevardnadze was desperately asking the world for help. But in September 27 everything was finished and happened exactly as Russian general office had calculated and reported to the Supreme Council.

Russia made his best and made deceived Shevardnadze, “the world known politician” to choose Russia as an arbiter in Abkhazeti-Georgia conflict. The result of this was that Russia drove his occupation troops so called “peace-maker” forces, in Abkhazeti who finally brought to an end ethnic cleansing and genocide of Georgia.

It also is worth to be mentioned that all aggressive activity of Russia in Abkhazeti was finally exposed by the minister of foreign affairs S. Lavrov in February of 2005 during his visit in Georgia. He categorically refused to visit the memorial of Georgian soldiers who died in Abkhazeti war and honored their memory.

Russia the main creator and conductor of Abkhazeti war is still blocking up returning of 250000 refugees to their native homes, the resolutions of international organizations about Georgia not to have complainant to enjoy full rights on Abkhazeti.

In fact the war of Abkhazeti was a war between Russia and Georgia.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

წინასიტყვაობის და შესავლის მაგიერ.....	3
პირველი თავი	
საკითხის ისტორიოგრაფიული მიმოხილვა.....	6
თავი მეორე	
სამხედრო კონფლიქტის წანამძღვრები.....	72
თავი მესამე	
საქართველო აფხაზეთის ომის წინააღმდეგში.....	141
თავი მეოთხე	
ომის მსვლელობა და მისი შედეგები.....	161
თავი მესამე	
აფხაზეთის ეთნიკური წმენდა და ქართველთა გენოციდი.....	217
რეზიუმე.....	230
Резюме.....	237
Resume.....	244

გერონტი გასვიანი
თორნიკე გასვიანი

აფხაზეთის ომი

Геронти Гасвиани
Торнике Гасвиани

АБХАЗСКАЯ ВОЙНА

გარეკანი უახტანგ ონიანის

ტირაჟი 300

ფასი სახელმწიკრულებო

დაიბეჭდა გამომცემლობა „ენა და კულტურას“ სტამბაში
თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 45